CZAS (*17252*) *sb m*

a *jasne* (*w tym 342 r. błędne znakowanie*).

sg N czas (*1265*). ◊ *G* czasu (*4519*). ◊ *D* czasowi (*42*), czasu (*10*); -u *MetrKor* (*2*), *WrobŻołt*, *Leop* (*2*), *GórnDworz* (*2*), *BudBib*, *MycPrz*; -owi : -u *CzechRozm* (*4* : *1*). ◊ *G a. D* czasu (*1*). ◊ *A* czas (*6333*). ◊ *I* czasem (*1920*) [*w tym 1 r.*: czesem *RejZwierc*]; -em (*223*), -ém (*1*), -ęm (*6*), -(e)m (*1690*); -em : -ém : -ęm *MurzNT* (*4* : *1* : *3*); -(e)m : -ęm *RejJóz* (*21* : *2*), *GórnRozm* (*20* : *1*). ◊ *L* czasie (*328*), czesie (*22*), czasu (*79*); czesie *RejFig*, *GrochKal*; czasu *PatKaz II*; czasie : czesie : czasu *FalZioł* (*11* : – : 3), *BielKom* (*1* : – : *1*), *LubPs* (*1* : *1* : –), *RejWiz* (*2* : *6* : –), *Leop* (*5* : – : *1*), *BielKron* (*10* : – : *66*), *GórnDworz* (*1* : *4* : –), *HistRzym* (*5* : – : *2*), *BielSat* (*2* : – : *1*), *RejZwierc* (*4* : *3* : –), *BielSpr* (*1* : – : *1*), *KochPs* (*1* : *2* : –), *SkarŻyw* (*28* : *1* : –), *KochPhaen* (*2* : *2* : –), *BielRozm* (*2* : *1* : –), *SarnStat* (*51* : – : *3*). ◊ *V* czasie (*3*). ◊ *pl N* czasy (*227*). ◊ *G* czasów (*1323*), czas (*1*); -ów : czas *ActReg* (*5* : *1*) [*w tym*: do tych czasow : do tych czas (*2* : *1*)]; ~ -ów (*174*), -ow (*15*), -(o)w (*1134*); -ow *MączLub*; -ów:-ow *MurzNT* (*1* : *6*), *Mącz* (*22* : *1*), *Oczko* (*10* : *2*), *KochPieś* (*1* : *1*), *PudłFr* (*2* : *1*), *KochWr* (*1* : *1*), *KochFrag* (*1* : *1*), *SarnStat* (*98* : *1*). ◊ *D* czasóm (*43*); -óm (*2*), -(o)m (*41*). ◊ *A* czasy (*768*). ◊ *I* czasy (*245*), czasami (*2*), czasmi (*2*); -ami *ActReg*; -mi *Diar*; -y : -ami : -mi *KołakCath* (*1* : *1* : –), *KromRozm III* (*1* : – : *1*); ~ -ami (*1*), -(a)mi (*1*). ◊ *A a. I* czasy (*3*). ◊ *L* czasiéch (*106*), czesiéch (*3*), czasåch (*3*), czasoch (*2*); -åch *GórnRozm*; czasiéch : czesiéch : czasåch : czasoch *FalZioł* (*1* : – : – : *1*), *LubPs* (*8* : – : – : *1*), *RejWiz* (*2* : *1* : – : –), *RejAp* (*2* : *1* : – : –), *RejZwierc* (*11* : *1* : – : *1*), *SkarŻyw* (*1* : — : *2* : —); ~ -éch (*6*), -(e) (*103*); ~ -åch *SkarŻyw* (*2*), -ach (*1*) *GórnRozm*. ◊ *V* czasy (*2*).

Sł słp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

I. *Rzeczownik w funkcji podstawowej* (*3597*) :

1. *Pojęcie nie przerwanego trwania*; *tempus Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *Vulg*, *Cn*; *otium Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *mora Mącz*, *Vulg*; *intervallum Mącz*, *Cn*; *spatium Vulg*, *Cn*; *hora Mącz* (*689*) : Nic ſie ták nie może táić/ Czegoby cżás nie mogł odkryć *BierEz* G; *BielŻyw* 3, 7, 20, 128; Doſtoynoſć tey [*liczby Trójcy*] z tąd ſie vkazuie/ iże oto wſzelki cżas na trzy ſie cżęſći dzieli/ przeſzłą/ ninieyſzą/ y przyſzłą *KłosAlg* A2v; *RejKup* e3v; *BielKom* F4v; *GliczKsiąż* Nv; Bo cżás ktory vpłynie/ iuż ſie nie náwroći/ Práwie iáko letnia mgłá/ ták ſie bárzo kroći. *RejWiz* 190v, 53v, 65 *marg*, 159v, Cc5; *RejZwierz* aa2, 23v [*2 r.*], 109v, 114v, 141v; *KwiatKsiąż* L3v; Replicans tempus, Stáre á przeſzłe rzeczy czás záś odnawia. *Mącz* 305c; Ocia recte ponere, Czás dobrze obroćić. *Mącz* 348d, 91a, 184c, 277c, 427b, 472a [*2 r.*], 480d, 511a; Mieć też snim (ieſli czás ćierpi) łágodną rozmowę *SienLek* 24; *RejAp* AA6v, 199v; *GórnDworz* H6; *RejPos* 58v, 60; A thák cżłowiekowi nic nie ieſt droſzſzego iáko cżás *RejZwierc* 62v, B2, 122, 131v [*2 r.*], 159 [*6 r.*], 232v (*15*); *RejZwiercTrzec* Aaa2v; áleby to był cżas wypolelerował/ gdyby byłá wola Boza z śmierćią nievprzedziła. *BudNT przedm* c2v; *PaprPan* Z4v; *SkarJedn* 150; *SkarŻyw* 130; *KochTr* 25; GLádkość od ćiebie/ Venus; ále nietrwa w mierze: Bo co ty daſz/ to záſię znienagłá czás bierze. *KochFr* 54, 109; *KochDz* 104; *ReszPrz* 56; Sławá ſye żadnéy ſtrzelby y czáſu nie boi. *PudłFr* 10, 76 [*4 r.*]; *ArtKanc* R19; Kámień zláty vpada: á czás nieprzetrwáły Mármór łamie *KochPropKKoch* 4; *PaprUp* B; *ZawJeft* 29, 36; *ActReg* 133; *Calep* 1024a; *GostGosp* 8, 124, 148; *Phil* I; Czás łákomy nas pożrze/ y zágubi *GórnTroas* 31, 9, 30; *GrabowSet* C2, Iv, R4; Bo czás nie da trwáć żadnéy rzeczy w iedněy mierze/ A iáko wſzytko nieśie/ ták záś wſzytko bierze. *KochFrag* 20;

OrzJan 30; *LatHar* 285; *RybGęśli* Bv, B3; *JanNKar* A2v; Ten [*Bóg*] cżáſom niewſtrzymánem bieżeć roſkázuie *WitosłLut* A6; *SkarKaz* 549b; *GosłCast* 74; *SzarzRyt* A.

czas czego (*3*): Przedłużay cżás myſli ſwey prętko rzecż wypráwuy *BielKom* C5; *KochTr* 17; Cżáſu mowy o tym/ iuſz nam teraz nie ſtánie *GórnRozm* E.

czas do czego (*22*): *Diar* 27 [*3 r.*], 28, 36, 68; *GliczKsiąż* I6v; *GórnDworz* C8v; *HistLan* A3v; *CzechRozm* 149v; *SkarŻyw* 544; *StryjKron* 467; Ktoremu/ iż cżáſu do wywodzenia długiego tey rzeczy nie doſtáło/ iáko ſię też w tym omawia/ tedy ſektćie Nowokrzcżeńſkiey kilká tylko przyczyn przywodźi *CzechEp* 326; *CzechEpPOrz* *4; *BielSjem* 29; *Phil* C3; *LatHar* 557, 590; *SarnStat* 1271; *GrabPospR* L2; *PowodPr* 10; *SkarKazSej* 704a.

czas czemu (*1*): A zwłaſzczá gdy y inemu lekárſtwu cżáſu niemáſz: w nagłey rzeczy/ gdźie niemoc nie da ſye rozmyśláć. W tákich przyczczách/ śmiáłośći trzebá *SienLek* 32v.

czas ku czemu (*10*): *BielŻyw* 90; *GliczKsiąż* I6v; *BielKron* 254v; *Mącz* 144b, 196c, 369c, 469c; *CzechRozm* 242; *WujNT Mar* 6/31; A iże iuż nie ſtawa cżáſu ku rozſądzeniu áreſtów: tedy oná ista *cauſa* zoſtawa, áże ná drugié Roki *SarnStat* 1297.

czas na co (*9*): *Diar* 22, 36; *GliczKsiąż* M8v; *BielKron* 408v; *Mącz* 463d; *GórnDworz* Y2v; *SkarJedn* 240; *SkarŻyw* 354; Ták wielka ieſt głębokość Chrześćijáńſkiego piſmá/ co dźień bych ſię miał czego w nim vczyć/ bych ſię go tylo ſámego od młodośći áż do zgrzybiáłośći vczył/ máiąc ná to wiele cżáſu/ wielką pilność/ y więtſzy dowćip. *SkarKaz* 81a.

czas czyj (*24*): *BierEz* N3v; *PatKaz III* 142; *RejPs* 75v; *BielKom* D5v; *GliczKsiąż* G8v; *Mącz* 380a [*2 r.*], 451a; *BielSat* G3; *HistLan* F5; Ano kthoby ſie ná to dobrze rozmyſlił/ iż iedno dziś to náſz cżás właſny/ iutro iuż nie náſz/ y nie wiemy czo ná nas przypáść ma *RejZwierc* 66v, 160v [*2 r.*]; w inſze dni nie będźie ſpraw zátrudniał/ áni przekażał ſędźiom: á ſwoy cżás/ będźieli chćiał/ może pożytecżnie rozſzáfować. *ModrzBaz* 90v; *SkarŻyw* 428; *ReszPrz* 58; *BielSen* 16; *BielRozm* 8; *CzahTr* A3v. *Cf* »czas Panny Maryjej«.

cum inf (*28*): Ale iiż nie cirpi cżas powiedatz o iego zloſci/ przeto miloſciwy krolu Herodzie racży go nám przyſędzitz tym rychley ku ſmierci *OpecŻyw* 121v; *RejKup* y6, aa8, bb6v; *RejKupSekl* a8; *KromRozm II* m4; *KromRozm III* I8; *RejWiz* 32; *Mącz* 258d; *GórnDworz* H4v, Z6; *RejPos* 68v; *BudBib* b2; *GórnTroas* 52; *Strum* Q4; *CzechRozm* 1v, 249v; *PaprPan* Cc3, Gg; *ModrzBazBud* ¶6; *KochOdpr* A2; Bo niewiem ábyś y W. M. ſam/ gdyby kiedy cżás był cżytáć ie/ mógł to pochwa1ić *CzechEpPOrz* *3v; *BielSjem* 29; *GostGosp* 76; *WujNT Hebr* 11/15; *SkarKaz* 8a, 609a.

Przysłowia: Bo iáko mądrzy nápiſáli/ iż ſie cżáſy mienią á my ſie theż z nimi záwżdy mienić muśimy/ y káżde ſpráwy náſze. *RejZwierc* 188, A2.

czás Doktór káżdemu. *KochTr* 25.

Cżáśći trudne rzeczy leczy *BierEz* 12.

Czás odmienny léczenia ma ſpoſoby tákié *GosłCast* 42.

Gdyż wieſz żeć cżás iáko wodá ciecże *RejPos* B.

Rozumem ma vprzédźić/ co inſze czás goi. *KochTr* 25.

W charakterystycznych połączeniach: *czas lotny*, *łakomy*, *nienasycony* (*niesyty*) (*2*), *nieprzetrwały*, *niewstrzymany*, *wszelki*, *żaden* (*2*); *czasu omylność*, *przewleczenie* (*przewłoka*) (*2*), *skąpość*; *czas moj* (*2*), *nasz*, *swoj* (*15*), *twoj*.

Frazy:»będzieli czas boży« = *jeśli Bóg dopuści* (*1*): Poiedziem nań [*na sjem*] ochotnie/ będzieli cżás Boży *BielSjem* 5.

»czas dopuści (*a*. dopuszcza)« (*3*): *MiechGlab* *3; Takież z drugiey ſtrony/ przypádnieli ná Zydowſki narod pierwey woyná/ będą ich Rzymiánie rátować z chućí/ á vprzemie/ iákoby im cżás dopuśćił [*prout eis tempus permiserit*} *Leop* 1.*Mach* 8/27; *KochCzJan* A3.

»czasu (do)stawa (*a*. dostanie, *a*. zstawa)« (*7*): I czemuż na co inego czasu dostawa? *Diar* 36; *GliczKsiąż* L5v; *GroicPorz* A4; *BibRadz* I *5; *CzechRozm* 242; *CzechEp* 267; A záś wypowiedźieć/ áni mi ſłow/ áni głowy/ áni cżáſu doſtánie/ muſiał bym wyſtąpić z miáry/ ktorey piſánie liſtow podległo *ReszList* 165.

»czas ginie« = *tempus abit Mącz* (*6*): *Mącz* 104c; W opilſtwie cżás márnie ginie poććiwemu. *RejZwierc* A6v [*idem*] 62v, 227v, 238v; *SarnStat* 808.

»jest *itp*. czas, jest dosyć *itp*. czasu« [*szyk zmienny*] (*8* : *8*): *RejPs* 148; *Diar* 28, 92; iutro doſyć cżáſu będzie/ że ſie oboiá tá rzecż odpráwi. *GórnDworz* V3v, H4v, Dd5; *RejPos* 6v; A odpráwiwſzy ty domowe goſpodárſtwá/ oſiawſzy też dobrze/ więcz też nie wádzi/ ieſli cżás ieſt/ nowinki pokopáć *RejZwierc* 110v; *KochList* 3; *BiałKaz* F2; *KochOdpr* A2; *CzechEpPOrz* *3v; *PudłFr* 25; *LatHar* 590; Y przyśiągł przez żywiącego ná wieki wiekow [...]: Ze cżáſu iuż nie będźie [*quia tempus non erit amplius*]. *WujNT Apoc* 10/6, *Apoc* 10 *arg*.

»czas się mieni (*a*. przemienia) *itp*.« [*szyk zmienny*] (*12*): *LibLeg* 11/41; Co dziś iednemu to potym drugiemu bywa/ ták cżáſy s fortuną ſie mienią/ iż żadna rzecż w ſwoim bycie ná wieki nie trwa *BielKron* 129v, 116v, 117, 129, 325; Cżáſy ſie przemieniáią/ 1udzie ſie pogarſzáią *HistRzym* 49, 50v; *RejZwierc* A2, [28^{2}], 188, 236v.

»czas nadchodzi« (*2*): adest dies vel tempus, Czáś nádchodźił. *Mącz* 429c; *GosłCast* 75.

»czasu nie (do)stawa (*a*. zstawa, *a*. zstanie, *a*. (do)sta-nie)« [*szyk zmienny*] (*21*): *RejKup* g3; *Diar* 27, 44, 83; A gdy im cżáſu nie zſthawało/ wrocili ſię [*sed reversi sunt hora conclusi Vulg*] *BibRadz* 2.*Mach* 8/26; *BielKron* 244, 253v, 254v, 408v; *HistLan* A3v; *KuczbKat* 130; *CzechRozm* 13; *PaprPan* A4v, Cc3, Gg; *ModrzBaz* 90v; *CzechEp* 326; *GórnRozm* E; Boć mi cżáſu nie ſtánie [*Deficiet enim me tempus*] gdybym roſpowiedał o Gedeonie *WujNT Hebr* 11/32; *SarnStat* 1297; *SapEpit* [B]2v.

»czasu nie masz [= *non est*]« [*szyk zmienny*] (*19*): *RejKup* e4v, y6; O czym teraz ſſyrzey mowić cżáſu nyemáſz. *KromRozm II* m4; *KromRozm III* I8; *Diar* 36; *BielKron* 227v; *Mącz* 196c; *OrzQuin* Aa5; *SienLek* 32v; Iedno że iuż dziś niemáſz s to cżáſu/ bo kſiądz Biſkup do wieczerzey gothować kazał *GórnDworz* Mm7v, Z6; *RejZwierc* 43v, 189; *BudBib* b2; *CzechRozm* 21, 249v; *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1271; *SkarKaz* 8a.

»czas (nie) pomoże« (*2*): *BierEz* 12; Złym żonam czas nie [po]może, Im dalej, tym cięższe [łoż]e *BierRozm* 4.

»czas Panny Maryjej, Pana Boga, pański« [*w funkcji wykrzyknika wyraża zdumienie*, *zaskoczenie*] [*szyk zmienny*] (*3* : *1* : *1*): *OrzQuin* D2v; Odpowie Straż. A wierę niewieſz? dowieſz ſie gdy cie

we dnie ná plác wywiodą. Tu Skotnicki/ Cżás pánny Máriey: y pomilcżawſzy trochę/ rzecże záś. *GórnDworz* S7 [*idem WerGośc* 248]; Mária Sálome/ záyrzawſzy w grob/ rzecże do drugich Máriy. O śioſtry? Páná Bogá cżás Iużći w grobie ćiáłá niemáſz. *MWilkHist* G4v; *WerGośc* 248; Czás páńſki, ó Boże moy: czy dobrze ia widzę. Onże ieſt, czy nie? *CiekPotr* 81.

»czas płynie (*a*. upływa); da(wa)ć czasowi upływać (*a*. upłynąć); z czasem płynąć; czas przepływający« [*szyk zmienny*] (*6*; *5*; *1*; *1*): TLucżże miły Zegárze/bo w káżdey godzinie/ Miałby ſie każdy baczyć/ iáko mu cżás płynie. *RejZwierz* 105v, 105v; ktorymi [*naczyniami*] godziny y czaſy rozmierzaią/ yże iakobyſmy przes to cżas przepływaiący y przechodzący widzieli. *KwiatKsiąż* L4v; *RejAp* 199v; *RejZwierc* 23v, 102v, 159, 232, 248v; Ia tedy izem [*!*] cżáſowi podcżás prozno vpływáć nie dawał/ vżywáiąc zabawek rozmáitych/ nápiſałem dwie kſiążeczce *CzahTr* A3v, A4v, C4v, [D]v.

»czas (p)okaże« (*4*): *SkarJedn* 125; Bóg ſam wié co dobrze/ Ale człowiek nie ieſt wto ták opátrzon ſczodrze/ Aby wiedźiał co z iego lepſzym: czás to potym Okaże/ lecz nam teraz tylko ſye ſni otym. *KochDz* 109; *GórnRozm* A2v; *VotSzl* B3.

»czas przeminie« (*2*): Abowiem w dobrey drużynie/ Niewiedzieć gdy cżás przeminie. *BierEz* R3v; *RejZwierc* 23v.

»czas (przy)niesie (*a*. przynosi), ma przynieść« [*szyk zmienny*] (*19* : *1*): Nam tesz niech dawa znacz yey m. czo czo [*!*] czas przyniesye *LibLeg* 11/43, 11/42v; *RejJóz* F7v, I7v, M6; *HistAl* E; *RejZwierz* 65, 117v; *Mącz* 121d, 315c; ſmierći áni żadnej przygody ſie nic nie lęka/ á thego co cżás przynieſie á co Pan Bog nań przepuścić będzie raczył záwżdy z nieunioſłą myſlą cżeka *RejZwierc* 138v, 112, Aaa2; *WujJudConf* 227; *KochOdpr* Bv; *KochFr* 32, 123; *KochPieś* 22; *KochSob* 55; *SarnStat* 941.

»czas przychodzi« (*1*): ábowiem cżás y fortuná zwycżáiem wſzytkim przychodzą. *BielKron* 81v.

»czas się (s)kroci; czas krocić; krotkość (*a*. skrocenie) czasu; (nie)krotki czas« [*szyk zmienny*] (*10*; *2*; *9*; *5*): *LibLeg* 7/31v; Bo cożkolwiek ſie ná ſwiećie dzieie Ze wſſego ſie krotkoſć cżáſu ſmieie *RejRozpr* K4; *RejJóz* O6v; A tak przydzie ſię mnie wroczyć Do domu niż tu czas kroczyc, *RejKup* h8v, x8, z3, z6; *RejFig* Cc4; *BielKron* 223; *KwiatKsiąż* M4v; *SarnUzn* D7; Ale iáko powiedam cżáſu niemáſz po temu: bo ledwe bym ich kilká wymienił/ áż bych zá ſkroceniem cżáſu/ ku krzywdzie drugim przeſtáć muſiał. *GórnDworz* Z6v; *RejPos* 128v; *MycPrz* II Cv; *Strum* Q3; *CzechRozm* 144v; *StryjKron* 467; *NiemObr* 24; *GrabowSet* C3; Ieſcze ſobie tym płáczem żalu przydáiećie: Czás ſie króći/ czy mię dźiś odpráwić niechcećie? *WyprPl* Cv; *WujNT* 293; *SarnStat* 400, 416, 1013, 1019, 1147.

»czasu szkoda« [*szyk zmienny*] (*2*): *RejKup* bb6v; Ná 24. 25. 26. cżáſu ſzkodá. *SkarJedn* 240.

»czas ucieka« (*2*): Czás vćieka/ iáko wodá *KochPieś* 54, 23.

»czas się wlecze« (*1*): WM namowiwszy powiedzą albo na piśmie przyślą dzisiaj, aby się czas nie wlokł a rychlej co kończyło, folgując niedobremu zdrowiu JKM. *Diar* 78.

»czas wzywa« (*1*): czás mię też ku inym rzeczam wzywa. *OrzQuin* Rv.

»czas (z)bieży (*a*. zbiega); bieg czasu« [*szyk zmienny*] (*14*; *1*): *RejKup* x5v; *RejWiz* 5v; *RejZwierz* 68v, 114v; *RejAp* Cc8v; *RejZwierc* B2v, 159, 237v, 239, 253; Widziż/ wierny Chrześćiáninie/ iż iuż tęn rok minął/ á drugi idzie: cżás bieży á iáko wodá w byſtrey rzece vćieka/ á ná zad ſię nie wraca *SkarŻyw* 4; Wam/ bieg cżáſu żadnego Nie wádźi *GrabowSet* V4; *JanNKar* A3v, D2v; Do pułnocy gáchuie/ do południá leży: A w tym nieprzepłácony cżás iák ſtrzałá bieży. *KlonWor* 61.

»czasu zbywa« [*szyk zmienny*] (*3*): *KwiatKsiąż* Gv; Succisivis horis aliquid scribere. Y tedy y owedy ſie niektorych godźin dorwáć piſać kiedy czáſu zbywa. *Mącz* 30b; *SkarŻyw* 471.

»czas zdarzy« (*1*): Zaſz nie lepiey [...] Wydáć zá mąż pánienkę y przyiaciół nábyć. Lepiey niżli Proboſzczá álbo Mnichá w ſzárzy/ Gdyż ſie dawno ſwiát plecie/ co komu cżás zdárzy. *RejWiz* 39.

»czas zejdzie (*a*. uchodzi, *a*. schodzi)« (*6*): Iechał ſobie pomáłu by mu cżás ſzedł mile. *RejWiz* 126, 68; Cżáſz niech dármo nie vchodzi. *RejZwierc* 23v *marg* [*idem*] Aaa3; *GórnRozm* H3; Ale káżdych gry dozwalamy mieć/ y chcemy áby czás zſzedł/ y dla ochłodzenia y ćwiczenia [*Sed duntaxat quoslibet ludos habere concedimus et volumus*, *gratia temporis deducendi*, *et causa solatii*, *et exercitii habendi JanStat* 559]. *SarnStat* 707.

»czas zniesie, znieść może« (*3* : *1*): *GórnDworz* Dd5; *PaprPan* C4v; A ieśliby cżás znioſł/ może też Kápłan tę náukę ludziom o Krztu Swiętego obrzędziech przeczytáć. *KarnNap* B3; *SkarKaz*)(4v.

Zwroty: »czasu czekać (*a*. oczekiwać)« [*szyk zmienny*] (*6*): *RejJóz* E5v; *Diar 22*; *BielKron* 208v, 242v; *BielSat* H2; Zyy dobrze nie odkładáiąc: Bo dáłſzych cżáſow czekáiąc/ Niepodobnym obyczáiem/ Nie począwſzy żyć/ przeſtáiem. *KochPieś* 48.

»dać czas« = *pozwolić* (*3*): *GórnTroas* 52; PAnóm Rádóm náſzym/ y Poſłóm Ziemſkim/ niżéy opiſánym w tym dáć czás/ áby ná tę ſpráwę ná Séymie onym bez bytności náſzéy wotowáli *SarnStat* 47, 151.

»czasowi, czasu folgować; czasu sfolgowanie« [*szyk zmienny*] (*9* : *1*; *1*): *Diar* 41, 44, 47; á zá máluczkie cżáſu sfolgowánie/ wielkie złe od ſiebie báczny człowiek ſnádnie odegnáć może. *RejZwierc* [78^{2}]v; *MycPrz* II Cv; *Strum* Q3; áczby ſie mogło ſzyroko/ dowodnie y doſtátecznie odpowiedźieć/ wſzákże cżáſowi folguiąc/ tákći ná nie krotko odpowiem. *CzechRozm* 172, 2, 59; *GostGosp* 6; *OrzJan* 80.

»czas gubić; zgubienie czasu« (*1*; *1*): zdało się im potrzebną omowkę tego uczynić a okazać, kto i co ten czas zawżdy gubi. *Diar* 64; *SkarKazSej* 695b.

»czas kazić (*a*. przekazywać)« [*szyk zmienny*] (*3*): *RejJóz* Ev; A niechcześli Czaſſu kazyć Iuż to zato tak rać zrazyć *RejKup* bb5; *Diar* 36.

»czas mitrężyć« (*1*): Gdyż ſzkodá ná tym y cżáſu mitrężyć *KlonFlis* E2v.

»czas nałożyć, przyłożyć czasu« (*3* : *1*): Bo áczby cżás náłożył yákiſz kolwyek/ á wnim ſie nye pilnye vcżył/ áni theż wtem coby przed ſię wzyął przetrwał/ cżás on nye vżyteczny ále márny á poprozny będzye. *GliczKsiąż* Nv, M8v, Nv, Ov.

»(nie) mieć (*a*. miewać) (dosyć, mało, wiele *itp*.) czas(u)« = *otium est Mącz*, *Modrz*; *abundare otio*, *vacare Mącz*; *spatium habere*, *alicui vacuum est*, *ocupatum esse Vulg* [*szyk zmienny*] (*63*): Vcżynić to y drugi raz/ Kiedy iedno będzie miał cżás. *BierEz* N2v; *BielŻyw* 90; *RejKup* b2, Aa, aa8; *KromRozm III* Q4; *Diar* 27, 86; *SeklPieś* 19; *RejWiz* 32, 140v; *BibRadz* I *5; *KwiatKsiąż* Q2v; si vacat, Yesli maſz czás/ yeſliś czym niezátrudnión.*Mącz* 472b, Ib, 56c, 144b, 258d [*4 r*.], 472b; *OrzQuin* Q3, Rv; *GórnDworz* C8v, Z6; *RejPos* 68v; Maſz wolny targ ſzácuyże iáko raczyſz pánie. Wolnoć á maſz cżás. *HistLan* F6; *RejZwierc* 239v; *RejZwiercTrzec* Aaa2v; *RejPosRozpr* b3; *MycPrz* II Av; ale iż cżáſu po temu nie mogłem mieć/ tedym tego ná ten czás zániechał. *Strum* R4, B, Q4; *BudNT Act* 24/25; *PaprPan* Aav; *ModrzBaz* 117v; *ModrzBazBud* ¶6; *SkarŻyw* 28, 50, 412, 544; *KochSz* A2; *KochSob*

58; *ArtKanc* O4v; *GostGosp* 6 [*2 r.*], 8; *GostGospPon* 169; *Phil* C3; *LatHar* 557; *WujNT Mar* 6/31, *Act* 24/25, 1.*Cor* 16/12, *Philipp* 4/10; *SarnStat* 600 *marg*; *SiebRozmyśl* K2v; *SkarKaz* 81a, 609a; teraz czás mam wolny ſam zſobą Vmowić ſię. *CiekPotr* 75; *CzahTr* A3v, [D]v.

»(nie) mieć (dosyć) czas(u)« = (*nie*) *zdążyć*; *est alicui spatium Mącz*; *habere tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (*12*): Ten yeſcze ma czaſzu doſyć V pana Laſkę vproſyć. *RejKup* h2v, E, t4; *BielKron* 104v; *Mącz* 469c; *RejPos* 181v; *BielSjem* 29; tu gdyby ich vżyć chćieli/ cżáſu nie będą mieli *ArtKanc* R19, S4; *GostGosp* 76; *WujNT Hebr* 11/15; *SkarKazSej* 704a.

»czas(u) (nie) mieszkać« =*traducere Mącz* [*szyk zmienny*] (*4*): ocoć trzebá pytay/ Iedno mi cżáſu niemięſzkay *BierEz* C; *Mącz* 97a, 207b; *ZapKościer* 1580/15v.

»czas(u) (nie) psuć (*a.* popsować)« [*szyk zmienny*] (*3*): Bos y ſobie ċas popſował Y mnies głowę zafraſował *RejKup* n6, cc3; *RejWiz* 22.

»czas(u) (darmo, marnie, prożno *itp.*) (nie) (s)tracić (*a.* utracić, *a.* utracać); (u)tracenie (*a.* utrata) czasu; czas się traci« = *tempus perdere Modrz* [*szyk zmienny'*] (*40*; *5*; *4*): A thak yeſlybi yey M. na wolią K. ych M. y na rade tho pvſczala. powie yz tho bedzie traczenie czaſv, bo ych M. any radzycz any obmiſlacz nycz niechczą *LibLeg* 10/115; *OpecŻyw* 58; *Diar* 29, 31 [*2 r.*], 34 [*2 r.*], 65 [*2 r.*], 75; *DiarDop* 118; Náuk dobrych náſláduy cżáſu nie vtracay *BielKom* C4; *GliczKsiąż* K3; *RejWiz* 2, 17v, 29, 65, 144v; *BielKron* 26v, 81v, 333; *GórnDworz* S3; Azażby lepiey leżał iáko wieprz w bárłogu/ á márnie cżás trácił *RejZwierc* 15, B2v, 18, 21, 23v, 103 (*10*); *BudNT przedm* b3v; *ModrzBaz* 25v, 90, 94v; *SkarŻyw* 87, 428, 435; *StryjKron* A3v; *BielRozm* 8; *ActReg* 116; *GórnTroas* 25; *GrabowSet* G, Y; *CiekPotr* 61; *SkarKazSej* 671a, 694b.[*2 r.*].

»czas(u) (darmo, marnie, prożno, źle *itp.*) (nie) (s)trawić; czas się (s)trawi, strawić by się musiał; czasu trawienie; czas strawiony« = *collocare horas*, *otium agere a. tenere*, *otium tempusque conterere*, *tempus consumere a. terere a. traducere a. transmittere Mącz*; *tempus collocare a. consumere a. extrahere a. ludere*, *temporis iactura*, *tempus transmissum Modrz*; *transigere tempus Calag*; *mora fit*, *aliquanto tempore demoratum esse Vulg* [*szyk zmienny*] (*54*; *8* : *1*; *5*; *2*): *BierEz* N3v; A ſnadz rychleieſz ſie przyłączył ktem ktorzy ná złodzieyſtwie álbo ná cudzołoſtwie ſtráwili caſy ſwoie *RejPs* 75v; *RejKup* F; *Diar* 63, 64 [*3 r.*], 65; pytają nas o to, czemu za tak długim a częstem czasu trawieniem na sejmiech nie znają żadnej odmiany k lepszemu *DiarDop* 106, 117; *BielKom* A, D5v; *GliczKsiąż* G8v, M8v, N2v, Ov; Male collocare horas, Zlie trawić czás. *Mącz* 196d, 97a, b, 227c, 258d [*2 r.*], 366a (*12*); gdyż wſzytek cżás v dworu ná zabáwie ſie trawi/ zda mi ſie to rzecż bárzo potrzebna/ wiedzieć dworzáninowi/ iáko/ y cżym kogo zábáwić ma. *GórnDworz* M3v, M5, Aa3, Aa3v; *BiałKat* 96; *HistLan* F5; *CzechRozm* 96, 99v, 143v, 205v; Tych obyczżáiow wieleby vſtáło/ kiedyby káżdy liczbę muśiał czynić y z cżáſu ſtrawionego [*temporis transmissi*]/ zrzeczy od śiebie vczynionych. *ModrzBaz* 83, 13, 26, 26v, 28v, [41] (*10*); Drugi raz záſię ſzedł do Rzymu Piotr S. zá czáſu Neroná y długi cżás tám ſtrawił *SkarJedn* 98, 233; *Calag* 133a; *SkarŻyw* 35, 86, [197]; *StryjKron* A3v; *CzechEp* 31, 98; *KlonŻal* D3v; *ReszPrz* 58; *GórnRozm* L3; *Calep* 788b; *OrzJan* 129; *LatHar* 668; *WujNT Act* 14/3, 20/16, s. 719; *KlonKr* B2; *SkarKaz* 580b; *CiekPotr* 61; *SkarKazSej* 701b.

»czasu nie żałować, (nie) żal« = *tempus tribuere Mącz* [*szyk zmienny*] (*4* : *2*): *RejKupSekł* a8; *Mącz* 463d; A wſzakóż to ieſt napewnieyſza/ nie żáłuy czáſu/ á ſam téż nie bądź wtéy mierze leniwy. *Strum*

C; *CzechRozm* 1v; Aleby mi cżáſu nie żal/ okazałbych to nie tylko ze Mſzałá/ iż oni ſą Sábelliani/ iáko ſámi wyznawáią *CzechEp* 313; *PaxLiz* D3.

»poczkać czasu mało« (*1*): BIegłá zá nim niewiáſtá vboga wołáiąc/ Iżeby iey przeſłuchał krzywdy [...] Ten rzekł/ [.,.] poczkay cżáſu máło. *RejZwierz* 3v.

»czasu potrzebować; czas(u) (po)trzeba (jest)« = *egere tempore Mącz* [*szyk zmienny*] (*6*; *13*): *Diar* 27, 36, 68; Według onego/ ku poznányu rzeczy potrzebá yeſt cżáſu y pilności. *GliczKsiąż* I6v, I6v, N, Nv; Ten grob álbo wieżę Alexánder chćiał záſię opráwić/ ále iż tá rzecż potrzebowáłá cżáſu wielkiego y roboty trudney [...]: to co począł dokonáć nie mógł *BielKron* 268; *Mącz* 443d; *GórnDworz* L3v, Y2v; *CzechRozm* 149v; *ModrzBaz* 73v; *CzechEpPOrz* *4; *GrabowSet* Y; *WujNT* 195; *GrabPospR* L2; *GosłCast* 31; *KlonFlis* A2v.

»przydać czasu« (*1*): Ktoby chcyał co vmyeć/ nyech przyda y cżáſu y pilności. *GliczKsiąż* Nv.

»czas (darmo) puszczać« = *tempus traducere Mącz* (*3*): *Mącz* 97a; bo to naſproſnieyſza rzecż/ cżás dármo puſzcżáć.*GostGosp* 64, 30.

»czasu szczędzić« (*1*): Lecż iż cżáſu ſzcżedzę/ przetoż co o ſynu Bożym człowieku prawdźiwym nápiſano ieſt z Dźieiow Apoſtolſkich pokazawſzy/ do liſtow Páwłowych przyſtępuię. *CzechEp* 313.

»ukradać (*a*. ukraść) czasu« [*szyk zmienny*] (*3*): Aliquid spacii surripere, Vkráść ſobie nieco cżáſu. *Mącz* 404c; *RejZwierc* 159; *KlonWor* 80.

»(z)mudzić czas« [*szyk zmienny*] (*3*): Moram creare, Záwádzáć/ mudźić czas. *Mącz* 232d, 207b; *BielSat* G3.

»czas zwłoczyć (*a*. odwłoczyć), zwłaczać czasu; czas się wlecze« (*2* : *1*; *1*): gdyż oto ſłyſzyſz/ iż wlecż [*!*] ſie cżás iáko chce *RejAp* 157; gdy Krolowa Węgerſka przyſłánim Krolewny Iádwigi czás zwłoczyłá *StryjKron* 472; *GosłCast* 58; *PaxLiz* E3.

Wyrażenia:»chwil(k)a czasu« (*2*): Articuli temporum, Chwile cżáſów. *Mącz* 17a; Punctum temporis vel horae momentum, Chwilká cżáſu/ okiem mgnienie. *Mącz* 331c.

»długi czas, długość czasu; przedłużać czas« = *spatium Mącz* [*szyk 13* : *4*] (*15* : *1*; *1*): *RejPs* 189v; *Diar* 36, 64, 92; *BielKom* C5; Ale iż to ieſztze zdał ſię długi tzás/ ták známienity y wielkiey ſwiątośći/ tey niezbedney Mammony tzekáć przeſto Syxtus Mnich [...] to wſzyſtko potym złamał y zrzućił *KrowObr* 78v, 78v; *KwiatKsiąż* M4v; *Mącz* 404c; Cżás káżdi długi w kłopocie. *RejAp* 84 *marg* [*idem* Dd2v], 84, Dd2v; *GórnDworz* L3v, Y2v, Y8v; *SkarJedn* 98; *WujNT* 195.

»czas dobry« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *GliczKsiąż* N3; gdy ich Krol Ie^{go} M. z Rádámi ſwemi teſkliwie/ y z vtrátą dobrego cżáſu czekáć muśiał. *SkarKazSej* 694b.

»dosyć (*a*. (nie)dostatek, *a*. dość) czasu« = *temporis satis*, *otii abundantia Mącz* [*szyk 13* : *9*] (*22*): *RejPs* 147v; *RejKup* h2v, t4; A czasu by do tego dosyć być mogło, gdybyście jeno WM nam tego u KJM pomagać chcieli. *Diar* 28; Na co iżeś WKM na on czas prze niedostatek czasu za słusznymi przyczynami zwolić nie raczył, jenakeś nam WKM pokoj od księży IchM upewnić raczył obietnicą swą *Diar* 85, 86; *BielKron* 104v; *Mącz* 144b, 258d [*2 r.*], 369c, 502c; *GórnDworz* V3v; *RejPos* 6v, 181v; *RejZwierc* 109; *KochList* 3; rownie teraz o Rzymiániech może piſáć/ iż ich dobre vcżynki będą po wſzyſtkim świećie opowiádáne: wźięłoby to doſyć cżáſu Mćiwy Pánie/ ácż wiem żeby z poćiechą tego W. M. vżył *ReszList* 155; *BielSjem* 29; *PudłFr* 25; *ArtKanc* S4;*GostGosp* 76.

»czas iny« (*1*) : boć doſyć cżáſow będzie inych y bieſiad y krotofil vżywáć *RejZwierc* 109.

»(nie)mały czas; (nie)mało czasu« = *multum tempus Vulg* [*szyk 9* : *8*] (*13*; *4*): ażby nam pirwej de religione z księżą IchM biskupy jakiemi rozmowami, ktore by nie mało czasu wziąć musiały a tak omieszkać postronnej obronie, postanowiono było, tedy my WM opowiedamy *Diar* 40, 27, 82; *GliczKsiąż* I6v, M8v, N, Nv, Ov; A też iuż cżás niemáły iáko tu prożnuię *RejWiz* 20v, 124; *RejZwierz* 3v; *Mącz* 56c; *RejAp* 62, 152v; *CzechRozm* 96, 143v; *WujNT Act* 14/3.

»odmienność (*a.* przemienność) czasu« = *temporis inclinatio Mącz* [*szyk 13* : *1*] (*14*): Po rozmáitey przemiennośći cżáſow / przyſzedł táki cżás na Belliſáryuſá iż inym był ſzeżęſliwy [*!*] á ſobie nieſzczęſliwy *BielKron* 162v, 121, 238, 254; *Mącz* 57c; á czo nie bywa dla ludzkiey dłuſzſzey pámięći piſmem podpárto/ wſzytko z odmiennoſcią cżáſow ſnádnie s pámięći ludzkiey może być odnieſiono. *RejZwierc* A2, A3, 85v, 87v, 133v, 150, 150v, 152; *StryjKron* A.

»czasow postępek« (*2*): ktorzy iedno Wielkiemu Xiędzu Litewſkiemu ná Kiernowſkiey ſtolicy (dziś zá cżáſow poſtępkiem to bywa dawnoſcią zniſzczáłey) ſiedzącemu poſłuſzeńſtwo czynili *StryjKron* 385, 288.

»czas po temu« [*szyk 10* : *4*] (*14*): *BibRadz* I *5; Y ia też ięſzcże [*!*] ciebie/ ieſliże tylko potęmu czaſz bedziem mieć piſmem moim potomnym ludziom zalećzę [*!*]. *KwiatKsiąż* Q2v; *OrzQuin* Q3, Rv; *GórnDworz* Z6; *RejPosRozpr* b3; *MycPrz* II Av; *Strum* Q4, R4; *BiałKaz* F2; *CzechRozm* 21; *PaprPan* Aav; *WujNT* 1.*Cor* 16/12; *SiebRozmyśl* K2v.

»prędki czas; prędkość czasu« (*2*; *1*): *PatKaz III* 95v; *RejPs* 150v; KTo władnie prędkim cżáſem? *WitosłLut* A5v.

»siła czasu« (*3*): *GórnDworz* Aa3; gdyż chmury á niepogody śiłá cżáſu roboćie vymuią *GostGosp* 154; *KlonFlis* A2v.

»czas spokojny« (*1*): Y ty ſie nie wſtydź/ maſzli cżás ſpokoyny/ Przyſłuchác tey to krotofilney woyny. *KochSz* A2.

»ten czas« [*szyk 8* : *1*] (*9*): Acz ſie niebilo pocz kwapicz Liepiei bilo ten czas zapicz *RejRozm* 402; *Diar* 64 [*2 r.*], 65, 68, 75; *DiarDop* 117; *KwiatKsiąż* M4v; *RejZwierc* 159.

»wiele czasu; czas wielki« = *multum temporis Mącz*, *Modrz*; *bona a. maxima pars temporis*, *multitudo temporis*, *multum otii*, *plurimum otium Modrz* [*szyk 28* : *3*] (*27*; *4*): *BielKron* 268; Ale to twierdzić mogę y śmiem/ yż tym mniey nam przechodzą lata/ albo nam tym mniey na leciech ſchodzi/ y przez to dłużey zywiemy/ im więcey czaſu wybornym naukam pozwolamy. *KwiatKsiąż* Q, Gv; *Mącz* 1b, 240d, 258d, 281d, 358a; *GórnDworz* C8v, G2, M5, Dd5; *KuczbKat* 130; A by ſie o tym piſáć miáło iáko to ieſt rzecż ſzkodliwa/ y co w ſobie przynoſi/ y ku iákiemu kończowi przychodzi/ wieleby cżáſu wziąć to muſiáło. *RejZwierc* 16v; *CzechRozm* 99v, 149v; *ModrzBaz* 13, 25v, 26v, [41], 97v (*8*); *SkarŻyw* 35; *CzechEpPOrz* *4; *GórnRozm* C4, K; *WujNT* 861; *SiebRozmyśl* K2v; *SkarKaz* 81a.

»wolny czas; wolność czasu; wolnić czas« = *otium Modrz* [*szyk 10* : *7*] (*15*; *1*; *1*): *RejKup* Aa; *Diar* 68 [*2 r.*]; *RejWiz* 140v; *Strum* B; *ModrzBaz* 117v; *SkarŻyw* 50, 354; *CzechEpPOrz* **v; Vrzędnik/ kiedy Pan nie bywa/ ná Páńſki przyiazd ma ſobie wolnić cżás robotámi domowemi potrzebnemi *GostGosp*

10, 8; *RybGęśli* A2; *GrabPospR* L2; *CiekPotr* 75; ná ktorych mieyſcách mieváiąc z Rycerſtwem cżáſy ſwe niektore wolne od prac tych náſzych vcżćiwych. *CzahTr* A3v, [D]v; *SkarKazSej* 704a.

Zestawienie: »boginie czasu« (*1*): Horae Boginie czáſu/ służebnice słońcá. *Mącz* 158a.

Szeregi: »czas, (a, i) chwila« [*szyk 4* : *2*] (*6*): Ty maſz chwylę y teże czas *SeklPieś* 19; *Mącz* 17a, 30b, 258d, 463d, 475a.

»czas albo (i) fatum« [*szyk 1* : *1*] (*2*): iako iego wola będzie y iako czas albo fatum przyniesie. *ActReg* 148; *KołakCath* B3.

»czas, (i) godzina« (*2*): *LibLeg* 11/42v; Zaſz on ma gdy wolny cżás/ zaſz wolną godzinę *RejWiz* 140v.

»czas i lata« (*1*): VCieśnie Rym Pánie Spiewáć nie przeſtánie/ Poki cżás płynny y twe przyſzłe látá/ Będą zażywáć przeſtronego świátá. *KmitaPsal* A3v.

»mie(j)sce, (i) czas« [*szyk 4* : *3*] (*7*): *KromRozm III* C5v; o cżym tu teraz niemáſz mieyſcá y cżáſu mowić. *CzechRozm* 249v; *SkarŻyw* 50, 354; *WerGośc* 238; *Phil* H2; *LatHar* 590.

»(ni) czas i (ni) papi(e)r« (*5*): Bych miał wſzytki dzyeie they pániey cnotliwey krolowey Bárbáry piſać/ nie doſtáłoby mi cżáſu y papieru na tho *BielKron* 408v; *PaprPan* Aa4v, Cc3, Gg; *KlonFlis* A2v.

»plac i czas« (*2*): *Mącz* 404c; O czym ſzérokié diſcurſy czynić, niémáſz plácu y czáſu do tego. *SarnStat* 1271.

»czas z potrzebą« (*1*): TEn w młodośći vkaże y namężnieyſzemu/ Co cżás s potrzebą znieſie co przyſtoi cnemu *PaprPan* C4v.

»czas i praca (*a*. robota)« (*3*): *BielKron* 268; *GórnDworz* Dd4v; Iużćibych wſzytko ſpráwił á ſłow y czáſu y pracey nie trácił *SkarKazSej* 671a.

»czas abo (i) rząd« (*2*): *CzechEp* 305; Cżás y rząd oſtátká doczyni. *GostGosp* 165.

»czas i słowo« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Ale wtak iáſney rzeczy ſzkodá cżáſu y słow trácić *BudNT przedm* b3v; *SkarKazSej* 671a.

»czas, (i) zdrowie« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *ArtKanc* O4v; Nieſczęſny ia/ który tu czás/ y zdrowié trácę *GórnTroas* 25; *SarnStat* 600.

»czas i zwyczaj« (*1*): Nie známienitſze^{go} być nie może/ nád znáiome^{go} á dawnego przyiaćielá/ ktorego ſpołecżność y przyiaźń raz záczęta/ á cżáſem y zwycżáiem vmocniona/ nie ma być rwána áni tárgána. *WerKaz* 276.

Wyrażenie przyimkowe: »podług, wedle, według czasu« = *secundum tempus Vulg* (*5* : *3* : *2*): A tak placżątz/ pannę Marią cieſſatz/ niemalą chwilę podlug cżaſu przemieſſkali. *OpecŻyw* 154v; *RejZwierz* A2; *KwiatKsiąż* K4v; iam ſię wedle czáſu/ Przemieniał z tego w drugie/ vchodząc niewczáſu. *Prot* A3v; *RejPosWstaw* [143^{3}]v; *CzechEp* 245; *NiemObr* 142; *KochWr* 40; *WujNT Rom* 5/6, *s*. 539 *marg*.

Personifikacja (*7*): Cżás przydzie. Awo ia też cżás miernik wſzech rzeczy/ Rádzę wſzitkim mieycie mię ná piecży *BielKom* F8v, *nlb* 8, D4v; *KochMRot* B4v, C; *BielSjem* 31.

a. *O Bogu* (*28*) : *PatKaz III* 104; Záſię teſz P. Kryſtus Syn B. mowi. Oto ia ſyn Boży przed wſzytkimi wieki z oycá bez tzáſu/ á záſię s Pánny Máryey pod tzáſem/ prawdziwy tzłowiek národzony/ bierzęćie ſobie N. zá brátá ſwego y przydziedzitzam ćię/ w kroleſtwo oycá y moiego *KrowObr* 46v; Ale powiedz że mi to proſzę ćię/ iáko może być właſnym y pierworodnym/ ieſliſz ſie on nie właſnie/ ieſzcże przed

wſzyſtkimi rzeczámi z iſtnoſći Bogá oycá ſwego vrodził/ á vrodził procż wſzego cżáſu? *CzechRozm* 60, 37, 58v, 65; GDy Syn Boży ſłowo z Oycem wieczne/ cżáſu niemaiace [*!*] chćiał ſię ták ſtáć iáko my człowiekiem/ [...] obierał teſz y ty/ przez ktoreby iáko poſłáńce y poruczniki ſwoie [...] rodzone ſłowo prawdy/ żywot wieczny dáiące/ dochodziło. *SkarŻyw* 383; Ale y to dáremna filozofia. Gdyż Bog ieſt nieſkończony: bo początku y końcá nie ma: cżáſowi nie podległ żadnemu *CzechEp* 68, 68, 146; *GrabowSet* Nv; *LatHar* 373; Oycze bez początku nierodzony/ Synu od wieku y bez cżáſu rodzony/ Duchu ś. od obudwu tchniony y pochodzący od wieku bez cżáſu/ [...] zmiłuy ſię nád námi *SkarKaz* 279b, 484b.

czas czyj (*3*): á cżáſſy twoie ſą nigdy nieſkonczone/ á ieſteś bog nigdy niwczem nieodmienny *RejPs* 148v, 149v [*2 r.*].

Ze zdaniem przydawkowym [*kiedy* (*1*), *ktorego* (*1*)] (*2*): nie było cżáſu kiedy nie był *NiemObr* 125; Tym gromem Ian ś. iáko ſyn gromu/ zábija przeklętego Aryuſzá y [...] inne niezbożne/ ktorzy Synа Bożego ſtworzeniem czynią/ przez ktorego wſzytko ſtworzono ieſt. ktorzy kłádą iákiś czás ktorego nie był/ á początek mu iákiś dáią. *SkarKaz* 485b.

W charakterystycznych połączeniach: *czas jego*, *twoj* (*2*), *żaden* (*2*); *narodzony pod czasem*, *przed czasem*, *w czasiech*; *bez czasu* (*na-*, *u-*)*rodzony* (*4*); *procz wszego czasu urodzić się*.

Zwrot: »czas naznaczyć« (*1*): á ſobie Pan żadnego kreſu nie zámierzył/ áni żadnego cżáſu nie náznáczył *RejPos* 328.

Wyrażenia: »czas przemijający« (*1*): Y ważnieyby było *infinitiuum* nieſkończony mowię cżás dáć boſtwu [...] ktorego dowieść chćiał/ niż iy Abráhámowi iuż przeſzłemu muśieć przyznáć: á Bogá przy cżáśie nieuſtáwiczným á przemijáiącym zoſtáwić *CzechEp* 68.

»przeszły czas« (*1*): *SarnUzn* B8v *cf* »czas przyszły«.

»czas przyszły« (*1*): Bo to y ſámá rzecż pokázuie/ Y o tym może ſie właſnie rzec Ieſt/ ktory niema áni *praeteritum* áni *futurum*, tho ieſt/ áni przeſzłego cżáſu áni przyſzłego/ ále záwżdy á záwżdy ieſt. *SarnUzn* B8v.

»czas zamierzony« (*3*): Piotr ſwięthy piſze/ iż v Páná tyſiąc lath iáko rok ieden/ á cżáſu żadnego zámierzonego nigdy ten Pan nie ma *RejAp* 5, 5 *marg*, Ee3.

Szereg: »ani czas ani miejsce« (*1*): Ale Pan Bog náſz/ iáko áni cżáſu ták też áni mieyſcá nie ma. *SarnUzn* C.

2. *Odcinek czasowy wyodrębniony na podstawie dziejących się w nim wypadków*; *tempus BartBydg*, *Vulg*, *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *hora Vulg*, *PolAnt*; *dies PolAnt*, *Cn*; *intervallum Modrz*, *Cn* (*1493*) : *GliczKsiąż* N2; Przyſtoi też Sędźiemu/ pierwey niż złoczyńcę zda ná męki/ bádáć ſye pilnie cżáſu/ iáko dawno złoczyńcá kradł/ zbijał *GroicPorz* ii3v; *RejWiz* 90; *RejZwierz* 24v, 133; *BibRadz Eccli* 32 *arg*; *Mącz* 377d; po roku y po dwu mieśiącách (ktory czás ieſt ſłożon z mieśięcy po dwá kroć śiedmi) człowiek iuż krzepko śiedźi *LeovPrzep* H4v; *RejAp* 165v; iż dniá onego gdy ſie tám ná thy dziwy ſchodzili/ mieli pewnie ſobie pozyſkáć zbáwienia ſwe^{go}/ wielkie im przytym odpuſty y miłośćiwe cżáły obiecuiąc *RejPos* 348v, 60, 181v; *BiałKat* 21; *RejZwierc* 22, 120; *BudBib* 4.*Esdr* 11/44; Abowiem gdy też weyżrzyſz w onę liczbę ktorą támże w tych kſięgách y w teyże káp: kłádźie/ opiſuiąc cżás od zbudowánia kośćiołá Sálomonowego/ áż do zborzenia iego przez Nábuchodonożorá.

CzechRozm 170v; *BielSen* 9; *ZawJeft* 39; Załogę oſzácować/ á wedle załogi roley/ y mieyſcá/ cżás do kilku lat ná roli/ z polá żytem kopámi/ obráchowawſzy kopę po iedney po dwu ná kożdy rok/ wypłacáć ma. *GostGosp* 40; *SkarKaz* 4b [*2 r.*].

czas czego (*125*): *BierRaj* 19v; *OpecŻyw* 1v, 36v, 65, 106v, 121v, 160; *PatKaz II* 54, 77; *TarDuch* A6v; *MiechGlab* 17; *WróbŻoł* Vv; *RejPs* 46v, 55; *RejKup* k5v; *LubPs* V3, X3v, aa2, gg5v; *RejWiz* 46v; Aták przeglądáiąc Bog cżáſy tey ludzkiey niewiádomośći [*tempora quidem huius ignorantiae despiciens Deus*]/ teraz opowiáda ludziom/ áby wſſyſtcy á wſſędy pokutę czynili *Leop Act* 17/30, *Lev* 25/16, *Iob* 38/23, Ier 50/27, 31; To mowi iákoby śmiechem widząc czás przysłych kłopotow że niemieli doſypiáć *BibRadz* II 29c *marg*, 3.*Reg* 18/36, I 353v, *Ier* 30/7, 46/21, *Ez* 4 *arg* (*9*); *BielKron* 57v, 58v, 59v, 79v [*9 r.*], 82; Curriculum industriae atque studiorum, Czás náuk y ćwiczenia. *Mącz* 74a, 404c; *RejAp* BB8, 22v, 23, 23v, 31 (*11*); *GórnDworz* Z, Z4v; *HistRzym* 33, 80; *RejPos* 69v, 75, 110v, 158v, 195v (*10*); *BiałKat* 296 [*2 r.*]; A wſzákoż ia nie rádzę nikomu vbeſpieczáć ſie na láthá ſwoie á roſkłádáć cżáſy tego vznánia ſwego. *RejZwierc* 178v; *BudBib* I 442a *marg*, *Dan* 12/1; *BudNT Apoc* 3/10; *CzechRozm* 30, 47, 89, 169; *ModrzBaz* 80v; Ty ktoraś nam porodziłá Bogá y człowieká/ [...] ziśći nam w przyczynie twey obietnice Boże/ ſpuſzczáiąc nam cżás łáſki *SkarŻyw* 357, 193, 358, 369, 535; *StryjKron* 742 *marg*; *CzechEp* 18, 328, 364, [398] [*2 r.*]; *NiemObr* 83, 174; *ReszPrz* 28; *ArtKanc* E13v, T4v; *GórnRozm* M2v [*2 r.*]; Práwie to czás weſela: páłace pałáią *GórnTroas* 59, 45; *GrabowSet* E, O4v, P; *LatHar* 167; *WujNT Mar* 6/35, *Luc* 19/44, *Act* 3/20, 17/30, *s.* 485 *marg*, *Rom* 13 *arg*; *SarnStat* 896; Záczym boię ſie/ iż tylko ten kąſek cżáſu Seymowánia twego zoſtáwił ći ieſzcże P. Bog do pokoiu á powſtánia twego. *PowodPr* 5, 5; *SkarKaz* 4b [*3 r.*], 39a [*2 r.*], 486b, 514b.

czas do czego (*12*): *Diar* 46; *GliczKsiąż* K3; Spacium sumere ad cogitandum, Wziąć czás do myślenia. *Mącz* 432b; *RejPos* 262v; *ModrzBaz* 80v, 94v; A iednák P. Bog ieſzcże mu z wielkiego miłośierdziá cżás do pokuty przewlokł/ y zákazał áby go nikt niezábijał/ á cżáſu mu do pokaiánia danego nie vwłoczył. *SkarŻyw* 263, 258, 263, 403; *SkarKaz* 314a.

czas czemu (*14*): *OpecŻyw* 36v; *RejJóz* O6, O6v; *OrzRozm* G2; *BielKron* 58v, 79v [*2 r.*]; *RejAp* 167; *MycPrz* I A2v; *KochPs* 28; ſtáraymy ſię poki nam ieſzcże tych ſześći dni zſtáie/ á cżás ieſt roboćie/ y prace tey miłey/ w ſłodkim iárzmie zakonu Chryſtuſowego. *SkarŻyw* 4, 52 [*2 r.*]; *SiebRozmyśl* K2v.

czas ku czemu (*15*): *RejKup* o4v; *GroicPorz* ſ2v [*2 r.*]; *BibRadz* I 4a *marg*; *Mącz* 44b, 404c [*2 r.*], 472c; nie wnet po śmierći ále trzećiego dniá ożył: ktory cżás ku doświadczeniu prawdźiwey śmierći doſtáteczny był. *KuczbKat* 50; *ModrzBaz* 26v; *WisznTr* 22; *ArtKanc* S3v; áby/ gdy nádchodźi czás ku woienney potrzebie/ y ku ſámému boiowániu z nieprzyiaćielem [*ut ingruente necessitate belli, et dimicationibus cum hostibus JanStat* 709]/ wiedźiał mieyſce ſwoie/ do którégo ſie ma brác *SarnStat* 447, 791, 813.

czas na co (*2*): Sumamus spacium ad cogitandum, Weźmimy ſobie czás na rozmyślenie. *Mącz* 404c; *ModrzBaz* [16].

cum inf (*1*): Trudnoć na ráty roſkladać Gdy komu czas przydzie wſyadać. *RejKup* e4v.

czas czyj (*15*): *BielKom* C4v, D5; *LubPs* L2; Zażeś nie thy ieſt ktoryś zoſtał ze cżterzech źwierząt/ ktore^{m} był náznáczył áby krolowáli na ſwiećie moim/ ábj przez nie przjſſedł koniec cżáſow ich

[finis temporum eorum]? Leop 4.*Esdr* 11/39, 4.*Esdr* 12/20; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/6, 12/20, *Luc* 21/24; *OrzRozm* Q2v; *RejPos* 332v; *RejZwierc* 159; *BudBib* 4.*Esdr* 9/6, 11/39; *ModrzBaz* 92v; *KochPs* 86.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*34*), *on* (*3*), *taki* (*2*); *iż* (*28*), *gdy* (*25*), *kiedy* (*15*), *ktorego* (*12*), *że* (*12*), *ktory* (*5*), *gdzie* (*1*), *przez ktory* (*1*), *w ktory* (*1*), *w ktorym* (*1*), *poki* (*1*)] (*102*): *PatKaz III* 102; *BielŻyw* 171; *WróbŻołt* T3, T3v, 67/32; *RejPs* 51v, 63v, 82, 181v; *RejJóz* B2v, I7v, P8; *RejKup* d8v, v8; ale oto nic niedbąm prżigidże ten cżas kiedy nam Pan niebeſky wſzytko nagrodzy *RejKupSekl* a6; *Diar* 89; *DiarDop* 105; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v; *Leop* 2.*Tim* 4/3; A iż ná cżąſtki náukę ſwą rozkładáli/ cżęſtokroć przypominaią pogrozki y obiátnice/ y cżáſy obiáwienia ktore mieváli od Pána. *BibRadz* I 353v, *Iob* 29/2, *Luc* 13/35, II 49c *marg*, *Ioann* 4/21, 23, *Act* 23/3, II 93a *marg*; tám bowim cżás ieſt/ iż káżdy zá vcżynek ſwoy ſłuſzną zapłátę ſwą weźmie. *BielKron* 80, 14v, 81, 160v, 162v, 195v, 248; *KochSat* B3v; *KwiatKsiąż* G; Silens luna, Czás gdy xiężić nie świeći. *Mącz* 393a, 133b, 344b, 350a, 429a; Támże znaydzieſz y cżás kiedy był rozwiązan/ y czo były zá ſpráwy iego *RejAp* BB5, 3, 78v, 83v, 84, 191v; A záſię/ przywodząc ſobie ná pámięć przeſzłe roſkoſzy/ przywodzą też y cżás ktorego to było *GórnDworz* H6v; *HistRzym* 55; *RejPos* 29v, 100, 131, 132, 137v (*11*); *BiałKat* 176; *KuczbKat* 295; *BielSpr* 46v; *BudBib Eccle* 8/9; *MycPrz* I A2v; *CzechRozm* 184v; *ModrzBaz* 26v, 80v [*2 r.*], 105v [*2 r.*]; *KochOdpr* C4v; *KochPs* 62; *SkarŻyw* 184; *KochJez* A3; *NiemObr* 127; *KochPhaen* 10; *ReszPrz* 68; *WerGośc* 267; *BielSen* 9; *KochPieś* 16; *KochSob* 56; *ArtKanc* Q5v; Consulatus – Czas przez ktori ieſtem bormiſtrzem. *Calep* 247a, 552a; *GrochKal* 28; *GrabowSet* E4, R; *OrzJan* 92; *KochFrag* 27; *LatHar* 262; *WujNT Luc* 3 *arg*, 13/35, *s.* 305, 504, *Rom* 13/11, 2.*Tim* 4/3; przyidźie czás gdźie miłośierdźie odſtąpi *SkarKaz* 7b, 205b, 242b; *SkorWinsz* A3v.

W połączeniach z bliższym określeniem długości trwania (*41*): *PatKaz II* 77; Seculum. Ein czeit von hundert iaren. Czás do ſtá lat álbo wyek *Murm* 6; Biduum. Ein tzeit von tzweyen tagen. Cżas odwu dny. *Murm* 10, 6 [*4 r.*], 10 [*3 r.*], 13 [*3 r.*]; Biennis, czasz od dwv lyath vel czo staro iesth dwa roky *BartBydg* 18b, 84b, 100b; *MiechGlab* 17; *RejWiz* 137; A wſzytek czás iáko długo Sálomon krolował w Ieruzálem nád Izráelem/ było czterdźieſći lat. *BibRadz* 3.*Reg* 11/42, I 4a *marg*; *BielKron* 273; Horarium, Czás yedney godźiny. *Mącz* 158a; Olympias, quinque annorum spacium, Czás piący lat/ álbo gdy ſie piąty rok poczinał á cztery látá przeſzły. *Mącz* 263a, 25b, 88c, 377d, 390c, 404c, 464d; Ale gdy iuż práwie cżás wychodził tyſiącá lat tu iuż dopirko czythay káżdy á przypátruy ſie co ſie dzyało *RejAp* 166v; *GórnDworz* Z; *Calep* 130b, 322a, 553a, [619]b, [729]a (*9*); Pátrzy ná to zwyćiężcá/ z gniewu nie ochłódły/ A czás dźieśięćioletny widźi mu ſię podły. *GórnTroas* 9.

W charakterystycznych połączeniach: *czas ich* (*3*), *jego*, *miłościwy*, *moj* (*3*), *omylny*, *pode*(*j*)*źrzany* (*2*), *pożądliwy*, *swoj* (*2*), *wszy*(*s*)*tek* (*6*); *czas apostolstwa*, *bitwy* (*3*), *bojowania* (*2*), *bronienia*, *bytności*, *Ewanjelijonu*, *gniewu* (*rozgniewania*) (*2*), *do karania*, *kłopotu* (*2*), *krolowania*, *lutości* (*zlitowania*) (*2*), *łaski* (*5*), *męki* (*męczeństwa*)(*3*), *milczenia* (*milczeniu*) (*3*), *miłości*, (*do*) *miłosierdzia* (*7*), *do modlitwy*, *mowienia* (*mowieniu*, *do mowienia*) (*5*), (*do*) *nauk* (*2*), *nawiedzenia* (*8*), *nawrocenia*, *ku naprawie*, *niewiadomości*, *Nowego Testamentu* (*Zakonu*) (*2*), *obietnic*, *objawienia* (*3*), *oblężenia*, *odpuszczenia grzechow* (*2*), *panowania* (*państwa*) (*3*), *do pokajania* (*2*), *pokuszenia*, *pokutowania* ((*do*) *pokuty*) (*4*), *powietrza*, *prorokowania* (*proroctwa*) (*2*), *przeźrzenia*, *ratunku*, *rozmyślania* (*rozmysłu*, *do myślenia*, *ku*

rozmyśleniu, *na rozmyślenie*) (*10*), *sądu*, *skazy* (*2*), *ucisku*, *utrapienia*, *uznania* (*ku uznaniu*) (*4*), *walce*, *wiary*, *wybawienia* (*2*), *zatracenia*, *zbawienia*, *zginienia* (*2*), *żałości*.

Frazy: »jest *itp*. czas« – *tempus est Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *hora est PolAnt* [*szyk zmienny*] (*41*): *BierEz* A4; *OpecŻyw* 106v; *FalZioł* V 47v; *WróbŻołt* 67/32; A bywáli [*!*] ty czáſy iż ſie pokuſſáli o mię chcąc mie rowno z ziemią vniżyć *RejPs* 181v; *RejJóz* P7v; *MurzHist* R3; Jakuż my pokornie WKM prosimy i upominamy, abyś w to ostrzej wejrzeć raczył, ocz to i nam i WKM gra idzie, bo czas być musi iż ze wszytkiego WKM Panu Bogu liczbę dać musisz *Diar* 89; *GliczKsiąż* Nv; *LubPs* aa2; *RejWiz* 46v; Boć będą the cżáſy/ gdy zdrowey náuki nie będą znoſić/ ále názbieráią ſobie vcżyćielow wedle żądliwośći ſwoich *Leop* 2.*Tim* 4/3, 4.*Esdr* 12/20; *BibRadz* 3.*Reg* 18/36, 4.*Esdr* 12/20, *Ioann* 4/23; Ieſt cżás ktorego pánuie człowiek człowiekowi/ ná iego zátrátę. *BielKron* 81, 79v [*2 r*.], 80; *KwiatKsiąż* G; *RejAp* 23, 62 [*2 r*.], 167, 191v; *RejPos* 125v, 138, 262v, 332v; *KuczbKat* 295; á będzie cżás vćiſku [*erit tempus angustiae*] iáki nie był od cżáſu iáko ieſt narod *BudBib Dan* 12/1; Był ten cżás/ kiedy Krol Polſki muśiał Turkom dáć pokoy *ModrzBaz* 105v; *CzechEp* [398] [*2 r*.]; *NiemObr* 127; *ReszPrz* 68; Iuż to rok śiedmdźieśiąty ſzóſty/ iákoś ſie wáſzá kró: M. rodźił/ á połowicę cżáſu tego iuż królować raczyſz: który czás kiedy był/ proſzę/ któryby iáſnie świádkiem tego bydź niemiał/ żeś wáſzá kró: M. Polakóm pánem przyrodzonym/ y Królem z oſobnéy łáſki Bożéy dány? *OrzJan* 92; *WujNT* 305, 2.*Tim* 4/3; *SkarKaz* 4b.

»czas mija (*a*. (prze)minął)« = *hora praeteriit Vulg* [*szyk zmienny*] (*9*): *BierEz* F3; *RejJóz* O6, O7; Potym gdy iuż cżás żáłośći przeminął/ niekthore Kſiążę Burguńſkie/ poſłał posły poczeſtne ku ktolewnie [*!*]/ żądáiąc ſie znią ſlubić. *HistRzym* 33; *CzechRozm* 169; *KochPieś* 33; *WujNT Mar* 6/35; *SkarKaz* 3a, 4b.

»czas nadchodzi« (*3*): *KochPs* 148; gdy poſt przyſzedł/ á cżás zbáwienny nádchodził/ porzućiwſzy piſanie/ co dzień kazánia czynił *SkarŻyw* 544, 311.

»nastanie czas« = *instabit tempus PolAnt*, *Vulg* (*3*): Náſtánie cżás gdy práwey nauki nieprzymą w domu Izráelſkim. *HistRzym* 51; *BudNT* 2.*Tim* 3/1; *WujNT* 2.*Tim* 3/1.

»czasu nie masz [= *non est*]« [*szyk zmienny*] (*2*): *KwiatKsiąż* P4v; A ná tey drodze nie máſz pewnego cżáſu *SkarKaz* 422b.

»czas okaże« (*1*): Moie ſzaleńſtwo cżás krotki okaże/ gdy prawdá ná iáſnią ſie odkryie. *Phil* N3.

»poki (jest) czas« (*3*): *NiemObr* 174; Przyimi/ k tobie chcącego/ poki cżás lutośći *GrabowSet* P; *LatHar* 141.

»(po)trzeba czasu« (*2*): A ieſliże ſie iakowych błędow nápiją/ tedy takowym potrzeba będzie dwoiakiego cżáſu/ naipierwey yżeby w yeden ſnich błędy były wybite/ á potym yżeby ſię w drugi prawdziwich nauk vcżyli. *KwiatKsiąż* K4; Tákże też trzebá pozwáney ſtronie cżáſu ku rozmyſleniu ná odpowiedź. *GroicPorz* ſ2v.

»czas przeszedł« (*1*): Potym cżás przeſzedł/ iſz Pan Bog doznawſzy Márynowey/ ábo racżey Máryny oney pánny wiáry y ćierpliwośći/ przyzwać ią do śiebie do wieczných przybytkow miał. *SkarŻyw* 184.

»czasy przypadają« [*szyk zmienny*] (*2*): A ták gdy thy dni ábo cżáſy przypadáią/ iż ſobie przypominamy ty dziwne ſpráwy á ty táiemnice Páná ſwoiego/ ktore w tey pánnie ſpráwować á okázować raczył *RejPos* 304v; *RejZwierc* 249v.

»przyjdzie, musi (*a.* ma) przyść czas« = (*ad*)*venit tempus Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *venit hora PolAnt*, *Vulg* [*szyk zmienny*] (*101* : *3*): *BierEz* L2v; Potym przydzie cżas obiawieniá/ albo vwielbieniá/ przeto chcę początz od pokory. *OpecŻyw* 36v, 1v, 36v, 65; *PatKaz II* 54; przydzieć cżas że niczym nie będzieſz, z ziemies poſzedł w ziemię ſie obrociſz *BielŻyw* 171; *WróbŻoł* T3, T3v; *RejPs* 51v, 63v, 82; *RejJóz* B2v, I7v, K8; *RejKup* d8v, e4v, v8, ee7; *RejKupSekl* a6; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v, X3v, gg5v; *Leop Ier* 50/27, 31; *BibRadz Ier* 46/21, *Luc* 13/35, II 49c *marg*, *Ioann* 4/21, 23, *Act* 23/3; *BielKron* 14v, 57v, 58v [*2 r.*], 59, 82 (*10*); *KochSat* B3v; Erit ubi te ulciscar si vivo, Przyidzie ten czás gdy ſie nád tobą pomſzczę. *Mącz* 429a, 344b; *RejAp* 3, 78v, 83v, 84, 84v (*8*); *GórnDworz* Z4v; *HistRzym* 80; A tegoż to báránká ten dobrotbwy Ociec nam iuż w oſtátecżnych dnioch/ gdy przyſzły cżáſy ſwiętego zlithowánia iego/ dobrewolnie dárować raczył *RejPos* 158v, 29v, 69v, 77v, 82v, 100 (*17*); *BiałKat* 176; *RejZwierc* 244; *RejPosWstaw* [143^{3}]v; *BudBib Eccle* 8/9; *MycPrz* I A2v; *CzechRozm* 47, 89, 184v; *ModrzBaz* 80v, 105v, 142v; *KochOdpr* C4v; *KochPs* 62, 127; *SkarŻyw* 69, 369, 535; *BielSen* 9; *KochSob* 56; *ArtKanc* Q5v, T4v; *GórnRozm* M2v [*2 r.*]; Ale przyydźie cżás przeyrzány od Bogá/ Gdy nieprzyiaćioł twych nie vydźie nogá *GrochKal* 28; *KochFrag* 27; *WujNT Luc* 13/35, *Act* 3/20; *SkarKaz* 7b, 205b, 243a, 486b; *SkorWinsz* A3v.

»czas się nie trafi« (*1*): iż nigdy śie táki cżás nietráfi/ ktoregoby Pan Bog mógł ludźi zápomniec *KuczbKat* 375.

»czasy wypełniły się« = *implentur tempora PolAnt* [*szyk zmienny*] (*3*): *BibRadz Luc* 21/24; gdy ſie iuż ony cżáſy wypełniły woley á przeźrzenia Páńſkiego *RejPos* 271, 303v.

»czas wyszedł, wychodzący; wyszcie czasu« = *tempore peracto Vulg*; *temporis decursu JanStat* [*szyk zmienny*] (*6* : *1*; *1*): *PatKaz II* 77; *RejFig* Ee3v; *RejPos* 127v; *KochPam* 84; IEnſtwo ſkładam. Czás wyſzedł/ pókimći hołdował *OstrEpit* A3v; *Calep* [619]b; *WujNT Act* 27/9; *SarnStat* 695.

»czas zejdzie, zbieży« (*3* : *1*): *RejJóz* D7; Aby więcey żadnego piſmá áni żadney obietnice nie było/ iedno co tu ſłyſzyſz z właſnych vſt iego/ iż nie długi cżás wam zeydzie w tym vćiſnieniu wáſzym/ iż mię záſię oglądacie *RejPos* 126v, 125, 126v.

Zwroty: »baczyć (*a.* obaczać) czas« [*szyk zmienny*] (*4*): *RejPs* 55; Snać iuż krotky czas baczyczie Iż ſie tak barzo kwapyczie. *RejKup* f8v; *GroicPorz* kk2; *KuczbKat* 270.

»dać czas; jest dan czas« = *dare spacium Mącz*, *Modrz*; *dare tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (*10*; *1*): *BierRaj* 19v; Bo tu ieſt czas dan pokuty Tam iuż pomſty y od platy. *RejKup* k5v; *Mącz* 404c; *RejAp* BB8; *Aelius Lampridius* piſze/ iż *Alexander Seuerus* Rzymſki Ceſarz miał to w obycżáiu/ że nic nieſtánowił/ okrom vcżonych á mądrych ludźi/ ktorym dawał cżás ná rozmyślenie *ModrzBaz* [16], 26v; *SkarŻyw* 258, 358, 392; *RybGęśli* C4v; *WujNT Act* 14/16.

»(do)czekać czasu« = *tempus expectare Modrz* [*szyk zmienny*] (*7*): *DiarDop* 105; Skanderbeg máiąc pogotowiu dzieſięć tyſiąc ludu wybornego/ Moizeſzá też záſadził w táiemnym mieyſcu z piąćią tyſiąc/ cżekał cżáſu gdy ſie woyſko Tureckie z ſwego mieyſcá poruſzy *BielKron* 248, 195v; *BielSpr* 46v; *CzechRozm* 132; *ModrzBaz* 80v; *ReszList* 145.

»czas mieć, mający« = *tempus habere Mącz*, *Vulg*; *spacium habere a. intercedere Mącz* [*szyk zmienny*] (*16* : *1*): *GroicPorz* ſ2v; Táko: Rzeczpoſpolita dwá tylko ſwe czáſy ma/ Pokoy á walkę *OrzRozm* Q2v; *BielKron* 189, 319v; Laborem potiri, Zły czás mieć. *Mącz* 315d; Vacuus ad narrandum aliquid, Máyąci czás ku powiedániu czego. *Mącz* 472c, 44b, 57b, 404c [*2 r.*]; *RejAp* 22v *marg*, 101v, Dd2; *ArtKanc* S3v; *WujNT Apoc* 12/12; *SkarKaz* 514b; *SapEpit* [B2]v.

»pomknąć (*a.* pomykać) czasu« [*szyk zmienny*] (*5*): *BibRadz* I 4a *marg*; *OrzRozm* G2; O dobrotliwy Pánie thoż długo káżdemu z nas pomykaſz cżáſu tego vznánia náſzego *RejAp* 31, 5, 31v.

»czasu przydać« (*1*): Poſłał Pan wnet Proroká áby mu powiedzyał/ Iże mu piętnaſcie lat ieſzcże cżáſu przydał. *RejWiz* 137.

»czasu użyczyć« (*1*): A ieſli nam Pan Bog z łáſki ſwey świętey/ po tym záburzeniu Wſchodnich y Południowych kráiow/ ſpokoynego czáſu ieſzqze vżyczyć będźie raczył *VotSzl* A2v.

»wiedzieć czas, o czasie« (*1* : *1*): *WerGośc* 267; Zwłaſzczá wiedząc o czáśie [*scientes tempus*]/ iż przyſzłá godźiná ábyſmy zeſnu powſtáli. *WujNT Rom* 13/11.

»czas zamierzać« [*szyk zmienny*] (*2*): Przed láty ſtáwiano v ſądu zegárki ćiekące/ wedle ktorych zámierzano ſtronam cżás do mowienia [*praescribebatur partibus tempus ad dicendum*] *ModrzBaz* 94v; *KochFrag* 26.

Wyrażenia: »ciężki czas« = *asperum a. atrox a. durum tempus Mącz* (*3*): Iniquitas temporis, Cięſzkie czáſy. *Mącz* 170d, 98a, 443c.

»daleki czas« (*1*): Wiele oczóm powinien/ o Páni/ kto ćiebie oglądał/ á vćieſzył twym poyźrzenim śiebie. Dáleſzégo czáſu może niezámierzáć ſobie/ Iżby kiedy miał gładſzą oględać po tobie. *KochFrag* 26.

»dawność czasu; dawny czas« = *praescriptio*, *vetustas temporis JanStat [szyk 13* : *1*] (*10*; *4*): Praescriptio, est exceptio rei ex tempore congruens, vissczye dawnoscyą czaszv *BartBydg* 122; *BielŻyw* 110; *RejJóz* O6; *GroicPorz* gg3; *RejZwierz* 1; Obruit eum oblivione vetustas, Dawność czáſu wyniosłá go z ludzkiey pamięći. *Mącz* 362a; *WujJudConf* 38v; *SkarJedn* 348; Czyli temu dawny czás/ kiedy ſzczęśćiu ſwemu Car Moſkiewſki vfáiąc/ chćiał świátu wſzyſtkiemu Groźnym być? *KochJez* A3; *NiemObr* 90; *KochPieś* 16; Abowiem gdyśćie mieli podług dawnośći czáſu [*propter tempus*] być náuczyćielámi: záſię potrzebuieće áby was vczono ktore ſą pierwſze początki mow Bożych *WujNT Hebr* 5/12; *SarnStat* 689, 1000.

»dobry czas« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *RejZwierc* 227v; *SkarŻyw* 440; *KochPieś* 26; W onym ráźie nieuchronnym/ ręce śćiągnę obie Ku niebu/ żebrząc z góry cżáſów lepſzych ſobie. *GosłCast* 20.

»drugi czas« (*1*): A kto chce mieć cżás/ cżáſu ſwego końcż wſzyſtko: nie záchowyway ná inſzy. Bo drugi cżás inſzy przypadek może przynieść/ ktorego muśiſz iedno opuśćić/ coby mogł oboie odpráwić *GostGosp* 6.

»inszy czas« (*4*): *KwiatKsiąż* P4v; *Mącz* 194d; Vcżynił to tedy Ambroży człowiek vcżony y biegły/ rozumieiąc/ iż nietrzebá gniewowi przytomnemu wodze popuſzczáć/ ále trzebá inſzego cżáſu do karánia cżekáć [*tempusque aliud expectandum sumendi suplicii*]/ gdy ſię one záburzenia ſerdecżne vſpokoią *ModrzBaz* 80v; *SkarKaz* 514b.

»krotki (jest) czas; krotkość czasu« = *tempus leve Vulg* [*szyk 14* : *5*] (*17*; *2*): *LibLeg* 7/32; Podobnoć ſie na ialnią ſen mara wyawi A barzo to krotki cżas wſzytko tobie ſprawi *RejJóz* Kv; *RejKup* f8v, o4v; *RejWiz* 46v; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/20, II 143d *marg*; *BielKron* 189; *RejAp* 22v [*2 r.*], 23, 101v, 191v, Dd2; *RejPos* 85, 332v; Wſzákoż ſię żaden lękáć nie ma tego bytu/ ále ma vćiekáć k KRyſtowemu ſzczytu/ bo w krotkości cżáſu/ Przyidźie pewny koniec tákowego kwáſu. *ArtKanc* Kv; *Phil* N3; *GrabowSet* T2v.

»czas marny« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Bo ácżby cżás náłożył yákiſz kolwyek/ á wnim ſie nye pilnye vcżył/ áni theż wtem coby przed ſię wzyął przetrwał/ cżás on nye vżyteczny ále márny á poprozny będzye. *GliczKsiąż* Nv; *RejWiz* 178v; *GosłCast* 41.

»czasy mierne« (*3*): Náyduie ſie s piſmá iż przed potopem nigdy deſzcż áni źimá nie bywáłá/ ludzie cżáły mieli mierne/ moc y śiłę zdrową/ y wſzytkiego obfitość/ przetho długo trwáli ná ſwiecie bliſko tyſiącá lat. *BielKron* 5v, 5v *marg*, Kkkk3.

»czas niebezpieczny (*a*. nieprzezpieczny), niebezpieczności« = *tempus periculosum Vulg*, *PolAnt*; *difficile a*. *dubium tempus Mącz* [*szyk 4* : *1*] (*4* : *1*): *FalZioł* V 47v; *BielKron* 82; *Mącz* 443c; *BudNT* 2.*Tim* 3/1; A Wiedz to/ iż w oſtátnie dni náſtáną cżáły niebeſpieczne. *WujNT* 2.*Tim* 3/1 [*idem BudNT*].

»czas niebliski« (*1*): Aż przeminął cżás niebliſki/ Gdy Náktánus Krol Egyptſki: O Ezopie ſie dowiedział *BierEz* F3.

»(nie)długi (jest) czas; długość, przedłużenie czasu« = *longum Calep*, *JanStat*; *parvum tempus Vulg*; *diuturnitas Calep*; *longum a*. *tantum tempus JanStat* [*szyk 25* : *11*] (*30*; *1* : *5*): *BierEz* A4; *PatKaz II* 68v; Ale to wżdy miej na bacżnoſci obys richło wyieżdżał/ á gdy będzie po zmienieniu powietrza: możeſz ſie záſię przywrocić do mieſzkania twe^{go} po przedłużeniu cżáſu. *FalZioł* V 73v; *MurzHist* R3; *KromRozm II* pv; *GroicPorz* ſ2v; *Leop Deut* 30/18; *RejFig* Ee3v; *BibRadz* I 143d *marg*; Novendium, Przed dźiewięć/ Ták długi czáś yáko dźiewięć dni. *Mącz* 251b, 10c; *RejAp* 86v, 102v, 167; *RejPos* 126v, 262v; *BiałKat* 253v; *WujJudConf* 38v; *CzechRozm* 85, 85v [*2 r.*]; Nie długi czás temu [...] Ze znácznie poráźiſz ſwé nieprzyiaćiele. *KochPs* 28; *KochWz* 139; *WisznTr* 22; *KochPam* 84; *ArtKanc* S3v; *Calep* 322a, 612a; *SarnStat* 42, 518, 689, 695, 1036, 1056, 1185; *SiebRozmyśl* K2v.

»(nie)fortunny czas« = *difficile tempus Mącz* [*szyk 2* : *1*] (*3*): IEſt przecż dziwować ſie ſpráwie Tureckiey/ á nawięcey prętkośći ich/ iż oni rzeczy przedſię wźiętych w tákiey wielkośći zebránia ludu rycerſkiego nigdy nieomięſzkáią/ miernie znaſzáiąc fortunne cżáły/ á ſtale przećiwne przygody/ z wielką ćierpliwośćią á záchowánim poſłuſzeńſtwá ſtárſzym. *BielKron* 259v; *Mącz* 19c; *KochTarn* 75.

»(nie)mały (*a*. maluczki) (jest) czas; (nie)mało czasu« = *modicum tempus Vulg*; *multa hora*, *multum tempus Vulg* [*szyk 14* : *5*] (*16*; *3*): *RejJóz* O6v; A iż tu głos powiáda iż temu odpoczywániu ich máły cżás miał być *RejAp* 62, 23v, 62 [*2 r.*]; *RejPos* 125, 125v, 126v, 127v, 128v; á on ich prośił: áby mu mało cżáſu do modlitwy vżyczyli. *SkarŻyw* 403; *GórnRozm* G2v; *ActReg* 13; *WujNT Mar* 6/35 [*2 r.*], *Act* 27/9, *Apoc* 12/12; *SkarKaz* 550b; O máluczki cżás proſzę Eneaſu miły/ Iedno żeby ſie wiátry ty vſpokoiły. *PudłDydo* B5.

»(nie)spokojny, pokoja czas« = *tranquillum a. pacatum tempus*, *turbidum tempus Mącz* [*szyk 4* : *2*] (*5* :*1*): Cżemuż pry w ten cżás ſpokoyny/ Chodziſz táko bárzo zbroyny. *BierEz* P3v; *BielKron* 79v; *Mącz* 443c, 469b; *SkarŻyw* 392; *VotSzl* A2v.

»(nie)szczęśliwy (*a.* (nie)szczęsny) (jest) czas« [*szyk 8* : *1*] (*9*): *RejPs* 106v; (*did*) Iozeph bracią wita na pole przyſzedſzy (–) Zdarz wam pan Bog ſzczęſny cżas/ braćiſzkowie mili *RejJóz* A7v, M2, P8; ábowiem iáko on dom/ ábo pierſcionek/ przywodzi ná myſl tho/ co ták bárzo miło wſpominác/ [...] ták záſię zamek/ ábo ſzátá/ kładzie przed oczj on nieſzczęſny cżás/ więzienia ábo rány *GórnDworz* H7; *RejPos* 138, 172; *GosłCast* 26; Wam ſię cżáſy ſzczęśliwe obiecáły ſtáwić/ Przy was można fortuná chce iuż ſwoy wiek báwić. *SapEpit* A4v.

»niewielki czas« (*1*): Iż vkażeſz gdzie czo leży Nie wielki czas temu zbieży *RejJóz* D7.

»czas on« [*szyk 7* : *7*] (*14*): *MurzHist* R3; *GliczKsiąż* Nv; *BibRadz Iob* 29/2; Versabatur mihi ante oculos tempus illud, Lasł mi ná oczy czás on/ álbo nie mógł mi z myśli zeyść. *Mącz* 486b, 216b [*2 r.*]; *RejPos* 271, 279, 324; *RejPosWstaw* [143[3]]v; *BudBib Mich* 7/11; *CzechRozm* 132; *ModrzBaz* 80v; *SkarKaz* 205b.

»ow czas« (*1*): Cżáſu dobrego bądź weſoł/ á cżáſu ſrogiego opátrz ſie. Bo to poſtánowił mądrze/ iáko ten/ ták y ow cżás/ Pan Bog vcżynił. *BielKron* 81.

»czas pewny« = *iustum tempus Modrz* [*szyk 4* : *3*] (*7*): Bo to cżłowiek z przyrodzenia ma/ áby ná ſpráwę rzeczy potrzebnych cżás pewny obracał/ iáko na odpocżywánie ćiáłá/ ná ſpánie/ y ná rzeczy inſze tym podobne. *KuczbKat* 295; *CzechRozm* 85v, 86, 117v; *ModrzBaz* 133v; *SkarKaz* 422b; A iż woyná Turecka ná wytrwáną idźie: opátrzyć to/ áby ſie tákże dawáło ná pewne cżáſy poki woyná trwa. *PowodPr* 82.

»czas pożądany« (*1*): Owa czás/ pánie/ przyſzedł pożądány/ Poćieſzyłeś kray ſwóy vpodobány *KochPs* 127.

»prędki czas« (*1*): Y owſſem będzie ſie zły ſtárał zgrzytáiąc ná ſpráwiedliwego áby gi wyniſćił/ á v bogá wpoſmiech będą grozy iego/ ábowiem on iuż więc baczy prędki czás zginienia iego *RejPs* 55.

»przeciwny czas« (*2*): Znaſzay ſkromnie przećiwne w ſwey młodości cżáſy. *BielKom* C4v; Adversum tempus Przećiwny czás. *Mącz* 443c.

»czas przyjemny« = *tempus acceptabile Vulg* (*4*): Oto teraz cżás przyiemny/ oto teraz dźień zbáwienny *Leop* 2.*Cor* 6/2 [*przekład tego samego tekstu* (*3*)] *LatHar* 141; *WujNT* 2.*Cor* 6/2; *SkarKaz* 4b.

»przyszły czas« (*1*): A tu cieſzy Kościoł S. ták dziwnie ná ſwiecie ytrapiony/ opowiedáiąc iemu przyſzły cżás wybáwienia iego/ y też przyſzły vpadek y pomſty ſprzećiwnikow *LubPs* V3.

»święty czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *BielKron* 88v, 132v; Mieli náſzy ſynowie/ w on cżás święte cżáſy/ Gdy moię wino pili/ po pieniądzu Máſsy. *BielSat* G.

»taki (*a.* takowy) czas« = *tantum tempus JanStat* [*szyk 8* : *2*] (*10*): *BielKron* 162; *RejPos* 77v, 100; *KuczbKat* 295, 375; iż miał Pan ná Achášа y ná lud iego/ y ná dom oycá iego/ cżáſy tákowe/ iákowe nie przychodziły ná dom Dawidow od onego cżáſu gdy Effraim odſtąpił od Iudy *CzechRozm* 142; *GórnTroas* 9; *SarnStat* 504; A ty przedſie poſtáwę maſz ſmutną ná ſobie/ Snadź nigdy tákie cżáſy nie przyſtały tobie. *WitosłLut* A5v; *SapEpit* [B2]v.

»ten czas« [*szyk 46 : 5*] (*51*): *BierEz* P3v; Na znamię tego cżaſu Iezuſowé męki/ opoki ſie padali *OpecŻyw* 160; *WróbŻoł* T3, T3v, 67/32; *RejPs* 181v; *RejJóz* B2v, I7v, K8; *RejKup* v8, ee7; *RejKupSekl* a6; *DiarDop* 105; *BielKom* F6v; *LubPs* P6v; *RejWiz* 178v; *Leop* 2.*Tim* 4/3; *BibRadz Act* 23/3; *BielKron* 81; Interregnum, Czás ten poki królewſtwo wákuye *Mącz* 350a, 133b, 344b, 429a; *RejAp* 62, 84, 109; *RejPos* 132, 137v, 195v, 303v; *BiałKat* 176; *RejZwierc* 249v; *BielSpr* 46v; *CzechRozm* 184v; áby ten cżás ktory ſproſne poſpolſtwo obráca ná bieśiády y ná gry [*ut quod tempus vulgus profanum dat commessationibus et lusionibus*]/ oni obrácáli cżęśćią ná ſpánie/ cżęśćią ná wynáydowánie rády o dobrem rządzeniu Rzeczypoſpolitey. *ModrzBaz* 26v, 105v [*2 r.*]; *Oczko* 24v; *KochPs* 62; *SkarŻyw* 369; *ReszPrz* 68; *ReszList* 145; *WerGośc* 267; *ArtKanc* Q5v; *Calep* 552a; *KochFrag* 27; *OrzJan* 92; *LatHar* 262; *WujNT* 305; *SkarKaz* 3a, 550b.

»trudny czas« = *atrox tempus Mącz* (*2*): A iuż teraz prziwykay pracy/ i nie wcżaſom/ Abyś ſię mogł ſpoſobić ku trudnieyſzim cżaſom. Vmiey łuk miernie ciągnąć *KochSat* Cv; *Mącz* 19c.

»czasy urodzajne« (*1*): Aczkolwiek nie zániechał ſáme^{go} śiebie procz świádectwá; czyniąc dobrze z niebá/dawáiąc dżdże y cżáſy vrodzáyne [*tempora fructifera*] *WujNT Act* 14/16.

»czas wesoły« [*szyk 3 : 1*] (*4*): będzie ſię oto prácować/ iákoby czás Ewánielionu/ to ieſt/ cżás weſoły obrocił wpogáńſtwo. *BudBib* I 442a *marg*; *GrabowSet* R; *WitosłLut* A5; *SkorWinsz* A3v.

»wdzięczne czasy« (*1*): Ták ia klenoty ieſtem obćiążony/ Przeſzłych roſkoſzy/ wdźięcżnych cżáſow k temu. *GrabowSet* Lv.

»czas wojenny« (*2*): *BierEz* L2v; W tę liczbę/ zda mi ſię/ máią być policżone cżáſy woienne y ſeymowe [*In hunc numerum tempora belli et conventus includenda videntur*]. *ModrzBaz* 92v.

»czas zamieszany« = *turbidum a. turbulentum tempus Mącz* [*szyk 1 : 1*] (*2*): Turbidum et tranquillum tempus, contraria, Nieſpokoyny/ zámieſzány czás. *Mącz* 469b, 443c.

»zbożny czas« (*2*): á ćiebie nam dał zá mátkę y przez ręce twe/ dał nam ſam śiebie y zſobą zbożnj cżás: to ieſt/ cżás łáſki y odpuſzczenia grzechow. *SkarŻyw* 358, 357.

»zły czas« = *durum tempus Mącz* (*7*): *Mącz* 98a, 315d; *RejPos* 133, 279; *KochPs* 86; ále ią złe cżáſy náchodziły iſz ſzálálá *SkarŻyw* 311; *KochPieś* 33.

»czas żałosny, smętny« [*szyk 2 : 1*] (*2 : 1*): A to wſzytko ſpráwuią rozumki wykrętne/ Práwie ná nas przywodzą wſzytki cżáſy ſmętne. *RejZwierc* 251v; PO niewyżáłowney śmierći Krolá ſwego/ Y po nim żáłoſny cżás/ w miedzkroleſtwie [*!*] z niego Pan naſz po tym fráſunku/ vćieſzył rádośnie *KmitaPsal* Av; *GrabowSet* E4.

Szeregi: »czas i chwila« (*1*): Qui spacium deliberandi habuerunt, Którzi czás y chwilę rozmyslánia mieli. *Mącz* 404c.

»czas, (a(l)bo, i) dzień« = *dies*, *tempus Vulg*, *PolAnt* [*szyk 5 : 5*] (*10*): Rozprośćie wſſyſtki mocarze iey/ niech idą ná ſtrácenie: Biádá im bo przyſzedł dźień ich/ cżás náwiedzenia ich. *Leop Ier* 50/27, *Ier* 50/31, 2.*Cor* 6/2; *BibRadz Ier* 46/21; Aliquantisper, Niekilki czás álbo niekilka dni. *Mącz* 338c; *RejPos* 304v; *GrabowSet* R; *LatHar* 141; *WujNT* 2.*Cor* 6/2; *SkarKaz* 4b.

»czas i godzina« (*1*): Ponieważ też cżáſy y godziny bywaią ktorych od takowich ſpraw być wolnymi potrzeba ieſt. *KwiatKsiąż* G.

»czas i lata« (*4*): *WrótbŻołt* Vv; powſtháną wnim oſm Krolow/ ktorych cżáſy będą lekkie/ y láthá prętkie [*tempora levia et anni citati*] *Leop* 4.*Esdr* 12/20; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/20; *BielKron* 82.

»miejsce, (i, abo) czas« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *BielKron* 273, 319v; *RejAp* 135; Náoſtátek/ będźie obacżał mieyſce y cżás/ ktorego lud Zydowſki ten Zakon wźiął od Bogá *KuczbKat* 270.

»czas i obyczaj« (*1*): Ale vcieczmy ſie iedno do niego ż [*!*] mocnemi á wiernemi modlitwámi ſwemi/ naydzyeć on cżás y obyczay wybáwienia náſzego. *RejPos* 213v.

»czas i przypadek« (*1*): Bo gdy komu dziecię vmrze/ álbo dom zgore/ álić on ktory nie vmie rozeznáć y ſądow y miłoſierdzia Páńſkiego/ wnet łáie/ álić w tym mieyſcá cżáſy y przypadki ich przeklina. *RejAp* 135.

»czas albo wiek« (*1*): Máyą to wyedzyeć iż nyemáły cżás potrzebá áby ſyná przy náuczycielu zádzyerżeli/ nye rok nye dwá/ ále cżás yáki albo wyek nyemáły/ dla tego áby mogł w náuce byegłem oſtáć. *GliczKsiąż* N.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (*1*): Cżás on przyſzedł/ ktore^{go} toż mężoboyſtwo co pirwey dla cżáſu vroczyſtych godźin głowne było [*quod intervallo solennium horarum erat capitale*]/ to iuż w ten cżás niegłowne. *ModrzBaz* 80v.

»wedle, według czasu« (*2* : *1*): Boże day ábych był tákim iáko y pierwey/ y według onych cżáſow *[iuxta dies*] gdy Bog ſtraż miał około mnie *BibRadz Iob* 29/2; lecz iż chorobę káżdą wedle cżáſu á rozkrzéwiania iéy ſzácuiem/ tóż we Fráncy obaczmy/ ieſly ieſt świéża *Oczko* [40]; *SkarŻyw* 29.

a. *Okres dziejowy*; *tempus*, *tempora Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; *dies Mącz*, *PolAnt* [*w ogromnej większości w pl*] (*342*) : *KromRozm II* bv; Co y Concilia/ nie tylko poſtronne łáćinſkye y Greckye/ y wſſech yákmyarz narodow/ y cżáſow/ ále y powſſechne ſtáre y nowe yednoſtáynye wyznawáyą. *KromRozm III* P3; *Leop* 4.*Esdr* 11/44, *Eccli* 49/15; *RejZwierz* 127; *BibRadz* 1.*Par* 12/32; *BielKron* 80v; Albo ieſli wam barziey k myſli wiek dziſieyſzi/ Vcżyńcieſz iuż i Statut cżaſom przyſtoynieyſzi. *KochSat* B2v; *KwiatKsiąż* G4v [*2 r.*]; Ut descriptiones temporum, Opiſánie cżáſów/ co ſie którego cżáſu ſtáło/ álbo ſie też ma ſtáć/ to yeſt rozłożenie cżáſu. *Mącz* 375b, 2d, 63a, 374d; *RejAp* 137v; *GórnDworz* H6v, Z6; *WujJud* A5; *CzechRozm* 30, 253v; *ModrzBaz* 121v; á te kśięgi (widzą mi ſie) pożyteczne/ y práwie doſtáteczne. ktemu ná te wrzedliwe cżáſy bárzo zgodne. *ModrzBazBud* ¶6; *Oczko* 2v; *SkarŻyw* 130; *KochMuza* 27; *GrabowSet* K2, N; Z ktorych/ Grzegorz S. żył przed dźiewiąćią ſet lat [...]: inſzy cżáſy byli pośledniejſzy. *LatHar* +7, 192; *SarnStat* 48; *SkarKazSej* 701b.

czas czego (*4*): Iozeffus [...] dzieiopiſſa znamienity/ [...] wypiſuiątz cżas ceſarſtwa Tyberyuſſa Ceſarza [...] o Kryſtuſie tak ſwiadczy *OpecŻywList* C2v; *WrótbŻołt* Vv; *CzechRozm* 170v; *StryjKron* 16.

czas czyj (*54*): *KromRozm I* I3v; *LubPs* A3; O miły Pánie dayże nam to/ áby náſze tzaſy niebyły tákowe/ iákowe przedtym były. *KrowObr* 38, 38; *RejZwierz kt*, 132v; *GórnDworz* I2; *RejPos* 62, 159, 197v, 336v; *BiałKat* 298v; *GrzegŚm* 42; *KuczbKat* 325; *RejZwierc* 5v, 103v, 119, 241v; Bo ten ięzyk ná on cżás máło nie po wſzey ziemi pánował/ począżwſzy zá Alekſándrá Mácedońſkiego áż minąwſzy cżáſy Konſtántyna Ceſárzá/ y inych *BudNT przedm* c3v; Aleć to ná mądre należy/ rádźić o przyſzłych rzeczach: á ná wątpliwe Rzeczypoſpolitey cżáſy przyiaćioły ſobie iednáć. *ModrzBaz* 89, 27, 47v, 144v; *SkarJedn* 189, 270, 376; *Oczko* 2; A też niewiem áby X. K. będąc ták dáleki od cżáſow Arriuſzowych mogł co lepiey y prawdźiwiey piſáć przećiw błędom iego/ niż oni co rychło po nim

byli *CzechEp* 95, 187; *NiemObr* 14, 63, 157, 172; *ReszPrz* 32; *ReszList* 149 [*2 r.*]; *ArtKanc* R16; *LatHar* 42, 102 [*2 r.*], 182; *GrabPospR* Kv, L; *PowodPr* 49; *CiekPotr* 3; *SkarKazSej* 701b; *SapEpit* B3. *Cf* »czasy apostolskie«.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*13*), *on* (*10*), *taki* (*a. takowy*) (*10*), *jaki* (*1*), *wszytek* (*1*); *kiedy* (*14*), *gdy* (*12*), *iż* (*8*), *ktorego* (*6*), *ktory* (*6*), *w ktory* (*3*), *za ktorego* (*2*), *że* (*2*), *gdzie* (*1*), *na ktory* (*1*), *o ktorych* (*1*)] (*55*): *LibLeg* 11/170v; WSpominaymy ſobie żáłobliwie czáſy ony gdyſmy ſiadáli nád rzekámi Bábilońſkiemi płácząc *RejPs* 204; Oczy ſćirpieć nie mogą by łzy nie płynęły Wſpominaiącz ty cżaſy ktore przeminęły *RejJóz* O2; *BielKom* C6v; Podzmy záſię do tego tzáſu/ kiedy Grzegorz pierwſzy był Papieżem *KrowObr* 29; A co ſię tknie oſoby y cżáſu zá ktorego był Ezáiaſz/ był z narodu krolewſkiego ſyn Amoſow *BibRadz* I 353v; *OrzRozm* F4v; *BielKron* 80v, 86, 172v, 334v; *Mącz* 344b; *OrzQuin* X4; *RejAp* 164v; *RejPos* 159; *BielSat* B4v, H2, H2v; A iż był niekiedy cżás/ ktorego Chrześcijánie ná káżdy dźień Ciało Boże prziymowáli/ okázuie śie z Dźieiow Apoſtolſkich *KuczbKat* 185, 125; *RejZwierc* [28[3]]v, 225, 249; *BudBib Is* 9/1; *CzechRozm* 103, 104v; Cżyli ſnać ná on cżás tákie cżáſy były [*talia tum tempora erant*]/ iż wſzytko ná iednego wolą zdáwáć muſiano *ModrzBaz* 132v, 17, 51, 105v, 133v [*2 r.*]; *SkarŻyw* 161, 317; *CzechEp* 157, 268; *NiemObr* 59, 131; *KlonŻal* A4; *KochFr* 104; *WisznTr* 5 [*2 r.*]; *KochPieś* 31; *PudłFr* 75; Przyſzłáſwá ná wielki błąd/ ná tákowe cżáſy/ Gdzie iuż złość z świętą cnotą śmie chodzić zá páſy. *BielRozm* 4, 15; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 110, 128; *WujNT* 184; *KlonKr* A4v; *KmitaSpit* C4v; *PowodPr* 76; *CzahTr* C; *SkarKazSej* 689b.

W połączeniach z bliższym określeniem długości trwania lub datą (*2*): *BielKron* 102v; Czaſſy podobne náſzym 1576. y roku 1577. *StryjKron* 477 *marg*.

Przysłowie: Teraz ſklenicámi ſie potykáią/ iákoby ieden drugiego przemogł y powálił. O cżáſy/ o obycżáie. *PowodPr* 73.

W charakterystycznych połączeniach: *czasy* (*a. czas*) *chytre*, *głodne* (*2*), *jakie* (*2*), *jedne* (*2*), *ktorykolwiek* (*niektory*) (*2*), *nasze* (*31*), *obłędliwe* (*2*), *rozne* (*rozmaite*) (*3*), *sw*(*oj*)*e* (*2*), *szkodliwe*, *twoje*, *wasze*, *wątpliwe*, *wielki*, *wszytkie* (*wsze*) (*8*), *złosne*, *żałobliwe*, *żądane*; *czasy* (*a. czas*) *cesarstwa*, *krolowania*, *Starego Zakonu*, *wieku* (*2*); *obłędliwość czasow* (*2*), *rozmaitość* (*rozność*, *rozliczność*) (*5*); *czasom przystojny* (*3*).

Frazy: »blisko są czasy« (*1*): Bliſko ſą żądáné cżáſy.*KochPs* 145.

»jest *itp*. czas« = *tempus est Mącz*, *Modrz* [*szyk zmienny*] (*27*): Co zá cżáſy były za pánowánia tych Krolow y co ſię w nich dźiáło/ o tym nápiſano w. 2. Kſię. Krole. 14. káp. *BibRadz* I 353d *marg*; Conditio temporum talis nunc est, Tákie teras czaſy ſą *Mącz* 63a, 344b; *OrzQuin* X4 [*2 r.*]; *BielSat* B4v; *KuczbKat* 125, 185; O nędzny prawco co ták rozumieſz/ nie bacżyſz iż podobno muſiáły być inſze cżáſy *RejZwierc* 188, 189v [*2 r.*], 225, Bbb; *ModrzBaz* 17, 105v, 132v, 133v; *WisznTr* 5; *PudłFr* 75; *BielRozm* 15; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 110; *JanNKar* D2; *KlonKr* A4v; *PowodPr* 76; *CzahTr* C; *SkarKazSej* 689b.

»czasy nastały *itp*.« = *incidunt tempora Mącz*; *sunt tempora Modrz* [*szyk zmienny*] (*5*): *Mącz* 29b; A teraz tákie cżáſy náſtáły/ iż nietylko pierśćienie/ ále y łáńcuchy ládá kto noſi *ModrzBaz* 51, 133v; *NiemObr* 131; *SkarKazSej* 701b.

»nastąpiły (*a*. następowały) czasy; czasy następujące« (*2*; *1*): te przywileie [...] więcey ſłużą po[t]omkom iego y cżáſom po Apoſtolſkim ześćiu náſtępuiąeym/ á niżli onym/ gdy tu ná świećie Apoſtołowie żyli. *SkarJedn* 80; *SarnStat* 1206; *KmitaSpit* C4v.

»czas potrzebuje« = *affert dies Mącz* (*2*): A ták kto to báczyć chce/ iż ty cżáſy tákiego krolá potrzebowáły/ gdy po Chábrym wielki vpadek tá koroná wźięłá byłá *BielKron* 348v; *Mącz* 122b.

»czas (prze)minął; (prze)minęłe czasy« = *praeterierunt Modrz* [*szyk zmienny*] (*5*; *3*): A rozmyſláiąc ſobie odpoczątku ſwiatá rozmáitoſć przeminęłych cżáſow będę ſobie nápámięć przywodził *RejPs* 112v; A boday iuż ty złe cżaſzy wzdy kiedy minęły *RejJóz* M3v; *RejWiz* 121; *GrzegŚm* 42; *RejZwierc* [21[3]]v, [233]; *ModrzBaz* 132v; *KlonŻal* A4.

»czas przychodzi (*a*. przyjdzie)« [*szyk zmienny*] (*6*): *BielKron* 86; *BielSat* H2v; Pátrz ieſli to lekka rzecż gdy cżáſy przychodzą/ Iż krolowie puſtopás bez potomſtwá ſchodzą. *RejZwierc* 249; *NiemObr* 63; *BielSen* 10; *WujNT* 184.

»czas (przy)niesie (*a*. przynosi)« (*5*): To wſzytko przyrodzenie á cżáſy przynoſzą/ Ze ſie ty obycżáie w roznośći roznoſzą. *RejWiz* 117; *ActReg* 158; *OrzJan* 3; *SarnStat* 30; *SzarzRyt* C2v.

»czasy są spokojne« (*2*): O Pánie Boże/ [...] rácż opátrzyć ſługi twoie/ tákim pokoiem iákiego świát dáć nie może: áby y ſercá náſze przykazániu twemu/ były poddane/ y po oddaleniu trwogi nieprzyiáćielſkiey/ cżáſy náſze zá twą obroną były ſpokoyne. *LatHar* 182 [*idem*] 102.

Zwroty: »baczyć czas; niebaczny na czasy« (*1*; *1*): Bowiem tákie rozumy nawięcey ſłynęły/ Co bacżyły cżás przyſzły y ty co minęły. *RejWiz* 62v; *BielKron* 241v.

»czasow doczekać« [*szyk zmienny*] (*4*): *KrowObr* 38; *BielSat* H2; A ći tám przednieyſzy Patreſowie [...] nie mogli ták dostátecżnie rzecży tey poznáć y oney opiſáć: áko iuż my teraz, y inſzy wſzyſcy wierni, ktorym to dał Bog widzieć/ ktorzyſmy cżáſow tych doczekáli *CzechEp* [405]; *PowodPr* 49.

Wyrażenia: »czasy apostolskie« [*szyk 6* : *1*] (*7*): *RejPos* 62; Oni byli bliſcy świátłośći ktora przyſzłá ná świát/ y cżáſow Apoſtolſkich *WujJud* 35, 192v; *SkarJedn* 80; *ReszPrz* 94; *LatHar* 193, 252.

»burzliwe czasy« (*1*): Także y ty ma miła mátuchno/ Cżekay cżáſu/ vlegay ćichuchno. Aż ſie Pan Bog nád námi ſmiłuie/ Ty burzliwe cżáſy záhámuie. *BielSat* H2.

»chmurne czasy« (*1*): Bo ſnádnie wierſz przychodzi nie ſfráſowney myſli/ Lecż ſą dziś chmurne cżáſy ná ktoreſmy przyſzli. *WiszńTr* 5.

»czas daleki« (*1*): á tak ieſliby tá obietnicá y ten znák/ przez Ezáiaſzá obiecány nie mogł ſćiągáć do cżáſu dáſzego ná potym przyſzłego/ ále tylko do onego obecnego Ezáiaſzowego tedybym ia też także mowił *CzechRozm* 132v.

»dawne czasy« = *superiora tempora Modrz* [*szyk 4* : *3*] (*7*): *LibLeg* 11/170v; *GliczKsiąż* E8v; TV maſz naprzod poſtępki/ ſtárych krolow ſławnych/ Ktoreć ſie dziś przygodzą/ chociay s cżáſow dawnych. *RejZwierz* A4; *HistHel kt*v; *ModrzBaz* 27; *KochPs* 207; *ReszPrz* 97.

»dzisiejszy czas« [*szyk 13* : *6*] (*19*): *LubPs* A3; *KrowObr* 38; *RejWiz* 122v; *RejZwierz kt*; *BielKron* 210v; y máczałem przyczyny/ ſkądby to roſło/ iż ludzye ſthárzy niemal wſzyſczy ſkárżą ſie ná dziſieyſze cżáſy/ á ony pirwſze zbytnie chwalą *GórnDworz* H5, H6v; *RejPos* 62, 159, 197v, 336v; *BielSat* [I4]; *RejZwierc* 181, 184, Aaav; *MycPrz* I Bv; A co mi zá żywotá vymie czás dźiśieyſzy/ To po śmierći nágrodźi z lichwą wiek poznieyſzy. *KochMuza* 25; *BielSjem* 13; *PudłFr* 9.

»inszy (*a*. inny) czas« (*5*): *RejZwierc* 188; *BielSpr* 61; *Oczko* 2; Inſzy król/ inſzé czáſy: ludźie ſyci boiu/ Dáli w moc dwiemá królom rádźić o pokoiu. *KochProp* 9; *SkarKazSej* 701b.

»czasy (są) lepsze« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *BibRadz Eccle* 7/11; *BielKron* 80v; A ieślić tego żal żem dłużey nie żyłá? Wierębym ná lepſze cżáſy nie tráfiłá. *WisznTr* 31.

»czas naznaczony« (*1*): bowiem cżás Antychriſtow/ ku pánowániu náznáczony przyſzedł/ o cżym zdawná Dániel/ y Ian ś. prorokowáli. *NiemObr* 63.

»czas (jest) niebezpieczny« = *tempus periculosum Mącz* [*szyk 1* : *1*] (*2*): ábowim czás náſz bárzo yeſt nyebeſpyeczny/ Dla tego mądrze ſye muśimy ſpráwować. *KromRozm I* I3v; *Mącz* 29b.

»czas niefortunny« (*1*): Tenebrae Reipub. Zły czás/ niefortunny/ ſmutek Rzeczypoſpolitey/ zła przigodá. *Mącz* 446a.

»(nie)szczęśliwe (*a*. niesczęsne) czasy« (*4*): *KochFr* 104; *KochPieś* 31; Nieſczęſné cżáſy: nie ták przed tym było: Cnotá płáćiłá/ áż y wſpomnieć miło. *PudłFr* 9 [*idem*] 74.

»niniejszy czas« = *istud tempus PolAni*; *praesens tempus Modrz*; *hoc tempus Vulg* [*szyk 4* : *3*] (*7*): *BibRadz Eccle* 7/11; *BielKron* 80v; *BielSpr* c; tedy ſię nie iedno ná ninieyſze cżáſy [*ad ternpora praesentia*] álbo ná poſtánowienie porządku/ ále więcey ná wſzech rzeczy przyrodzenie oglądáią. *ModrzBaz* 1v; *NiemObr* 80; *WujNT Rom* 8/18; *SzarzRyt* C2v.

»odmienność (*a*. przemienność) czasow; odmienne czasy« (*3*; *1*): IAko ieſt wiek pierwſzy plagą powodzi ſkarány od Bogá prze ludzkie wyſtępki/ ieſth rzecż thym wiádoma/ kthorzy dowćipem ſwym obacżáią álbo ſie dowiáduią przemienności przeſzłych cżáſow. *BielKron* 296; *RejZwierc* 70; *StryjKron* 16; *BielSjem* 23.

»on czas« = *illud tempus Modrz* [*szyk 21* : *61* (*27*): *LibLeg* 11/170v; *RejPs* 204; *KromRozm II* c2; *GliczKsiąż* E8v; *LubPs* gg4; *RejWiz* 121; *RejAp* 150, 164v; *RejPos* 62; *RejZwierc* 5v; *HistHel kt*v; *CzechRozm* 103, 104v, 132v [*2 r*.]; *ModrzBaz* 130; *SkarŻyw* 161, 201; Gdyż w nim ieſt mowá Athánázyuſzowi y cżáſom onym niezwycżáyna. *CzechEp* 226, 268; *NiemObr* 59, 131, 141; *KlonŻal* A4; *ReszList* 149; *WerGośc* 209; *SkarKazSej* 689b.

»czasy pewne« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *KromRozm II* k4; y pierwſzych cżáſow pewnych przywrocenie. *BibRadz Gen* 8 *arg*; *CzechRozm* 191.

»pierwszy czas« = *primum tempus PolAnt* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *BibRadz Gen* 8 *arg*; *BudBib Is* 9/1; Ták ſię iuż dálece to náſze cżáſy od onych pierwſzych cżáſow pobożnych chrześćiiánow odſtrzeliły *ReszList* 149.

»czasow porządek« (*1*): Z lewey mu ſtrony Cymbriyſki przylądek (Ták przedtym zwano) lecż cżáſow porządek Dánią zowie/ ktora w wodźie śiádłá/ W morze ſię wkrádłá. *KlonFlis* Dv.

»postępek czasu« [*w tym*: *za postępkiem czasu* (*6*)] [*szyk 5* : *2*] (*7*): A by ſie byłá thák bárzo zá poſtępkiem cżáſu ſmiáłość kápłáńſka nie wynioſłá/ á hárdość Biſkupow/ ſnadźbyſmy y ſłowá iednego nie rzekli. *RejPosRozpr* c3v, c3v; *StryjKron* 16, 59, 76, 81, 235.

»poslednie czasy« (*1*): Nie wdáwayże ſię w rozmyſlánie prożne pierwſzych wiekow/ ábyś ſkwápliwie nie miał względu ná poſlednieyſze cżáſy [*a novissimis temporibus Vulg*]. *BibRadz* 4.*Esdr* 6/34.

»czasy po temu« (*1*): że też wiele tákich iest, co niewiedzą, co to iest Orthográphia Polſka. [...] Ieſliż podánia nie było: ieſliż czásy potemu nie były, [...] niewiém. *JanNKar* D2.

»potomne czasy« (*3*): *BielKron* 241v; *BiałKat* 33v; Cźáſu [*!*] też pokoiu przynależy ná Páná myślić na potomne cżáły [*ad perpetuitatem consulere*] ábo ná wieczność o zacności y o dobrem ták ſwem iáko y ludu ſwego *ModrzBaz* 22.

»przeszły czas; przeszły czasy« = *prior dies PolAnt*; *praecedens tempus Mącz*; *praeteritum tempus Modrz*; *transierunt tempora Vulg* [*szyk 18* : *12*] (*29*; *1*): *RejWiz* A4v, 68; *RejZwierz* bb4, 130; *BibRadz Eccle* 7/11, I 353v, 4.*Esdr* 3/23, *Eccli* 2/10; *BielKron* 80v, 81, 296; *KwiatKsiąż* H; Digerere acta seu tempora, Dzieye przeſzłich cżáſów rządnie ſpráwić. *Mącz* 145b, 303d, 427b; *SarnUzn* C; *RejAp* AA4v; *GórnDworz* H7; Bo przeſzły cżás będzieſz pámiętháł y im ſie ćwiczył s czytánia ſpraw onych zacnych/ mądrych/ á poważnych ludzi. *RejZwierc* 19; *CzechRozm* 103; *ModrzBaz* 133, 143v; *CzechEp* 250, 268; *NiemObr* 80; *WerGośc* 209; *GórnRozm* L2; *ActReg* 138; *WujNT* 754; *SarnStat* 49.

»przyszły czas« = *futurus eventus JanStat* [*szyk 16* : *10*] (*26*): *BielŻywGlab nlb* 15; *RejWiz* 62v, 121; Bo też nie wieczna pámiątká mądrośći iáko y głupośći/ á przyſzłe cżáły wſzytki rzeczy rowno zákryią zápomnienim. *BielKron* 79v, 80, 80v [*2 r.*], 81; *KwiatKsiąż* H; *SarnUzn* C; *RejAp* AA4v; *GórnDworz* Ff2; *RejZwierc* [28[3]]v; *BielSpr* c, 75v; *CzechRozm* 103, 132v; *ReszPrz* 73; *KochPieś* 47; *GórnRozm* L2; Y nie wſtydzili ſię drudzy/ piſániem nabożnym/ y gruntownym/ tákich rzeczy/ y przyſzłym cżáſom podáwáć. *LatHar* 512; *WujNT* 754; *SarnStat* 49, 123, 298, 424.

»święte czasy« (*1*): Swięte to cżáły w ony látá były/ Gdy s cnoty nie s praw ludzie ſie ſądzili. *RejZwierc* 225.

»taki (*a*. takowy) czas« = *tantum a*. *tale tempus Modrz* [*szyk 14* : *3*] (*17*): *BielKom* C6v; *KrowObr* 38; *Mącz* 63a; *BielSat* B4v, H2; *RejZwierc* [28[3]]v, 189v [*2 r.*], Bbb; *ModrzBaz* 51, 132v; *NiemObr* 157; Co też nie bez przyczyny vtyſkuie ná tákie cżáły y ná ludźie opiłe Izáiaſz Prorok *WerGośc* 204; *BielRozm* 4, 15; *ActReg* 158; *OrzJan* 110.

»ten czas« = *hic dies Mącz*; *illud tempus Modrz*; *hoc tempus Vulg* [*szyk 45* : *5*] (*50*): ktoreyżeto rady nawięcey doſtaniemy, czytaiąc á wpamięć ſobie bierząc piſma, dzieie, y tez mądre nauki takowych przodkow naſzych kthorem wiſſzey namienił, ktorzy ſnadz dłużey żywiącz niżli wiek tich cżaſow noſi, y więcey rzeczy doznawaiąc, doſtatęcżnieyſzą nam dać mogą radę kuſprawie żiwota naſzego *BielŻywGlab nlb* 15; *RejJóz* O2; A przeto ludzye s poſpolite[go] obycżáyá tych cżáſow/ ni nacż wyęcey ſie nye ſadzą/ yedno ná wyele koſztownych á drogocenyonych ſſat *GliczKsiąż* E8v; *LubPs* A3; *KrowObr* 29; *BielKron* 172v, 275v, 334v, 348v, 424v; *Mącz* 122b, 344b; *SarnUzn* C; *HistRzym* 12v; *RejPos* 62, 197v, 336v; *BiałKat kt*, 1; *BielSat* H2, H2v, [I4]; Myſmy miedzy ták wielką liczbą niektore tylko wybráli/ co ták o nich rozumiemy/ że tym cżáſom bárzo ſłużyc mogą. *KuczbKat* 355, 125; *RejZwierc* [28[3]]v, 119, 194; *BielSpr* b2; Bywał ten cżás [*erat tempus*]/ iż ći ktorzi krolowáli/ byli ábo Philoſophámi/ ábo Prorokámi *ModrzBaz* 17, l05v, 130v, 132v, 133v; *SkarJedn* 376, 399; *SkarŻyw* 203; *CzechEp* 187, [405] [*2 r.*]; *ReszList* 149; *WiszńTr* 5; *BielSen* 5, 10; *BielSjem* 13; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 128; *LatHar* +5; *WujNT Rom* 8/18; *KmitaSpit* Av; *CzahTr* C.

»czas teraźniejszy« = *tempus instans Vulg* [*szyk 5* : *5*] (*10*): *RejAp* AA4v; *GórnDworz* H7; *KuczbKat* 325; *ReszPrz* 32; *GórnRozm* L2; *KochWrJan* 18; *ActReg* 138; A ieſliż ſię okrom tych/ nieco inſzych

nowo złożonych modlitw do rozmáitych náuk tu przyczyniło (iákoż przyczynić nieco/ teráznieyſzym cżáſom potrzebno mi ſię zdáło) przyznaſz to podobno łácniuchno [...]/ iż ſię z łáſki Bożey pożytecznie przyłączyły. *LatHar* +7v; *WujNT Hebr* 9/9; *CiekPotr* 3.

»właściwy czas« (*1*): ſktorych tych to zoſobna rzeczy każdą/ iey właśćiwemu cżaſowi mamy przyſtoſować. *KwiatKsiąż* H3v.

»zawikłane czasy« (*2*): Ale że przychodzimy ná thákie cżáſy y ná tákie wieki/ że tákiego ſtanu człowiek tylko ſobie dobry á pożyteczny być może/ ále záwikłánem cżáſom máło *RejZwierc* [28[3]]v, 119.

»złote czasy« (*8*): Y będzye ſtało kroleſtwo ſpráwiedliwyeh tyſiąc lat/ á w ten cżás będą złote cżáſy/ o ktorych dawno piſano. *BielKron* 136v, 102v, 275v; *RejZwierc* 103 [*2 r.*], [233], Bbb3; *BielSen* 13.

»zły czas« [*szyk 13* : *1*] (*14*): *RejJóz* M3v; Querela temporis, Vtyskowánie ná złe czáſy. *Mącz* 340b, 446a; *Prot* E; *RejZwierc* 5v; *MycPrz* I B2; *ModrzBaz* 135; *KochPs* 80; *SkarŻyw* 203, 317; *WisznTr* 7; Nie to ácż gorſze cżáſy/ świát ze wſząd niſzczeie/ Nie/ kiedy nie przytłucze ćięża r/ ácż ſię chwieie. *GrabowSet* L2; *WitosłLut* A3; *SkarKazSej* 689b.

»żaden czas« (*1*): Ktory *[kościół]* dla tego Powſzechnym ieſt názwan/ iż [...] po wſzyſtkim świećie ieſt rozſzerzony/ y do káżdego wieku należący/ żadnym áni cżáſem áni mieyſcem oſobliwym ogárniony. *WujJudConf* 116.

Szeregi: »czasy a dni« (*1*): Roſpomniſz ná ony cżáſy á ony dni dawne *LubPs* gg4.

»lata i (a) czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Záthym przeſzły cżáſy/ á dokończyły ſię látá [*Et transierunt tempora et finiti sunt anni Vulg*] *BibRadz* 4.*Esdr* 3/23; *RejPos* 118v; *CzechRozm* 170v.

»(bądź) czas, (bądź, i) ludzie« = *seu tempus seu homines Modrz* [*szyk 6* : *2*] (*8*): *DiarDop* 112; *RejZwierz* A6; *RejZwierc* 189v; *CzechRozm* 1v; *ModrzBaz* 120v; *WerGośc* 204; *JanNKar* D2; Wſzákże iż tákowy ieſt w wielu ludźi vpór/ ták wielka ludźi y cżáſów rozmáitość [*tanta rerum et temporum varietas JanStat* 204]/ iż nic ták gruntownégo otrzymáć/ y poſtánowić ſie nie może *SarnStat* 193.

»(ani) czas, (ani, i) miejsce« = *tempus*, *locus Modrz* [*szyk 5* : *5*] (*10*): *KromRozm II* k4; Acz y ony/ ktorem wyczytał/ łáćinniki/ ták ſwyętobliwoſć żywotá y bogoboyna náuká/ yáko y cżáſy y myeyſcá od podezránya wyymuyą. *KromRozm III* O4v; *SarnUzn* E5, E7v; *RejAp* BB4v; *WujJudConf* 14v, 116, 140v; *ModrzBaz* 26v; *StryjKron* 627.

»czas a (i) obyczaj (*a.* zwyczaj)« (*4*): *BibRadz* I 353v; *BielSpr* 61; Nie ma bydź gániono/ że práwá ludzkié niekiedy wedle cżáſów rozmáitośći y zwycżáiów [*secundum varietatem temporum*, *consuetudines et statuta humana JanStat* 145] byváią odmienioné. *SarnStat* 49; *PowodPr* 73.

»czasy i okoliczności« (*1*): Ale [*ceremonialia*] oſobam/ myeyſcom/ y cżáſom pewnym y inym okolicznoſcyam od Bogá ſámego przywłaſſczone/ á yákoby przywyązáne były *KromRozm II* k4.

»czas i osoba« = *persona et tempus Mącz* [*szyk 5* : *3*] (*8*): *KrowObr* 23; Wypiſuie chwałę y wielmożność kośćiołá przyſtoſuiąc ſię do cżáſow y oſob z kthorymi miał ſpráwę. *BibRadz Is* 60 *arg*, I 353v; *Mącz* 392d; *CzechRozm* 132v [*2 r.*], 190v, 191.

»czas, (i) potrzeba« [*szyk 5* : *1*] (*6*): *KromRozm I* F; *KromRozm II* bv; *BibRadz* I 353v; *WujJud* 134v; Naiáſnieyſzy Miłośćiwy Królu/ do nóg Máieſtatu Wáſzéy Kro: M. poſyłam/ gdźie/ co czás y potrzebá z ſobą nieśie/ doſtátecznie opiſano o woynie Tureckiéy *OrzJan* 3; *SarnStat* 30.

»przypadki i czasy« (*1*): Przyſzłe przypadki y cżáſy minęłe/ Záwżdy v mądrych w roſpráwách ſłynęły. *RejZwierc* [213]v.

»czas i rzecz« = *et res et tempus Modrz* [*szyk 2* : *2*] (*4*): *RejZwierc* 231; *ModrzBaz* 65; Nie ieſtem ták w rozum obrány Naiáſnieyſzy M. Królu: ánim ſie ták zápomniał: ieno że ná początku téy rzeczy moiéy/ tom był ſobie poſtánowił/ żadnéy rzeczy z tych nieprzeſtąpić/ którą y czás y rzecz ſámá wyćiſka *OrzJan* 126; *CiekPotr* 3.

»czas i (a(l)bo) wiek« = *tempus et saeculum Vulg* [*szyk 6* : *1*] (*7*): *KromRozm II* t; *RejZwierc* [28^3]v [*2 r.*]; *BudBib Sap* 8/8; iſz ich Duchá Prorockiego ten cżás/ y wieki náſze potwierdzáią. *SkarJedn* 399; *CzechEp* 157; *ReszPrz* 73.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (*2*): *GórnDworz* Ff2; wſzákże to przedſię prawdźiwym cnoty miłownikom należy/ nie wątleć/ nie pſować ſię dla złych cżáſow [*non debilitari nec frangi temporum iniquitate*] *ModrzBaz* 135.

»wedle, według czasu« (*12* : *2*): *KromRozm I* F; *KromRozm II* bv; Trzećią tzęść/ zá ludzi żywe/ zá konie/ bydło/ y ſwinie/ vſtáwił Sergius Papieſz/ przed ktorym było pierwey oſmdzieſiąt y pięć Papieżow/ według tzáſow. *KrowObr* 197; ZYdowie thy dwoie Kśięgi w iedny zawieráią/ ktore zową Kroniką/ to ieſt Hiſtorią porządnie wypiſáną y znieſioną wedle wſzytkich cżáſow. *BibRadz* I 218v, I 353v; *WujJud* 134v; *WujJudConf* 14v, 140v; BO nie będzie zaćmion na kogo to vćiśnienie (przyidźie) wedle cżáſu pierwſzego [*quae fuit ei tempore primo*] *BudBib Is* 9/1; *CzechRozm* 170v; *SkarJedn* 239; *SkarŻyw* 201; *StryjKron* 627; *SarnStat* 49.

b. *Według Biblii okresy w istnieniu świata od jego stworzenia do końca*; *tempus Vulg* (*93*) : *Leop* 4.*Esdr* 4/37 [*2 r.*]; Przez dni oſtáteczne w piśmie świętym rozumie ſię wſzytek czás od przyśćia Meſyaſzowego áż do ſkończenia świátá. *BibRadz* I 438c *marg*; Rozmierzże cżás ſámym cżáſem [*Metiens metire tempus in semetipso Vulg*]/ á gdy oglądaſz iż będźie przemiiáć cżęść niekthora známion opowiedźiánych/ Tedy zrozumieſz iż to ieſt then czás w ktory pocznie Nawyzſzy náwiedzáć świát przezeń ſtworzony. *BibRadz* 4.*Esdr* 9/1 [*idem BudBib*]; *RejAp* 84; *RejPos* 5v *marg*; *BudBib* 4.*Esdr*. 4/36 [37], 9/1 [*2 r.*], 14/5, 9; *CzechEp* 157; *WujNT Matth* 16/4.

czas czego (*4*): Iákać ieſt rola/ thákieć też ſą y naſienia [...]/ á iáki oracż/ tákie też oránie/ ábowiem był cżás świátá. *BibRadz* 4.*Esdr* 9/17 [*idem BudBib*]; *RejAp* 86; *BudBib* 4.*Esdr* 9/17, *Tob* 14/7.

czas czyj (*2*): *BielKron* 80v; A nie dźiw/ ponieważ Zbáwićiel náſz o tych cżáśiech náſzych oſtáteczńjch powiedźieć raczył: Ze złość obfitować á miłość prawdźiwa z wiela ſerc ludzkich wygáſnąć miáłá. *WysKaz*)?(2v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*5*), *taki* (*1*); *iż* (*8*), *ktore* (*1*), *w ktore* (*1*), *w ktorych* (*1*), *w ktorym* (*1*)] (*12*): *BibRadz* 4.*Esdr* 12/13; przyydą ieſzcze oſtátnie przed Sądem Bożym cżáſy/ w ktorych Królowie poginą wſzyſcy *OrzQuin* X4; *RejPos* 101v, 158 [*2 r.*], 259v, 271, 356; *BudBib* 4.*Esdr* 5/1; To ieſt/ iż iáko Melchiſedek był Ofiárownikiem Bogá náwyżſzego/ bez ográniczenia cżáſu ktorego gdyby ſie vrodził y Ofiárownikiem zoſtał/ y kiedyby też záś vmárł/ y Ofiárownikiem być przeſtał. *CzechRozm* 35; *LatHar* +6; *SkarKaz* 4a.

Z bliższym określeniem chronologicznym (*1*): Iż ſkoro zátrąbi trąbá Anyołá ſiodmego/ tho ieſth gdy cżás przydzie wieku ſiodmego/ iż ſie iuż dokończą á wypełnią wſzytki táyemnice Boſkie *RejAp* 86.

W charakterystycznych połączeniach: (*roz*)*liczyć czasy* (*2*), *rozmierzyć czasy* (*4*); *wszytek czas* (*6*); *znaki* (*znamiona*) *czasow* (*2*).

Frazy: »czasy się dokończą; dokończenie (*a*. skończenie) czasow« = *finis temporum PolAnt* (*1*; *2*): A pan bog to tobie obiecał vmocnioną wiárę iż ćię miał przełożyć kápłanem á ſpráwcą náſſem áż doſkończenia czáſow *RejPs* 165; *BibRadz Dan* 11/13; Bo ty będzieſz wyłączon ze wſzytkich/ á ná potym będzieſz przyłączon wrádę moię/ z tymi ktorzy ſą tobie rowni/ áſz ſię cżaſy dończą [*usquequo finiantur tempora Vulg*]. *BudBib* 4.*Esdr* 14/8 [9].

»jest (*a*. był) czas« = *tempus erat Vulg* [*szyk zmienny*] (*4*): Synatzkowie oſtátetzny tzás ieſt/ á iákośćie ſłyſzeli/ iż Antykryſtus przyidźie/ y teras wiele [*!*] Antykryſtuſow potzęli być/ y ſtądże wiemy iż oſtátetzny tzás ieſt. *KrowObr* 26v; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/17; *BudBib* 4.*Esdr* 9/17.

»czasy niebezpieczne są« (*1*): A też wieſz z Páwłá świętégo Proroctwá: iż tych oſtátnich czáſow miáło ich wiele odſtąpić od Wiáry [...] y przeto ty oſtáteczné czáſy bárzo niebezpieczné ſą. *BiałKat* 114.

»czas przybliżać się będzie« (*2*): A gdy ſię śrzedni cżás przybliżáć będzie [*Appropinquante autem tempore medio Vulg*]/ záchowáne będą cżtyry [*królowie*] do cżaſu *BibRadz* 4.*Esdr* 12/21; *RejPos* 5v.

»przy(j)dzie czas, czasy przychodzić będą« = *dies veniunt Vulg* [*szyk zmienny*] (*11* : *1*): Oto przyidźie cżás iż náſtánie Kroleſtwo ná źiemi/ kthorego ſtrách będźie ſrożſzy nád ine wſzythki Kroleſtwá *BibRadz* 4.*Esdr* 12/13, II 141b *marg*; *OrzQuin* X4; *RejAp* 86; Iż przydą ty cżáſy/ iż wſzyſcy ktorzy na ten cżás w grobiech ſwych odpoczywáią/ vſłyſzą głos Páná ſwego *RejPos* 356, 5v, 101v, 158 [*2 r.*], 259v, 271; *BudBib* 4.*Esdr* 5/1.

»wypełni się czas« (*1*): Aleć záſię zmiłuie ſię Bog/ á przywroći ie do oyczyzny ich kędy pobuduią kośćioł/ á wſzákoż dáleko inákſzy niſz pierwſzy/ y gdy ſię wypełni cżás wieku onego/ á gdy ſię dokończy/ wrocą ſię zwięzienia ći ktorzy zacnie pobuduią Ieruzalem *BudBib Tob* 14/7.

Zwrot: »zamierzyć (*a*. zamierzać) czas« = *definire tempus Vulg* (*3*): vcżynił z iednego cżłowieká/ wſzyſtek rodzay ludzki/ áby mieſſkáli po wſſyſtkiey źiemi/ zámierzáiąc poſtánowione cżáſy/ y gránice mieſſkánia ich *Leop Act* 17/26; *BibRadz Eccli* 17/2; *WujNT Act* 17/26.

Wyrażenia: »insze czasy« (*1*): On [*Bóg*] choćia wſzytkie inſze cżáſy ſam zgotował/ Iednák ten dźień [*Bożego Narodżenia*] z oſobná/ hoynie vdárował *GrabowSet* K.

»czas (nie)pewny« (*2*): *BibRadz Eccli* 17/2; A niech pocznę dźiś vmieráć Pánie BOże moy/ pierwey grzechom y ſwey woli y namiętnośćiom moim: á potym y świátu/ ktorego blizki náſtępuie koniec y czás bárzo niepewny *SkarKaz* 423b.

»czasy nieskończone« (*1*): Litość yego przetrwawſſytki cżáſy nyeſkończone/ Przez ktore lud Izráelſki przewyodł miłośćiwye *LubPs* dd5.

»nieszczęsne czasy« (*1*): PRzyſzliſmy ná ty nieſzczęſne á ſnadź iuż oſtáteczne cżáſy/ ktorych y miłość w ludźiach gáśnie/ y Wiárá vſtawa *KuczbKat* a2.

»czas on« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Azaſz tego nie powiedał Pan Dánielowi/ rozliczáiąc mu ony cżáſy á ony hebdomády o dokończeniu ſwiátá *RejPos* 259v; *CzechEp* 34.

»ostateczny (*a*. ostatni) czas« = *novissima*, *temporis novissima Vulg* [*szyk 17* : *8*] (*25*): *KromRozm I* B3v; *KrowObr* 26v [*2 r.*]; *Leop* 4.*Esdr* 12/9; Otho teraz Pánie okazałeś mi wiele cudow/ ktoreś

nágotował ná cżáſy oſtátecżne/ wſzákożeś mi nie oznaymił kiedy to być ma. *BibRadz* 4.*Esdr* 8/62 [63] [*idem BudBib*], 4.*Esdr* 12/9, 2.*Tim* 3 *arg*, II 141b *marg*; *BielKron* 80v; *OrzQuin* X4; Pámiętay ná oſtáthnie cżáſy/ á náwieki nie będzieſz grzeſzył. *HistRzym* 60; *BiałKat* 114; *KuczbKat* a2; *BudBib* 4.*Esdr* 8/62 [63]; iż piſmu ś. nie wierzy/ ktore iuż ty wſzytki látá od národzenia Meſyaſzowego/ ábo od poſtánowienia prze zeń od Bogá nowego przymierza/ názywa oſtátecżną godźiną/ y ſkończeniem wiekow/ á nie cżáſem tylko oſtátecżnym. *CzechEp* 354, 34, 220, 268, 351, 354 [2 r.]; *NiemObr* 14; *LatHar* 356; *WysKaz*)?(2v; *SkarKaz* 4a.

»poł(owica) czasu« = *dimidium temporis PolAnt*, *Vulg* (*8*): Y dáne ſą niewieſcie dwie ſkrzydle orłá wielkiego/ áby leciáłá ná puſzczą ná mieyſce ná ſwoie/ áby thám byłá żywioná przez cżás/ y przez połowicę cżáſu/ od obliczności wężowey. *RejAp* 103v [*idem WujNT Apoc* 12/14], 104; *BudBib Dan* 7/25; *CzechEp* [380]; *NiemObr* 168, 170; *WujNT* 864, *Apoc* 12/14.

»postanowione czasy« = *statuta tempora Vulg* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *Leop Act* 17/26; A ták też dobrze to y prawdę Páweł mowi/ nie ſprzećiwiáiąc ſie wieczności kroleſtwá Chriſtuſowego: iż gdy tá wynidźie wedle rozrządzenia cżáſow od Bogá poſtánowionych/ á wſzyſtki rzeczy koniec ſwoy wezmą: tedy też y Chriſtuś vrząd ſwoy krolewſki odda záś *CzechRozm* 182; *WujNT Act* 17/26.

»czas przeszły« = *praeteritum Vulg* (*2*): *BudBib* 4.*Esdr* 4/42 [45]; Gdźie iáko dni ábo cżáſy przeſzłe/ ták też y ſpoſoby rozmáite onego mowienia Bożego [...] w nie/ z iedney ſtrony kłádźie/ á z drugiey ſtrony oſtátecżny ten cżás y ſoſob [*!*] mowienia weń. *CzechEp* 268.

»czas przyszły« (*1*): ieſli mam łáſkę v ćiebie/ y ieſli może być/ á iam tego ieſt godnym/ okaſzmi/ Ieſli ieſt więcey cżáſu przyſzłego niſz przeſzłego [*si plus quam praeteritum sit habet venire aut plura pertransierunt supra quam futururn est*] *BudBib* 4.*Esdr* 4/42 [45].

»śrzedni czas« (*1*): *BibRadz* 4.*Esdr* 12/21 *cf* »czas przybliżać się będzie«.

»takie czasy« (*1*): iż przydą tákie cżáſy/ iż kámień ná kámieniu nie zoſtánie ná mieyſcu ná tym. *RejPos* 259v.

»ten czas« = *tempus hoc PolAnt* [*szyk 13* : *2*] (*15*): *RejPos* 5v [*2 r.*], 101v, 150 [*2 r.*], 158, 356; *BiałKat* 114; *KuczbKat* a2; Obłudnicy/ oblicża ziemie y niebá vmiećie doświadcżáć/ á cżáſu tego iáko nie doświadcżaćie? *BudNT Luc* 12/56 [*idem WujNT*]; *CzechEp* 268, 351; *LatHar* +6; *WujNT Luc* 12/56; *SkarKaz* 4a.

»wieczny czas« = *perenne seculum Mącz*; *perpetuum tempus JanPrzyw* [*szyk 5* : *2*] (*7*): *Mącz* 10d; *CzechRozm* 85, 85v; *KochPam* 81; A choćżeby y ták było/ tedy iednák Dekret wiecznym cżáſóm ſłużący wyſzedł táki [*perpetuo observandum decretum sit JanStat* 96] *SarnStat* 84, 881.

»więcej czasu« (*2*) : á ieſlim k temu ſpoſobny/ okáż mi to/ ieſli więcey ieſzcże ma być cżáſu niżli go przeminęło *Leop* 4.*Esdr* 4/45; *BudBib* 4.*Esdr* 4/42 [45].

»złe czasy« (*2*): á okaże ſie Syn moy Iezus/ á cieſzyć ſie z nim będą ći/ ktorzy pozoſtáną po tych złych cżáſiech. *RejPos* 150, 150.

Szeregi: »dni, (i, abo) czasy« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *HistRzym* 127v; W imię Páná náſzego Iezu Chryſtá/ ktory cżáſy wſzytkie y dni ſtworzył *SkarŻyw* 1; *CzechEp* 268; *LatHar* 356.

»czasy i lata« (*2*): Thedy Krol od Pułnocy wroći ſię/ [...] y przidźie ná ſkończeniu cżáſow y lath [*in fine temporum annorum*] z wielkiem woyſkiem *BibRadz Dan* 11/14; *HistRzym* 127v.

»czasy i przypadki« (*1*): gdyż widziſz iż niebo/ ziemiá/ rozliczne płánethy/ cżáſy y wſzythki przypadki ſwym porządkiem iuż áż do ſkończenia ſwiátá ták ſie toczyć muſzą *RejZwierc* 172.

»czasy i wieki« (*2*): K temu ieſli wſzytko przezeń ieſt vczyniono/ tedyć y wſzytkie cżáſy y wieki przezeń początek wzięły *WujNT* 306; *SkarKaz* 485b.

c. *Życie ludzkie*; *tempus Mącz*, *Vulg*, *PolAnt*; *aetas Mącz*, *Cn*; *dies PolAnt*, *Cn*; *spacium Mącz* (*490*) : Iuż wiecz zle prés xiedza bywá Komu już cas do gorjwá *RejKup* n5v; *RejWiz* 22; *BibRadz Prov* 3/16; *RejZwierc* 29v; *KochPs* 135.

czas czego (*44*): nikczemny ieſt czás wſſytkiego żywotá mego/ á ſnadz ták y káżdego názacnieyſſego człowieká. *RejPs* 59, 178, 179, 195v; *HistAl* L3; *LubPs* K4v, hh6; *Leop Tob* 4/5; *BibRadz Gen* 5/27, 9/29, 23/1, *Ps* 89/10; *KwiatKsiąż* M4v, P4v; Spacium vitae, Czás żywotá. *Mącz* 404c, 74a, b, 374d, 450d; *SienLek* Sv; Tákżeć theż cżás wieku náſzego/ komu gi da Pan Bog przetrwáć/ ieſt ná trzy cżęśći rozdzielon. Bo pirwſzy dźień známionuie młodość náſzę bezrozumną *RejPos* 40, Bv, 5 *marg*, 113, 186, 296v; *RejZwierc* 62, 62v, 81v, 104v, 125v, 137; *BudBib Gen* 18/10; *ReszList* 147; *WerGośc* 263; *ArtKanc* S16v; *Phil* H3; *GrabowSet* Ev; *LatHar* 567, 646; *KołakSzczęśl* C3v; *WujNT* 1.*Petr* 1/17; *SarnStat* 1210; *SkarKaz* 5a.

czas czyj (*92*): Vmnieyſzyłes dniow cżaſu ie^{go} wylałes nań ſromotę. *WrółbŻołt* 88/46; Abowiem czás naſz trudno ſie dáley nád lat oſmdzieſiąt może wyćiągnąć/ bo iuż co dáley nad to/ ſſkodá zwáć tego żywotem/ iedno pracą á boleſćią *RejPs* 135, 45, 59, 113v, 133v, 134v (*14*); *RejJóz* B4v, O5v; *GliczKsiąż* C2v; *LubPs* F3, T6, aa6v, ff2; *RejWiz* 14, 21, 32, 53, 55v (*8*); On záſię ná gránicy/ ná Rycerſkiey ſpráwie/ Snadź ſwe cżáſy wychował/ od młodośći práwie. *RejZwierz* 92, 70v, 86v, 130; Wſpomniſz ná to com wżdy ia ieſt/ á co ieſth zá cżás moy (*marg*) To ieſt/ iáko ieſt krotki żywot moy. (–) *BibRadz Ps* 88/48, *Gen* 5/22, *Prov* 15/15; *RejAp* 5v [*2 r.*], 199v, Cc8 [*2 r.*], Cc8v; *RejPos* 110, 177, 265v, 316, 321v (*8*); Cżáſy cżłowiecże ſą iáko źiołko/ á iáko kwiát polny kthory kwitnie. *GrzegŚm* 2; *RejZwierc* 13, 24v, [28^{3}], 37v [*2 r.*], 64 (*36*); *WerGośc* 203; *ArtKanc* M19v, S4; *CzahTr* A3, A3v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *wszytek* (*7*), *ten* (*2*); *ktorego* (*7*), *co* (*2*), *w ktorym* (*1*)] (*10*): Gdy weźrzy ná ſwe cżáſy co mu przypáść máią *RejWiz* 53; *BibRadz Gen* 5/5, 8, 11, 14, 17, 20, 31; *GórnTroas* 75; ([...] Co zá pożytek będę miał krwie moiey/ ieſli potępie tego ktoregom odkupił?) rozumieć ſię máią o wtorym trybunale/ y o tym cáſie żywotá tego/ w ktorym tego ſędźie^{go} vbłágáć możem/ y w ktory^{m} nie ſądźi nas ſpráwiedliwość/ ále miłośierdźie iego *SkarKaz* 5a.

Z bliższym określeniern długości trwania (*11*): A ták wſzytek czás kthorego żył Adam/ był dziewięć ſet y trzydźieśći lat [*et fuerunt omnes dies Adam*, *quibus vixit*, *nongenti anni*]/ a potym vmárł. *BibRadz Gen* 5/5; Cżás żywotá náſzego ieſt ſiedmdźieſiąt lat [*Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni*] *BibRadz Ps* 89/10, *Gen* 5/8, 11, 14, 17, 20 (*11*).

W charakterystycznych połączeniach: *czas cnotliwy*, *człowieczy* (*3*), *jego* (*5*), *moj* (*11*), *nasz* (*16*), *nędzny* (*2*), *rozkoszny*, *swoj* (*49*), *twoj* (*7*), *wszytek* (*23*); *czas* (*prze*)*mieszk*(*aw*)*ania* (*2*), *wieku*, *życia* (*3*), *żywota* (*35*).

Frazy: »czasy mijają« (*1*): Ná wſzem tu cżáſy ty náſze/ ták nam rychło mijáią *LubPs* T6.

»nieszczęsny czas jest« (*1*): Ach nieſczęſniż to ſznać czas był Czom wnim tak bes rozmyſlu zyl. *RejKup* f5v.

»czasy płyną, czas darmo upłynął« [*szyk 3* : *1*] (*3* : *1*): *RejZwierz* 130; A thák cżłowiekowi nic nie ieſt droſzſzego iáko cżás/ á trzebá mu ſtrzedz káżdey godzinki áby iey wſzeteczńie nie vpuśćił/ áby mu ten ſláchetny klenot cżás żywotá iego iáko po wodzie liſt nikcżemnie á niepotrzebnie dármo nie vpłynął. *RejZwierc* 62v, 232v; O Pánie Boże/ według ktorego woley płyną cżáſy żywotá náſzego: rácż przyiąć prośby *LatHar* 646.

»czasy przedłużają się; czas (jest) długi, przedłużony« [*szyk 5* : *3*] (*1*; *6* : *1*): Ale ty vffánie ſwoie wſſytko pokłáday w pánu ſwoiem/ [...] á ſtąd omieſzkaſz ſie ná ziemi/ nád nádzieię twoię cżáſy przedłużone. *RejPs* 54v, 181v; Abowiem długie cżáſy y látá żywotá thwoiego [*Quia. longitudinem dierum et annos vitae*] y pokoy przynioſą tobie. *BibRadz Prov* 3/2; á nic ſie nie trwoż/ iż ſie cżáſy przedłużáią máło/ gdyżeś ty iſt á pewien ſwego. *RejAp* 157; *RejZwierc* B3v, 81v, 232v [*2 r.*].

»czas schodzi« (*2*): *RejZwierz* 88; Też iáko na Kleparzu Bog hárcuie iemi/ Iáko im cżáſy ſchodzą y ſámi nie wiemy. *RejZwierc* 241v.

»[*komu*] czas fuzą wychodzi a dymem [= *szybko i bez śladu*]« (*1*): A práwie mu czás fuzą wychodzi á dymem *RejWiz* 16.

Zwroty:»czas naznaczyć« (*1*): Exiguum nobis vitae curriculum natura eircumscripsit, Krótki nam czás żiwotá nátura przirodzenie náznácziło. *Mącz* 374d.

»czas(u) (nie) mieć [*jaki*, *jakiego*]« [*szyk zmienny*] (*4*): Warcholny nie ma cżáſu weſołego *RejZwierc* 227v, 72, 138, 158.

»czas (s-, u-)tracić« (*6*): Iedno ták cżás ná ſwiecie dármo márnie ſtráćiſz. *RejWiz* 190; *BielKron* 321; *KwiatKsiąż* P4v; *RejPos* Bv; *RejZwierc* 62, 160v.

»czas (s-, po-)trawić, strawiony« [*szyk zmienny*] (*9* : *1*): *SeklWyzn* 3v; Aetatem in pristino conterere, Czás żywota ſwego w nędzy ſtrawić. *Mącz* 450d; *RejPos* 324v; *RejZwierc* [233]; *ReszList* 157; *GórnTroas* 75; w boiáźniż trawćie czás przemieſzkawánia wáſzego [*in timore incolatus vestri tempore conversamini*]. *WujNT* 1.*Petr* 1/17; *WitosłLut* A4; *CzahTr* A3, A3v.

»czasow (*a*. czasu) [*jakiego*, *jak*] używ(wa)ć (*a*. zażywać), używanie (*a*. użycie) czasu« = *żyć w jakiś sposób*; *usura temporis Mącz* [*szyk zmienny*] (*57* : *3*): gdzie bychmy wroskoſſach vzywali przy tobie panu ſwoiem wiecznych czaſow ſwych *RejPs* 113v, 54, 135; *RejRozpr* Kv; Bo ći muſzą w załoſći cżaſow ſwych vżywać *RejJóz* O5v; A niech ſie dotknie káżdy ktory podſtárzeie/ Ieſli ſie ſam s ſwoich ſpraw młodych nie náśmieie/ Myſląc: ách gdzyeſz ſie ony látá náwroćiły/ Wierębychmy ſwych cżáſow ináczey vżyli. *RejWiz* I90v, 21, 32, 55v, 94v, 193v; *RejZwierz* 70v, 86v; *Mącz* 510d; *SienLek* Sv; *RejAp* Cc8; *RejPos* 316, 334v; IZ w tych kſięgach ieſt wypiſány troiáki wiek cżłowieká ſtanu poććiwego/ to ieſt/ młodość y wychowánie iego/ potym ſrzedni wiek ſpráwy tákże y poſtępki iego/ á pothym ſtárość záziembła/ thákże też iáko cżłowiek vććiwy ma ſie w nim záchować/ á pobożnie á poććiwie cżáſow ſwych áż do záwołánia ſwego vżywać. *RejZwierc* [28[3]]; O nędzneſz to twoie vżycie cżáſow twoich byś ſie obacżył *RejZwierc* 37v, 13 [*2 r.*], 20, 24v, 37v, 63v (*38*); *KochEpit* A2; CZáſu vmiéy záżywáć/ boć wſkok idą látá/ A nie wzwiéſz/ gdy człowieká wymkną z tego świátá. *PudłFr* 40; *LatHar* 144; *SkarKaz* 7b.

»wiedzieć czas« (*1*): Ach bych mógł wiedzyeć pewny cżás dni moich vbogich *LubPs* K4v.

»czas zamierzyć, (jest) (nie) zamierzony« (*1* : *5*): IZali człowiekowi czás nie ieſt zámierzony ná źiemi [*Nonne est tempus determinatum homini super terram*] *BibRadz Iob* 7/1 [*idem BudBib*], *Dan* 7/12; *BudBib Iob* 7/1; *GrabowSet* Ov; CZAſuś ty mnie moy Pánie nie zámierzył *CzahTr* B2; *GosłCast* 30.

Wyrażenia: »dobre czasy« (*4*): Gdyż ten ieden cżłowiek kiedyby ſie z myſlą ná niepotrzebne rzeczy nie vnośił/ [...] nierownoby mogł lepſzych cżáſow vżyć/ niż w ták záwikłánych á rozno roznieſionych rozmyſlech ſwoich. *RejZwierc* 20, 63v, 87v, 142.

»krotki (*a*. krociuczki), skrocony (jest) czas; krotkość czasu« = *tempus breve est Vulg* [*szyk 21* : *18*] (*33* : *1*; *5*): Bo też onidoznawſzi tey łáſki iego będą mieć przyczynę wkáżdym zebrániu vznáwáć dobrodzieyſtwo iego/ á zwłaſſczá von czás/ gdy wſſytek lud będzie ſpołu zgromádzony [...]. A zebránie to záwołáło kniemu proſſąc áby mu dał znáć znák krotkoſći cáſow iego *RejPs* 149, 59, 133v, 135, 178, 179, 198v; *HistAl* L3; *MurzHist* N4; *RejWiz* 180v; *Leop* 1.*Cor* 7/29; Curriculum vitae, Czás żywotá krótki. *Mącz* 74a, 374d; *RejAp* 5v [*4 r.*], 199v, Dd2; *RejPos* Bv, 113, 316v *marg*, 321v; *RejZwierc* B3v, 37v, 115, 115v, 152 (*10*); *WerGośc* 263; *Cum dubia et fragilis ſit nobis vita tributa*, *In mortem alterius ſpem tu tibi ponere noli*. To ieſt/ Gdyż krociuczki ieſt cżás żywotá ludzkiego/ Nie chciey ſwey nádzieie mieć wſmierći drugiego. *Phil* H3; *GrabowSet* B2; *WujNT* 1.*Cor* 7/29, 593 *marg*; *SarnStat* 1210.

»czas mały (*a*. maluczki)« [*szyk 1* : *1*] (*2*): pilnieyſzychmy tego máluczkiego cżáſu ſwego omylnego niżli tego wieczńego *RejZwierc* 115v; *ArtKanc* S16v.

»marny czas« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *RejPos* Bv; co pomoże twoy márny cżás/ do źiemie zásię poydźieſz *ArtKanc* S4.

»(nie)bezpieczny (jest) czas« [*szyk 5* : *2*] (*7*): Fortele ty pohánbyone ſwyátá obłudnego/ Odetni ye miły Pánye odemnye nędznego/ Gdyż rozumyem że cżáſy me ſą tu nyebeſpyeczne *LubPs* aa6v; *RejZwierc* 13, 72, 138, 138v, 144; *ArtKanc* M19v.

»(nie)pewny czas« (*3*): *LubPs* K4v; *RejPos* 356v; Káżdemm ſwoy dźień pewny cżáś niepośćigniony Ieſt żywotá *KołakSzczęśl* C3v.

»omylny (jest) czas; omylność czasow« [*szyk 5* : *2*] (*6*; *1*): Wieſz też iuż/ iż y thy omylne cżáſy twoie/ iuż vſtáwiczńie ſą w opiece Páná twego/ á żadny ſthrách docześny/ áni żadne niebeſpieczeńſtwo/ iuż ſie ciebie dotknąć nie może *RejPos* 110, 177, 356v; *RejZwierc* 115v [*2 r.*], 152, 170v.

»czasy ony« (*1*): Máiętnośći ſwe y cżáſy ony wdzięczne żywotá poććiwego thák márnie á ſproſnie iáko ine nieme bydło trácą *RejZwierc* 62.

»czasy pomierne« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Ale dobra myſl twoiá á ochotne ſerce twoie niech záwżdi vżywa [.,.] cżáſow pomiernych *RejZwierc* 102v, 165.

»smętne czasy« (*1*): Pięknie káżdemu przy cnocie ſławnym być/ Niż przy niecnocie ſmętnych cżáſow vżyć. *RejZwierc* 211.

»czas spokojny« [*szyk 2* : *2*] (*4*): Ale ten náſz drugi ieſzcże ku tak zábáwnemu żywotowi ſwemu pátrz iákich y drugich trudnośći vżiwáć muśi/ á zwłaſzczá táki ktory ſie záprzeda w niewolą/ á żadnego cżáſu ſpokoynego nie ma. *RejZwierc* 158, 13, 131, 165.

»ten czas« [*szyk 15* : *1*] (*16*): *RejPs* 59, 178, 179; *MurzHist* N4; *LubPs* T6; *RejWiz* 14, 180v; A Ták Sará żywá byłá ſtho dwádźieśćiá y śiedḿ lat/ á then ći ieſt czás żywotá [*anni vitae*] iey. *BibRadz Gen* 23/1; *KwiatKsiąż* M4v; *RejPos* 110, 265v; *RejZwierc* 115v; *ArtKanc* S16v; *GórnTroas* 75; *SkarKaz* 5a, 7b.

»wdzięczne czasy« [*szyk 3* : *2*] (*5*): A wſzákoż y tey dobrey myſli/ y tego pobożnego vżywánia wdzięcżnych cżáſow ſwoich trzebá ich dáley gdzieś vpátrować *RejZwierc* 103, 13, 102v, 131, 142.

»wesoły czas« [*szyk 10* : *4*] (*14*): Bo kto prażen ná ſwiecie przypadkow tákowych/ Ten ſwych cżáſow vżywa weſołych á zdrowych. *RejWiz* 193v; *RejZwierc* 13, 72, 88, 88v, 102v (*12*); *KochEpit* A2.

»wieczny czas« [*szyk 3* : *2*] (*5*): *RejPs* 54, 113v; Snać tu bylo lepey dzyalać Czoć mialo czas wieczni iednać. *RejKup* F; *RejZwierc* 115v; *WitosłLut* A4.

»czas zawiniony« (*1*): To lepak mowię brácia/ cżás záwiniony ieſt ná potym [*tempus contractum reliquum est*] *BudNT* 1.*Cor* 7/30 [29].

»zeście czasow« (*1*): ale ty iakoś wziął opiekę nad nami ieſſcze odpocżątku ziwota naſſego iuſz iey racz łaskawie dokonac az do zeſcia czaſow naſſych właſce a wmiłoſierdzyu twoim ſwiętem. *RejPs* 189v.

Szeregi: »dzień, (i) czas« (*2*): Dni y wſzytki cżáſy iego zdrádna śmierć w rychle ſkroći *LubPs* ff2; *KołakSzczęśl* C3v.

»lata i czasy« = *anni et dies PolAnt* [*szyk 2* : *1*] (*3*): Iam cżi ty dwie rzeczy Naiaſmieiſzi [*!*] Krolewie zawſzdy napamięczi miał/ y vcżącz ſię ich/ wſzyſtkim moię lata/ y cżaſy potrawił/ a bych pana boga przeſ wiarę prawdziwą vznał *SeklWyzn* 3v; *BibRadz Prov* 3/2; *RejPos* 324v.

»czasy i miejsce« (*1*): Wybáẃ nas od wſzego złego/ duſznego y ćieleſnego/ bo cżáſy náſze y mieyſce/ niebeſpieczne ná tym świećie *ArtKanc* M19v.

»czasy i (a) żywot(y)« (*3*): A ták pátrz iáko ſobie cżáſy y żywoty náſze márnie trácimy *RejZwierc* 160v, 88, 88v.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (*3*): Gdy ſie Alexander wrácał płákał bárzo rzewno dla krotkiego cżáſu żywotá ſwego *HistAl* L3; *BudNT* x7v *marg*; O tym káṕłáńſtwie wyſoka ábo głęboka ieſt náuká/ y niewypowiedźiána wam/ bośćie do ſłuchánia ſłábi. moglibyśćie iuż dla cżáſu miſtrzámi być/ á iednák potrzebuiećie drobney náuki o początkách ſłow Bożych *SkarKaz* 155b.

»wedle czasu« (*3*): *KromRozm II* v2v; wracáiąc ſię wroce ſię do ciebie – wedle cżáſu żywotá [*secundum tempus vitae*]/ á oto ſyn v Sary żony twey (będzie) *BudBib Gen* 18/10; *BudNT Hebr* 5/12.

α. *Odcinek życia ludzkiego*, *wiek* (*85*) : by rozmierzyć chćiał/ Pan/ kres wieku niego/ Widząc dni co przeſzły/ á cżás co przedemną *GrabowSet* B2v.

czas czego (*12*): Iuż tam niechay opatrzy cżas twoiey ſtaroſći *RejJóz* Q2, E4v; *RejWiz* 58v; iż ſie to ſciąga ná oſtátni cżás człowieczego żywotá *BielKron* 82; *Mącz* 443c; Przepłynąłeś theż iuż wſzytki burzliwe cżáſy młodości twoiey *RejZwierc* 136, 124, 136v, 159v, 178v; *RejPosWstaw* [21^{3}]v; *Strum* A2v.

czas czyj (*45*): *RejPs* 103v, 113; *RejJóz* [I3]v; Iuż mi temu nie ták dziw/ lecż ty pánie ſtáry/ Czemu wżdy nie vżywaſz ſwoich cżáſow miáry. *RejWiz* 27v; *RejZwierz* A2, 51v, 124v; *BibRadz Ps* 89/10; y byváyą gorſze poſlednieyſze cżáſy cżłowyeká onego niżli pirwſze. *RejPos* 77, 40v, 79; *RejZwierc* A3v, [28[3]]v, 30, 119 [*2 r.*], 123v (*32*); *KochPs* 108; *KochFr* 90.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikiem*: *ony* (*2*); *co* (*1*), *ktory* (*1*), *w ktorych* (*1*)] (*3*): *BielKom* B3v; *RejZwierz* 124v; Widziſz iáko w źwierciedle ony ſwoye cżáſy/ W ktoryches mowił ſkacżąc/ iż wygráli náſzy. *RejZwierc* [207].

Z bliższym określeniem długości trwania (*1*): *WujNT Act* 7/23 *cf* »wypełnił się czas«.

W charakterystycmych połączeniach: *czasy przetrwać* (*3*), *uważać* (*uważyć*, *rozważać*) (*4*), *wspominać* (*wspomionąć*) (*3*); *pomnieć* (*pamiętać*) *na czas*(*y*) (*3*); *przyjść ku czasem* (*do czasow*) (*2*); *chłodniejszy*(*-e*) *czas*(*y*), *jego* (*ich*) (*2*), *moj* (*3*), *pośledni*(*ejsz*)*e* (*3*), *poćciwe* (*2*), *rozkoszne*, *swoj* (*28*), *twoj* (*5*), *wdzięczne*, *wszytki*, *zastydłe*, *zaziębłe*; *czas*(*y*) *młodości* (*5*), *pracej*, *starości* (*2*), *wieku*, *żywota* (*3*).

Frazy: »czas dopuszcza« (*1*): Dum aetas tempus tulit perfuncta satis sum, Poki czás młodości dopuſzczał álbo pokim młodą byłá dośiciem vżyłá. *Mącz* 443c.

»czas przychodzi (*a*. przyszedł)« (*2*): *RejJóz* [I3]v; Przetoż bądźmy dobrodźieyſtwá iego wdźięcżni/ wiedząc iż iuż on cżás przychodźi pośledni *ArtKanc* L.

»czas przypada« (*1*): A ták zaſz to nie roſkoſz gdy więc cżás ſtárośći/ Przypada iuż/ á ony bliſkie odmienności/ Pátrzáć ſobie ná ony ſwoie wdzyęcżne dzyatki *RejWiz* 58v.

»czasy upłynęły« (*1*): A to ma w zyſku/ iż mu ony wdzięcżne cżáſy márnie vpłynęły *RejZwierc* 160v.

»czasy wychodzą« (*1*): ſtárayże ſie pilno/ iákoby ty twe cżáſy [*starości*] tobye dármo á márnie nie wychodziły *RejZwierc* 136v.

»wypełnił się czas« (*1*): A gdy mu ſię wypełnił czás czterdźieſcia lat [*cum… impleretur ei quadraginta annorum tempus*]/ przyſzło mu ná myſl áby náwiedźił brácią ſwą ſyny Izráelſkie. *WujNT Act* 7/23.

Zwroty: »doczekać (*a*. poczekać) czasow« (*2*): *RejZwierz* 51v; A owſzem Pánu Boguś powinien dzyękować iżći ſie dał przebić przez ony ſrogie burdy/ […] á dałći doczekáć wdzięcżnego pokoiá twego y cżáſow twoich. *RejZwierc* 172v.

»folgować czasowi« [*szyk zmienny*] (*2*): *RejWiz* 174v; bo on nie folguie cżáſowi żadnemu/ á ná káżdego/ thák ná ſtárego iáko y ná młodego woła *RejPos* 40.

»tracić czas« (*1*): A Ták ty pocćiwy káżdy cżłowiecże/ á zwłaſzcżá ktory iuż przydzieſz ku rozważnym látham ſwoim/ nie trác ſobie márnie cżáſow ſwoich *RejZwierc* 161v.

Wyrażenia: »burzliwe czasy« (*1*): A ták y ty moy miły pocćiwy cżłowiecże/ […] ktoryś iuż przetrwał wſzytki ony burzliwe cżáſy ſwoie/ nie ſie nie lękay *RejZwierc* 136v.

»dalsze czasy« (*1*): A máło poczekawſzy/ dáłſzych cżáſow iego/ Znaydzye ieſzcże zda mi ſie/ więcey tám wſzytkiego. *RejZwierz* 51v.

»iny czas« (*1*): gdy cżłowiek młody […] owa Ray ſie widzi/ przećiwko inemu cżáſu. *GórnDworz* H6.

»czasy jesienne« (*1*): á przyſzedłeś iuż ku záſtydłym cżáſom ieſiennym ſwoim *RejZwierc* 136v.

»mały czas« (*1*): Aetatula. Mały czás álbo dziecinſtwo. *Mącz* 5b.

»czasy młod(sz)e« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *RejZwierc* 131v; WYſokié gory y odźiané láſy/ Iáko rad ná was pátrzę/ á ſwé czáſy Młodſzé wſpominam/ które tu zoſtáły *KochFr* 90.

»czas nalepszy« [*szyk 1* : *1*] (*2*): á nalepſzy cżás [*fortitudo*] ich boleść y nędzá/ abowiem prętko przemiia *BibRadz Ps* 89/10; A tą rzeczą zda ſie być w onym poſrzednim wieku/ kthory zgrzybiáłości [...] nie doſzedł/ á młodość názad zoſtháwił: iáki cżás powiedáią ludzie być naylepſzy. *GórnDworz* K4v.

»on czas« (*9*): *BielKom* B3v; iáko gdy człowiek poczćiwy iuż przydzie do wieku poſtánawnieyſzego [...] iáko wiek on ſwoy/ y ony cżáſy ſwoie/ áż do ſtárośći ſwoiey/ około ſiebie ſpráwować y ſtánowić ma *RejZwierc* 30, 127, 136v, 160v, 161, 161v, [207]; *ArtKanc* L.

»ostatni (*a*. ostatniejszy) czas; ostatek czasow« (*3*; *3*): *RejPs* 103v; *BielKron* 82; *RejZwierc* 136v; *RejPosWstaw* [21[3]]v [*2 r*.]; áby oſtátek czáſu żył w ćiele [*ut ... quod reliquurn est in carne vivat temporis*]/ nie iuż więcey ludzkim pożądliwośćiam/ ále woley Bożey. *WujNT* 1 *Petr* 4/2.

»pirwsze czasy« (*2*): A gdyś przyſzedł do ſtanu wieku poććiwſzego [...]. Pátrzże w ſwe pirwſze cżáſy iáko we źwierciádło *RejZwierc* [207], 136v.

»przeminęłe czasy« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *RejPos* 40v; gdy iuż obaczyſz ony przeminęłe cżáſy zátrudnione ſwoie *RejZwierc* 161v, 178v.

»przeszłe czasy« (*3*): ábowiem mię rowno zſmiercią dręczi pámięc przeſłych cżáſow mych *RejPs* 113; *RejZwierc* 136v *marg*, Bbbv.

»przyjemne czasy« (*1*): A tu pátrz iáki to ieſt wdzięczny wiek á przyiemne cżáſy człowieká ſtáteczńego a poććiwego v Páná tego *RejZwierc* 124v.

»przyszłe czasy« [*szyk 7* : *3*] (*10*): *BierEz* Mv; *RejPos* 40v; *HistLan* A3; Pátrząc ſtąd w nalepſzey myſli/ Pomni záwżdy ná cżás przyſzły. Pátrząc pomni iżeś człowiek/ A rozmyſlay iáki twoy wiek. *RejZwierc* 236v, 159v, 238v, [272]; *KochPs* 108; *WerGośc* 225; *KlonWor* 34.

»spokojne (*a*. uspokojone) czasy« (*3*): á iużeś przyſzedł ku ſpokoynym cżáſom ſwoim *RejZwierc* 161v, 122v, 172v.

»szedziwe czasy« (*2*): że záwżdy w wielkim beſpieczeńſtwie będąć kwitnąć ony ſzedziwe cżáſy twoie. *RejZwierc* 127, A3v.

»śrzedni czas« (*3*): Bo młodość y śrzedni cżás nie może być żadnym obycżáiem áby ſie ty obádwá cżáſy vnieść nie mogły. *RejZwierc* 161v, 119, 131v.

»ten czas« (*7*): *GórnDworz* H5v; A gdy przyſzło do tego śrzedniego wieku/ niechciáło mi ſie tego zániecháć/ ábych tu Wielmożności twey wſpomionąć nie miał/ widząc że práwie teraz ná tym cżáſie ſtoiſz *RejZwierc* [28[3]], 107, 122v, 136v [*2 r*.], 161v.

»wielki czas; wiele czasu« (*1*; *1*): *RejZwierc* 159v; tedim téż tho wźiął był przed śię od kilku lat/ w zabáwie ſwéy goſpodárſkiéy/ ná kthórey wielki czás wieku ſwégo/ ſłużąc niéktorym zacnym Pánom *Strum* A2v.

Szeregi: »czasy a lata« [*szyk 1* : *1*] (*2*) : A ácżeś W. W. ieſzcże láty á cżáſy do tákiego wieku nie przyſzedł *RejZwierc* 119, 143v.

»wiek i (a) czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): A ták thy káżdy poććiwy człowiecże/ ná iákiemeś kolwiek ſtanie ieſt/ á zwłaſzczá ieſliżeś ieſt y láty y doſtoieńſtwem iákim przełożon y ozdobion/ rozmyſl cżáſy ſwoie y wiek przyſzły ſwoy *RejZwierc* 149, 30, 124v.

»czasy a żywot« (*2*): Więc ſobie thu ná ſtárość dopiro groby kuią [...] y mnimáią áby onych ſwych nikczemnych á záziębłych cżáſow á żywotow mieli tą pámięcią nádſtáwić. *RejZwierc* 161, 161v.

β. *Początek życia ludzkiego*; *narodzenie* (*tu też o zwierzętach*) (*41*) :

czas czego (*25*): *OpecŻyw* 12; *PatKaz II* 83; POſpolithy á zwyczayny czas zleżenia: ieſth dziewiąty mieſiącz. *FalZioł* V 161, I 11a, IV 34c, V 16, 16b; *HistAl* A6; Y Zaſz ty wieſz cżás porodzenia [*tempus partus*] dzikich koz ná ſkáłách *Leop Iob* 39/1, *Iob* 39/2; *BibRadz Luc* 1/53 [57]; *BielKron* 14, 15, 79v; Paritudo, Czás rodzenia/ Rodzenie. *Mącz* 278c, 418d, 507d; *HistRzym* 32, 77v; *RejPos* 18v [*2 r.*], 296; *SkarŻyw* 184; *GórnRozm* N; *WujNT Luc* 1/57.

czas komu, *czemu* (*5*): *Leop Is* 66/7; *BielKron* 137 [*2 r.*]; tedy Krolewnie ſmrod morſki á wzburzenie morſkie przekażáły/ á cżás ſie przybliżał dziećięćiu: a ták z boleśćiámi okrutnemi/ łoże ſie w niey záwroćiło *HistRzym* 15v; *SkarŻyw* 243.

czas ku czemu (*1*): Pothym gdy cżas ku porodzeniu przychodzi: wznak ſie obroci *FalZioł* V 16c.

czas czyj (*2*): Bog rzekł/ gdy proſiſz pokornie/ Nieśiſz iáycá ná mym łonie: A nie boy ſię iuż żadnego/ Domieſzkaſz tám cżáſu ſwego. *BierEz* H2v; *SkarKaz* 577b.

cum inf (*1*): uſrzala/ ptaſzky gnyezdząc ſyą abo czynyąc ſobye gnyazda aboczyem czaſz przyſzedł ych plod vyuyeſzcz *PatKaz II* 63v.

Ze zdaniem przydawkowym (*1*): Potym gdy czás przyſzedł/ Ześ w Bethlehem miáſteczku/ iáko dekret. wyſzedł/ Syná ſwégo powiłá *SiebRozmyśl* F4.

W charakterystycznych połączeniach: *czas* (*na-*, *po-*)*rodzenia* (*23*), *poczęcia*, *złężenia* (*zleżenie*) (*2*); *czas* (*ku*) *porodzeniu* (*4*); *czas swoj*, *twoj*.

Frazy: »jest (*a.* będzie) czas« (*2*): Iżeby pani bez boleſci á lekko porodziła dzieciątko ſwoie/ [...] pomaży żywot paniey w ten czas gdy iuſz czas będzie tego. *FalZioł* I 11a; *BielKron* 79v.

»przybliżał się czas« [*szyk zmienny*] (*2*): Gdy ſie iuż przybliżał cżás národzenia/ Olimpia w wielkiey ſie boleſći męczyłá *HistAl* A6; *HistRzym* 15v.

»czas przyszedł (*a.* przydzie, *a.* przychodzi(ł), *a.* nadchodzi)« [*szyk zmienny*] (*18*): *PatKaz II* 63v; *FalZioł* IV 34c, V 16c, 25; *Leop Is* 66/7; *BielKron* 14, 137 [*2 r.*]; Partus prope instat, Czás porodzenia nádchodźi. *Mącz* 418d; *HistRzym* 32, 77v; *RejPos* 18v [*2 r.*], 296; *SkarŻyw* 184, 243; *GórnRozm* N; *SiebRozmyśl* F4.

»wypełnił się czas« = *impletum est tempus PolAnt*, *Vulg* (*2*): Elżbiećie też wypełnił ſię czás porodzenia/ y vrodźiłá ſyná. *BibRadz Luc* 1/53 [57]; *WujNT Luc* 1/57.

Zwroty: »czekać czasu« (*1*): Ale czekay ſynaczku cżáſu twego/ ieſzcze trzy mieśiące w tym ćiępnym namiećie przetrwáć maſz: ieſzcześ ſię nie vrodźił *SkarKaz* 577b.

»czasu donosić« [*szyk zmienny*] (*4*): *BibRadz* I 9c *marg*; Bachuſá ktory ſie był począł w żywocie v niey/ wyrwał prętko/ włożył do ſwoiego łoná iżby cżáſu donośił *BielKron* 21; *SienLek* 113; *NiemObr* 144.

»czas mieć« (*1*): Gdy cżas porodzenia Elzbieta miala/ porodzila krzcijciela bożeego *OpecŻyw* 12.

»(z) wiedzieć czas« = *noscere a. scire tempus Vulg* (*3*): Tu maſz wiedziecz czas iuż natychmiaſt przichodzączy zlęzenia albo rodzenia *FalZioł* V 16; *Leop Iob* 39/1, 2.

Wyrażenia: »prawy czas« (*1*): Abowiem dziewiąthy kxieżyc ieſt prawy á ſprawiedliwy cżas porodzenia. *FalZioł* V 16b.

»czas słuszny« [*szyk 1 : 1*] (*2*): gdy Sará (donośiwſzy słuſznego czaſu) żywe dźieciątko porodźi. *BibRadz* I 9c *marg*; *NiemObr* 144.

Wyrażenie przyimkowe: »według czasu« (*1*): Też mamy wiedzieć o dwoiakiem rodzeniu. Iedno ieſth przyrodzenym á ſluſznym obyczżaiem/ á tak według rodzenia/ iako też według cżaſu. *FalZioł* V 16b.

γ. *Koniec życia ludzkiego*, *śmierć* (*tu też o zwierzętach*) (*140*) : abi vmarl gdi pan bog czaſch prziſlacz bendzye raczil. *LibLeg* 11/180v; *RejJóz* F4; A tak Mychale kas trębyć Mniecz iuż nielza iedno ſędzyć. Iako kogo czas zaſtanie Taky decret przidzie nanie. *RejKup* b5v, Cv; *RejPos* 40v; *RejZwierc* 166v; *GrabowSet* M3v.

czas czego (*37*): Lábęć to ma z przyrodzenia/ Iż gdy pozna cżás zemrzenia: Nigdy záſmucon nie bywa *BierEz* O3; *OpecŻyw* 51 v; *RejKup* 15; *LubPs* T6v *marg*; *Leop* 2.*Tim* 4/6; *BielKron* 18; *Mącz* 19b; *RejAp* 96v; gdy ná nie przypádnie on okrutny cżás záwołánia ich *RejPos* 342v, 5v [*2 r.*], 7v, 110v, 181v, 257, 286, 343; *GrzegŚm* 12, 37; *RejZwierc* 170v [*2 r.*], 271v, 272v; *BudBib Eccli* 14/12; Vmieráiąc/ y ocżáśie śmierći ſwey wiedząc/ bráćią pilnie vpominał *SkarŻyw* 58, 135 *marg*, 226, 231, 519 [*2 r.*] 546, 582 [*2 r.*], 583; *PudłFr* 40; *LatHar* 648; *WujNT* 2.*Tim* 4/6.

czas do czego (*1*): Ieſzcże/ ſłowko to/ Ná wieki/ nie záwżdy cżás wieczny znáczy: ále ábo cżás długi/ ábo dożywoćie ludzkie/ ábo cżás do miłośćiwego (iáko zową) látá. *CzechRozm* 85.

czas czemu (*1*): A gdy czás prziydźie oſtátniéy potrzebie/ Ledwé ſye naydźie/ kto ćiáło pogrzebie *KochPieś* 17.

czas czyj (*30*): Muſſe tąmgicż po czwartégo Tezem mu dał znać Cżas yego. *RejKup* t4, b3, Gv, O; *RejWiz* 179; *Mącz* 16b; *RejAp* 5v, 138, 150, 157; O ſrogiſz to głos moy miły Pánie/ kogo ták záſtánieſz w tym márnym ſzáfárſtwie iego/ [...] á on nie ma żadney ſpráwy w reyeſtrzech ſwoich [...] áni odpowiedzi w onych obłędliwoſciách ſwoich/ á ty mu iuż poſleſz cżás iego *RejPos* 192v, 6v [*2 r.*], 7v, 128, 177, 222v (*11*); *BiałKat* 141; Przetoż widząc iż moy cżás oſtátni nádchodźi/ Radbych wſzytko roſpráwił ták iáko ſie godzi. *HistLan* E; *RejZwierc* 171, 196, [238]; *SkarŻyw* 74, 363; *ArtKanc* Q8v, S7v.

cum inf (*3*): *RejPs* 64; *RejKup* h5; Ale widzę iżći cżás vmrzeć oſądzony *RejZwierz* 11v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikiem*: *ten* (*1*); *gdy* (*2*), *iż*(*e*) (*2*), *w ktorym* (*2*), *aby* (*1*), *ktorego* (*1*)] (*8*) : Oto cżas/ ktorégo vmarla matka ſyna mégo *OpecŻyw* 179; *HistAl* M8; *RejWiz* 95v; *RejPosWiecz*[3] 99v; *SkarŻyw* 363; Nikt z nas wiedźieć nie może nigdy cżaſu ſwego/ gdy ma ſtánąć przed ſrogi Máieſtat Sędźiego *ArtKanc* S7v, S4; *SiebRozmyśl* K2v.

W charakterystycznych połączeniach: *czas chybić nie może*, *dybie* (*2*), *nawiedzi*, *nikogo nie minie*, *przypadnie*, *stoi przed oczyma* (*2*), *za piętami chodzi*, *zastanie* (*8*); *czas odkładać*, *posłać* (*przysłać*) (*2*), *widzieć* (*2*), *zgadnąć*, *zjawić* (*objawić*) (*3*); *na czas się gotować*; *czas jego* (*jej*, *ich*) (*8*), *moj* (*5*), *nasz*, *nędzny*, *obiecany* (*2*), *okrutny*, *osądzony*, *oznajmiony* (*2*), *srogi*, *swoj* (*12*), *twoj* (*2*), *wasz* (*2*); *czas*

dokończenia (*4*), *drogi do Pana*, *nadzieje*, *odpłaty* (*zapłaty*) (*2*), *rozdzielenia*, *rozstania* (*2*), *rozwiązania*, *śmierci* (*16*), *zawołania* (*5*), *zemrzenia*, *ześcia* (*4*).

Frazy: »nadchodzi czas« [*szyk zmienny*] (*4*): *GrzegŚm* 12, 37; *HistLan* E; Boć mnie iuż ofiárować máią/ y nádchodźi czás rozwiązánia mego [*tempus resolutionis meae instat*]. *WujNT* 2.*Tim* 4/6 [*przekład tego samego tekstu GrzegŚm* 12, 37].

»czas nastawa« (*1*): cżás mego rozdzielenia/ náſtháwa. *Leop* 2.*Tim* 4/6.

»czas się przybliża, bliski (jest)« [*szyk zmienny*] (*2* : *2*): Gdy ſię cżas ześćia iey [...] przybliżał: zá dozwolenim ſpowiedniká ſwego [...] obrálá ſobie mieyſce *SkarŻyw* 582, 519, 583; *LatHar* 648.

»czas przy(j)dzie (*a*. przychodzi)« [*szyk zmienny*] (*30*): *OpecŻyw* 51v; abychmy ſie vkazali czyſtemi a ochędozonemi być: gdy nam przydzie czas wnic do oyczyzny naſſey ſtego nędznego pielgrzymſtwa naſſego przed ſwiętą oblicznoſc twoię. *RejPs* 64; *RejJóz* M4 [*2 r*.]; *RejKup* d3v, f4v, h2v; *HistAl* M8; *BielKom* D4v; *RejWiz* 83, 95v; *RejPos* 7v, 128, 147, 177, 286, 323, 343; *BiałKat* 141; *RejZwierc* 271v, 272v; *SkarŻyw* 74, 161, 226, 231, 519; *KochPieś* 17; *ArtKanc* S4; *RybGęśli* C3; *SiebRozmyśl* K2v.

Zwroty: »czekać czasu« [*szyk zmienny*] (*5*): *RejWiz* 179; Drugim też ktorzy iuż ſą oſądzeni cżeka zámierzonego cżáſu ich *RejAp* 150; *RejZwierc* 166v; *SkarŻyw* 115; *ArtKanc* Q8v.

»dać czas« (*2*): Zeſlawſzy knim poſla ſwego By każdemu dal czas iego. *RejKup* b3, b3.

»czas mieć« (*1*): Bo iuż ten czas będzyeż miala Czos tu onim powiedziala. Wnet czy ſię tu wleb zaſkrobie Być czy mu niedlugo wgrobie. *RejKup* E.

»czas naznaczyć, naznamienować; czas naznaczony« [*szyk zmienny*] (*1* : *1*; *2*): *RejJóz* K3; Cżemú s tak długo mieſkaćże Snáć ſię wąm zda bym żartował Zem wąm Cżas nażnąmięnował *RejKup* Tv; *Mącz* 19b; Pámiętay izeć śmierć nie omieſzka/ á nie ieſt oznaymiony cżás náznáczony śmierći [*testamentum enim huius mundi morte morietur Vulg*]. *BudBib Eccli* 14/12.

»(nie) wiedzieć czasu, o czasie« [*szyk zmienny*] (*15* : *4*): ale my mamy cżvć/ wedłvg rozkazania Chriſtvſa miłego/ bo niewiemy cżaſv/ dnia/ ani godziny/ niemoczy y ſmierci naſzei *SeklWyzn* e2v; *BielKom* B4; *RejZwierz* 141v; *RejAp* 90v, 96v; *RejPos* 6v, 7v [*3 r*.], 40, 340; *RejPosWiecz*[3] 99v; Abowiem Pan ná ſwe właſne owieczki záwżdy á vſtháwiczńie woła/ áby były gotowy [...]/ gdyż nie wiedzą cżáſu áni záwołánia ſwego. *RejZwierc* 196, 170v; Lecż gdy iuſz o cżáśie ſwym w ktorym miał Bogá vwielbić/ wiedział: [...] ſam beśpieczńie w Alexándryey [...] przemieſzkiwał. *SkarŻyw* 363, 58, 546, 582 *marg*; *ArtKanc* S7v.

»pomknąć (*a*. odemknąć), pomknienie czasu« [*szyk zmienny*] (*9* : *1*): Knpiecz [*!*] proſy o pomknienie czaſu. *RejKup* e8v, b5v, e7, e8v, F, ſ2v; *RejPos* 147, 257; iáko płákał proſząc Páná áby mu cżáſu pomknął áby opłákał złość á młodość ſwoię. *RejZwierc* 125v, 125v.

»(po)znać czas« (*4*): *BierEz* O3; *RejKup* t4; poznał cżás y krotkość wieku przyść według wieſzczkow obietnic. *BielKron* 126v; *GrabowSet* X.

»czasu przewlec (*a*. odwlec)« [*szyk zmienny*] (*3*): A odemkny ſobie ſkrzynie. Y wezmy ſobie Czo raczys Ieſly ze to wſobie baczys. Byſmy czo ku ſdrowiu pomogl A daley mi czaſu od wlokl. *RejKup* e7, e8v, f6v.

»przedłużyć, przedłużenie czasu« (*1* : *1*): *RejKup* O; a nie rozmyſlay ſie nic ná przedłużenie cżáſu. *RejPos* 249v.

»czas składać (*a*. złożyć)« [*szyk zmienny*] (*5*): Myalem tu doſyć klopota Od tak zuphalego chlopa. Ktory my vmrzeć czas ſkladal *RejKup* h5, c4v, h5v, v3, x7.

Wyrażenia: »on czas« (*4*): Też to mamy mieć ná piecży/ [...] áby nas w iákim gniewie á w iákiey omyłce nie záſtał on ſrogi cżás zeſcia náſzego *RejPos* 181v, 177, 342v; *RejZwierc* 272v.

»ostatni czas« [*szyk 1* : *1*] (*2*): iáki to ieſt ſtrách grzeſznemu człowiekowi leżącemu w grzechach/ gdy ſie bliſko przybliża Pan iego do niego/ á iuż przychodzi on nędzny á oſtátni cżás iego. *RejPos* 177; *HistLan* E.

»pewny czas« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *LubPs* T6v *marg*; Bo zły gdyby cżás ſwoy pewny wiedział/ pewnieby złym być nie przeſtał *RejPos* 7v.

»ten czas« [*szyk 10* : *3*] (*13*):*RejKup* b5v, E, h7v; *ArtKanc* S4; *RejAp* 90v, 96v, 161; Drugą rzecż bacżyć mamy/ iż ieſt ten ſrogi cżás zákryt przed rozumy y wiádomoſciámi náſzemi. *RejPos* 7v, 6v, 7v; *RejZwierc* 166v; *SkarŻyw* 90, 115.

»zamierzony czas« (*3*): *RejAp* 150; *RejPos* 315v; yſz czlowyekowy Kaſzdemu ot pána boga zamyerzony czaſzu chibyczgo nyemoſze a yſz myedzi wſzytkemy szkutkamy czlowyeczemy nycz nyema pewnyeiſzego nat smyercz czlowyeka wſzelkego *ZapKościer 1583*/54.

Szeregi: »czas, (ani, i, abo) godzina« [*szyk 11* : *2*] (*13*): *OpecŻyw* 51v; *RejKup* 15; Po wypithym trunku gorzką ſmierć vkuſiſz/ á w młodoſći twey dokonaſz dni twoich/ ále nie báday godziny ábo cżáſu/ bo tobie żadnym obycżáiem nie powiem *HistAl* B6v; *BielKom* B4; *RejAp* 90v, 96v; *RejPos* 6v, 7v [*2 r*.], 40, 340; *RejPosWiecz*[3] 99v; *LatHar* 648.

»ani czas, ni kształt« (*1*): A nędzna śmierć tuż zá nim záwżdy dybie ſnádnie/ Ani cżáſu ni kſtałtu żaden iey nie zgádnie. *RejWiz* 144.

»czas a (i) śmierć« [*szyk 1* : *1*] (*2*) : Gdyż cżás á ſmierć dybie vſtáwiczńie iáko złodziey/ á nie pátrzy áni młodośći áni ſtanu człowieká żadnego. *RejZwierc* 178v; *SkarŻyw* 226.

Wyrażenie przyimkowe: »według czasu« (*1*): Ná trąbienie Archánielſkie Pan s ſtąpi z niebá/ tedy ći co w Pánie Kryſtuſie po márli/ wſtáną napierwey nie według cżáſu ále zaſługi *BielKron* 467v.

d. *Moment pojmowany jako krótki odcinek czasu mogący się wypełnić jakąkolwiek treścią*, *chwila* (*47*) : *PatKaz III* 147; NIemogł mię nigdy żadny czás minąć ták ráno iáko y zwieczorá ábych kiedy przeſtał wołáć z práwego ſercá/ ku tobie pánie *RejPs* 186; *RejWiz* 4v; Nullum remittis tempus neque te respicis, Zadnego cżáſu nie opuſzczaſz/ nie máyąc ná ſię żadnego względu. *Mącz* 227a; *RejAp* 101v; *RejZwierc* 15 *marg*, 26v, 251v, Aaa4v.

czas czego (*1*) : Scżęśliwy cżáśie dźiśieyſzey godźiny Zechmy doczkáli pocieſzney nowiny *KmitaPsal* A2.

czas czyj (*3*): *SeklKat* T2; Zadny cżás náſz od przygod nie ieſt beſpieczny. *RejZwierc* B2 [*idem*] 151v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikiem*: *ten* (*3*); *iż* (*3*), *ktorego* (*2*), *że* (*2*), *gdyż* (*1*), *w ktorym* (*1*)] (*9*) : Owaćiem ſie cżás przygodził/ Iż nagły wicher vderzył: Orzech z korzenia wywrośił *BierEz* K, A2; *FalZioł* + 2v; *Mącz* 440c; *SkarŻyw* 369; *KochEpit* A2; obácż teraz ten dźiśieyſzy cżás W ktorym ćię Pan Bog náwiedźił *ArtKanc* K11; *KochFrag* 19; *LatHar* 4.

W charakterystycznych połączeniach: *czas*(*u*) *opuścić* (*opuszczać*, *upuścić*, *opuszczon*) (*6*); *czas będący*, *każdy* (*5*), *nasz* (*3*), *żadny* (*12*).

Frazy: »jest *itp*. czas« [*szyk zmienny*] (*6*): ponieważ ieſt then cżas gdyſz w ręcze lekarza *FalZioł* + 2v; *RejPos* 133v; *SkarŻyw* 369; *KochEpit* A2; *KochFrag* 19; *LatHar* 4.

»czas jest bezpieczny« (*2*): *RejZwierc* B2, 151v *cf czas czyj*.

»czas się przygodził« (*3*): Aż ſie potym cżás przygodził/ Xánt śię z Ezopem przechodził *BierEz* E2v, I2v, K.

»czas się trafił« (*1*): Potym rychło cżás ſie tráfił/ Iż pan do folwárku náwiedził *BierEz* A2.

»czas wynidzie, ma wynić« (*1* : *1*): A gdy ták ſpráwiſz ſtan ſwoy y przyrodzenie ſwoie/ tedić iuż żadny cżás dármo nie wynidzie. *RejZwierc* 19, 252v.

Zwroty: »omieszkawać czas« (*1*): Nie omieſzkaway ſobie cżáſu weſołego [*Non defrauderis a die bono Vulg*] *BudBib Eccli* 14/14.

»patrzeć czasu *itp*.« [*szyk zmienny*] (*4*): Słuſzećiem to ná mądrego/ Pátrzyć cżáſu będącego. *BierEz* G; *KwiatOpis* A2v; A ták ieſli vmieſz cżytáć/ ázaſz to nie roſkoſz też ſobie cżás vpátrzywſzy nád kſiąſzkámi poſiedzieć *RejZwierc* 112v; *ArtKanc* K11.

»czas strawić« (*1*): abyſmy wſziſtki naſze czaſſi/ dny/ y godziny ku czći á ku chwale iemu ſtrawily *SeklKat* T2.

Wyrażenia: »co czas(u)« = *ad momenta PolAnt* (*5*): *BudBib Iob* 7/18; mędrſzy y do zdrowia pożytecznieyſzy ſpoſob wynaleźion być niemoże: gdyż máło nie co máluczki czás ináczey niż pierwéy/ zda ſye nam być lepiéy. *Oczko* 2; *KołakCath* C2v; *WujNT* 728; *PowodPr* 64.

»czas dzisiejszy« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *ArtKanc* K11; Záczni naprzod śpiewánie; pokaż znák miłości Himenee weſoły; godźien życzliwośći Twoiey cżás ten dźiśieyſzy *SapEpit* B3v.

»czas krotki« (*1*): Ale gdym ſie cżáſowi krotkiemu przypátrował/ y s káletą iákmiarz puſtą poráchowywał. Przyſzły mi ku ręku Kxiążeczki o Lifflándckiey źiemi *KwiatOpis* A2v.

»na(j)mniejszy (*a*. maluczki, *a*. maluchny) czas« = *punctum temporis*, *tantulum tempus Mącz*; *momentum Calep* (*7*): iżebyſmy tak na namnieyſzy cżas/ iako na żywot y na zdrowie baczność mieli *KwiatKsiąż* L4, L4; *Mącz* 331c, 440c; *Oczko* 2; *Calep* 671a; *LatHar* 4.

»czas niniejszy« (*2*): O Ma ſliczna rádośći/ cżáſu ninieyſzego/ Nad ktorą teraz nie mam/ nie vćieſznieyſzego. *PaxLiz* D2; *SapEpit* A3v.

»on czas« (*1*): *WujNT* 222 *cf* »czas i miejsce«.

»czas przyszły [= *obecny*]« (*1*): Bacżę dobrze przyczynę/ kto to wſzytko ſpráwił/ Sam cżás przyſzły weſela tákiego nábáwił. *SapEpit* A4.

»punktcik czasu« (*1*): A Djábeł wprowadźiwſzy go na gorę wyſoką/ vkázał mu wſzyſtki kroléſtwa tego świata w mgnięniu oka (*marg*) punktćiku czaſu [*in puncto temporis* (*marg*) *in momento* (–)](–) *MurzNT Luc* 4/5.

»szczęśliwy czas« (*1*): *KmitaPsal* A2 *cf czas czego*.

»ten czas« (*4*): *FalZioł* +2v; á Pán Bog ácż záwżdy gotow ieſt do woley náſzey gdy my chcemj/ [...] wſzákże ieſt ten cżás y ten punkt wpoſtępkách cżłeká grzeſznego/ iſz go opuſzcża *SkarŻyw* 369; *ArtKanc* K11; *SapEpit* B3v.

»czas wesoły« (*1*): *BudBib Eccli* 14/14 *cf* »omieszkawać czas«.

»wszytki czasy« (*2*): *SeklKat* T2; Kto ma myſl nie rozdwoioną/ W ſtałości vſpokoioną/ Cieſząc ſie piękną nádzieią/ Wſzytki mu ſie cżáſy ſmieią. *RejZwierc* 231.

Szeregi: »czasy, dni i godziny« (*1*): *SeklKat* T2 *cf* »czas strawić«.

»czas i miejsce« (*1*): Bo kiedy ſię wiele przyczyn do iednego ſkutku ſchadzáią/ tedy piſmo poſpolićie wſpomina tylko iednę/ á nawięcey tę/ która onemu cżáſowi y mieyſcu y przedśięwzięćiu więcey ſłuży *WujNT* 222.

»czas i punkt« (*1*): *SkarŻyw* 369 *cf* »ten czas«.

»rok i czas« (*1*): Iáko co rok nowiny y co cżás ſłyſzemy *KołakCath* C2v.

e. *Odpoczynek*, *przerwa* (*1*) :

Zwrot: »swoj czas czynić« (*1*): Owcom tákże ſwoy cżás cżynić/ y ták doić/ coby iágnię odchowáłá: bo więtſzy pożytek przypłodku rządnego/ niż máłłá. *GostGosp* 118.

3. *Odpowiednia*, *najwłaściwsza pora*; *sposobność*, *nadarzająca się okazja*, *towarzyszące okoliczności*; *opportunitas Mącz*, *PolAnt*, *Vulg*, *JanStat*, *JanPrzyw*, *Cn*; *tempus Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Modrz*, *Vulg*, *PolAnt*, *Cn*; *maturitas*, *occasio Mącz*, *Cn*; *commodum Calep*, *Cn*; *copia Mącz*; *dies*, *hora Vulg* [*120 r. jako równoważnik zdania*] (*662*) : Rzadkać rzecż może záſzkodzić/ Iedno vmiey cżáſu godzić. *BierEz* I2, C4v; *RejKup* e4; *Diar* 22; *GroicPorz* z2v [*2 r.*], z3 [*2 r.*]; Przepowieday ſlowo/ nieuſtaway/ tzaſli/ nie tzáſli/ karz/ łay/ nápominay/ we wſzelkiey ſkromności y w náuce. *KrowObr* C3v; *RejWiz* 88; *BielKron* 220; *KwiatKsiąż* P3; Venari occasionem, Ná czáś czuchác/ godźić/ pilnować. *Mącz* 483c, 258a, 329a; *GórnDworz* K, N7v; *RejPos* 138v; *HistLan* B3v; Niechby mowił co k rzeczy á cżáſom przyſtoi. *RejZwierc* 251v, 143; *WujJud* 186; coż inſzego mamy myślić o tych ktorzi to práwo ſtánowili/ iedno to/ że y zá prawdą nieſzli/ á ktemu/ że od cżáſow [*temporibus*] by od koſtek rzucenia/ to ieſt iákoſie tráfiło/ á nie od pewnych przyczyn/ do ták wiela ſproſności wymyślenia byli rządzeni? *ModrzBaz* 81, 29, 97v; *Oczko* 21v; *Calag* 443b; *WisznTr* 5; Odwoz żytá ma przypomnieć Vrzędnik Pánu kiedy cżás/ áby z tym nie omieſzkał. *GostGosp* 50, 36, 64, 74, 84; *OrzJan* 85; *WujNT Eph* 5 *arg*, 16, *Col* 4/5.

czas czego (*48*): *OpecŻyw* [61]; *FalZioł* IV 2d, V 59v [*2 r.*], 118; *GlabGad* D3v; *MurzNT Matth* 21/34; *BielKom* E2; Byałe głowy godzi ſie dáć zá mąż w osmnaſcye lat/ á męſſczyznę ożenić około trzydzyeści y ſſesći lat ſluſſa yeſt. (*marg*) Czás ozenyenya. (–) *GliczKsiąż* P2v, K3; *Leop Gen* 31/10, *Esth* 2/15, *Cant* 2/12, 1.*Cor* 7/36; Idźmy iuż do domu/ abowiem ieſt cżas obiadu [*hora prandii Vulg*]. *BibRadz Dan* 13/13, *Matth* 21/34; *BielKron* 37v, 112v, 130v, 243v, 336; Ovatio, Czás nieſienia yáyec. *Mącz* 271d, 121d, 261c, 314b, 381c; *GórnDworz* T, V6; *HistRzym* 15; *BielSat* C3; *RejZwierc* 109; *BielSpr* 67v; *ModrzBaz* 92v; *SkarŻyw* 127, 143, 150; *CzechEp* 193; *WerGośc* 253; *ArtKanc* I3; *BielRozm* 19; *ActReg* 138; *GostGosp* 60; *WujNT Matth* 21/34, *s.* 310; *SarnStat* 125, 334, 411, 944.

czas do kogo, *do czego* (*17*): *GliczKsiąż* A4; Abowiem cżás do złego nie záginie nigdy. *RejWiz* 44; *RejZwierz* 10v; *RejAp* 125v; *GórnDworz* Ii8v; *RejZwierc* 109; *BielSpr* 46; Drugi raz tákże vłyſzy: wſtań/ powiedz ſtárſzey/ iſz iuſz cżás do ſłuſzby Bożey. *SkarŻyw* 193, 478; CHćiałemći pomagabóg kilká kroć powiedźieć/ Lecz/ kiedy czás do ćiebie/ trudno Páwle wiedźieć *KochFr* 113, 114; *BielSjem* 9; *OrzJan* 14, 101; *LatHar* 25, 666; *SarnStat* 584.

czas czemu (*10*): *BibRadz Mar* 11/13; *BielKron* 53; *RejZwierc* 108, 110, 113; *Oczko* 29; *ActReg* 156; *GostGosp* 122; KRoleſtwo Páńſkie/ ktoreś gorczyczнemu Ziárnu podobne/ co więc/ gdy cżás temu/ Rość/ rodzáynym bydź/ drzewku podobne/ Zywić/ y ćięniem chłodźić/ ieſt ſpoſobne *GrabowSet* O2; *WujNT Mar* 11/13.

czas komu [*przeważnie w funkcji równoważnika*] (*34*): *RejPs* 67; *RejRozpr* I2; *RejKup* Hv, m5, y6, z5v; Doſyć ſye yuż teraz mowiło/ á czás ſye nam do czego inego rozyść. *KromRozm II* y2v; *RejWiz* 63; *Leop Tob* 12/20; *BibRadz Ps* 118/126; Ad agnatos et gentiles est deducendus, proverbium de stultis et stupidis hominibus, Vmie doſić/ czas mu do domu náſzy mowią *Mącz* 144b, 45a; *OrzQuin* Aav; *RejAp* 56; *RejPos* 276; *KwiatOpis* D; Látá mu liczy/ powiáda iż to iuż nie młody pater/ cżásby mu przed Moiżeſzá. *RejZwierc* 160v, 106v, [207]; *KochOdpr* A4; *SkarŻyw* 358 [*2 r.*]; *CzechEp* 235, 269; *KochFr* 51; *KochSz* C3v; *WerGośc* 267; *KochPieś* 23; *ArtKanc* T4; *KochWr* 26; *GrochKal* 5; *GórnTroas* 45; *WitosłLut* A4v; *SkarKaz*)(2.

czas ku czemu (*9*): *FalZioł* V 49; *BielŻyw* 147; *RejKup* m5; *GliczKsiąż* O8; *BielKron* 309; Nacta opportunitate temporis nos itineri committemus, Vpátrziwſzy czás ku wędrowániu puśći my ſie ná drogę. *Mącz* 266b, 258a, 266b; *RejPos* 320v.

czas na kogo, *na co* (*7*): *RejKup* o4; Tempus sibi seponere ad rem aliquam, Obráć ſobie oſobliwy cżáś ná co. *Mącz* 312a, 211c, 429d; to potym gdy ſie vbierze [*pani*]/ iuż iáko drewno ſthoi/ á cżeka łoiowego ſłońcżá/ iáko Moſkwá cżáſu ná przedánie ſoboli. *GórnDworz* G2; *WujJud* 189v; *GostGosp* 98.

czas czyj (*46*): *BierEz* B4v; *OpecŻyw* 66 [*3 r.*]; *BielKom* D3; Miedzy niemądremi záchoway ſlowo cżáſu ſwemu [*serva verbum tempori*] *Leop Eccli* 27/13; *BibRadz Ioann* 7/6 [*2 r.*], 8; Powiedzyał też náoſtátek/ ku potrzebie tákiey przyſtąpić chcę będzyeli moy cżás/ á nie będzyeli/ tedy Rycerze ſwoie poſlę. *BielKron* 58v, 69v, 71, 181v, 185, 242 (*20*); *HistRzym* 20; A wżdy ćicho ſzukáiąc pilnie cżáſu ſwego/ Iákoby mogł rodzice przyprawić ocż złego. *HistLan* B3; *RejZwierc* 172v; *BielSpr* 37, 71 [*2 r.*]; *HistHel* Cv; *PaprPan* [Gg]4v; *SkarŻyw* 580; *NiemObr* 64; *ReszList* 151; *ArtKanc* K5v; *GostGosp* 64, 68; *WujNT Ioann* 6/6, 7/6, 8.

cum inf (*96*): *BierEz* P, S3v; *FalZioł* V 52 [*2 r.*], 53, 59v; *KłosAlg* A4; *WróbŻołt* 118/126; *RejPs* 44, 108v; Wywiedz konie czás nam iecháć *RejRozpr* 12, I2v, Kv; *RejKup* b4, c5v, e2, Hv, y6, z5v; *KromRozm II* y2v; *GroicPorz* i2 [*2 r.*], lv, v2v [*2 r.*], z2v [*2 r.*], z3 [*2 r.*]; *Leop* Os 10/12; Anoby cżás żyto żąć/ bo ſie bárzo łomi. *RejZwierz* 137, 136v; *BibRadz Ps* 119/126; *Goski* A2v, A4, *2; *BielKron* 110, 242v; *Mącz* 45a, 64c, 223a; *OrzQuin* Aav; *RejAp* 56; *GórnDworz* Dd5; *RejPos* 276; *BiałKat* 81; *KwiatOpis* D; *HistLan* A3v; *RejZwierc* 106v [*3 r.*], 158v, [207], 236; *BielSpr* b2; *BudBib Gen* 29/7, 1.*Reg* 18/19, *Mich* 7/11; *BudNT przedm* b7v, *Luc* 22/6; *CzechRozm* 135, 237 [*2 r.*]; *ModrzBaz* 124; *SkarŻyw* 358 [*2 r.*], 574; *StryjKron* 160; *CzechEp* 52, 79, 202, 235, 269, 322; NIechcę ćię/ Pietrze/ do Włóch drugi raz prowádźić/ Tráfiſz ſam: á mnie też czás o ſobie porádźić. *KochFr* 51, 82, 133 [*3 r.*]; *KochBr* 152; *KochSz* A4v, C3v; *WerGośc* 267; *KochPieś* 23, 45; *PudłFr* 8 [*2 r.*], 18; *ArtKanc* T4; *KochFr* 26; Tedi co ſie ma potem piſac/ iteras to cas ieſt opowiedac. *PaprUp* I; *GrochKal* 5; *OrzJan* 5; *WitosłLut* A4v; *KlonWor* 71, 78.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*6*), *taki* (*1*), *takowy* (*1*); *gdy* (*5*), *kiedy* (*5*), *ktorego* (*5*), *iż*(*by*) (*3*), *aby* (*1*)] (*19*): *LibMal 1543*/76v; *BielKom* D3; *Leop Esth* 2/12; *BibRadz* 1.*Reg* 18/19; *BielKron* 326v, 357v, 367, 380; foenisicium, Czás ten kiedy łąki zbieráyą/ też żniwo *Mącz* 133a; A kiedy też przez kogo inego páná prośić vmyſli/ tedy będzie miał oko/ ná cżás ktorego ma prośić *GórnDworz* K7, L3v; *GrzepGeom* O4; *ModrzBaz* 63, 101; *Oczko* 22; *SkarŻyw* 497; *BielSjem* 32; *Calep* [727]b, [728]a.

Ze zdaniem dopełnieniowym [*w tym z odpowiednikami*: *do tego* (*1*), *k temu* (*1*), *po temu* (*1*), *taki* (*1*); *aby* (*23*), *by* (*4*), *jakoby* (*4*), *żeby* (*4*), *iżby* (*1*), *gdzieby* (*1*), *że* (*1*)] (*38*): *BierEz* L; Iuż przyſſedl cżas [...]/ abych poſſedl ku vwielbieniu ij obiawieniu ijmienia oyttza mégo niebieſkiégo *OpecŻyw* 35v, 84, 172v; *BielŻyw* 147; *RejPs* 118v, 120, 148v; *MurzNT Matth* 26/16; bb5; *Leop Tob* 12/20, 1.*Petr* 4/17; *BibRadz Ps* 101/14, *Luc* 22/6; *OrzRozm* R2v; Marćin Kámieniecki [...] y Tworowſki vrzędnicy s Kámieńcá/ zebráli ſie s trochą ludźi/ wźięli też ſłuzebne k ſobie co ná Miedźibożu byli/ pátrzyli cżáſu gdzyeby ktorego zagonu pożyli. *BielKron* 416, 223v, 246v, 460; *KwiatKsiąż* Ev; *GórnDworz* Q6v; *HistRzym* 76v, 96v; *RejPosWstaw* [21[2]]; *HistHel* Cv; Dość nas klubiono. Czás by przeſtano. *WierKróc* B, B2v; *BiałKaz* Hv; *BudNT Mar* 12/2; *ModrzBaz* 133; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 478; *CzechEp* 211, 223; NIe ſą/ Woiewodo zacny/ cżáſy po temu/ Abych/ czyniąc zwyczáiowi doſyć dawnemu/ Vſzy twoie lutnią báwił/ álbo pieśniámi *KochFr* 84; *ActReg* 58; *WujNT Luc* 21/6, 1.*Petr* 4/17.

W połączeniu z nazwą miesiąca (*1*): gdy cżás przyidzie mieſiącá Grudniá/ rzeżą przy źiemi on rogoz cukrowy *BielKron* 276v.

W charakterystycznych połączeniach: *czas ich* (*jego*, *jej*) (*5*), *moj* (*7*), *nasz*, *swoj* (*30*), *wasz* (*3*); *czas ćwiczenia* (*2*), *jedzenia*, *krwie puszczania* (*2*), *miłowania*, *mowienia*, *niesienia jajec*, *obiadu* (*3*), *obrzynania winnic*, *oczyścienia*, *owocow* (*3*), *ożenienia*, *pomszczenia*, *siania*, *zbierania zioł* (*oliwy*) (*2*), *żniwa* (*3*); *do miłosierdzia*, *do nabożeństwa*, *do* (*po*)*rady* (*2*), *do służby bożej*; *czas miłosierdziu*, *żniwu*; *czas ku ożenieniu*; (*nie*)*przystojny* (*przystoi*) *czasowi* (*4*); *snadność czasu*; *czas gotować się* (*3*), *iść* (*3*), *jechać* (*2*), *jeść*, *krew puszczać* (*4*), *mowić o czym* (*4*), *obaczyć się* (*2*), *ocucić się*, *odpoczynąć*, *orać*, *pojąć żonę*, *polować*, *powiedzieć o czym*, *przyść*, *rozyść się*, *siać*, *uznać się*, *wsiadać* (*5*), *wynić*, *żąć*; *czas obmyślać*, *odkupować* (*3*); *czasu dostać*, *godzić*; *czasowi dogadzać*, *służyć* (*służący*) (*2*), *ustępować*; *na czas czuchać*; *szafować czasmi*.

Frazy: »czas jest *itp*.« [*w tym cum inf*: *czas był* (*4*), *czas było* (*3*)] [*szyk zmienny*] (*82*): *LibLeg* 10/64, 11/57; *BierEz* L3v; Zleé ſługi zle pogubi/ a ſwą winnicę oſadzi ijnymi oráczmi/ ktorzy dadzą iemu owotz/ gdy tego będzie cżas. *OpecŻyw* [61], 172v; *FalZioł* V 59v; *RejKup* x8v; *Diar* 46, 47; *LubPs* bb5; *GroicPorz* i2 [*2 r*.], lv, v2v [*2 r*.]; *Leop* 1.*Petr* 4/17; *RejZwierz* 136v; *BibRadz Ps* 101/14, *Dan* 13/13, *Mar* 11/13, *Ioann* 7/6; *OrzRozm* R2v; *BielKron* 58v; *KwiatKsiąż* O4; Ubi res poscit, Gdy tego czás yeſt. *Mącz* 314b, 121d, 211d, 429c; *RejAp* 125v; *GórnDworz* L2, L3v, O7v [*2 r*.], Q6v, V6, Ii8v; *HistRzym* 15, 76v, 96v, 107v; Vyrzy ſmieći w izbie to woła/ á nie cżásże wam było thego dyabłá z izby wymieść? *RejZwierc* 106v, 106v [*2 r*.]; *RejPosWstaw* [21[2]]; A gdy był cżás dáć [*Et fuit in tempore quo danda erat*] Meráwę corkę Saulowę Dawidowi/ tedy ieſt daná Hádryelowi Mecholathſkiemu zá żonę. *BudBib* 1.*Reg* 18/19, *Iob* 22/16; *BiałKaz* Hv; *BudNT Mar* 12/2; *CzechRozm* 135; *ModrzBaz* 101; *SkarŻyw* 136, 189; *CzechEp* 52, 79, 99, 112, 193 (*8*); *NiemObr* 64; *KochFr* 114; *KochSz* A4v,

C3v; *KochPieś* 25, 45; *ArtKanc* S17; *PaprUp* I; Pan Hetmąn dał mutę odpowiedz, zenie iest to taki czas, aby temi fraszkami się bawic *ActReg* 58, 109; *GostGosp* 84; *GrabowSet* O4v; *KochFrag* 29; IEſliż kiedy czás był/ [...] którégoby wam trzebá było rádźić o máiętnośćiach wáſzych/ o ſobie/ o żonach/ y o dźiatkach wáſzych teraz záprawdę czás táki ieſt *OrzJan* 5, 101; *LatHar* 590; *WujNT Mar* 11/13, s. 310, 1.*Petr* 4/17; *SkarKaz* 667a; *KlonWor* 71.

»jeszcze nie (jest) czas« (*5*): *RejZwierc* 106v; oto ieſzcże dniá doſyć y ieſzcże nie cżás [*non est tempus*] zágániáć dobytku *BudBib Gen* 29/7, *Iob* 22/16; *ModrzBaz* 124; *WujNT* 310.

»już czas (jest)« [*szyk zmienny*] (*51*): Iużci cżas bierzcie ſie tzo rychley tey godziny możémy go náydz *OpecŻyw* 99, 172v; *WróbŻoł* 118/126; *RejPs* 44, 67, 108v, 118v, 120, 148v; *RejRozpr* I2v, Kv; *RejKup* b4, y7v, cc3v; *GroicPorz* z2v [*2 r.*], z3 [*2 r.*]; *RejWiz* 63; A ták iuż mi cżás [*Tempus est ergo*] żebym ſie wroćił do tego ktory mię poſłał *Leop Tob* 12/20, 1.*Petr* 4/17; *BibRadz Ps* 118/126; *BielKron* 223v, 242v; *RejAp* 56; *GórnDworz* O7v [*2 r.*], Dd5; *HistRzym* 96v; *BiałKat* 81; *RejZwierc* 158v; *RejPosWstaw* [21[2]]; *BiałKaz* Hv; *BudNT przedm* b7v; *CzechRozm* 237; *ModrzBaz* 133; *SkarŻyw* 193, 574; *StryjKron* 160; iuż też cżás ieſt/ áby ſię tymże ſpoſobem y to záraz/ w ſwym porządku/ pokazáło/ co też mnie y z bráćią moią/ I. M. X. K. nieſłuſznie záđáie *CzechEp* 211, 202, 223, 235, 269, 322; *KochFr* 82; *WerGośc* 267; *WitosłLut* A4v; *CiekPotr* 35; *GosłCast* 36; *KlonWor* 71.

»czas nastawa« (*1*): kiedy cżas iego miłowania naſtawa/ tedy o żony walczy á przeciwniki rogami tłucże *FalZioł* IV 2d.

»jako (się) czas poda« (*3*): tedy doda im pomocy narod Zydowſki/ iáko cżás poda [*prout tempus dictaveri*] *Leop* 1.*Mach* 8/25; áby wedle zaſług y dźiélności káżdégo/ nam to było wolno/ iáko ſie czás poda [*offerente se nobis opportunitate JanStat* 287]/ y tudźieſz Rzeczypoſpolitéy będźie pożyteczno/ káżdégo z nich ná wyſzy ſtan y opátrzenié wyſze podnieźć *SarnStat* 323 [*idem*] 942.

»poki czas (jest)« (*7*): *RejZwierc* 120v; *CzechEp* 99, 112; *KochPieś* 25; BOże lutości/ zmiłuy ſię nádemną/ A poki cżás ieſt/ vcżyń łáſkę zemną *GrabowSet* O4v; *OrzJan* 101; *SkarKazSej* 667a.

»czas jest postanowiony« (*1*): nié/ żećby per Iulium per Auguſtum/ léczyć ſye nie dobrze/ iedno że iuż wody nie ták dobre [...]. Dawſzy thedy Iulium y Auguſtu[m]/ iáko czáſy gorącé inſzemu wczáſowi/ przydaymy y Septembrem/ choć Ieśieni początek/ temuż gdyż czás nie ieſt poſtánowiony *Oczko* 29.

»czas potrzebuje« = *tempus vocat Mącz*; *tempus exposcit Modrz* (*5*): *BielKron* 421v; Dicam tibi tum demum quando usus poscet, Ná tenći czás dopiero przipomnie/ gdy czas będzie potrzebował *Mącz* 81c, 504b; *Modrz* 143v; *StryjKron* 727.

»czas przeminął« [*szyk zmienny*] (*3*): Ale ieſliby kto rozumiał nieuććiwą rzecż być pánnie twoiey/ ieſliby przeminął cżás wydánia [*quod sit superadulta*]/ á ták muſi być/ co chce tho niechay vcżyni/ nie grzeſſy/ ieſli mężá poymie, *Leop* 1.*Cor* 7/36, *Esth* 2/15; *SienLek* 33.

»przybliżył się czas« (*3*): A gdy śię przybliżył czas owoców [*cum appropinquasset tempus fructuum*]/ poſłáł ſługi ſwoie do onych to winiarzow *MurzNT Matth* 21/34; *BibRadz Matth* 21/34; *WujNT Matth* 21/34.

»czas przypadnie (*a.* przypada)« = *incidit tempus Modrz* [*szyk zmienny*] (*5*): Tákżeć y dobrzy ludzye tyż przypadki máią/ Iż ná nie dziwne cżáſy cżęſto przypadáią. *RejWiz* 138; A thák ſzkodá pocżćiwemu człowieku gdy cżás do cżego przypádnie márnie go tyrać *RejZwierc* 109, 72, 110; *ModrzBaz* 115v.

»czas przyszedł (*a.* przy(j)dzie, *a.* przychodzi(ł))« [*szyk zmienny*] (*45*): *OpecŻyw* 35v, 36v, 66; Cżemu gdy cżas iedzenia przychodzi, cżłowiek ociężeie *GlabGad* D3v; *RejRozpr* E2; *BielKom* D3; Abowiem gdy cżás poczynánia owiec przyſſedł [*Postquam enim conceptus ovium tempus advenerat*]/ podnioſłem oczy ſwe/ y vzrzałem we śnie/ iż ſámcowie zeymowáli ſye z ſámicámi *Leop Gen* 31/10, *Esth* 2/12, *Cant* 2/12; *BibRadz* 1.*Reg* 18/19; *BielKron* 37v, 52v, 53, 101v [*2 r.*], 114v (*11*); *GórnDworz* T; *RejPos* 320v; *BielSat* C3; *RejZwierc* 108, 234; *BielSpr* b2, 60v; *HistHel* Cv [*2 r.*]; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 119, 127, 143, 150, 497, 580; *KochSz* A3v; *WerGośc* 253; *BielRozm* 19; *GostGosp* 64, 122; *WujNT* 310, *Ioann* 6/6; A ták zá rádą Pánów náſzych vſtáwiamy/ iż opiekun/ gdy do tego czás przidźie [*peractis temporibus JanStat* 580]/ z żadnéy rzeczy liczby niebędźie powinien czynić *SarnStat* 584.

»trafi się czas« (*2*): *RejZwierc* 113; Chybá żeby ſię tráfił táki cżás [*Nisi forte accidat tempus*]/ iżby ſię ſpor żadnym ſpoſobem roziąć niemogł bez oręża: iáko gdy świádkowie przyśięgli rozną rzecż v ſądu twierdzą, *ModrzBaz* 63.

»czas upłynął« (*2*): A kto ſye rádźi/ kiedy czás vpłynął Iuż ten w fráſunku y w ſwym głupſtwie zginął. *ZawJeft* 29; *SkarKaz* 5b.

»czas się wypełnił, jest napełnion« = *tempus impletum est PolAnt*, *Vulg* (*2* : *1*): *OpecŻyw* 66; Idźćieſz wy ná to święto/ iać ieſzcże ná nie nie poydę/ bo moy cżás ieſzcże ſię nie wypełnił. *BibRadz Ioann* 7/8; *WujNT Ioann* 7/8.

»czas zejdzie« (*1*): Trzebá ſie nam przyſtroić/ poki cżás nie zeydźie. *PaxLiz* D2.

Zwroty: »chować czas w mowieniu« (*2*): Człowiek ktory ſye vpiya vinem/ ten niechowa cżáſu wmowieniu. *March*[1] A4v [*idem*] *March*[3] V5.

»(do)czekać (*a.* oczekawać) czasu; oczekawacz czasow« [*szyk zmienny*] (*8*; *1*): W każdey rzeczy cżaſu cżekay *BielŻyw* 20; *HistAlHUng* A2; *Leop* 3.*Mach* 4/1; *GórnDworz* G2; *HistRzym* 20; Albo tákież ći oczekawácże cżáſow co powiádáją iż lepiey poczekáć áżby ſie wſzyſcy zgodzili. *RejZwierc* 259; *SkarŻyw* 164; *CzechEp* 38; *ArtKanc* K5v.

»dać czas« (*2*): *OrzQuin* R3v; O Pánie Boże [...] rácż nam dáć/ proſimy ćię/ drogę fortunną/ y cżás pogodny/ ábyſmy zá towárzyſtwem Anyołá twego ſwiętego/ mogli tám przyść kędy idźiemy *LatHar* 632.

»czasu dorosnąć, dochowan« (*1* : *1*): *BielKron* 98v; Bo niż cżáſu doroſtą y niż látá máią/ Mácierzyńſkim ſie śćirwem ták wychowywáią. *HistLan* B3.

»folgować czasowi« = *accomodare se tempori Calag* [*szyk zmienny*] (*3*): *CzechRozm* 77v; *Calag* 443b; A gdy mu ktoś rádźił głupie ſprzyiáźliwy [*!*]/ Aby iáko drudzy zbiegł z chwile złośliwey/ Rzekł: Ty folguy cżáſom chceſzli/ á ia moiey Sławie będę godźił *SzarzRyt* C2.

»(nie) mieć czas(u)« [*w tym*: *poki masz itp. czas* (*11*)] [*szyk zmienny*] (*34*): *BierEz* Lv, P; Richlo potym chcziall oną ſzyekyerą ſprząthnacz alye nyewye czo y odwyodlo, y Rzekl do theyze zony ſwey. Kachno chwala bogu yſzem thego nyevczinil. A ona odpowyedzyala theraſzeſz myal czaſſ. *LibMal 1543*/76v; *RejJóz* C8; *RejKup* o4; *GliczKsiąż* A4, O8; *RejWiz* 130; Menelaus máiąc zá tho że miał cżás po temu [*accepisse se tempus opportunum*]/ vkradſſy z kościołá niektore naczynie złothe/ darował Andronikowi *Leop* 2.*Mach* 4/32; *KochZuz* A3; *RejZwierz* 10v; *BibRadz Philipp* 4/10; *BielKron* 309;

KwiatKsiąż Ev; Vix mihi fuit copia eum adeundi, Záledwiem miał czás náwiedźić go. *Mącz* 64c; Tempus est subducere hinc me, Czás mam z tąd. *Mącz* 97a, 258a; *BiałKat* 371; A ſłuchay Apoſtołá ſwiętego kthory na cię wola: *Dum tempus hábemus operemur bonum*, to ieſt/ poki cżás mamy ſtáraymy ſie o to co nam przyſtoi *RejZwierc* 178; *BielSpr* 46; *BudNT Gal* 6/12 [10]; *SkarŻyw* 238, 308, 479; *StryjKron* 390; *KochBr* 152; *WerKaz* 301; *ArtKanc* M5v; *OrzJan* 71; *LatHar* 25; *WujNT Gal* 6/10; *SiebRozmyśl* Mv; *SkarKaz* 3a, 383b.

»czas obrac« [*szyk zmienny*] (*3*): *BielKron* 247v; Maturum nobis tempus delegimus deambulationi, Cziſty/ potemnyſmy ſobie czás obráli na przechodowánie. *Mącz* 211c, 312a.

»czas(u) (nie) omieszka(wa)ć (*a.* zamieszkać)« = *occasionem amittere a. non negligere Mącz* [*szyk zmienny*] (*6*): Cżłonki ſie poczęły lękáć/ Brzuchowi ieść chćiáły dáwáć: Ale cżáſu zámieſzkáły/ Iuż były śiły vſtáły. *BierEz* R2; *Mącz* 123d, 258a; *SarnStat* 641; *CiekPotr* 69; *SkarKazSej* 673b.

»czas opuszczać« (*5*): *RejZwierz* 114v; *SienLek* 33; *RejZwierc* 108, 109v; Goſpodarſtwo naprzednieyſze/ cżás znáć: á tego cżáſu nie opuſzcżáć/ ále weń odpráwować *GostGosp* 164.

»czasu pilnować« (*3*): Y od tegoż czáſu poſthánowili miedzy ſobą kiedy by ią ſámę záſthać mogli. Y przydáło ſię gdy tákowego cżáſu pilnowáli [*cum observarent diem aptum Vulg*]/ iż Zuzanná iáko byłá zwykłá do ſádu weſzła ze dwiema tylko dzieweczkámi *BibRadz Dan* 13/15; *GostGosp* 68; *PudłDydo* B4v.

»czasu potrzebować« (*1*): A wſzytko [...] czáſu pogodnégo Potrzebuie/ któżkolwiek prágnie dowiéźdź ſwégo. *GosłCast* 31.

»czasu strzec« (*1*): ná iáką cie kolwiek poſługę wyſádzą iuż cżáſu ſtrzeż ábyś iej nigdy nie omieſzkał. *RejZwierc* 25v.

»szukać czasu, znaleźć czas« = *quaerere opportunitatem PolAnt Vulg*; *captare occasionem Mącz*; *accipere tempus opportunum Vulg* (*8* :*1*): *OpecŻyw* 84; *RejJóz* A3v *marg*; *MurzNT Matth* 26/16; Zá co im on przyrzekł/ y ſzukał czáſu iákoby go im wydał przez ludu poſpolitego. *BibRadz Luc* 22/6 [*przekład tego samego tekstu MurzNT Matth* 26/16]; *Mącz* 258a; *HistLan* B3; *BudBib* 2.*Mach* 4/32; *BudNT Luc* 22/6; *WujNT Luc* 22/6.

»trafić czas« (*1*): Nie bóy ſye/ tráfię ia czás/ że ſye wywiém tego *ZawJeft* 23.

»czas (u)baczyć (*a.*. obaczać)« [*szyk zmienny*] (*9*): *ForCnR* B2v; A gdy iuż obadwa Ceſarzowie w mocy y w ſkarbiech zniſzczeli, on bacżąc cas y doworę na obudwu ſie obrocił *MiechGlab* 66; *LibMal 1543*/76v; *RejKup* f7; *BielKron* 326v; Capta oportunitate, Vbaczywſzy czás *Mącz* 35a; *GórnDworz* Gg8v; *RejZwierc* 248; *BielSpr* 43v *marg*.

»upatrzyć (*a.* upatrować) czas, patrzyć (*a.* patrzać) czasu, na czas; czas ma być upatrowan« = *tempus a. oportunitatem capere*, *aucupari tempus Mącz*; *servare tempus Vulg* [*w tym*: *upatrzywszy* (*swoj*) *czas* (*44*)*]* [*szyk zmienny*] (*65* : *28* : *1*; *1*): Potym záwżdy cżáſu pátrzáłá/ By gołębicy oddáłá: Dobrodzieyſtwo w ſwey przygodzie/ Gdy tonęłá w oney wodzie. *BierEz* L, B4v, C4, E, Gv, G3, I2, Lv [*2 r.*]; *OpecŻyw* 35v, 44v; *ForCnR* B3v; *BielŻyw* 130, 147; *RejKup* e2, e4v; *BielKom* E2; *GliczKsiąż* O8v; *KochZuz* A2v; Nie tylko to dla ćiebie y dla narodu twego vcżynię/ Lecż vpátrzywſzy cżás [*cum fuerit opportunum Vulg*] thedy ćię ſpołu y narod twoy zacnie wywyżſzę. *BibRadz* 1.*Mach* 11/42, *Eccli* 27/12 [13]; Vpátrzywſzy ſwoy cżás bez wieśći vderzył ná Henryká gdy ſłuchał mſzey w kośćiele we

wſi Spicżowicy *BielKron* 358v, 56v, 69v, 71, 112v, 177v (*31*); *Mącz* 19c, 35a, 266b; *GórnDworz* Cc4v, Cc7; *GrzepGeom* O4; *RejPos* 317; *RejZwierc* 43v, 86v, 110, 113; *BielSpr* 37, 71 [*3 r.*]; *BudBib Eccli* 19/25, 20/6, 7 [*2 r.*]; *MycPrz* II B4v; *PaprPan* [Gg4]v; *SkarJedn* 174; Vpátrzjwſzy tedy cżás na Ceſarzá tákim go podobieńſtwem do wygnánia z miáſtá Arryanow pobudził. *SkarŻyw* 87, 13, 355, 390, 413, 478, 487 [*2 r.*]; *StryjKron* 245, 687; *NiemObr* 85, 88; *KochWz* 136; *BielSjem* 29, 32; *BielRozm* 17; *GostGosp* 160; *SarnStat* 906; *VotSzl* Bv; *CiekPotr* 58; *SkarKazSej* 660a.

»utracić czas« (*1*): Czemu pilnie zábiégáć trzebá: byſmy záśię próznym zwątpieniém nieutráćili czáſu pogodnego do poſługi dobrey. *OrzJan* 23.

»uważać (*a.* uważyć, *a.* rozważać) czas« [*szyk zmienny*] (*10*): *RejŁas w.* 10; *RejRozm* 408; Przytym też cżás káżdy vważay/ á pátrz co ku cżemu przyſtoi/ á ku ktoremu ſie końcowi co ſciąga. *RejZwierc* 146v, 25v, 80v, 81v *marg*, 98v, 142v, 146, Bbb2v.

»czasu uży(wa)ć (*a.* zażywać)« [*szyk zmienny*] (*3*): Abowiem w káżdey rzeczy trzebá cżáſu y miáry záwżdy vżywáć. *RejZwierc* 109v; *OrzJan* 105; Ale gdy przyidźie przećiw wodźie płynąc/ Potrzebá żagle wydęte rozwinąć/ Záżywáć cżáſu poki wiátr po tobie Dmie w pole obie. *KlonFlis* E4v.

»czas wiedzieć, znać« (*1* : *1*): kto chcze na powietrzu zmienienie/ albo ktoreſzkokwiek [*!*] rzeczy: czas ſluſzny ku ſprawowaniu potrzeb wiedziecz/ Aby było wiedziano iako tu na tey Figurze ieſt wypiſano. *FalZioł* V 49; *GostGosp* 164.

Wyrażenia: »czysty czas« (*2*): [*pod znakiem Strzelca*] Czyſty czas poiąc zonę wloſy chedozic *FalZioł* V 53; *Mącz* 211c.

»dobry (jest) czas« [*szyk 14* : *6*] (*20*): [*pod znakiem Strzelca*] Ku milowaniu (ieſthli maſz pienądze) czas barzo dobry *FalZioł* V 53, 52v, 59v; *GliczKsiąż* A4v; *Goski* A2v, A4, *2; *BielKron* 198v, 247v, 353v; *Mącz* 223a; *BielSpr* 46; Zda ſye tedy przez cáły rok nalepſzy czás być do pićia tákich wód/ Máiowy á Czérwcówy *Oczko* 22, 29, [41]; *BielRozm* 17; *GostGosp* 74; *LatHar* 666; *SkarKaz* 347b; *SkarKazSej* 673b.

»czas godny« [*szyk 5* : *1]* (*6*): Lecie żadny człowiek niema pożywać Epitimu ale w ieſieni á na wioſnę ti ſą cżaſi godne ku iedzeniu go. *FalZioł* I 50b; *GliczKsiąż* O8, O8v; *Mącz* 38b; *HistRzym* 77; *ArtKanc* S17.

»czas ładny« (*1*): Commodum – Pozitek, czas ładnij, prawie w czas. *Calep* 223b.

»czas niemały« (*1*): Co ſie potym z nim ſtáło/ byłby cżás niemáły/ By ſie iego poſtępki wypráwować miáły. *RejWiz* 36v.

»on czas« (*2*): *Leop Esth* 2/15; iuż onego cżáſu nieopuſzczay. Lepieyći wżdy niemocnemu nieiáko pomoc/ á s przodku/ áby czás nieprzeminął. *SienLek* 33.

»czas podobny« [*szyk 3* : *2*] (*5*): Widział mu ſie cżás podobny/ Iż mogł być Ligurgowi rowny *BierEz* F3; *OpecŻyw* 35v, 84; *SienLek* 10v; *CiekPotr* 58.

»czas pogodny, pogody« = *appositum a. idoneum tempus Mącz* [*szyk 13* : *6*] (*18* : *1*): *ForCnR* B3v; *HistAlHUng* A2; Idzyeſzli też do páná álbo woiewody/ By gd nie zyął Sáturnus pátrz cżáſu pogody *BielKom* E2; Cardo pro oportunitate, Miáſto godnego czaſu á pogodnego ná ktorą rzecz *Mącz* 38b, 310a, 443c; *SkarŻyw* 136; *PudłFr* 15; *OrzJan* 23, 67, 77, 89, 105, 106; *LatHar* 632; WSzędźie gdźie

ieſt pogodny czás/ nie omieſzkaymy ná ty Aryany wołáć *SkarKaz* 548a; *VotSzl* Bv; *GosłCast* 31; *SkarKazSej* 673b.

»czas (jest) po temu, (nie)potemny; czasu potemność« = *opportunitas Vulg*, *PolAnt*; *opportunum tempus Mącz* [*szyk 19* : *9*] (*22* : *5*; *1*): *Diar* 46, 47; *Leop* 2.*Mach* 4/32; *KochZuz* A2v, A3; *BibRadz Philipp* 4/10; Locus, Czáſu potemność. *Mącz* 196c; Mutum a literis tempus, Czás do piſánia á przenoſzenia liſtów niepotemny. *Mącz* 239d, 211c, 310a, 314b, 443c [*2 r.*]; *OrzQuin* R3v; *GórnDworz* L2; *RejPos* 308v; *BiałKat* 371; *RejZwierc* 113; *BudBib* 2.*Mach* 4/32; *SkarŻyw* 189; *CzechEp* 283; *KochFr* 84; *KochSz* A2; MIło ſzáléć kiedy czás po temu *KochPieś* 23; *GórnTroas* 59; *KochFrag* 29; *LatHar* 590; *WujNT* 267.

»prawy czas« = *tempestivitas Mącz*, *Calep*; *eucaeria Calep* (*3*): Tempestivitas, Słuſzność/ práwy czás/ potemność. *Mącz* 443d; *Calep* 375b, 1053a.

»czas przespieczny« (*1*): [*Pod tym znakiem*] Czas przeſpieczny wdrogę iechac *FalZioł* V 52.

»czas przystojny« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *Leop* 3.*Mach* 4/1; *RejPos* 320v; Ktory czás przyſtoyny ieſt przed ſámą Wielkąnocą/ ábyſmy y z Chriſtuſem poſpołu ćierpieli. *WujNT* 16.

»czas (jest) słuszny« = *opportunitas PolAnt*, *JanStat*; *occasio Mącz* [*szyk 9* : *6*] (*15*): *BierEz* Gv; *FalZioł* V 49; *WróbŻołt* K6v; *RejKup* f7; *MurzNT Matth* 26/16; *GliczKsiąż* A4, O8v; Okkázią podobno/ trefunkiem może zwáć/ Tę s tyłu obłyſiáłą/ kazáli málować. [...] Kto ſłuſzny cżás opuſzcża/ káżdy ią ten mierźi. *RejZwierz* 114v; *BielKron* 56v; *Mącz* 19c, 123d; *BudBib Eccli* 20/7; *BudNT Luc* 22/6; *CzechEp* 38; *SarnStat* 411.

»czas snadny« (*1*): Ná to cżáſy ſnádnieyſze być nie mogą/ iáko ſą ich właſne Swiętá od Kośćiołá przykazáne y vſtawione. *WujJud* 189v.

»sposobny czas« = *opportunitas Vulg* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *ActReg* 138; *WujNT Luc* 22/6; Tę łáſkę poſyła Więc P. Bog ábo przez kazánie y ſłuchánie ſłowá Bożego: ábo przez iákie nátchnienia/ y przygody/ y dobre iákie ſpoſobne cżáſy/ y przyczyny *SkarKaz* 347b.

»ten czas« [*szyk 7* : *2*] (*9*): *Diar* 47; *Leop Esth* 2/12; *Mącz* 133a; *GórnDworz* L3v; *ModrzBaz* 101; *StryjKron* 727; *BielSjem* 32; Olivitas – Czas ten ktorego oliwe zbieraią. *Calep* [728]a; *OrzJan* 67.

»czas teraźniejszy« (*1*): Czegoż tedy trzebá więcéy? ieno ábyśćie W, M. ten pogodny czás teráznieyſzy oddáli dobrému wáſzému *OrzJan* 67.

»wielki czas« (*2*): *LubPs* bb5; Wielki by czás nákręćić/ Aſtrologu/ niebá/ Bo dobrym będźie duſzno pochwili przez chlebá. *PudłFr* 8.

»własny czas« (*1*): A ták ſie ſtáráć/ áby śiać conarániey/ ták oźiminę iáko y iárzynę [...]: ták wſzelákie zboże/ iáko y ogrody/ y kiedy ktoremu naśieniu iego właſny cżás. *GostGosp* 64.

»wyborny (jest) czas« = *commodum tempus Mącz* [*szyk 3* : *1*] (*4*): *FalZioł* V 52, V 59v; Nunc occasio est et tempus, Teras maſz wyborny czás. *Mącz* 258a, 443c.

»zły czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Złączenye Saturnuſſá o h Dnia tego nicz nyepoczynay [...] boieſt zły czaſz. *Goski* A2; *RejAp* 59; *SkarKaz*)(3.

Szeregi: »czas, (i) godzina« (*5*): *SkarŻyw* 358 [*2 r.*]; *NiemObr* 64; że iuż nam cżás y godźiná powſtáć ze ſnu. *WerGośc* 267; *WujNT* 310.

»(ani) czas, (ani) lata« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Te ſłowá ſą tákye ktore zá náſſą ſentencią ſtoyą/ ktorich ſie rodzicy trzymáć máyą/ áby wedle nyey cżás vcżenya dzyatki ſwe/ ſtánowili/ máyą nyebrákować áni láty/ áni ſámem cżáſem/ yedno kyedy wola yeſt/ á Duchá S. nádchnyenye. *GliczKsiąż* K3v; *SienLek* 36v.

»(tak, to) czas, (i, a, albo, jako, to) mie(j)sce« [*szyk 27* : *6*] (*33*): *BierEz* K2; *OpecŻyw* 84; *BielŻyw* 147; *SeklWyzn* e3v; *KochZuz* A3; *KwiatKsiąż* Q; Ubicunque causae tempus locusque poscebat, Gdźiekolwiek potemu cżáś y mieyſce było. *Mącz* 314b, 510b; *SienLek* 4; Ale gdy będzie dobrym [*dworzanin*] vznawcą/ to cżáſu/ to mieyſczá/ to ludzi tych s kthoremi będzie [...] trudno kiedy ma w cżyni zbłędzić. *GórnDworz* Kv, N7v [*2 r.*], S3, V6, V8v, Cc4v, Cc5v, Gg8v; *RejPos* 308v; *BielSpr* 43v *marg*, 71 [*2 r.*]; *CzechRozm* 77v; *ModrzBaz* 17v, 112, 112v, 115; *NiemObr* 85, 88; *OrzJan* 77, 106; *LatHar* 590; *WujNT* 267.

»czas i pogoda« [*szyk 9* : *3*] (*12*): *LibLeg* 11/57; *RejKup* e2; Opportunitas, Potemność Pogodá á czás ku którey rzeczy. *Mącz* 266b, 35a, 429c, d, 443c; *GórnDworz* Cc7; *RejZwierc* 113; *StryjKron* 390; *BielSjem* 29; *SkarKaz* 5b.

»czas, (i, a) potrzeba« (*14*): *LibLeg* 11/43; *SeklWyzn* e3v; Látáć nye cżynyą nigdy cżłowyeká godnego ná małżeńſtwo/ [...] ále cżás/ potrzebá/ y ſluſſność. *GliczKsiąż* P4v; *GórnDworz* Gg8v; *WujJud* 179 [*2 r.*], Mm4; *WujJudConf* 189v; *BiałKaz* M4v; *LatHar* 235 *marg*; *WujNT* 462, 587, 595; *SarnStat* 125.

»czas i przyczyna« [*szyk 3* : *1*] (*4*): Arripere ansam, Vſzká/ álbo rękoyeśći ſie dochwyćić/ to yeſt/ przyczyny y cżáſu nie opuſzczáć/ pochop wźiąć. *Mącz* 346b; *RejZwierc* 81v *marg*, Bbb2v; *SkarKaz* 347b.

»(ni) czas (a)ni (a, i) przypadek« (*5*): A thák nalepiey ſobie cżáſow áni przypadkow nie przekładáć/ á záwżdy dobrey myſli być *RejZwierc* 152, 106v, 142v, 170, 241v.

Wyrażenia przyimkowe: »dla czasu« (*1*): A ták miedzy nimi záwſze nowe náuki/ y nowe niezgody náſtáią/ iáko y tá ich dla cżáſu á dla Seymu zmyślona vgodá/ trwáć żadną miárą nie będźie. *WujJud* 133.

»wedle, według, podług, wedla czasu« = *pro tempore Mącz*, *Calep*, *Modrz* (*33* : *8* : *6* : *1*): *LibLeg* 11/43; *RejPs* 150; *SeklWyzn* c3v [*2 r.*]; *BibRadz Eccli* 22/6 [*2 r.*]; Abowiem kto nie według czaſu milcżi/ tedy w tey yedney rzeczy tylko grzeſzy iż milćży. *KwiatKsiąż* C3, C3v; Uti foro proverbium, Spráwować ſie wedle cżáſu/ mieyſcá/ rzeczy y pogody. *Mącz* 510b, 43b, 388d, 443c [*2 r.*]; *GórnDworz* E3, M3v, V8v, Cc5v, Gg8v; *RejZwierc* 80v, 106v, 171v, 172v, 192v; *BielSpr* 67v; *WujJud* 179 [*2 r.*], Mm4; *WujJudConf* 189v, 227v; *BudBib Eccli* 20/1; *BiałKaz* M4v; *ModrzBaz* 17, 17v, 33, 112, 115; *ReszList* 151; *Calep* 865b; *GostGosp* 80, 164; *LatHar* 235 *marg*; *WujNT* 462, 587, 595; *SarnStat* 125; *VotSzl* E3; *CiekPotr* 30; *GosłCast* 39.

a. *Pogoda* [*niektóre użycia mogą oznaczać porę roku cf* **5b**] (*27*) : Kiedy pocznie świtáć á czás zdrowy ieſt *SienLek* 11v; *KlonWor* 79.

Fraza: »czasy mienią się; odmienność czasu« (*1*; *1*): *BielŻyw* 71; Bowiem według odmienności cżaſu mieni ſie też y przyrodzenie cżłowiecżey ſkładności/ á to iż zimno powietrzne [...] cżyni lepſzą ſtrawność w żołądku *GlabGad* G3.

Wyrażenia: »ciepły czas« (*2*): *ZawJeft* 30; Y wy [...] Słońce świecące; Wſzech żywiołow przeſkoki; Wiátry/ gromy/ obłoki; Zimny y ćiepły cżas/ y dżdże mocżące [...] Ku wieczney chwale Páńſkiey/ nieśćie głoſy. *GrabowSet* V4v.

»dżdżowy czas« (*1*): Nimbifer, Co dżdżowy czás przinoſi. *Mącz* 247b.

»czas gorący, gorącość czasu« [*szyk 2* : *2*] (*3* : *1*): *FalZioł* V 53v; Wilkie á gorące obieray/ ieſli gorący czás/ tym wilżeyſze karmie niech będą *SienLek* 5v; *RejZwierc* 205v; *Oczko* 29.

»letni czas« (*1*): Tepor – Lietni czas. *Calep* 1055b.

»mroźny czas« (*1*): Dies hyemat tempus hyemat, Mroźny dźień/ mroźny czás. *Mącz* 160c.

»niepogodny czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Procellosum tempus, Niepogodny czás. *Mącz* 324a; *RejPos* 19; *Oczko* 29v.

»suchy czas« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Ieſli ſuchy cżás będzie/ będą ognie ſpore. *BielSat* N2 [*idem BielSjem* 37]; *Oczko* 7v; *BielSjem* 37.

»wesoły czas« (*1*): Iáko zá ćiepłym weſołym czáſem/ Wnet náſtępuie źimá z niewczáſem: Ták płoche ſczęśćié wſzyſtko plundruie *ZawJeft* 30.

»zimny czas« = *hibernum a. hiemale* [*tempus*] *BartBydg*; *brumale a. hibernum tempus Mącz* [*szyk 6* : *2*] (*8*): *BartBydg* 68b; Bo gorączym ludziem: zimny cżas y inne zimne rzeczy. Ale zimnym: gorącze więczey przygodne ſą. *FalZioł* V 54; *BielKron* 327v; *Mącz* 27b, 160a; *RejPos* 19; *KochPieś* 41; *GrabowSet* V4v.

Szereg: »czas, (i) dzień« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *Mącz* 160c; Iáko/ gdy wiátr łágodny/ Co z ſłońcá wſchodu wiewa/ Gdy więc/ świátłem niezgodny Chmurą niebo odźiewa/ Obłok ow niepogodny Zganiáiąc: czyni cżás y dźień nadobny. *GrabowSet* Fv.

4. *Termin* (*608*) :

a. *Bliżej nie określony, lecz przewidywany lub domniemany termin, który nastąpił lub ma nastąpić niezależnie od woli ludzkiej*; *tempus Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *dies*, *hora PolAnt*; *spatium Vulg* (*310*) : gdy wezmę cżás [*dum accepero tempus*]/ ia będę ſpráwiedliwośći ſądził. *Leop Ps* 74/3, *Thren* 1/15; *BielKron* 81; *LeovPrzep* H3v; *RejAp* 62; *RejPos* 35v, 261v; *CzechRozm* 29v, 120v; Wiele rzeczy w piśmie S. ktorych ſię roku y dniá pewnego/ nie dopytaſz: a ieden ták około cżáſu mowi/ á drugi owák. *SkarJedn* 99; *Oczko* 31; A tu niktore Látopiſzcze Litewſkie iáwnie bárdzo błądzą/ y czáſem/ y rzeczą/ ktore to kłádą roku 1405. *StryjKron* 552; *CzechEp* 354.

czas czego (*41*): *OpecŻyw* 1, 15, 35v, 58v, [61] (*8*); *PatKaz II* 27, 60; Iezu kthorys nie cżas: ale znamiona przyſzcia twe^{go}/ y dokonanie wieku twogim zwolennikom obiawił. *TarDuch* B7v, D5v; *ComCrac* 17; *HistAl* M5v; *Diar* 21; *Leop Lev* 8/33; *BielKron* 41v, 467v; *Mącz* 407d; To iáko z dawná wiemy/ iż Pan záwżdy zákrywał cżáſy dekretow ſwoich pod niepewnemi liczbámi *RejAp* 116v, 90v, 150; *RejPos* 12v, 41, 58, 152v, 157, 195, 275v; *KuczbKat* 60 *marg*; *CzechRozm* 27, 86, 255; *PaprPan* Hh4v; *Oczko* [43]; *NiemObr* 126; *ArtKanc* T4v; *WujNT Act* 7/17, Xxxxxv; *PowodPr* 14; *SkarKaz* Oooob.

czas do czego (*5*): *RejAp* 168v; Iáko wy ſmiecie zámierzáć Pánu Bogu ſwemu cżás do miłoſierdzia iego ſwiętego *RejZwierc* 200v; *BudBib Eccle* 8/6; *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1001.

czas komu, *czemu* [= *gdy z kimś lub czymś ma się coś stać*] (*5*): Y cożby to był zá Pan/ by ſie tym miał páráć/ Iáko ſądzić Niedźwiedzyá/ iáko Wilká káráć. Bo temu gdy cżás przydzye/ vłowi ſie ſnádnie *RejWiz* 138v; *BielKron* 41v, 91v; *CzechRozm* 255v [*2 r.*].

czas czemu [= *na co*] (*3*): *LubPs* bb3; Thák iż potym gdy iuż cżáły przychodziły tym dekretom iego *RejPos* 350v, 146; *CzechRozm* 72, 169v; *Oczko* 18v; *SkarŻyw* 435; *KmitaSpit* C3.

czas k(*u*) *czemu* (*3*): *BielŻyw* 30; *BibRadz Ez* 21/25; Ze gdy iey był cżás Bog dał k ſłużbam oycá ſwego/ Nie vmiáłá záchować klenotu thákiego. *HistLan* D2v.

czas czyj (*27*): *March*[3] X; *Diar* 22; *Leop Matth* 26/18; *BibRadz Ez* 22/3, 30/2, 4.*Esdr* 12/21; *BielKron* 79v, 81, 243; *RejAp* 96; *RejZwierc* 158; *BudBib Ez* 22/3, 30/3; Ale iż ſwoy cżás od Bogá zámierzony wytrwáły *CzechRozm* 72v; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 601; *CzechEp* 160; *BielRozm* 3; *GórnTroas* 39; *LatHar* 690; *KołakCath* C5; á Ieruzálem deptáne będźie od Pogánow: áż ſię wypełnią cżáły Pogánow. *WujNT Luc* 21/24, *Matth* 26/18, *Apoc* 11/18; *SiebRozmyśl* K2; *PowodPr* 14; *SapEpit* A4v.

cum inf (*3*): A ſtąd widzyał rękę piſząc ná ścienie ty ſłową: Mane Tetelfares/ to ieſt/ iuż cżás przyſzedł zginąć krolowi Báltázárowi *BielKron* 91v; *RejPos* 136; *WujNT* 40 *marg*.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*7*), *on* (*2*), *temu* (*1*); *ktorego* (*12*), *aby* (*11*), *iż*(*e*) (*4*), *gdy* (*4*), *kiedy* (*4*), *w ktory* (*3*), *że* (*3*), *gdyby* (*1*), *jako długo* (*1*), *w ktorym* (*1*)] (*44*): GDy ſie iuż cżas przybliżál/ ijże Iezus do Ieruzalem na mękę ijſtz miál/ z żaloſcią wielką matuchnę ſwą k ſobie wezwál *OpecŻyw* 87v, 2, 14v, 70v, 87v, [162]v, 178v; *PatKaz II* 58v; *PatKaz III* 152v; *KrowObr* 146v; *RejWiz* 178v; *BibRadz Lev* 12/2, I 148c, 274, 4.*Esdr* 9/2, II 143d *marg*; *BielKron* 336v; *RejAp* 96; *HistRzym* 15v, 19; *GrzegŚm* 15; Ale ku tey rzeczy wyłożeniu ma Pleban obáczáć/ iż ſą dwá cżáły/ ktorych káżdy przed obliczność́cią Páńſką ſtánąć/ [...] muśi. *KuczbKat* 59; *BielSpr* 76; *BudBib* 4.*Esdr* 9/2; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 383, 601; A iż to iuż vſtąpiło obaczymy/ tedy też pewnie y Antychriſtá/ iż iuż przyſzedł/ y cżás ktore[go] ſkuteczńie przyſzedł/ łácno będźiemy mogli poznáć. *CzechEp* 355, 351, 353; *NiemObr* 65, 90, 166; *KochPam* 82; *ArtKanc* B2v; *WujNT Matth* 2/7, s. 309, *Apoc* 11/18, s. 870; *SiebRozmyśl* B, K2, K2v; *KmitaSpit* C3; *SkarKaz* 552b.

W połączenia z określeniem długości trwania lub z datą (*6*): Piſze Iozephus iż mu [*Noemu*] Pan Bog zámierzył cżás do ſtá á dwádzyeśćiá lat budować *BielKron* 4v, 51v, 427v; *CzechRozm* 35v [*2 r.*]; *SarnStat* 1286.

W charakterystycznych połączeniach: *czas oględać* (*2*), *uprzedzać* (*3*), *wziąć*; *czas dekretow*, *męki* (*umęczenia*) (*5*), *nawiedzenia* (*3*), *obietnice* (*2*), *poczęcia*, *pomsty*, *poświącenia*, *przyścia* (*4*), *sądu* (*dnia sądnego*) (*4*), *smiłowania*, *spełnienia wole boskie*, *sprawiedliwości*, *umowy*, *upadku*, *urodzenia* (*bożego narodzenia*) (*2*); *czas do miłosierdzia*, *do przyścia*; *czas dekretom*, *narodzeniu*, *obietnicam*, *powołaniu*, *sądowi*; *czas jego* (*ich*) (*7*), *moj* (*3*), *narodow*, *nasz*, *poganow* (*2*), *rozdzielny*, *straszliwy*, *swoj* (*7*), *święty*, *twoj*, *umarłych* (*2*), *wasz*, *zupełny*; *czasu rozłożenie*, *rozność*, *snadność*.

Frazy: »czas jest (*a*. będzie), czasu nie masz« [*szyk zmienny*] (*7* : *1*): *MurzNT Mar* 13/33; áczkolwiek cżáſu niemáſz pewnego/ wſzákże thego [*zmartwychwstania ludzi*] znáki vprzedzą *BielKron* 467v, 79v, 81; *KuczbKat* 60 [*2 r.*]; *BudBib Eccle* 8/6; Strzeżćieſz ſię/ czuyćieſz/ á modlćie ſię. bo nie wiećie kiedy czás będźie [*quando tempus sit*], *WujNT Mar* 13/33.

»czas minął« (*1*) : wiedz że iſz po trzydzieſtym y wtorym roku żywotá twego/ vmrzeſz. Y ták ſię ſtáło. ſkoro ten cżás minął: nagle vmárł. *SkarŻyw* 463.

»czas nastąpił« (*1*): [*Chrystus*] Powſtawſzy od vmárłych/ w vwielbionym ćiele/ Odmięnił żal w poćiechy/ dał rádośći wiele. Dotąd áż czás náſtąpił/ gdy do oycá ſwégo Odyść miał matki *SiebRozmyśl* B.

»czas się przybliża(ł) (*a*. przybliżył, *a*. bliży się), jest (*a*. był) blisko, niedaleko, bliski, niedaleki« [*szyk zmienny*] (*20* : *7* : *1* : *1* : *1*) : *BierEz* D4v; KDy od boga oyttza przybliżál ſie cżas zrządzony ku odkupieniu ludſkiému [...] zebrali ſie w radę biſkupowie *OpecŻyw* 69, 1, 15, 35v, 58v, [61]v (*11*); *PatKaz II* 60; *TarDuch* D5v; *BielŻyw* 30; A Iezus odpowiedział: Idźćie do miáſtá do niektorego człowieká/ rzecżćieſz mu: Miſtrz wſkázuie. Cżás moy bliſko feſth [*tempus meum prope est*]/ v ćiebie obchodzę Wielką noc z zwolenniki ſwemi. *Leop Matth* 26/18 [*idem WujNT*]; *BibRadz* II 143d, *Apoc* 26/10; *Mącz* 407d; *RejAp* 4, 190; *HistRzym* 15v; *RejPos* 58; *ArtKanc* T4v; *LatHar* 690; A gdy ſię przybliżył czás [*Cum autem appropinquaret tempus*] obietnice ktorą był przyśiągł Bog Abráámowi; rozrodźił ſię lud y rozmnożył w Egipćie *WujNT Act* 7/17, *Matth* 26/18, *Luc* 21/8, *Apoc* 1/3, 22/10.

»czas przypadnie (*a*. przypada)« [*szyk zmienny*] (*2*): aby ſie pełniły dekrethá iego s cżáſy obwołánemi przez obietnice iego/ á w tym áby ſie ſzyrzyłá ſwięta chwałá iego. Aż gdy iuż przypadnie cżás ſrogiey pomſty ie^{go} *RejAp* 150, 116v.

»czas przyszedł (*a*. przy(j)dzie, a. przychodzi(ł), *a* wychodzi)« = (*ad*)*venit tempus Vulg*, *PolAnt*; *appropinquat tempus PolAnt* [*szyk zmienny*] (*62*): *OpecŻyw* [162]v, 178v; *PatKaz II* 27, 58v; *BielKom* D2v; *KrowObr* 146v; Iuż widzę bez rozmyſłu gdy cżás przydzye ſnádnie/ Ni wzwye żaden gdzye mu co z nieſzczęſcia przypádnie. *RejWiz* 126, 138v; *BibRadz Ps* 101/14, *Ez* 21/25, 29, 22/3, 30/3, 4.*Esdr* 12/21, *Luc* 22/14; *BielKron* 41v, 52, 91v, 243, 467v [*2 r.*]; *RejAp* 96, 168v; *RejPos* 12v, 41, 146, 157, 192v, 350v; *GrzegŚm* 15; *BudBib Ez* 22/3, *Dan* 7/22; A ieſli też ieſzcże od Páná/ páńſtwu ktoremu cżás nie przyidźie: tedy go nawiętſzy y namocnieyſzy nieprzyaćiele nie będą mogli zwoiować *CzechRozm* 255v, 86, 255, 255v; *PaprPan* Hh4v; *SkarJedn* 88; *SkarŻyw* 435, 601; *CzechEp* 62, 160; *NiemObr* 65, 90, 165 [*2 r.*]; *KochWz* 136; *KochPam* 82; *ArtKanc* B2v; *BielRozm* 3; *GórnTroas* 39; *LatHar* 167; *KołakCath* C5; *WujNT* 40 *marg*, 309, *Apoc* 11/18; *SiebRozmyśl* K2, K2v; *KmitaSpit* C3; *PowodPr* 14; *SkarKaz* 552b; *SapEpit* A4v.

»czas się wypełni(a)(ł) (*a*. napełnił), wykonał; wypełnienie (*a*. popełnienie, *a*. pełność) czasu« = *impletum est tempus Vulg*, *PolAnt*; *completur a*. *impletur tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (*14* : *1*; *18*): A gdy iuż więtz cżaſu przyſſło ſwięte^{go} popelnienijé/ zeſlán z nieba ſyn od oyttza *OpecŻyw* 161, 14v; *PatKaz III* 114; *HistAl* M5v; *MurzNT Mar* 1/15; *Leop Lev* 8/33, *Mar* 1/15; *RejPos* 31v, 33, 152v, 158, 295; Sin Boży tedy/ ſłowo ono rodzące ſię z Bogá oycá wieczńie/ ktore ſię wypełnieniu cáſu ćiáłem/ álbo prawdźiwim człowiekiem ſtáło/ iſz dał wſzyſtkiemv ſtworzeniu żywot/ od niego wſzyſtko żywie *BiałKaz* E2; Iż on wedle przedwieczńego Bożego poſtánowienia/ gdy ſie cżás wypelnił/ národził: vmárł/ wzbudzony od vmárłych/ wźięty ieſt do niebá *CzechRozm* 29, 8, 27 [*2 r.*], 32, 43v, 46v [*2 r.*] (*11*); *CzechEp* 204 [*2 r.*], 273, 347; *NiemObr* 35; *ArtKanc* B11v; *WujNT Mar* 1/15, *Luc* 21/24, *Gal* 4/4.

Zwroty: »czasu czekać« (*1*): Z wielkiemi roſkoſzámi tu cżáſu cżekáią/ Kiedy s ciáły poſpołu/ iż ich záwołáią *RejWiz* 178v.

»da(wa)ć czas; dan(y) czas« = *dare tempus Vulg*, *PolAnt*; *datum est spatium*, *constituere tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (*11*; *2*): A vcżyni Pan dziwną rzecż miedzy máiętnośćią Iſráelſką/ y máiętnośćią Egyptſką/ ták iż práwie nic nie zginie z tych rzeczy kthore náleżą do ſynow Iſráelſkich. I dał Pan cżás/ mowiąc: *Leop Ex* 9/5, 4.*Esdr* 8/5; *BibRadz Apoc* 2/21; *BielKron* 51v; *RejAp* 30v, 31; *RejPos* 136; *HistLan* D2v; *Oczko* 18, 18v; *CzechEp* 347; *WujNT Apoc* 2/21.

»czas mianować« (*1*): A pewnego cżáſu nigdy miánować nie raczył. *RejAp* 104.

»czas mieć« [*szyk zmienny*] (*3*): Wſſyſtkie rzetzy máią ſwoy tzás. *March*[3] X; *BielKron* 79v; *LatHar* ++7.

»czas naznaczyć (*a*. naznaczać); czas naznaczony« = *tempus statutum PolAnt* [*szyk zmienny*] (*4*; *9*) : *BibRadz Ps* 101/14, *Ier* 46/17; *BielKron* 427v; ktorey niewoley wieſz iżći y cżás/ to ieſt lat siedmdzieśiąt/ y wybáwićiel/ to ieſt/ Cyrus/ náznáczony był. *CzechRozm* 117v, 86, 255; *SkarŻyw* 543; *CzechEp* 160; á náoſtátek náznáczył cżás/ kiedy do końcá kubek popędliwośći ná nie wyleie/ y do gruntu zátráći. *NiemObr* 166, 126, 165 [*2 r*.]; *KochWz* 136.

»czasu omieszk(iw)ać« [*szyk zmienny*] (*3*): *Diar* 22; Thám záwołáią/ Fáráo Krolu Egiptſki do trwogi/ Ale on omieſzkał cżáſu náznáczonego [*transire fecit tempus*]. *BibRadz Ier* 46/17; *RejZwierc* 158.

»czas oznajmić (*a*. oznajmować); jest oznajmion czas« [*szyk zmienny*] (*4*; *1*): *BibRadz* I 274; Iż gdzie on będzie iż też tám oni z nim być y wieczńie krolować máią. Ale cżáſu tego áni Anyołom/ áni żadnemu Prorokowi/ áni Apoſtołowi oznaymić nie raczył. *RejAp* 86v, 90v; *RejPos* 5v; *CzechRozm* 179.

»(po)odmieni(a)ć (*a*. przemieni(a)ć) czas; odmiana czasu« [*szyk zmienny*] (*6*; *1*): *LeovPrzep* F3v; będzie ſię mu też zdáło żeby mógł przemienić czaſy y zakon [*putabit mutare tempora*] *BudBib Dan* 7/25; *CzechEp* [380] [*2 r*.]; *NiemObr* 168, 170, 171.

»upatrzyć czas« (*1*): Abo ácż nie dla tego/ iákoś przedtym mowił: iż gdyby vpátrzywſzy cżás pewny/ vpátrzyli też byli to iż Iezus był onym z dawná obiecánym Meſyaſzem/ tedyby go nie krzyżowáli. *CzechRozm* 171.

»czasu użyczyć (*a*. użyczać, *a*. pożyczać)« [*szyk zmienny*] (*7*): *Diar* 83; *KuczbKat* 295; *ArtKanc* O5; Krótkiego vżycz cżáſu mátce do oddánia Powinnośći ſynowi/ y z nim pożegnánia *GórnTroas* 52; *SarnStat* 1001, 1286, 1298.

»(z)wiedzieć czas; wywiadować się czasu« = *discere tempus Vulg* [*szyk zmienny*] (*5*; *1*): *Diar* 23; *BielKron* 336v; *HistRzym* 19; á to nagorzey iż nie wiemy cżáſu áni godźiny kiedy thá plagá Boſka przychodźi ná Ludźi *BielSpr* 76; *CzechRozm* 20; *WujNT Matth* 2/7.

»zamierzać (*a*. zamierzyć), zakreszać czas; czas zamierzony; zamierzenie czasu« = *constituere tempus*, *tempus statutum PolAnt* [*szyk zmienny*] (*12* : *2*; *8*; *1*): yż mamy wierzyc ze on naſze modlitwy wyſlucha kiedi iego wola będzie niezamierzaiąc mu czaſſu. *SeklKat* S, N4v, O, T3; *BibRadz* 2.*Esdr* 2/6, *Ps* 75/3, *Ez* 21/29; *BielKron* 4v, 41v, 79v; A wſzákoż áby to rzecż pewna była/ iż to wiernych iego nie minie/ ſłyſzyſz iáko to tu mocnie poprzyſięgáć raczy/ á iuż nie długo temu cżás zamierzáć

raczy/ iedno do zátrąbienia ſiodmego Anyołá. *RejAp* 86v, 87v, 108, Ee4; *RejPos* 213v; *RejZwierc* 200v; *BudBib* 2.*Esdr* 2/6; Aleć przedſię BOG to/ co wyrzekł przez ſwego Proroká/ cżáſu ſwego wſzyſtko wypełnił/ á cżáſu rás zámierzonego nie przeſpał *CzechRozm* 170v, 72v, 169v [*2 r.*]; *CzechEp* 62, 147.

»czas złożyć« (*1*): Y długoż tych dni przedłużyſz Pánye ſłuſſce thwemu/ A kyedy pewny cżás złożyſz ſądowi thwoyemu *LubPs* bb3.

»znać czas« [*szyk zmienny*] (*3*): Nie wáſzáć rzecż znáć cżáſy y chwile [*nosse tempora et opportunitates*]/ ktore Oćiec w ſwey właſney mocy położył. *BibRadz Act* 1/7 [*idem WujNT*]; *BudBib Eccle* 8/5; *WujNT Act* 1/7.

Wyrażenia: »czas inszy« (*1*): Wapowſki roku od Chriſtuſſk [*!*] 550 á Hagecus 650 początek Lechowego pánowánia kłádą/ áczkolwiek dáwnieiſzy czás inſzy kłádą. *StryjKron* 452 *marg*.

»czas krotki (jest)« [*szyk 1 : 1*] (*2*): Nie pieczętny ſłow Proroctwá tych to kxiąg/ boć cżás krotki ieſt [*tempus enim prope est*]. *Leop Apoc* 22/10; *GórnTroas* 52.

»niedługi czas« (*1*): Iużechmy ſłyſzeli iáko nam Pan poprzyſiądz raczył y nie długi cżás zámierzył/ iż nam ma w pociechach náſzich á w obietnicach ſwoich pewny koniec vczynić. *RejAp* 87v.

»(nie)pewny czas; (nie)pewność czasu« = *tempus certum PolAnt* [*szyk 17 : 12*] (*23*; *6*): *Diar* 23; *LubPs* bb3; Iuż widzę iż cżás pewny żadnego nie minie. *RejWiz* 126; *RejZwierz* bb4, 128v; *BibRadz* 2.*Esdr* 2/6; *BielKron* 336v, 467v; *RejAp* 90v [*2 r.*], 104 [*2 r.*], 108, Dd2v, Ee4; *BiałKat* 21; Bog kthory ſtworzył Swiát [...] y ſpráwił z iedney krwie wſzytek Narod ludzki áby mieſzkáli po wſzytkiey źiemi zámierzywſzy pewność cżáſow: ktore przedtym poſthánowił *GrzegŚm* 3, 51; *KuczbKat* 220 [*4 r.*]; *BudBib* 2.*Esdr* 2/6; *CzechRozm* 35v, 169v [*2 r.*], 171; *NiemObr* 75, 126.

»on czas« [*szyk 6 : 3*] (*9*): Piąte proſila/ ijżby iey dál oględatz on cżas ktorego by ſie ona náſwiętſſa pa^{n}na narodzila *OpecŻyw* 2; *FalZioł* IV 2d; *RejPs* 76; *BibRadz Luc* 22/14; *RejPos* 25v, 101v; *SkarŻyw* 383; *CzechEp* 34, 39.

»czas postanowiony« (*1*): Potym gdy on czás poſtánowiony przyſzedł [*cum facta esset hora*]/ tedy śiadł/ y dwánáſćie Apoſtołow z nim. *BibRadz Lue* 22/14.

»przyszły czas« (*1*): Widzęże ſie nikt mocą żadną nie wyłudzi/ Cżás przyſzły á márna śmierć/ káżdego obudzi. *RejZwierz* 22v.

»punkt (*a*. punkcik) czasow« (*2*): *CzechRozm* 20; Iednák nie láda prożność ieſt/ ná pytániu ſię punktow cżáſow/ ktore w ták ſtárych dzieiách ták pewne być nie mogą/ áni ſą w piśmie oznáczone báwić/ á rzecż ſamę opuśćić. *SkarJedn* 98.

»szcześliwy czas« (*1*): iſz w płákániu wielkim/ prágnął y proſił o Meſyaſzá y viſzczenie ſzcześliwych onych cżáſow/ ktorych przyść miał/ y zbáwić świát wſzyſtek. *SkarŻyw* 383.

»ten czas« [*szyk 15 : 4*] (*19*): *PatKaz III* 152v; *Diar* 68; Tedy zrozumieſz iż to ieſt then czás [*ipsum est tempus Vulg*] w ktory pocznie Nawyzſzy náwiedzáć świát przezeń ſtworzony. *BibRadz* 4.*Esdr* 9/2 [*idem BudBib*], I 148c *marg*, II 120c *marg*; *RejAp* 86v, 90v, 116v; *HistRzym* 15v; *RejPos* 5v, 7, 158, 295; *BudBib* 4.*Esdr* 9/2; *BudNT Rom* 9/9; *SkarŻyw* 463; *GórnRozm* M; *SiebRozmyśl* K2v; *SkarKaz* 159a.

Szeregi: »czas i chwila« (*3*): *BibRadz Act* 1/7; A O czáśiech y o chwilách [*De temporibus autem et momentis*] bráćia/ nie, potrzebuiećie ábyſmy wam piſáli. Abowiem ſámi doſtátecznie wiećie/ iż dźień Páńſki/ ták przyidźie/ iáko złodźiey w nocy. *WujNT* 1.*Thess* 5/1, *Act* 1/7.

»dzień, (i, a) czas« [*szyk 3* : *2*] (*5*): *ForCnR* E; A obieranie y roznoſć wpokarmiech/ cżaſiech/ y wedniach zowie S. Paweł navką dyabelſką. *SeklWyzn* f2; *SeklKat* T3; *BibRadz Ez* 21/25, 29.

»czas, (i, ani) godzina« (*4*): Y ſtalo ſie/ gdy ſie przybliżál cżas ij godzina bożego narodzenia/ powſtala panna z wielkié radoſcij *OpecŻyw* 15, 104; *GroicPorz* x3v; *BielSpr* 76.

»czas a koniec« (*1*): iż iuż przyſzedł cżás á koniec włodárſthwá twoiego *RejPos* 192v.

»czas i (ani) kres« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Miłoſierdziu Páńſkiemu kres áni cżás nie zámierzony. *RejPos* 247v *marg*; *CzechRozm* 255v.

»miejsce, (i, ani) czas« = *locus*, *tempus Modrz* [*szyk 8* : *4*] (*12*): *ComCrac* 17; *SeklKat* N4v, O; *GroicPorz* x3v; *RejPos* 234, 275v; *GrzegŚm* 13 *marg*; Co gdyby ſie wprzod wſzyſtko z nimi mowiło v porządnie rozebráło: tożby dopiero zoſobná do Páná Iezuſá przyſtąpić/ y o iego też vrodzeniu/ cżáſie/ y mieyſcu mowić *CzechRozm* 70, 148, 268v; *ModrzBaz* 86; *CzechEp* 310.

»czas i (abo) lata« (*2*): gdyż ſie to w nim wypełniło y okázáło wſzytko co o nim przed wiele tyſięcy lat przez Proroki á przez Pátryárchy wypiſano y wywołano było. Bo Dániel iáwnie o thym y cżás y látá wedle liczby żydowſkiey wipiſał *RejPos* 101v; *CzechRozm* 169v.

»czas a (i) wiek« (*2*): *LeovPrzep* F3v; Támże vſłyſzyſz ony ſiedḿ trąb trąbiących o onych przyſzłych przypadkoch/ iákie wedle cżáſow á wedle wiekow miáły przypadáć *RejAp* BB2.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle, według, podług cza« = *secundum dies PolAnt*; *secundum tempus Vulg* (*12* : *3* : *1*): [*Herod*] zmordował wſſytki dziecij ktoreż były w Betleiem ij we wſſech kończynach ijch od dwu lát ij niżey/ wedle cżaſu iakoż ſie wypytál od krolow. *OpecŻyw* 29; *FalZioł* V 69v; *BibRadz Lev* 12/2; *RejAp* BB2; Tu ſobie możeſz rozmyſlić o co tu idzye mizerny nędzniku tobie y niewinney duſzyczce twoiey/ gdyżby iuż o cię y o thego márnego oſłá twoiego nie ták wiele ſzło/ chociáyby tu iuż wedle cżáſu zginąć á w niwecż ſie obroćić miał *RejPos* 335, 25v; *BiałKat* 136; *WujJud* 226; *WujJudConf* 227; *BudNT Matth* 2/16, *Rom* 9/9; *ModrzBaz* 75; *CzechEp* 58; *ActReg* 44; *GostGosp* 142; *WujNT Matth* 2/16.

»względem czasu« (*1*): Tedy Herod [...] dáł pobić wſzyſtkj dźieći [...] ode dwu lát j młodſzé względęm czaſu którégo śię był od mędrców ſtatecznie dowiedziáł. *MurzNT Matth* 2/16.

b. *Ściśle określony termin początku lub długości trwania jakiejś czynności z zakresu administracji państwowej*, *obrzędów kościelnych lub obyczajów*; *tempus Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *dies Mącz*, *JanStat*; *intervallum Modrz*; *terminus JanStat* (*298*) : Rozłożyć na dwa czasy ty sądy: pirwszy czas aby się sądy poczęły ... drugi czas ... Wielcy Polacy aby sądzili Mniejszą Polskę *Diar* 92; *GroicPorz* 1; *RejWiz* 123v; bowiem nie vcżynili doſyć ſłowu Krzyżacy/ iáko mieli ſumę ná thrzy cżáſy do roku rozłożoną położyć *BielKron* 385; *Mącz* 57b; *WujJudConf* 140v, 185, 188 [*2 r.*], 196; *ActReg* 134; *GostGosp* 34; ZA złym zwyczáiem to w obyczay weſzło/ iż Sędźiowie nie máiąc różnośći ná cżáſy y rozdźielenié godźin [*sine temporum et horarum differentia JanStat* 489]/ ſądy odpráwowáli *SarnStat* 785; Tákże też w Conſtituciiéy o cżáſu [*de tempore JanPrzyw* 43] pod wypráwą woienną/ álbo iną ſłuſzną potrzebą/ gdy ſłudzy od Pánów ſwych chcą odéydź/ któréy ſześć niedźiél ieſt zámierzon/

w którym opuſczenia y odeſzćia v Panow ſwycb prośić máią *SarnStat* 943, 176, 416, 527, 533, 649 (*13*); *SkarKaz* 311a.

czas czego (*69*): *LibLeg* 7/31v, 11/31v, 75; *GroicPorz* kv, 1 *marg*, p4v, r, x2 (*16*); O dług pieniążny ma być czás ſkazan płacey zá ośmnaſćie niedzyel *UstPraw* I2v, I2v; *BielKron* 383v; Paragraphe vel paragraphus, Latine adnotatio item praescriptio et exceptio, Przipiſánie czego ná ſtronie xiąg/ też czás dawnośći przepádánia. *Mącz* 277v, 29a, 417c; *GórnDworz* Y6; *WujJud* 188; *ModrzBaz* 92v; *SkarŻyw* 559; *GórnRozm* I4, K2v, K4v; *ActReg* 4, 20, 134, 168; A ſą poſtánowioné rzeczy niżéy nápiſáné/ o wolnośći Dźieśięćin/ [...] o czáśie wytykánia Dźieśięćin [*tempore decimandi JanStat* 228] *SarnStat* 112 [*idem* 185, 211]; Czás ſkárgowych Roków nie ma bydź przekładány [*termini ad querelam castrensem JanStat* 484], ále we dwu niedziél ſądzoné bydź máią bez zwłóki. *SarnStat* 531, 17 *marg*, 139, 185, 187, 211 (*33*).

czas do czego (*10*): Acżkolwiek dla dobrego porządku ieden we zborze bywał od drugich ná to przełożony/ ktoryby wſzyſtkim do poſpolitego ziáchánia cżás oznaymił *WujJudConf* 153, 188; *ActReg* 4, 95; *Phil* H2; *SarnStat* 722, 724, 725, 852; *KlonWor* 62.

czas czemu (*14*): Abi ony ſpolnye ſpanem Voyewodam czaſch Seymowy zlozily. *LibLeg* 11/164, 11/182; *Diar* 25; *BielKron* 58, 97, 106v, 211, 235v; *ActReg* 12, 115; *SarnStat* 30, 736, 911 *marg*; *SkarKaz* 121a.

czas ku czemu (*21*): *MetrKor* 26/62v, 37/2v; DLużnik gdy ſye Iſtcowi fantem broni w długu/ ma czás s Práwá ſzeſć niedźiel ku odkupieniu fantu ſwego. *GroicPorz* r, r2, r3, bb2, ee3, ee3v *marg* (*9*); *BielKron* 59v, 206v, 341v, 402; Constituere disceptationem, Zmowić álbo położyć czás ku rozbierániu rzeczy áżeby ſie śrzodek mogł náleść á roznicá skończić. *Mącz* 413a, 504d; *KuczbKat* 329; *ModrzBaz* 81; *SarnStat* 362, 730.

czas na co (*7*): *RejKup* b7; A wyſłyſzawſzy glowną żáłobę pozwána ſtroná/ ieſzcze czás do dwu niedźiel otrzymawa ná odpowiedź *GroicPorz* f3v, v v, bb2; *BielKron* 209; *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 45.

czas czyj (*9*): *BielKron* 464v; káżdy pozwány wedle ſwego mieyſcá y porządku ſtawałby. Ktoby zániedbał cżáſu ſwego/ niechby iy zdano. *ModrzBaz* 90v; *SarnStat* 30, 717, 723, 733, 735, 871; *KlonWor* 77.

cum inf (*2*): áby ſtronie náznáczył czás (ktory zową rokiem) ſtánąć przed ſye náprzećiw komu. *GroicPorz* pv; *BielKron* 412v.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*1*), *taki* (*1*); *na ktory* (*6*), *ktory* (*2*), *poki*(*by*) (*2*), *ktorego* (*1*), *na ktorym* (*1*), *gdzieby* (*1*), *od kiedy* (*1*)] (*14*): *LibLeg* 7/69v, 11/171; A księża IchM niechaj starają się, aby się znieśli przed WKM o taki czas, na ktorym by chcieli usprawiedliwić się sprawiedliwem, żałobliwem i płaczliwem skargam naszem *Diar* 49, 27, 95; *GroicPorz* 1; *BielKron* 306; Ieſliby ten obyczay był przyięt/ tedyby też trzebá zámierzyć cżás [*tempus ... praeteribendum esset*]/ pokiby ktory ſędźia ná vrzędźie miał być/ áby ſkończywſzy wedle cżáſu vrząd ſwoy/ do domu ſię wroćić mógł. *ModrzBaz* 75, 111v; *GórnRozm* K3v; *ActReg* 4, 154; *SarnStat* 7, 133.

W połączeniu z bliższym określeniem długości trwania lub datą (*31*): *MetrKor* 26/62v; *Diar* 22; Ieſli też ktorego wyłożonego Sądu zaymie álbo zaydźie dwu niedźielny czás/ [...] tám iuż wyłożony Sąd dla wielkiego Sądu Burgrábſkiego ginie *GroicPorz* 1; Ale Práwem Goſćinnym ku wypráwieniu

Appellácyey do wyſzſzego práwá czás ieſt dźiewięć dni. *GroicPorz* bb2, r, r3, ſ3v, v v; *UstPraw* I2v [*2 r.*]; vpewnili kſiążętá o przyſzłym Koncilium y poſelſtwie/ áták złożyliſmy cżás na dźień 24. Cżerwcá/ áby ſie towárzyſze ziácháli do Smákaldyey *BielKron* 211, 380v, 412v [*2 r.*]; *ModrzBaz* 92v; *ActReg* 15v; *KochSz* A2v; *SarnStat* 6, 44, 57, 98, 362 (*14*).

W charakterystycznych połączeniach: *czas obliczyć*, *obwołać* (*4*); *czasu pilnować*, *przestrzegać*, *zaniedbać*; *na czasy przypaść* (*3*), *rozłożyć* (*rozłożony*) (*2*); *pytać się o czas*(*ie*) (*2*); *rozłożenie*, *skończenie czasu*; *czas apelacyjej* (*apelowania*) (*2*), *ku bitwie*, *dawności przepadania*, *jego*, *kuczkom*, *do modlitw*, *odkupienia fantu* (*2*); *ku odkupieniu fantu*, *postow*, *postom*, *potykania*, *pozywania* (*2*), *przymierza*, *przymierzu* (*2*), (*oddania*) *przysięgi* (*4*), (*sądzenia*) *rokow* (*7*), *rokom* (*2*), *sądow* (*12*), *do sądzenia* (*2*), *ku sądzeniu*, *sądowy* (*4*), (*złożenia*) *sejmu* (*5*), *sejmowi* (*4*), *sejmowy*, *stoczenia bitwy*, *swoj* (*3*), *ślubu*, *świąt*, *wesela*, *wiedzienia świadkow* (*2*), *wytykania dziesięcin* (*4*), *zapłaty* (*płacej*) (*4*), *ku zapłacie* (*płaceniu*) (*3*), *ku zawodu*, *zjechania* (*2*), *do zjachania*, *ku zjazdu*, *na zjechanie się*, *zjechać się*.

Frazy: »czas przeminął (*a.* minie)« (*3*): *Diar* 27; *BielKron* 306; Nie mniey też y to ma być gániono/ że mężoboycá vłápiony/ poki cżterzy á dwádźieśćia godźin od vcżynienia mężoboyltwá nieminie/ gárdłem ma być karan: á kiedy ten cżás minie [*lapso illo intervallo*]/ tedy iuż niema być gárdłem karan. *ModrzBaz* 80.

»czas się przybłiża« (*1*): gdyż iest wSiedmiogrodzkiey Ziemi prawo, ze Testamenty nie wazą i iedno do Roku atrzech miesięcy, ktory czas iz się przybliza *ActReg* 60.

»czas przypadnie« (*1*): Actio inne perduellium limitowane były do dwu niedzieł [*!*], iuż czas potegodniu sądzenia ich przypadnie *ActReg* 171.

»czas przyszedł (*a.* przychodzi(ł), *a.* przyjdzie)« [*szyk zmienny*] (*16*): Thegoż roku przyſzedł cżás ſłożonemu Koncilium mieſiącá Wrześniá *BielKron* 235v, 15, 51, 97, 211v, 213v (*10*); Cżás przychodzi/ ia pieniędzy niemam/ á przeto vmrzeć wolę/ niż zoſtáć w nieprawdzie. *GórnDworz* T6, Y6; *SkarŻyw* 336; *ActReg* 115; *KlonWor* 73, 77.

»czas wyszedł« (*2*): Gdy cżás przymierzu wyſzedł/ zwiodł bitwę Pálámedes s Troiany *BielKron* 58, 106v.

Zwroty: »da(wa)ć czas« (*6*): *LibLeg* 11/31v; *MetrKor* 37/2v; *BierEz* L3v; *BielKron* 56, 59v; Ieſt też to Rzeczypoſpolitey bárzo pożyteczno/ dawáć ná káżdy rok cżás [*tempora etiam quotannis constitui*]/ ktoregoby ſię ná pewne mieyſce wſzytek rycerſki ſtan z ieżdżał *ModrzBaz* 111v.

»(do)czekać czasu« [*szyk zmienny*] (*2*): nazayvtrz wſkazal do nas [...] yz sye snamy chcze syechacz y dal nam mieſcze wetrzech mylach od Kodemye [...] pyerwſchego dnia pasdziernyka gdzieſmi tego czassv czekaly on niedoczekawſchi czaſſv slozonego rvſzil sye barſo plocho nam nieoznaymywſchi *LibLeg* 11/77.

»mianować czas« (*1*): [*Król*] Miał to na dobrej pamięci, iż był sejmu pośledniejszego mianował czas na ś. Bartłomiej ku skończeniu wszyćkich spraw a potrzeb korunnych *Diar* 22.

»mieć czas« = *habere tempus JanStat* [*szyk zmienny*] (*8*): *GroicPorz* r, r3, v v; A będźie káżdy przed wypráwą woienną y potrzebą v páná ſwego miał czás ſześći niedźiél: w którym á nierychleyſzym cząśie odpuſczenia od páná ſwégo od ſłużby będźie prośił y żądał. *SarnStat* 648, 98, 209, 641, 730.

»czas namienić« (*1*): Cżás náznáczyć. vmowić. námienić. Determinare. *Calag* 582a.

»czas naznaczyć (*a.* naznaczać, *a.* oznaczyć); czas (jest) naznaczon(y); oznaczenie (*a.* naznaczenie) czasow« = *diem statuere Mącz*; *tempus constituere PolAnt*;*determinare Calag* [*szyk zmienny*] (*28*; *15*; *4*): *LibLeg* 11/75; *Diar* 29; *GliczKsiąż* N3; *GroicPorz* pv; *BibRadz* 2.*Reg* 20/5; náznáczyli cżás w oſtátecżne dni Lutego mieſiącá z iecháć ſie im ſpołu oſobámi ſwymi do Preſzporku. *BielKron* 412v, 306; *Mącz* 412a; *GórnDworz* O7; *BiałKaz* D3; *ModrzBaz* 116v; *Calag* 582a; *SkarŻyw* 336, 559; *NiemObr* 149; *GórnRozm* K4v; *ActReg* 49, 154; *Phil* H2; iednák nie dłużéy mamy dźierżeć poddánych náſzych ná mieyſcu/ tám kędy im Wićiámi oſtátecznémi/ to ieſt/ Liſty woiennémi czás y mieyſce oznáczemy/ iedno dwie niedźieli. *SarnStat* 131 [*idem* 132]; tákié Roki ſąd Ziemſki będźie powinien tyle rázów/ ile cżáſów ieſt w Conſtituciách/ którému Woiewództwu náznáczono káżdégo roku. *SarnStat* 717 [*idem* 723, 734]; A iżby więcéy Aktorem nieſzydźiłá pozwána ſtroná/ tedy czás *per quindenam*, to ieſt zá dwie Niedźieli náznáczáią [*terminus praestituitur JanStat* 548] *SarnStat* 803, 7, 30, 44, 117, 132 (*24*); *SkarKaz* 121a, 385a; *VotSzl* E3; *KlonWor* 73.

»ob(ie)rać czas; obieranie czasow« [*szyk zmienny*] (*4*; *1*): V nas lepák nie káżdy kośćioł ſobie cżáſy obiera po ſwey woley/ ále wſzyſtki kośćioły pewne cżáſy máią Swiąt y Poſtow *WujJud* 188, 196; *WujJudConf* 188; *ActReg* 95; *SkarKaz* 121a.

»czas odłożyć (*a.* odkładać)« (*3*): *BielKron* 412v, 413; Odnioſł mi poty[m] Pan Otwinowſki/ iż X. K. ná rozmowę przyzwolił/ cżás do dniá iutrzeyſzego odłożył *NiemObr* 25.

»czas odwłoczyć« (*1*): A jeśliby nam chcieli jaką preskrypcyją ten czas sami odwłoczyć [...] albo też chcieli zwłaczać veteri konsvetudine, [...] abyśmy tak ty krzywdy cierpieli, aż do tego czasu, ktory sami sobie IchM obiorą *Diar* 48.

»czas oznajmić (*a.* oznajmować)« [*szyk zmienny*] (*7*): *LibLeg* 7/31v, 11/71v, 75, 171; *WujJudConf* 153; W trzećich oznáymuią cżás y mieyſce [*tempus et loeus ... edicitur*]/ ná ktore ſię wſzytcy z ieżddzáć [*!*] máią. *ModrzBaz* 116v; *ActReg* 168.

»czas pokładać« (*1*): Item czaſz a dźien y myeſczye kv bithwye ym pokladamy thw wkracowye na dworze naſchym od thego wthorkw nayblyz prziſlego vedw nyedziel *MetrKor* 26/62v.

»czasu pomykać (*a.* pomknąć); czas się pomknął« (*3*; *1*): Wdźięczenem był tego/ iż ſię cżás pomknął/ przeſtałem też ná mieyſcu náznáczonym: tylko mi nie k myśli było/ iż ták máło ſłucháczow być miáło *NiemObr* 25; Potym dzieśięć niedziél cżáſu tego pomkniono. *SarnStat* 649, 649, 943.

»czas (po)stanowić (*a.* postanawiać); czas (jest) posta(no)wion(y)« = *tempus constituere PolAnt*; *constituere diem JanStat*; *tempus constitutum Modrz* [*szyk zmienny*] (*6*; *4*): Ale aby tu był postawion czas, od kiedy już ci iudices zasieść mają *Diar* 95; *Mącz* 504d; *BudBib* 2.*Reg* 20/5; *ModrzBaz* 81; dlia tego pieniędzi nie przijmuie do czasu zezwolionego spanem dzieniſzem czaſ ſtanowiąc. Dzień Wszech Swiętych. *ZapKościer 1580*/15v; *NiemObr* 171; *ActReg* 44; PRaeſcryptia Pánnóm Zakonnym ku dochodzeniu dóbr dźiedźicznycb/ niech będźie od przyięćia Reguły do dwudźieſtu lat. Abowiém ſłuſzna ſie rzecz zdáłá/ áby ten czás był względem zakonu poſtánowión [*ut eum illis praescriptio statui debuit JanStat* 214] *SarnStat* 209, 129, 394.

»przedłużyć, przedłużenie czasu« (*1* : *3*): Sáſkie Kſiążę/ wźiąwſzy ſobie przedłużenie cżáſu odpowiedzi/ ták odpowiedział *BielKron* 211; oni boiąc ſie iákiey walki miedzy przyrodzonemi/ proſili go áby im mało przedłużył cżáſu/ áżby ich poſeł od brátá Kůrfierſtá przyiał *BielKron* 217, 202, 209.

»czasu przemieszkać« (*1*): Pánná po ſzćiu zá mąz we trzy látá y trzy mieśiące, ma czás czynienia práwem przećiwko opiekunowi ſwemu: którégo czáſu, ieſli przemieſzka, iuz práwo vtráći. *SarnStat* 641.

»czasu wiedzieć« (*1*): á Krol Fráncuſki oſobnego ſkoſztowánia żądał z Ceſárzem ſam á ſam czynić/ y żądał czáſu y mieyſcá od niego wiedzieć ktey ſpráwie *BielKron* 205.

»czas zakreszać; zakreszony czas« = *dies constituta a. praefixa Mącz* (*1*; *1*): Dimissoriae literae, vulgo apostolos vocant, Gdy ſędźia ná vſtánie ſtrony Apeluyący ápellácieу dopuſzcza á czás zakreſza áby yą przes ten czás do tego ſądu do którego appeluye przeniosł. *Mącz* 226b, 88b.

»czas założyć« (*1*): *SarnStat* 45 *cf* »czas podobny«.

»czas zamierzyć; czas zamierzony« (*4*; *1*): *ModrzBaz* 75; *GórnRozm* K3v; Aby im dan był Iurament Authentice królewski, z Pacta Conuenta aby im się dosyc działo y czas do wykonania zamiorzył *ActReg* 4, 4; *SarnStat* 1278.

»czas złożyć (*a*, składać, *a*. położyć); (ma być) czas złożon(y)« [*szyk zmienny*] (*14*; *2*): *LibLeg* 7/69v, 11/77, 164; *RejKup* b7, c5v; ſkłádáią czás ná pierwſze ich zeſzćie ná Ratuſz Krákowſki. *GroicPorz* bb2; A kiedyby kogo pozwano/ á w zyemi by go niebyło/ tákiemu ná roku záwitym ma być czás płacey złożon/ proſto zá 18 niedzyel *UstPraw* I2v; *BielKron* 206v, 211, 380v; *Mącz* 413a; *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 57, 734, 742; *KlonWor* 62.

»czas zmowić (*a*. umowić, *a*. namowić); czas się namowi; umowiony czas« = *determinare Calag* [*szyk zmienny*] (*6*; *1*; *1*): *LibLeg* 11/82v, 182; Statutus dies cum hoste, Nárzeczony/ vmowiony czás potykánia z nieprzyiacielem. *Mącz* 417c, 413a; *Calag* 582a; cosię będzie mogło odprawic odprawi inszym rzeczom czas się namowi *ActReg* 12, 4, 148.

Wyrażenia: »dalszy czas« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Gdy to Ceſárzowi powiedzyano/ [...] nie był od tego/ tylko cżás dálſzy odłożył do środ poſtu. *BielKron* 412v; *ActReg* 154.

»dawność czasu« (*1*): tám iuż oné dzieći ſwoim aduerſarzóm nie będą ſie móc bronić dawnośćią/ álbo milczeniém ták wiele lat/ w których nie byli ſądzeni: ále tylko niech ſie ſczycą dawnośćią tego czáſu [*temporis praescriptione JanStat* 572] *SarnStat* 779.

»czas dłuższy« (*1*): áby Przemyſłkié Roki wolniéy były ſądzoné/ y czás miáły dłuzſzy ku ſądzeniu tych Roków Przeworſkich náznáczamy/ to ieſt we trzy niedźiele od Aktu Roków Przemyſłkich. *SarnStat* 730.

»inszy (*a*. in(n)y) czas« = *alia tempora JanStat* [*szyk 6* : *1*] (*7*): cżekáiąc Máxymiliana Ceſárzá z rádośćią/ ktory przez poſły odkłádał iny cżás cżęſtokroć *BielKron* 413; *SarnStat* 558, 717, 725, 733, 734, 735.

»czas mianowity« (*3*): o ſądźeniu [*!*] Roków Ziemſkich Woiewództw wysſzéy opiſánych/ które *propter legalia impedimenta* ná czáſy miánowité częſto niedochodzą. *SarnStat* 717 [*idem* (*2*)] 723, 733.

»czas niemały« (*1*): Cżás nyemáły ná náuki ſynom ſwym/ áby náznáczyli tego potrzebá *GliczKsiąż* N3.

»czasu odwłoka (*a*. przewleczenie)« [*szyk 1* : *1*] (*2*): A iżem przedtym niewiedział o tych liśćiech/ ſpodziewałem ſie/ że zá tymi cżáſow odwłokámi y mey trágedyey ſie odwlec miało *KochOdpr* A2; *ActReg* 135.

»czas pewny« = *certum tempus Modrz* [*szyk 9* : *4*] (*13*): *LibLeg* 7/69v; i pewny czas sejmowi był opisan *Diar* 25, 29; *GroicPorz* lv; *WujJud* 188; *WujJudConf* 188; *ModrzBaz* 44v; *GórnRozm* K3v; *ActReg* 4, 44; *SarnStat* 717, 723, 733.

»czas podobny« (*1*): A X. Arcybiſkup [...] do Rad oboygá narodu roſpiſáć zárázem ma/ y czás podobny záłożyć ná ziechánié ſie do przeſłuchánia onego Poſłá *SarnStat* 45.

»słuszny czas« (*1*): Legitimi dies, Słuſzny czás w práwie ſtronóm opiſány áby ſie mogli ku práwu przigotować. *Mącz* 190c.

»ten czas« [*szyk 13* : *2*] (*15*): *LibLeg* 11/75, 77; *Diar* 27, 48; KV wypráwieniu á ſkończeniu Appellácyey kthora idźie ná wyſzſze Práwo/ dálſzy dźień ieſt ſzeſć niedźiel/ licząc then czás/ od tego dniá/ w ktory ſye ſtánie Appellácya. *GroicPorz* bb2; *ModrzBaz* 80; *ActReg* 64; *SarnStat* 209, 394, 649 [*2 r.*], 725, 779, 943; *SkarKaz* 121a.

»czas wolny« (*1*): á potym ku rumowániu káżdy [...] czás ſześć niedźiél wolny niechay ma [*tempus sex septimanarum liberum habeat JanStat* 100] *SarnStat* 98.

[»zeście czasu«: obieczuyącz iſch przes iuſch namyenyony czaſz trzech lyath any ona any zadney czlowiek ynny [...] yego wnaymye thim gabacz niebądzie. On theſch zaſzyą przed zeſchcziem tegotho czaſſu ſthąd ſzyą nyeruſchey *ZapWpolActAdv 1545* 202/199v.**]**

Szeregi: »czas i (a) dzień« [*szyk 5* : *2*] (*7*): Thedi bandzie proſzil, aby ye^{go} M czaſz y dzyen pewny zloſzicz raczil, na kthori by thy rzeczy a granycze bycz myaly oglyandovany. *LibLeg* 7/69v, 11/71v; *MetrKor* 26/62v; *BielKron* 206v; *SkarŻyw* 559; *SarnStat* 852; *SkarKaz* 385a.

»fryszt albo (i) czas« (*2*): *GroicPorz* v v; iż káżdy *ſiue Actor*, *ſiue reus*, który potrzebuie continuować *cauſam*, ma mieć fryſztu y czáſu od dniá Koronáciiéy náſzéy rok. *SarnStat* 6.

»czas i (a) godzina« [*szyk 1* : *1*] (*2*): A ponieważ w tem práwie [...] ták lię wiele roznośći zámyka/ y oſob zá ieden wyſtępek iednákim obycżáiem od roznych vcżyniony/ nie iednáko płácących/ y godźin á cżáſow ku poimániu poſtánowionych [*et horarum ac temporum ad comprehendendum homicidiam constitutorum*]: coż inſzego mamy myślić o tych ktorzi to práwo ſtánowili/ iedno to/ że y zá prawdą nieſzli *ModrzBaz* 81; *SarnStat* 776.

»czas, (i *itp.*) miejsce« = *tempus et locus* (*a. locus et tempus*) *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; *dies et locus JanStat* [*szyk 33* : *14*] (*47*): *LibLeg* 11/75, 82v; ktorzybykolwiek na woynę wynien yachać. ſkoro wtore wyczy windą. [...] a dowie ſię o mieyſczu y o cżaſye czterzech nyedzielach po obwolaniu wyczy *ConPiotr* 32v; *Diar* 28, 29; *BielKron* 56, 59v, 205, 402; *Mącz* 481d; *GórnDworz* O7; *ModrzBaz* 116v [*2 r.*]; *SkarŻyw* 118; *NiemObr* 25; Mieyſce ná zamku/ cżás we dwie niedzyeli/ Z woley krolewſkyey náznáczony mieli. *KochSz* A2v, A2v; *GórnRozm* K2v; *ActReg* 44, 148; *Phil* H2; *SarnStat* 18, 30, 31 [*2 r.*], 57, 117 (*24*); *CiekPotr* 39; *KlonWor* 62.

»czas(y) i (albo) rok« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *MetrKor* 37/2v; ſądy Ziemſkié y Grodzkié y Podkomorſkié ſądzoné y odpráwowáne ná Roki y czáſy ſwoie náznáczoné bydź máią. *SarnStat* 871.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle, według, podług, wedla czasu« = *iuxta tempus*, *pro tempore JanStat* (*6* : *2* : *2* : *1*): yzeſmi sye ſyecbaly na dZien pietnaſti Mieſſyacza vrzesnya wedlie naznaczonego czassv *LibLeg* 11/75; A po odſądzeniu Poroczek w Káliſzu/ Konińſkié we dwie niedźieli: á w drugich

powiećiéch zá nimi/ podług cżáſów Conſtitucią opiſánych/ ſądzone były. *SarnStat* 725, 31, 117, 346, 417, 728 (*10*).

5. *Rodzaj rachuby czasu ze względu na ruchy ciał niebieskich*; *tempus Murm*, *BartBydg*, *Mącz*, *Vulg*, *PolAnt*; *hora Mącz* (*103*) : *BartBydg* 152b; *BielŻyw* 136; Stworzył Mieſiącz na rozdział cżaſow *WróbŻołt* 103/19; *BibRadz* I 1c *marg*; *LeovPrzep* F2; *Oczko* 29v, 30; *KochPs* 155; *SkarŻyw* 258; Tenże y niebo nátknął gwiazdámi ślicznémi/ Aby ludźióm znáczyły cżáſy/ biegi twemi. *KochPhaen* 1; *KochPieś* 72; *ArtKanc* P14; *ZawJeft* 14; *GrabowSet* K3v; *LatHar* + +7v.

czas czego (*2*): Niektoreſmy też wyrozumieli ktorzi tym obyczżaiem zwykli byli cżas dnia y nocy dzielić *KwiatKsiąż* P4v; *GostGosp* 84.

W charakterystycznych połączeniach: *czas*(*y*) *dzielić*, *założyć*, *znaczyć*; *czasu* (*czasow*) *poezątek*, *rachunek*, *rozciągnienie*, *rozdział* (*3*), *znak*.

Wyrażenia: »odmienność (*a*. odmiana) czasow« (*3*): Y czemuż ieden dzień ieſt zacnieyſzy niż drugi/ gdyż wſzythká świátłość dniow wroku od ſłoncá pochodźi? Rozdźielone ſą rozſądkiem Páńſkim/ ktory odmiány cżáſow [*immutavit tempora Vulg*] y dni świętych rozrządźił. *BibRadz Eccli* 33/8 [9]; *RejAp* 99v [*2 r*.].

»pewne czasy« (*4*): *LubPs* X6; Niech będą świátłoſći ná rozpoſtrzeniu niebieſkim/ ku rozdźielániu dniá y nocy/ á niech będą ná znáki y ná pewne cżáſy/ tákże ná dni y ná látá [*sint in signa et tempora et dies et annos*]. *BibRadz Gen* 1/14; *BudBib Gen* 1/14.

»tamten czas« (*1*): y ná COncilium Nicéńſkiém/ które przed dwunaśćią ſet lat poſtánowili/ áby záwżdy Luna cztérnaſta bywáłá: miárkuiąc z támtego cżáſu/ że dwunaſtégo Kwiétniá/ Aequinoctium záwżdy bywáć miáło *Oczko* 30.

»wypełnienie czasu« (*1*): Theſz yſz then kſyązycz yeſt uypelnyenye czaſu bo ſyą tam poczyna yeſyen *PatKaz III* 113v.

Szeregi: »czasy, (i) dni« = *tempora et dies Vulg*, *PolAnt* (*5*): *Leop Gen* 1/14; *BibRadz Eccli* 33/8; *BudBib Gen* 1/14, I 1b *marg*; Znáki dáne ná cżáſy/ ná dni y látá: y biegi dźiwne dáne ná poznánie mocy y mądrośći Bozkiey: obroćili ſobie ná wieźdźby y cżáry. *SkarKaz* 518a.

»czasy i lata (*a*. roki)« (*4*): Záchowywaćie dni/ y kſiężyce/ y cżáſy/ y látá [*tempora et annos*]. *BibRadz Gal* 4/10 [*przeklad tego samego tekstu* (*3*)] *KuczbKat* 295; *BudNT Gal* 4/10; *WujNT Gal* 4/10.

a. *Lata* (*16*) : *Leop Sap* 4/13; Abowiem gdy zliczymy cżáſy od w niebo wſtąpienia Páńſkiego áż do roku 1034 [...] tedy [...] naydziemy podobno onego Benediktá dziewiątego *RejAp* 165.

czas czego (*1*): Wiárą/ y ſámá Sará będąc niepłodną wźięłá moc ku przyięćiu naśienia/ y mimo czás wieku ſwego [*praeter tempus aetatis*] (*marg*) porodziłá. G. (–) *WujNT Hebr* 11/11.

czas czyj (*2*): *RejPos* 298v; Iákiego ſmętku y wielkiey żáłośći przez wiele cżáſow ſwych vżywał. *RejZwierc* 125v.

W połączeniu z liczebnikiem (*3*): panna Marya przeth tyſyącz tyſyączy czaſow wſzytko uprzedzyla *PatKaz II* 69; *BudBib Dan* 4/13, 20.

Wyrażenie: »wiele czasow« (*5*): *RejWiz* 22; *BielKron* 5; A byłá Anná Prorokini dzyewká Phánuelowá s pokolenya Aſſer/ tá iuż byłá przetrwáłá wyele cżáſow *RejPos* 28v, 298v; *RejZwierc* 125v.

Szeregi: »lata a(l)bo (a, i) czasy« [*szyk 4* : *1*] (*5*): *BielŻyw* 82; Bo więtſzyć dziw gdy młoda/ záwiła ſupryná/ Vmie ſwoy ſtan vważyć/ á niżli łysiná. Bo tey látá y cżáły/ wiele pomagáią *RejZwierz* 70v; *RejZwierc* 125; *BudBib* I 197a *marg*; gdyby Zydowſcy Piſárze w opiſániu rzeczy [...] liczby álbo cyfr/ w opiſaniu lat/ ábo cżáſu vżywáli *CzechRozm* 137.

»czas albo wiek« (*1*): Przed potopem wiele cżáſow álbo wiekow było *BielKron* 5.

b. *Pora roku* (*17*) : ALe iż rozne ſą cżáły w roku/ też ſą y rozne przypadki y w goſpodárſtwie *RejZwierc* 107; *SkarŻyw* 126; cżáły rozmáićie dla ćiebie ſzáfuie/ wioſną/ látem/ ieśienią y zimą *LatHar* 674.

czas czego (*5*): *Mymer*[1] I7; Pretho natura ſprawiła cżtyrzy rozdziały roku/ cżtyrzy też ſą cżęśći nieba od ktorich ty tho cżały roku biorą początek *KłosAlg* A2v; *Mącz* 443a; *SkarŻyw* 207; *LatHar* ++7.

W charakterystycznych połączeniach: *czas roku* (*3*), *zimy*.

Frazy: »czas [*jest*] dobry« (*1*): á iż o thym cżęſta wzmianká bywa/ który czás w rok tym rzeczam nalepſzy/ ná prędce odpowiedź: iáko wſzyſtkim lekárſtwam którém źimá y kánikułá podeyźrzána/ ále Ieśień á Wióſná naprzyſtoynieyſza *Oczko* 29.

»czasy idą« (*1*): Widziſz iáko cżáły idą káżdego roku/ Wioſná náſtawſzy/ ziemię ogrzawſzy [...] Láto zá ſobą przywodzi *RejZwierc* 171v.

»czas się przybliża« (*1*): GDy ſie iuż lato dokończawa á cżas ſie iuż ieſienny przybliża *FalZioł* V 72.

Wyrażenia: »czas jesienny« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *FalZioł* V 72; Autumnitas, antiquum pro Autumno, Yeſienny czás. *Mącz* 22a.

»letni czas« (*1*): Aestivum tempus, Summer tzeit. Letni czás *Murm* 8.

»pogodny czas« (*1*): Temperatissimum anni tempus, Napogodnieyſzv czás roku. *Mącz* 443a.

»ten czas« (*3*): *KochPieś* 3, 15; bo ma ná to bacżyć/ iż Ieśień cżwarta cżęść roku: á ták nie ma tego cżáſu dármo puſzcżáć *GostGosp* 64.

»wesoły czas« (*1*): Teraz naweſelſzé czáły/ Zielenią ſye pięknie láły. *KochPieś* 34.

c. *Doba* (*2*) :

czas do czego (*1*): Dies civilis, Cás do obrócenia słońcá/ to yeſt/ Cżtery y dwádzieścią godzin. Noc y dźień weſpołek *Mącz* 88a.

Ze zdaniem przydawkowym (*1*): Aequinoctium. Czás gdy dźień s nocą yednákiey długośći yeſt. *Mącz* 4c.

d. *Godzina*, *pora dnia* (*35*) : *KrowObr* 195; Dies artificialis qui alias naturalis apud veteres, Cás od wſchodu áż do zachodu słońcá. *Mącz* 88a; Antelucanum tempus Czás przede dniem niżli oſwitnie. *Mącz* 198a; *WujJud* 187.

czas czego (*3*): *HistRzym* 50v; *WujJud* 187; Pewne cżáły modlitwy/ zdawná ſię chowáią. *LatHar* 302 *marg*.

czas do czego (*1*): O Modlitwie y cżáſach do niey ták mowi/ w tychże kśięgach de Virginitate: rozmyślay Pánno w piśmię [*!*] świętym [...]. Wſchodzące słońce niechay naydzie kśięgi wręku twoich. po trzećiey godzinie przy Mſzy będzieſz *SkarŻyw* 393.

czas ku czemu (*1*): A modlitwá vſtáwiczna ináczey od nas záchowaná być niemoże/ iedno gdy káżdego dniá pewne cżáſy álbo [*!*] godźiny ku modlitwie mamy *WujJud* 187.

czas na co (*1*): á gdy cżás nocny ná odpoczynienie przy chodził: położyli ſię w polu y ſpali *SkarŻyw* 356.

Ze zdaniem przydawkowym [*zawsze z odpowiednikiem*: *ten*; *gdy* (*1*), *ktorego* (*1*)] (*2*): Crepusculum — Mrok, cżgſten [*!*] ktorego ſzie łaczy noc zedniem poſpoliczie nawieczor. *Calep* 269a, 447a.

W połączeniu z liczebnikiem (*4*): *SienLek* 120v; Dániel Prorok trzy cżáſy przez dźień ná modlitwę ſobie obierał. *LatHar* 302, 302; *WujNT* 439.

W charakterystycznych połączeniach: *czas modlitwy* (*2*), *ku modlitwie*.

Fraza: »czas przychodził« (*1*): *SkarŻyw* 356 *cf czas na co*.

Zwroty: »czasy rozmierzać« (*1*): ktorymi [*naczyniami*] godziny y czaſy rozmierzaią *KwiatKsiąż* L4v.

»czasy upatrować« (*1*): Iuż cżáſy vpátruie iuż liczy godziny. S cżáſem ieść/ s cżáſem ſie kłáść *RejWiz* 91v.

Wyrażenia: »czas naznaczony« (*2*): Iáko w ſtárym zakonie były pewne czáſy modlitwom náznáczone *WujNT* 439, 525.

»czas nocny« [*szyk 3* : *2*] (*5*): Nocturnum tempus, Nocny czás. *Mącz* 252a; *SkarŻyw* 356; *ArtKanc* T5; *GrabowSet* V2v; *SkarKaz* 608a.

»pewny czas« (*7*): *Mącz* 510b; *WujJud* 187 [*2 r.*]; PEwne cżáſy mieć do modlitwy/ y w piſmie świętym/ y w Kośćiele Bożym/ nie nowiná. Siedmkroć przez dźień chwałę P. Bogu Dawid oddawał *LatHar* 302, 302 *marg*; *WujNT* 439, 525.

»poranny czas« (*2*): Matutinus – Poranni iczas [*!*]. *Calep* 644a; *LatHar* 254.

»pułnocny czas« (*1*): CHyliło ſię dobrze s pułnocnego cżáſu/ Zwierz ſie wráćał z paſzey do gęſtego láſu. *WisznTr* 30.

»słuszny czas« (*1*): Po nim [*po kogucie*] ſluſſne czaſi znaią *RejRozm* 404.

»czas ten« (*2*): Gallicinium – Czas ten w nocy, gdi kurowie poczinaią piąc. *Calep* 447a, 269a.

»czas wieczorny« = *vesper Mącz*, *Calep*; *serum Calep* [*szyk 2* : *1*] (*3*): Vesper, etiam dicimus, unde cum vesperum dicimus neutro genere subadimus tempus, Wieczorny czás. *Mącz* 489d; *Calep* 974b, 1117a.

»zaranny czas« (*1*): Matutinum tempus. der morgen. Záránny czás *Murm* 13.

Szeregi: »dzień i czas« (*1*): chwały twey/ dźień będźie pełen/ y cżás nocny. *GrabowSet* V2v.

»czas(y) i (a(l)bo) godziny« [*szyk 5* : *1*] (*6*): *KwiatKsiąż* L4v; *WujJud* 187 [*2 r.*]; Godźiny kośćielne álbo Paćierze Kśiężey/ ktore zową *horas Canonicas*, to ieſt porządzone ná cżáſy y ná godźiny pewne Paćierze/ ktore Papieżnicy śpiewáią ſobie/ álbo mowią/ nie były znáiome onemu Kośćiołowi Bożemu pirwſzemu. *WujJudConf* 186v; *WujNT* 439; *SkarKaz* 608a.

6. *Znak wróżbiarski*; *tempus PolAnt*, *Vulg* (*5*) : *PatKaz III* 97v; wżdyć przedſię Plánety moc máią/ Gdyż owi práktykarze cżáſy powiedáią. O niemocach/ o śmierciach/ o pewnych przygodach *RejWiz*

137; *WujJud* 35; Y przewodził ſyny ſwe przez ogień w dolinie ſynow Hinnomowych: cżáſow lepak przeſtrzegał báwiąc ſię praktykárſtwem y cżárámi/ rádził ſię pytonow y cżárnokſiężnikow *BudBib* 2.*Par* 33/6; *WujNT Eph* 1/10.

7. *Termin gramatyczny odpowiadający dzisiejszemu terminowi „czas”* (*obejmuje też bezokolicznik*) (*12*) :

Zestawienia: »czas nieskończony« = *bezokolicznik* (*3*): Boby mym zdánim/ mowiąc o Bogu/ właśniey *infinitiuum tempus*, cżás nieſkończony Bogu ſłużyć mogł niż ábo *praeſens* ábo ktory inſzy. *CzechEp* 67, 68 [*2 r.*].

»czas niniejszy [= *teraźniejszy*]« (*4*): Gdyż nie ták w Hebreyſkim ſtoi: Bo też oni cżáſu ninieyſzego/ *praeſens*, nie máią *CzechEp* 67, 67 [*2 r.*], 68.

»czas przeszły« (*2*): Abowiem v Prorokow częſtokroć cżás przeſzły bywa położon zá przyſzły w cżym ſię nam znáczy wielką pewność tego co ſię ma ſtác ná potym iákoby ſię też tho iuż wykonác miáło. *BibRadz* I 303c *marg*; *CzechEp* 68.

»czas przyszły« (*5*): *BibRadz* I 303c *marg*; *RejAp* 122v; *GrzegŚm* 59; Dla cżego mędrſzy regułkę tę wynáleźli/ iż cżas przyſzły zámyka w ſobie/ y ninieyſzy y przeſzły y przyſzły cżás. *CzechEp* 68.

»terazniejszy czas« (*1*): Y nie rzekł; ktore zá was będzie wydáne: ále/ ktore dáią ábo dáię zá was/ w teráznieyſzym cżáśie. *WujNT* 286.

8. *Użycia błędne, wynikłe z różnic w tłumaczeniu oryginału* (*4*) :

a. *Zamiast „skronie”* (*2*) : *Leop Ps* 131/5; Y damli odpocżynek cżáſom moiem rć. Oto widziſz na oko/ iako ſię ięzyki mſzczą krzywdy ſwey nad temi co nimi gardzą/ á bez nich do tłumáczenia piſmá świętego przyſtępuią. Słowo Laćińſkie Tempora/ ácż dwie rzeczy znacży/ to ieſt/ y cżáſy i ſkroni/ wſzákże tu niemoże/ iedno ſkronie znáczyć *BudBib* I b2.

b. *Zamiast „pan”* (*2*) : Więc y ono ieſt znáczne mieyſce/ gdźie miáſto tego co my w Láćińſkim czytamy. Pánu ſłużący/ Grekowie czytáią: Cżáſowi ſłużący; przez odmianę κυρίω, w καιρῶ. *WujNT przedm* 14, 565 *marg*.

9. *Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej*: »siedm czasow« (*1*) : Symmonianum vel symmoniacum trifolium, Nieyáki rodzay koniku trawy zwłaſzczá w łąkách roſtącey niektórzy máyą zá to ziele ktore ſiedm cżáśów zową. *Mącz* 436c.

****** *Bez wystarczającego kontekstu* (*21*) : De Temporibus. Von den czeyten. O Cżáſſyech. *Murm* 5, 5; *Mymer*[1] 3v, 4v, 5; *Mącz* 49b, 52b, 150a, 326c, 404c, 443c, d; *BudBib* I b2; *Calag* 581b; *Calep* [191]b, 1052b, 1053a, 1078a; miał bym nápiſáć czás, otóż wolałbym ie nápiſáć oto ták/ ċás/ álbo ták/ c̀ás. *JanNKar* E2v.

II. *W funkcji przysłówka i przyimka* [*dla konsekwentnego przedstawienia procesów leksykalizacji przysłówka i przyimka zgromadzono tu nawet takie przykłady, które wykazują jeszcze ścisły związek ze wszystkimi znaczeniami* **I**.] (*13653*) :

»czasu, czasow« = *in tempore, temporibus Mącz*; *sub horam, sub tempus Cn* [*zawsze z przydawką*] (*2322* : *534*) (*2856*) : *GlabGad* D7, K; Item zeznal yſch thu Wpoznanyv czapky noze waczky myeſchky wkramyech kradal czaſſu Jarmarkowego. *LibMal 1546*/121; *LubPs* cc5v; *GroicPorz* m3v; *Leop Ex* 13/21; *BielKron* 368, 381v, 394; *Mącz* 305d; *SienLek* 191; *CzechRozm* 54; *Oczko* 2;

CzechEpPOrz **4; *NiemObr* 142; Cżáſow Nieſzpornych był z Krzyżá zdeymowan *ArtKanc* D10v; *ActReg* 51; *GrabowSet* E, O2; *LatHar* 438; *WujNT* 299; MY Ian Olbrácht/ rć. dáiemy znáć/ iż wyſzégo czáſu [*superiori tempore JanStat* 6] zá bozką pomocą [...] ná króleſtwo w tym zacnym króleſtwie náſzym Polſkim [...] ieſteſmy wźięći. *SarnStat* 9, 1087.

~ *czasu czego* (*735*): Widziſs téż oczy moię bytz weſolé/ iaſne ij niepokaloné/ ale cżaſu męki moié/ vzrzyſs ié od żydow zawiązané *OpecŻyw* [79]v, 73v, [79]v, 81, 98v, 151 (*9*); *PatKaz I* 16v, 17; *PatKaz III* 97v [*2 r.*], 99, 99v, 100, 100v (*11*); *TarDuch* B8v; Ieſt barzo dobre lekarzſtwo na ſercze cżaſu mdłoſci *FalZioł* III 6d, *kt*, I 69d, 71a, 73d, II 6a (*36*); *BielŻyw nlb* 3; *GlabGad* B5v [*2 r.*], K4v, L, Lv, L2 [*3 r.*], L2v; *MiechGlab* 77; *WróbŻołt* N2, S5v, S8 [*2 r.*], 70/9, gg (*11*); *RejPs* 24v, 42, 49, 56v, 103v, 212, Ff2; *RejKup* O; *RejKupSekl* a8; czaſu żniwa [*tempore messis*] rzekę żeńcám *MurzNT Matth* 13/30; *LubPs* A3, A3v, Dv, E3v, Fv (*19*); *GroicPorz* c2, h3, o3v, gg3, mm, mmv; áby Mnichy y Mniſſki tzáſu godziny ſmierći przyięłá *KrowObr* 155v, 36, 51v, 157v, 162, 163v, 168, 176; A cáſu cżwartego pokolenia [*Generatione autem quarta*]/ wrocą ſie tu *Leop Gen* 15/16; á cżáſu pomſty [*tempore vindictae*] zgłádzi ćie. *Leop Eccli* 5/9, *Lev* 25/9, *Num* 6/21, 3.*Reg* 18 *arg*, *Ps* 17 *arg*, 145/2 (*18*); *BibRadz Deut* 31/10, 3.*Reg* 15/24, *Iob* 20/28, I 281b *marg*, *Iob* 29/4 (*29*); *OrzRozm* F2, K; Cżáſu národzenia Páná Kryſtuſá Kolno było głową niſzſſey źiemie Niemieckiey *BielKron* 285; Kiedy tym Lápánom ſłońce záchodzi około świętego Lámpártego/ dniá áni świátłá żadnego v nich nie máſz iedno noc przez cáłe trzy mieſiące vſtáwiczńie tylko cżáſu godziny południá ták ſię trochę ćiemnośći obiáśni *BielKron* 295, 2v, 13v, 25v, 81, 84 (*19*); *Mącz* 78b, 163c, 358c, 491d; *SienLekAndr* a3v; *LeovPrzep* A2v, Bv, C2, D, Dv, D2, F2v; *RejAp* 9, 40, 59, 59v, 90v (*15*);*GórnDworz* R8v, Aa; *HistRzym* 37, 71v, 90, 98v; *RejPos* 2v, 29, 30 [*2 r.*], 41, 42 (*70*); *BiałKat* 78v, 190v, 266, 356; *GrzegŚm* 52; V ſkępcá cżáſu wſzytkiego żywotá/ Ná bárzo cienkiey nići wiśi cnotá. *RejZwierc* 217, 35v, 46v, 48, 56, 128v (*10*); *WujJud* 184v; *WujJudConf* 184v, 191; *RejPosWstaw* [21^3]v, [110^2]v, [110^3]v; *BudBib Ruth* 2/14, 2.*Reg* 23/20, I 192a *marg*, 2.*Esdr* 9/27, *Iob* 6/17 (*25*); *Strum* E3v, E4, E4v, G3v [*3 r.*], H3v (*18*); *BiałKaz kt*v, G3; *BudNT Matth* 22/30, 1.*Petr* 4/13; *CzechRozm* 196v, 197v; Wnętrzne walki vſmierza á cżáſu przygody/ Ták mu iecháć ná woynę iáko y ná gody. *PaprPan* Cc2, Aa4v; *ModrzBaz* 22, 34, 35v, 40v, 107 (*15*); *Oczko* 21; *KochPs* 8 [*2 r.*], 46 [*2 r.*], 55 [*2 r.*], 83, 151, 170, 193; raz y kielich złoty cżáſu głodu przedał/ á vbogie żywił. *SkarŻyw* 292, 103 [*3 r.*], 251, 252, 324, 413; *MWilkHist* A3, G; Ten Stopolk [...] cżáſſu pánowánia ſwego wiele ſzkod poddánym bezwinnie poczynił *StryjKron* 185, 472; *NiemObr* 7; *WerGośćPapr* 202; *WisznTr* 28; *KochPieś* 32; *ArtKanc* D12v, K15, R16v; *GórnRozm* Nv; *Phil* D3, L3, M2, M4, N (*8*); *OrzJan* 66; *LatHar* 54, 290, 296, 465; *KołakCath* B2; *RybGęśli* D3; *WujNT Matth* 13/30, *s.* 116, *Luc* 1/10, 8/13, *s.* 256 (*15*); Biorący z Skárbu cżáſu bezkrólowánia, winien ieſt kazni peculatus. *SarnStat* 5, 6, 78, 108, 133, 150 (*33*); *SiebRozmyśl* D4v, Ev, K, Kv; *SkarKaz* 552a *marg*; *CzahTr* B2v, I; *GosłCast* 57. *Cf Wyrażenia*, *Szeregi*.

czasu pod co a. pod czym (*1*): Cżáſu pod Interregnum gránice króleſtwá máią bydz bronione. *SarnStat* 4.

czasu po kim, *po czym* (*4*): á to było te^go^ cżáſu po Alexándrze kiedy Ptolomeus Ewergetes krolował w Egipcie. *BielKron* 129; bo był wielki mor w Rzymie tego cżáſu po záćmieniu ſłońcá y po powodzi. *BielKron* 166v, 322v, 385v.

czasu przed kim, *przed czym* (*7*): *Alexander* też Ceſarz widząc że máło co wyſzych cżáſow przed nim [*superioribus ante se temporibus*] wiele ludźi dla ledá podeźrzenia/ iákoby przećiw máieſtatowi wyſtępne karano *ModrzBaz* 81v; piſmo ś. iáwnie oznaymia [...] iż przyśćie Antychriſtá/ ma być oſtátecżnego práwie cżáſu/ przed ſkończeniem świátá *CzechEp* 349, 349 [*3 r.*], 351, 352.

czasu czyjego (*443*): *ZapWar 1521 nr 2271*; yze czaſſv niegdi Stephana woyewodi nyedawno vmarlego. mytho nyezwiczaynye, od krola yegomyloſczy poddanich bilo wybyerano *MetrKor* 40/825; *BierRaj* 21; *OpecŻyw* C; *PatKaz I* 2; yſz caſu conſtantina czeſarza y heleny matky yego nalezyon był nyktory grob wktorym lezal czlouyek *PatKaz III* 103, 101v [*2 r.*], 102, 103v, 104; Marzecz powiada, cżaſu niego krwie nie puſzcżay *FalZioł* V 46v, I 25d, IV 58d, V 47, 48; *BielŻyw* 25, 78, 129, 132, 140, 142, 168; *MiechGlab* 27, 44, 45, 46, 58, 73; *KłosAlg*. D3v; *WróbŻołt* 43/2, O5; *RejPs* 75v; *RejKup* ſ2; *HistAl* Dv, G4; *MurzNT* 108v; *GliczKsiąż* F2v; *LubPs* A4, A5, O5, R2; *KrowObr* 19, 21, 28v, 29, 30 (*11*); *Leop* 2.*Mach* 12/15; *RejZwierz* 35v; *BibRadz Gen* 6/9, I 378d *marg*; Był cżaſu náſzego mąż ieden mądry Iezus *BielKron* 139, 8v, 9v, 27, 38, 39 (*51*); *KwiatKsiąż* A2; Sub Alexandro, Pod Alexándrem/ to yeſt cżáſu Alexándrowego. *Mącz* 424d, 190d; *OrzQuin* D; *SienLek* 18; *LeovPrzep* C; *RejAp* 168; *GórnDworz* O5; *HistRzym* 61; *RejPos* 10, 58v, 153, 198v, 276v, 313, 350v; *RejPosWiecz*[3] 97; *RejZwierc* 172; *WujJud* A5, 60v, 116v, 126v, 132, 214v; *WujJudConf* 191; *KochList nlb* 3; *RejPosRozpr* c4; *BudBib Lev* 25/31, *Iudic* 15/20; *SkarJedn* A2, 52, 312, 397 [*2 r.*]; *Oczko* 11, 19v, 29v, 30, 30v; *SkarŻyw* [197], 203, 460; *StryjKron* 245; *CzechEp* *2, [380]; *NiemObr* 72, 99, 160, 164; *ReszPrz* 12, 27, 30; *WerGośc* 260; *Phil* M2; *KochCzJan* A2v; *KochFragJan* 3; *WujNT przedm* 5, *s.* 4, 31, 98, 174 (*10*): *SarnStat* 35, 70, 181, 890, 938, 1060, 1189; Iże mnie w tym vgodźić złe ſzczęśćie niechćiáło/ Zeby ſię moich cżáſow to było przydáło. *WitosłLut* A5v; *PowodPr* 20, 23, 38, 72; *SkarKaz* 419a. *Cf Wyrażenia*.

Ze zdaniem czasowym [*w tym z odpowiudnikami*: *tego*(*ż*) (*60*), *jednego* (*32*), *onego* (*13*), *drugiego* (*3*), *innego* (*3*), *niektorego* (*3*), *takiego*; *gdy*(*ż*) (*88*), *kiedy*(*by*) (*18*), *ktorego* (*17*), *gdzie* (*2*), *poki* (*2*), *gdyby* (*1*), *w ktorych* (*1*)] (*129*): *ZapWar b. r. nr 2229*, *1536 nr 2490*; *OpecŻyw* 58v; iże na dziąſlach y na cżeluſtkach cżynią ſie v dzieci kroſteczki/ á nawięczey tego cżaſu: kiedy zęby poczną ſie vkazować *FalZioł* V 37v, I 151d, V 19d, 43; Innego lepak cżaſu gdyż ieden poeta rozliczńimi chwałami wychwalował Allexendra przed Dyogeneſem, Dyogenes wziąwſzy chleb iadł *BielŻyw* 74, 14 [*2 r.*], 56, 63, 133; *WróbŻołt* 31/6, R3v, aa5, ee6; *LibMal 1543*/68, 72 [*2 r.*], *1546*/111v, *1547*/132, 136v, *1548*/147, *1554*/193; *HistAl* A, D5v; *KromRozm III* P7; *GliczKsiąż* C8, F8, O2v; *LubPs* D4v, Iv; *BibRadz* I *6v, 316a *marg*; Mocą Ceſárſką y krolow Koncylia máią być ſkładáne/ zwłaſzcżá tego cżáſu/ ktorego wſzytko krześćiáńſtwo ſkárży ná Papieżá *BielKron* 216; Tedy iednego cżáſu przez ſen gdy o thym rozmyſlał Angioł mu powiedział *BielKron* 299v, 10v, 26v, 60v, 61v, 65v (*30*); Eo tempore quo corpus addictum atque operatum Reipub. esset, Tego cżáſu gdy ná posługách Rzeczypoſpolitey był. *Mącz* 264c; *GórnDworz* B6, S5; Yprzygodźiło ſie cżáſu niekthorego/ gdyż on Ceſarz ſiedział v ſtołu/ przyſzedſzy ná zamek niektory kupiec y kołátał v wrot/ áby go puſzcżono. *HistRzym* 57v,

33v, 52, 54v, 72, 84v, 120v; *RejPos* 21v, 55, 76v, 153; *BielŻyw* 67v; *RejPosRozpr* cv; *BudBib Ioel* 3/1; *Strum* H2; *BudNT* Ii3v; *PaprPan* I2; *ModrzBaz* 26v, 63, 102; *SkarJedn* 126, 299, 345; *SkarŻyw* 58, 86, 107, 133, 202 (*19*); *ZapKościer 1582*/27; *StryjKron* 308, 552, 547; *CzechEp* *2, 237; *NiemObr* 164; *ReszHoz* 136, 137; *ArtKanc* H2; *GostGosp* 10, 104; *Phil* L3; *GórnTroas* 26; *OrzJan* 124; Napewnieyſza to/ y z náuką piſmá ś. bárzo zgodna rzecz ieſt/ tych czáſow ktorych z gośćińcá rozlicznie vſtąpiono/ ſtárych ſię drog trzymáć *LatHar* + 6; *SarnStat* 784, 796; *SkarKaz* 483b.

W połączeniu z bliższym umiejscowieniem w czasie (*43*): *ZapWar 1532 nr 2414*; *MiechGlab* 58; Theſz zeſznawa yſz panu Mokronowſkiemu vkradl czaſzu yednego wdzyen wyelkonoczny ſſtola wdomu podlye ſkoli ſzyedm groſchi *LibMal 1551*/159; *KrowObr* 21; Y pomośćie im áby ſię mogli pomśćić nád tymi ktorzy czyháli ná nie czáſu nieſzczęſcia ich to ieſt dniá trzynáſtego/ á mieſiącá dwunaſtego ktory ieſt Adár/ tegoż dniá. *BibRadz Esth* 16/20; CYmbrowie tego cżáſu/ látá od záłożenia Rzymá 652/ przyſzli z wielkimi ludźmi do Włoch *BielKron* 130; Gdy iuż był ſiodmy á dwudzieſthy dźień mieſiącá Sierpniá/ ktorego cżáſu ścięćie świętego Ianá obchodzi kośćioł/ Turek przyćiągnął pod Węgierſkie woyſko *BielKron* 307, 110v, 122, 123v, 137v, 145 (*28*); Diligenter naviges de mensae decembri, Czáſu mieſiącá grudniá. *Mącz* 78b; *BudBib Ex* 34/17; *ModrzBaz* 115v; *SkarŻyw* 290; *StryjKron* 300 [*2 r.*], 447; *NiemObr* 155; cżáſu ſzoſtey godźiny z krzyżem z miáſtá wiedźion *ArtKanc* D12v; *SarnStat* 726.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu i niekiedy miejsca (*przeciwstawnymi*, *synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*86*): yſz za wolyam y roſkazanym Kxyądza Phyedora [...] y ony theraſſz chodzyly do Walach y ynny ynnich czaſſow theſz za roſkazanym thegoſz pana Stharoſthi czeſtho chodziwaya. *LibLeg* 11/134v, 11/54v; Zwłaſzcża cżaſu morowego/ potem też y inſzych cżaſow ku rozmagithim niemoczam/ Ku działaniu thego iako maſz działać *FalZioł* II 3a; *BielŻyw* 60; Cżemu iednego cżaſu więtſzą mamy chęć ku nie ktorim pokarmom á drugiego ku inſzim *GlabGad* G3; *WróbŻołt* 85/7; *RejPs* 112v, 174v; Potym tegoż cżáſu Alexander kazał ſpráwić w Babiloniey Máieſtat złoty *HistAl* M7v, E5v; á wyęcey trzebá było zgromádzáć koſcyoł niżli rządźić/ dáleko wyęcey teraz oſtátnich tych czáſow *KromRozm III* N4; *GliczKsiąż* H7v; *LubPs* hh5v; A chceſzże thedy wiedzieć? ſkąd ſię Mniſzy wſztzęli/ y ktorego tzaſu? Słuchay. *KrowObr* 133v, 30, 137, Ss3v, Vuv; Cżáſu wieczornego [*in tempore vespere*]/ álić oto záburzká: á ráno [*in matutino*]/ thedy ſie nieoſtoią. *Leop Is* 17/14; Skąd znáć iż Bog nie záraz iednego czáſu vczynił ſwiátá/ ále go dokończył w ſześći dnioch *BibRadz* I 2a *marg*, *Gen* 14/1; Przedtym tá źiemiá byłá pod Moſkiewſkim kſiążęćiem [...]/ ále tych cżáſow ieſt pod krolem Szweckim *BielKron* 294; Thegoż cżáſu álbo máło przed tym Andrzey Bátory z niemáłym pocztem ludu przyćiągnął. *BielKron* 306, 38v, 138, 266, 336; Olim adverbium temporis praeteritum et futurum tempus significat, Przed cżáſy/ dawno przed tym/ też ná po tym czáſu ſwego. *Mącz* 262c; Przyſthoi theż cżłowiekowi/ áby cżáſu woiny/ ábo y záwdy/ miał wſzytki cnoty/ ktore ſie ku vcżćiwośći ſciągáią *GórnDworz* Hh2v, Iv, Hh; *HistRzym* 64; *RejPos* 124v, 204, 344v; Aby to tedy nie było vſtáwieni Ią Chorążowie z dawná y ninieyſzego cżáſu s Chorągwiámi *BielSpr* 6; PIſałem iuż poſtronnych Ludźi ſpráwy Rycerſkie/ dawnych y śrzednich cżaſow *BielSpr* 60v, 16v, 24v, 58; ktorzy pokármy od Bogá ſtworzone gánili/ y zá nieczyſte mieli/ przeto ich ſwoim nie tylko pewnych cżáſow/ ále záwſze

bronili. *WujJud* 198; *RejPosRozpr* c2; *RejPosWstaw* [143²]v; Bo by też y to zátym iść muśiáło/ żeby też y BOg ſam mocy żadney nie miał/ iż iey też teraz/ iáko przeſzłych cżáſow niepokázuie *CzechRozm* 185; Nie będźiem ſie też o mieyſce y cżás ſprzecżáć: ále kędykolwiek y ktoregokolwiek cżáſu ránoli wieczorli/ zgodnie y ſpolnie zſzedſzy ſie/ wſzyſtko to co nam roſkazano [...] vczynimy *CzechRozm* 268v, 54, 132v, 167v, 180v; *ModrzBaz* 91; Iuż dziś tych cżáſow náſzych twoię/ Stolico Rzymſka/ Vlice/ zá morze ſię puśćiły *SkarJedn* 397, 299; á nietylko tych cżáſów/ ále dawnych/ bywáło to zacne lékárſtwo ná wnętrzné choroby *Oczko* 19, 15v; *SkarŻyw* 284; iáko kiedy cżáſu ktorego Páná nimi przećiw ſobie wzruſzył *CzechEp* 368, 266, 375; Iáko tedy onych cżáſow Piotrowemu rządowi wſzyſcy wierni żywi podlegli/ tákże też y teraz/ ktoby ſię chćiał zwáć owcą páná Chriſtuſową/ muśi we zborze vpátrować/ iednego zwierzchniego/ y przednieyſze^{go} páſtyrzá *NiemObr* 28; A náoſtátek teraz nie dawnych cżáſow/ nátworzywſzy ſobie Papieżowie Rzymſcy/ iákichśi Kárdynałow/ [...] tym Kardynałom tylko/ tę moc dáli/ áby oni ſámi/ Papieża obierali *NiemObr* 66, 29 [*2 r.*], 99 [*2 r.*], 171; *WerGośc* 260; *GórnRozm* Kv; Ták ſkromnie ná ón czás Królowie Polſczy żyli/ żeby tych cżáſów y podły ziemiánin wſtydźił ſye ták żyć *KochWr* 28; *Calep* 885b, [892]a; *ActReg* 115; *OrzJan* 77; Tę zá fortunne rzeczy potocżnych poſtępki Pánu Bogu dawno y ſwieżo przeminęłych cżáſow ofiárowano *LatHar* 76; Modlćie ſię wſzyścy zá námi grzeſznymi/ teraz/ y cżáſu śmierći náſzey. *LatHar* 465, 18; *WujNT* 174, 744; *WysKaz* 34; iżby iuż *ex nunc* żadnégo Cłá nie bráno ná potym wiecznych cżáſów od Duchownych od Swietckich ludźi Szlácheckiégo ſtanu *SarnStat* 1022 [*idem* 1013]; Miſtrzowi y Zakonowi iego [...] żadna trudność/ queſtia/ y rzecz z práwá álbo okrom práwá nigdy żadnégo cżáſu [*nullo unquam tempore JanStat* 855] niech nie będźie zádána. *SarnStat* 1078, 18, 499, 890, 1013; *SkarKaz* 39a; Ták ſię dziśieyſzych cżáſow dźieie/ ták y záwżdy. *KlonWor* 34.

W charakterystycznych połączeniach: *czasu* (*czasow*) *jarmarkowego*, *mięsopustnego*, *nieszpornych*, *obojego*, *postnego* (*2*), *rozlicznych*, *rozmaitych*, *roznych* (*4*), *trojańskich*, *wielkonocnych*, *wyższego* (*3*); *czasu adwentu* (*2*), *bezkrolowania* (*2*), *bitwy* (*2*), *choroby* (*2*), *chrztu* (*2*), *ciągnienia*, *czujności* (*2*), *dnia* (*3*), *dnia ostatecznego*, *drogości*, *głodu* (*9*), *gniewu* (*rozgniewania*) (*9*), *godziny* (*2*), *godziny śmierci* (*5*), *interregnum* (*7*), *jarmarku*, *jedzenia* (*2*), *kaźni*, *koronacyjej* (*2*), *kwitnienia*, *łaski* (*3*), *męki* (*16*), *młodości* (*2*), *modlitwy*, *najazdu*, *nauki*, *nawałności*, *nawiedzenia* (*9*), *nędze*, *niemocy* (*2*), *nowego zakonu*, *objawienia* (*2*), *oblężenia* (*5*), *odpoczynienia* (*2*), *panowania* (*10*), *picia*, *pielgrzymstwa*, *płaczu*, *poczęcia* (*2*), *pokusy* (*kuszenia*) (*5*), *pomsty* (*5*), *porażki*, *porodzenia* (*narodzenia*) (*18*), *pospolitego ruszenia* (*6*), *potopu* (*4*), *powodzi* (*3*), *prace*, *prze*(*na*)*śladowania* (*7*), *przygody* (*19*), *przyścia* (*8*), *radości*, *rokow* (*3*), *rozkoszy* (*3*), *roztyrkow*, *sądu* (*40*), *spania* (*4*), *starcia*, *starości* (*7*), *stworzenia* (*3*), *śmierci* (*7*), *śniegu*, *świąt*(*ek*) (*2*), *trwogi*, *ucisku* (*uciśnienia*) (*8*), *udręczenia*, *upadku* (4), *upragnienia* (*4*), (*u*)*trapienia* (*19*), *walki* (*4*), *więzienia*, *wniebowzięcia*, *wybawienia* (*2*), *wygnania*, *zaćmienia*, *zakonu* (*2*), *zarażenia* (*2*), *zbierania wina* (*2*), *zmartwychwstania* (*10*), *zwycięstwa*, *żałości*, *żniwa* (*18*), *żywota* (*9*).

Wyrażenia: »czasu apostolskiego (*a*. czasow apostolskich), apostołow« (*2* : *2*): tedyć pierwſzy krześćijánie/ ktorzy byli tzáſu Apoſtołow/ y pierwſzych ſwiętych mętzennikow/ obrony żadney w Kośćiele krześćijáńſkim nie mieli? *KrowObr* 89v; *OrzQuin* X [*2 r.*]; á nie tylko ſię to dźiáło cżáſow

Apoſtolſkich/ ále do kilku ſet lat potym/ wierni Chriſtyánie/ domow ná chwałę Bogu/ oſobliwych nie budowáli *NiemObr* 23.

»chmurnego czasu« (*1*): Gdy theż Skowronek ſpiewa, tedy dźień pogodny bywa/ bo chmurnego cżaſu zawſze milcży. *FalZioł* IV 24a.

»ciężkich czasow« (*1*): tedy téż Rzeczpoſpolita poko ſie godźi/ ma záżywáć zdrowia y dźielności iego [*Tarnowskiego*]: y w tym ſámym nádźieię ſczęſnégo powodu rzeczy położyć/ który inſzych ćiężſzych y trudniéyſzych króleſtwá tego czáſów/ [...] wiele dokázował. *OrzJan* 66.

»długiego czasu« = *ad longa tempora JanStat* (*2*): Czći oycá twego y mátkę twoię [...] ábyć ſię dobrze dźiało/ y ábyś był długiego cżáſu na źiemi [*sis longaevus super terram*]. *WujNT Eph* 6/3; *SarnStat* 1121.

»czasu dobrego« (*1*): Cżáſu dobrego bądź weſoł *BielKron* 80v.

»drugiego czasu« [szyk *8* : *3*] (*11*): *PatKaz II* 60v; *BielŻyw* 36, 60; *GlabGad* G3; *BielKron* 266; Drugiego cżáſu/ oćiec ieden vmárłego ſynaczżká do iego klaſztoru przynioſł *SkarŻyw* 252, 497, 498, 527, 596; *NiemObr* 171.

»dzisiejszych czasow (*a*. dzisiejszego czasu)« = *hodie Modrz*; *modernis temporibus JanStat* [*szyk 66* : *17*] (*83*): *LibLeg* 11/80v; *ForCnR* A2; *FalZioł* I 24b, 45d, 101a; *SeklKat* A2v, E2; *MurzNT* 31, 108v *marg*; IŻ dziſieyſſych cżáſow ludzie wdáli ſie ná bárzo zbytnye a vbezmyerne zbyeránye á nábycye pyenyędzy *GliczKsiąż* Mv, I2, O6v; *LubPs* A4, A5; *GroicPorz* ddv, kk3, kk3v; *OrzRozm* P3v; *BielKron* 5, 5v, 260v, 267v, 273 (*9*); *SienLek* a4, V2; *GórnDworz* B6, Ee2v, Ee3v, Ee6v, Hh5; *RejPos* 79, 209v *marg*, 275, 276v, 288, 313; *BiałKat* 93v, 383v; *RejZwierc* 183; *RejPosRozpr* b3, cv, c3v, c4 [*3 r.*]; *RejPosWstaw* [41^{2}], [41^{4}]v, 42 [*2 r.*], 44, [110^{3}]v, [143^{2}]v; *Strum* G3; Ia też widząc potrzebę cżáſu dziſieyſzego/ Przyſzedłem s tym orſzakiem ludu ſpiſánego. *PaprPan* A4v, Z2, Ccv; *ModrzBaz* 59v, 60v, 90v, 98, 118v; *SkarJedn* 382; *SkarŻyw* A4; *NiemObr* 99, 159; *ReszList* 148; *WerGośc* 203; *ArtKanc* N14, N16, P8v; *Phil* F2, M, O3; *SarnStat* 384, 408, 924; *SkarKaz* 119b; *SkarKazSej* 687b; *KlonWor* 34.

»czasu fortunnego« (*1*): Iákoż wprawdzie ſerce náſze [...] w thych [*rzeczach*] ſie kocha/ ktore były przy nas/ cżáſu fortunnego. *GórnDworz* H7.

»czasu godnego (*a*. czasow godnych)« (*3*): *FalZioł* IV 3a; *MiechGlab* 65; á przykázał ábу thych dárow máthká iego ſtrzegłá/ á cżáſu godnego ábу mu ie dáłá. *HistRzym* 61.

»czasu gorącego« (*1*): ROwnie iák buyna Láni cżáſu gorącego/ Z wieliką chućią żąda źrzodłá chłodzącego; Tymże kſztałtem wielice prágnie duſzá moiá ku tobie Pánie. *ArtKanc* Q8.

»inszego czasu (*a*. inszych czasow)« = *alias Mącz*, *Calep*, *JanStat* [*szyk 42* : *9*] (*51*): *LibLeg* 11/134v; *FalZioł* II 3a, V 52v; *BielŻyw* 14 [*2 r.*], 74; *GlabGad* D7; *SeklKat* V2v; *HistAl* E5v; Co ſye inſſego cżáſu dali Bog dowodnyey pokaże. *KromRozm I* F; *KromRozm III* K8; *GroicPorz* d3; *UstPraw* A3; *BielKron* 353v, 390, 465; *Mącz* 6d; *GórnDworz* K7v; *GrzepGeom* O4; *KuczbKat* 205; *BielSpr* 16v; *WujJud* 193; *BudBib* c2; *BudNT* Ff8v; *CzechRozm* 132v, 204v, 261v; Przez cáły wielki poſt nigdy ſię nieprzewłoczyłá/ ácż y innych cżáſow rzadko *SkarŻyw* 160, 304; *Calep* 52b; *GostGosp* 106; *OrzJan* 69, 73, 108; *LatHar* 198, 212, 302, 680; *WujNT* 323; *WysKaz* 34; *SarnStat* 171, 225, 528, 796, 890 (*10*); *GrabPospR* M2v.

»jednego czasu« = *kiedyś*, *niegdyś*; *uno tempore Mącz*; *aliguando*, *quondam Modrz* [*szyk 132* : *69*] (*201*): Liſzká cżáſu iednego/ Szłá do domu Gędźcowego *BierEz* I, L3, O4v, R; *OpecŻyw* 55v, 56, 58; *ForCnR* C4v; *PatKaz II* 63v, 78 [*2 r.*]; *FalZioł* IV 56a; *BielŻyw* 1, 16, 25, 46, 47 (*23*); *GlabGad* G3; *MiechGlab* 71; *LibMal 1544*/81, *1548*/140, *1551*/159, 160v, *1554*/190v; *HistAl* A; *MurzNT* 103v; *GliczKsiąż* A3v, C2, C6v, C8, F8, H7v; *GroicPorz* kk3, pp2; *OrzRozm* I4, N4, Rv; *BielKron* 10v, 28 [*2 r.*], 28v, 51v, 62v (*47*); *Mącz* 504a; *SienLek* 95; *GórnDworz* P6, P7v, Qv, S5, Y7v, Z4, Z5; Y ſtáło ſie iednego cżáſu/ że był zápalon wielką miłośćią ku ſwey ſieſtrze *HistRzym* 31, 11, 13v, 18v, 33v, 36 (*24*); *RejPos* 76v, 330v, 347v; *HistLan* D4; *RejZwierc* 80; *BielSpr* 43v, 44, 47, 67v; *Strum* Q2; *ModrzBaz* 29v, 47 [*2 r.*]; *SkarŻyw* 35, 58, 70, 86, 98 (*41*); *NiemObr* 9, 41, 148; *Phil* G, L3, Q; *LatHar* 128, 661, 703; *SkarKaz* 44b; *CzahTr* D4v, K3v, K4.

»jednego czasu« = *równocześnie*; *eodem intervallo Mącz* [*szyk 14* : *1*] (*15*): *PatKaz III* 95v; *FalZioł* I 93c; Synchronus, Rowiennik/ yednych lat. Latine coetaneus, vel contemporaneus. Synchroni, Którzy yednego czaſu żyli. *Mącz* 52c, 199b, 437a, 443d, 475a; *GórnDworz* B5v; Tymi też ſłowy ſpołem tho wyznawamy/ iż iednáż Páná Chriſtuſowá perſoná/ iednego cżáſu/ y w Piekle byłá/ y w grobie leżáłá. *KuczbKat* 45; *WujJud* 132v; *CzechEp* 375; *NiemObr* 178; *ReszPrz* 76; *Calep* 209a; *WujNT* 563.

»jednego czasu« = *w krótkim czasie*, *nie zawsze* [*szyk 2* : *1*] (*3*): iże ſpráwá Woienna/ álbo zwyćięſtwo nád nieprzyiaćielem otrzymáne/ cżáſu iednego tylko bywa pożyteczne *GroicPorz* B; *BibRadz* I 2a *marg*; *NiemObr* 171.

»czasu jesiennego, jesieni« (*2* : *2*): cżaſu Ieſiennego korzenie ma być kopano ku lekarſtwam *FalZioł* I 54a, V 54v; *BielKron* 418; *StryjKron* 120.

»czasu każdego« = (*in*) *omni tempore Modrz*, *JanStat* [*szyk 29* : *23*] (*52*): *FalZioł* III 23d; *RejPs* 214; A ya wyznam ſławnye Páná vſty beſpyeczżnymi/ Chwaląc go cżáſu káżdego tu myędzy wſſytkimi *LubPs* Z2, Bv, D2v, E4, L2, M3 (*26*); *BibRadz Ex* 18/26, I 133c *marg*; ieſt krainá ich weſoła/ roſkoſzna/ owocow/ źwierzá/ laſow doſyć/ ktore záwżdy źielone ſą y kwitną káżdego cżáſu. *BielKron* 447, 32, 44, 81v; *GórnDworz* Ee8; *RejPos* 60; *KuczbKat* 285; *BielSpr* 16v; *WujJud* 195; *ModrzBaz* 22v; *SkarJedn* 265; *ReszPrz* 16, 27; *GostGosp* 130; *Phil* B; *LatHar* 2, 18, 637; *WujNT* 322, Yyyyyv; *SarnStat* 178, 922.

»ktorego, ktorego(ż)kolwiek czasu (*a*. ktorych czasow)« = *kiedy*, *kiedykolwiek*; *wtedy*; *quo*(*quo*) *tempore Mącz*; *quando*, *quum Calep* [*szyk 51* : *I*] (*48* : *4*): *LibLeg* 7/41, 67v, 68, 8/160v, 11/80v; *PatKaz I* 17; *FalZioł* V 72; *GliczKsiąż* 15; W wtorey położyłem o roznoſći Sądow Mieyſkich [...] y ktorych cżáſow Sądy ſpráwowáne być máią. *GroicPorz* C, nn2v; *KrowObr* 133v, 137, Ss3v, Vuv; dzyáło ſie pod namioti Ceſárſkimi v Wenlonu látá 1543. Ktorego cżáſu krwáwy deſzcż ſzedł wkráinie Monáſterieńſkiey. *BielKron* 192v, 54, 114v, 132v, 200v, 205 (*15*); *Mącz* 341d, 344b, 375b; *OrzQuin* X4; *RejAp* 11; *GórnDworz* I6, N8v, O8v, Hh4v; *HistRzym* 104; tedy tákim wſzytkim obiecuie rowną zapłátę káżdemu/ ktoregożkolwiek cżáſu przydzie do winnice oney. *RejPos* 58v, 35v, 60; *BielSpr* 58; *BudBib Ier* 2/17; *CzechRozm* 70, 167v, 260v, 268v; *Calep* 885b, [892]b; *GostGosp* 74; *SarnStat* 916 *marg*.

»czasu letniego (*a.* czasow letnich), lata« [*szyk 4* : *2*] (*5* : *1*): LEtnie^go^ cżaſu puſzczay z prawey ręki krew *FalZioł* V 59v, V 54, 54v, 64v; *Goski* *2; *RejPos* 183.

»czasu morowego powietrza *itp.*, powietrznego« (*21* : *1*): DEbową wodkhę gdy ią ktho pije rano cżaſu morowego powietrza/ broni tego cżłowieka od iadowithego powietrza *FalZioł* II 6a, *kt*, I 69b, 71a, II 3a, III 2d (*16*); A drugi cżáſu powietrza/ Doktorowi [...] rádził/ áby s Krákową nie wyieżdżał *GórnDworz* R8v; *SkarŻyw* 413; *ArtKanc* R16v *żp*; *LatHar* 622, Aaa5v.

»czasu namienionego (*a.* czasow namienionycb)« (*3*): *FalZioł* V 66; Wſzakoż iż cżaſow namienionych ony [*niewiasty*] bywaią zimnieyſze y iadowitſze, przeto [...] dobrze cżynią takich rib ſie chroniącz. *GlabGad* Iv; *GroicPorz* q4.

»nastającego czasu« (*1*): In continenti subaudi: tempore, Náſtáyącego cżáſu. *Mącz* 447a.

»czasu naznaczonego (*a.* oznaczonego, *a.* czasow naznaczonych)« = *temporibus statutis JanStat* [*szyk 19* : *2*] (*21*): *LibLeg* 6/157v; *SeklWyzn* a2; A ieſli go nie ſtáwi cżáſu s Práwá náznáczonego/ rzecz tráći y winę Sędźiemu przepada. *GroicPorz* ee, zv; *BibRadz* I 311a *marg*; *CzechRozm* 24v, 145; *ReszPrz* 20, 76; *ReszHoz* 118; *SarnStat* 558, 612, 729, 735, 853 (*11*).

»czasu niebezpieczeństwa, (nie)bezpiecznego (*a.* czasow niebezpiecznych)« = *temporibus periculosissimis Modrz* [*szyk 12* : *1*] (*7* : *6*): *LibLeg* 11/80v; *RejPs* 87v; ZOzymus Papież rodem z Grecyey/ then był tego cżáſu niebeſpieczńego w Rzymie/ kiedy ſie walki dzyały *BielKron* 159v, 81v; *LeovPrzep* C2; *RejPos* 124; *RejZwierc* 169v; *ModrzBaz* 25; Ták y ten zaſługuie mierźiącżkę/ y s ſpołeczności ludzkiey wyobcowánia godzien/ ktory cżáſu niebeſpieczeńſtwá R. Poſpolitey/ pirwey o ſwoim dobrym/ niż o poſpolitym/ obmyſlawa y rádzi. *Phil* B2, C4; *OrzJan* 62; *VotSzl* B4, D2.

»(nie)dawnycb czasow (*a.* (nie)dawnego czasu)« = *a diebus antiquis PolAnt* [*szyk 34* : *7*] (*41*): *LibLeg* 11/164v; *MiechGlab* 76; *WrόbŻoł* 43/2; Kłádźże im tu przed oczy/ ſpráwy krolow ſławnych/ Iáko ſie ſpráwowáli/ onych cżáſow dawnych. *RejZwierz* A5v; W tey Vlmie kośćioł y wieżá przy nim známienićie á koſztownie nie dawnego cżaſu zbudowan ieſth *BielKron* 287v, 217v, 263, 269v, 290v, 427, 445, 459v; *GórnDworz* Bb; *BielSpr* c, 60v; *WujJud* 1v, 116; *BudBib Mich* 7/20; *BiałKaz* C3; Ieſzcżeć to onych ſwiętych zacnych ludzi plemię/ Ktorzy cżáſu dawnego zdobili tę zyemię *PaprPan* D3v, E3v, Ggv; *Oczko* 19; *StryjKron* 355; *NiemObr* 62, 66, 99, 141, 178; *GórnRozm* Dv, D3v, F2, F2v, M, M3v; *ActReg* 115; *Phil* O2; *OrzJan* 28, 77; *VotSzl* C4v; *PaxLiz* C3.

»(nie)ktorego, ktoregokolwiek czasu (*a.* niektorych, ktorychkolwiek czasow)« = *kiedyś*, *niegdyś*, *kiedy bądź*; *nequando*, *uno tempore Mącz*; *aliquibus temporibus*, *quocunque tempore JanStat* [*szyk 22* : *5*] (*22* : *5*): *BierEz* K2; *OpecŻyw* 122; *ForCnR* C2; *PatKaz II* 35; *PatKaz III* 95v, 152; *BielŻyw* 6, 56, 104; *LibMal 1543*/68v; *Mącz* 245d, 443c; ſzuka pod cżás pogody/ áby mu z rzeczy przyſzło powiedzieć/ iáko niektorego cżáſu w Poznániu wziął okrutnie kijem/ od cudzey żony. *GórnDworz* N4v; *HistRzym* 2v, 46v, 57v, 61v, 72; *ModrzBaz* 91; *CzechEp* 368; *WerGośc* 216; *Calep* 1137a; ieſli ſie któregokolwiek cżáſu Nam y potomkóm náſzym przyda przez Króleſtwo iecháć/ zſtępowánia żadnégo do Pánów/ Szláchty/ Rycérztwá/ y ich ludu y Kmieći nie będźiemy cżynić/ przećiwko ich woléy *SarnStat* 884 [*idem*] 64, 580, 1172, 1228.

»czasu niemałego« (*1*): Y był myeſſkáyąc w zyemi Chám cżáſu nyemáłego *LubPs* Y.

»czasu (nie)pogodnego« = *w* (*nie*)*odpowiedniej*, *trudnej porze* [*szyk 5* : *1*] (*6*): *LubPs* S4v; *LatHar* 160, 705; Y ſzukał iákoby go czáſu pogodnego wydał [*quomodo illum opportune traderet*]. *WujNT Mar* 14/11, *Hebr* 4/16; *SarnStat* 730.

»czasu (nie)słusznego (*a*. czasow słusznych)« = *opportuno tempore Mącz*; *tempore congruo JanStat* [*szyk 17* : *4*] (*21*): *LibLeg* 11/71 v; á k themu też ieſtli ſie dzieciąthko nieruſza w żywocie cżaſu ſluſzne^{go}. Znak ieſt mdłego płodu. *FalZioł* V 17d, V 16d; *WróbŻołt* 31/6, K6v, 103/27; *RejPs* 108v; *Leop Ps* 144/15; Też Sądy áby niebyły przes nie omieſzkáne/ ále by były ſądzone cżáſow ſłuſznych *UstPraw* A2; *RejZwierz* 143; *Mącz* 3b, 266b; *SienLek* 108v, 110; *RejPos* 158 [*2 r*.]; *ArtKanc* K5v; *SarnStat* 745, 748, 1000 [*2 r*.].

»czasu (nie)szczęścia, (nie)szczęśliwego (*a*. szczęsnego, *a*. nieszczęśliwych, *a*. nieszczęsnych czasow)« = *temporibus infelicitatis Vulg*; *in die mala PolAnt* [*szyk 17* : *2*] (*11* : *8*): *OpecŻyw* [27]v; Ci go teſz iedzą nieſtoiąc/ ktorzy Kryſtuſá wyznawáią tzáſu ſſtzeſliwego/ á przą ſie go tzáſu nieſztzeſliwego *KrowObr* 186v; *Leop* 2.*Mach* 12/30; *BibRadz Ps* 40/2, *Eccle* 7/15, I 376b *marg*, *Eccli* 51/16, *Esth* 16/20; *GórnDworz* L3; *BiałKat* 48v; *RejZwierc* 262 *marg*, Aaa3v; *RejPosWstaw* 44; To też ná zwierzchnego Páná przynależy/ niepodnośić śię cżáſu ſzczęśliwego powodzenia/ á cżáſu nieſzczęśćia nie truchleć [*rebus secundis non efferi*, *adversis non succumbere*]. *ModrzBaz 22*; *KochPs* 209; *ArtKanc* I20v; *GrabowSet* K2; *VotSzl* B2.

»niniejszego czasu (*a*. niniejszych czasow)« = *in nunc tempore PolAnt* [*szyk 16* : *4*] (*20*): *PatKaz III* 138v; ſkąd wiele złego powſtáło w tey Ziemi ninieyſzych cżáſow *BielKron* 437v, 231, 290v, 334v, 476; *RejPosWiecz*^{2} 94v; Zá ſłuſzną thedy przyczyną zdáłoby mi ſie też tu ná tym mieyſcu nieco nápiſáć o náſzych ſpráwách ninieyſzego cżáſu *BielSpr* b4v, 6, 11, 16, 50, 60v [*2 r*.] (*12*); *BudNT Rom* 11/5.

»czasu nocnego« [*szyk 12* : *4*] (*16*): Iakom ya wdomw iego na vielkiem sokolowie czasszw nocznego nyevkradlem pol pyatha polczia myassza [...] tak my bog pomosszy *ZapWar 1545 nr 2630*, *1508 nr 2045*, *2053*, *2054*, *2055*, *2056* (*11*); *RejPs* 206; *KochPhaen* 6; *WisznTr* 30; *LatHar* 304, 316.

»czasu omylnego« (*1*): Iż żadcn nic nie bacży cżáſu omylnego/ A iáko co ma przypáść ná tę nędzę iego, *RejWiz* 144.

»onego(ż) czasu (*a*. onych(że) czasow)« = *wtedy*; *niegdyś*; *in illo tempore Vulg*, *PolAni*; *in die illa*, *in die ipsa*, (*in*) *tempore illo PolAnt*; *illis temporibus Modrz* [*szyk 78* : *40*] (*118*): *OpecŻyw* 114v; *FalZiołUng* V 119; *GlabGad* D5; *MiechGlab* *4; *WróbŻołt* 43/2, R3v, S6, aa5; *LibMal 1543*/12; *MurzNT* 28v; *KromRozm III* I7v, P7; *LubPs* Mv, gg6v; *Leop Ios* 11/21, AAA4v; *RejZwierz* A5v; *BibRadz Gen* 6/4, 11/1, 14/1, *Deut* 31/17, 18 (*15*); Pan náſz vcżynił známi vmowę ná gorze Oreb [...]/ á byłem pośrzodkiem miedzy im á wámi onego cżáſu *BielKron* 43v, 24, 138, 267v, 284, 396v; *GórnDworz* Iv; *RejPos* 21v, 55, 100, 287 [*2 r*.], 307v, 328v, 331; *BiałKat* 136; *RejZwierc* 172; *BielSpr* 1; *KochMon* 25; *WujJud* 71v; Onych cżáſow Stárſzym/ iáko to rozmáitym doſwiádſzeniem/ y przez długi cżás rzeczy vżywániem wyćwiczonym/ bywáłá Rzeczpoſpolita zlecaná. *RejPosRozpr* [c2]v, c3v; *RejPosWstaw* [41^{2}]; *BudBib Deut* 1/16, *Ios* 5/2, 4.*Reg* 16/6, 2.*Par* 16/7, 2.*Esdr* 13/15 (*9*); *WierKróc* Bv; *CzechRozm* 39, 132v, 142 [*2 r*.], 196v; *ModrzBaz* [16]v; *SkarJedn* 299; *Oczko* 17v; CZAſow onych w Luce mieśćie Włoſkim/ Wáleryanus Chrześćiány zroſkazánia Dyoklecyaná Ceſarzá/ gubił *SkarŻyw* 552, 566, 573; *ZapKościer 1582*/27; *StryjKron* 365; *CzechEp* *2, 237, 285, 360, [393] *marg*;

NiemObr 16, 27, 28 [*2 r.*], 29, 31 (*24*); *ReszPrz* 35; *ReszList* 141; *Phil* R4; *LatHar* 688, 728; *WujNT* 103; *PowodPr* 74; *SkarKaz* 483b, 607b; *SkarKazSej* 689b.

»ostatecznych (*a.* ostatnich) czasow« = *ostatnio*, *niedawno*; *novissimis temporibus Vulg* [*szyk 6* : *4*] (*10*): *KromRozm III* N4; *RejPosRozpr* cv; A iżbyśćie też vmieli vchodźić chytrych ſámołowek ſzátáńſkich: ktorych on bárzo wiele [...] ná wſze ſtrony/ przez naczynie y pomocniki ſwe nábudował. A vczynił to iśćie cżáſow tych oſtáteczných/ z więtſzą pilnośćią y ſtáránim *CzechRozm* A7, A2v; *SkarŻyw* 203; Nie Papież tedy ieſt Antychriſtem [...] ále ći/ ktorzy tych oſtátnich cżáſow/ odſtępuią od wiáry powſzechney *NiemObr* 163; *ReszList* 149; *WujNT* 174, 1.*Petr* 1/20; *VotSzl* B2.

»czasow ostatecznych (*a.* ostatnich, *a.* czasu ostatecznego, *a.* ostatniego)« = *według Biblii przy końcu jednego z okresów w historii ludzkości*, *zwłaszcza przed końcem świata*; *in novissimis diebus*, *in tempore novissimo PolAnt* [*szyk 22* : *22*] (*44*): A iż zákázować małżeńſtwá ſą náuki Dijabelſkie/ ktore miáły oſtátetznych tzáſow náſtáć. *KrowObr* 231v, 225; *BibRadz* 2.*Tim* 3/1, 1.*Petr* 1/5; *LeovPrzep* D2, K2v; *RejPos* 163v; *BiałKat* 113v; Potrzebá ieſt áby Kriſtus niebo oſięgnął/ áż do cżáſu náprawienia wſzyſtkich rzeczy/ á z niebá tenże záśię przyść ma ná ſąd oſtátnich cżáſow. *WujJudConf* 71v, 3v, 23v; *CzechRozm* 54, 54v, 72v, 97, 118v (*8*); *SkarŻyw* 172; *CzechEp* 266, 315, 349 [*5 r.*], 351, 352; *NiemObr* 73, 119, 151, 163; *ReszPrz* 13; *ArtKanc* H2, K17v, K18v, L4v; *KołakSzczęśl* B4; *WujNT* 174, 270, 688, 2.*Tim* 3 *arg*, 1.*Petr* 1/5.

»owego czasu« = *kiedy indziej* (*2*): Gdym potym pátrzał/ widziałem iſz to tego to owego cżáſu [*in tempore Vulg*] drugie pierza podnośiły ſię po práwey ſtronie *BudBib* 4.*Esdr* 11/20; *CzechEp* 262.

»pewnych czasow (*a.* pewnego czasu)« = *w określonym*, *wyznaczonym czasie*; *regularnie*; *in statuto tempore PolAnt*; *rato tempore Mącz*; *statutis temporibus Modrz*; *secundum tempus Vulg*; *certis temporibus JanStat* [*szyk 36* : *16*] (*52*): *LibLeg* 6/157v; iż może przyſzłe rzeczy przepowiadać pewnych cżaſow/ to ieſt od ſłończa wſchodu ażdo ſzoſtej godziny przed pełnią poki mieſiącz roſcie. *FalZioł* IV 50d; *GroicPorz* 1v, 11v; *BibRadz Lev* 23/4; Periodicus, Co pewnego cżáſu w yednę miárę przichodźi y odchodźi yáko febry. *Mącz* 291b, 347c, 496a; *KuczbKat* 85, 370; *WujJud* 190v, 196, 198; *BudBib Ex* 34/17, *Esth* 9/27; *CzechRozm* 34v, 37, 65, 222; *ModrzBaz* 20v [*2 r.*], 32v, 46v, 54, 91 (*9*); *Oczko* 9v; *CzechEp* 217 [*3 r.*], 292, 310; *ReszHoz* 119; *GostGosp* 162; *KochFrag* 18; *LatHar* 420; *WujNT* 64, *Ioann* 5/4, *s.* 322, 398, 728, 744; *SarnStat* 106, 785, 920 [*2 r.*]; *GrabPospR* M2v; *SkarKaz* 39a, 41á; *PudłDydo* B4v.

»pi(e)rwszego czasu (*a.* pirwszych czasow)« = *dawniej*, *dawno temu*; *primo tempore Vulg* [*szyk 6* : *1*] (*7*): *LibLeg* 11/44; *BielŻyw nlb* 4; *RejWiz* 144v; *Leop Is* 9/1; PIerwſzego cżáſu v Grekow y Láćinnikow wiele było tych/ kthorzy piſali ſpráwy rycyrſkie potomkom ſwoim *BielSpr* 28; á ktemu iż onych pierwſzych cżáſow kośćioł/ y nowy TEſtáment żadnego zgołá ſlubu nie znał *ReszPrz* 35; *GórnRozm* Kv.

»czasu podobnego« (*1*): Piſze Silwius/ iż w Szkociey ſą drzewá máiąc owoc ná wyobráżenie pthaká/ nád wodą roſtą/ kthorykolwiek z drzewá w wodę wpádnie cżáſu podobnego/ ożywa/ y w ptaká ſie obraca żywego *BielKron* 277.

»czasu pogodnego (*a.* czasow pogodnych), niepogody« [*szyk 2* : *1*] (*2* : *1*): muſilij wniſtz pod ſſopę poſpolitą/ w ktorą ſie ludzie ſchodzili cżaſu pluty ij niepogody. *OpecŻyw* 15; *FalZioł* IV 27d;

Takież zimie noci bywaią barzo wielkie y ciemne tak iż pogodnego cżaſu ledwy iednę godzinę trochę ſłoncza widaią *MiechGlab* *4.

»czasu pokoju, spokojnego« = *tempore pacis Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *tempore sedatiore Mącz*; *in pace*, *per tempus pacis Modrz*; *pace JanStat* [*szyk 57* : *1*] (*54* : *4*): *Diar* 66; *UstPraw* G4 [*2 r.*]; Nie wdaváy ſie w wſzeteczność/ á cżáſu pokoiu/ Ták iákoć to należy/ pomyſlay o boiu. *RejZwierz* 109v, A5; *OrzRozm* Pv; *Mącz* 380d, 457a; *SienLekAndr* a2; *GórnDworz* H2, Ee2v, Hh [*2 r.*], Hh2 [*2 r.*], Hh2v (*11*); *HistRzym* 59v; *KuczbKat* 150; *RejZwierc* [28^{3}]v, 85v, 171, 262 [*2 r.*]; *BielSpr* 75v; Káżdy zá Liakoná ſtoi nam mężnego/ Chociaż ták w domu żywą cżáſu ſpokoynego *PaprPan* K4v; *ModrzBaz* 22, 43v *marg*, 63, 102, 102v (*11*); *SkarŻyw* 90; *GórnRozm* I4v; *OrzJan* 59, 69; *SarnStat* 126, 499, 777, 778 [*2 r.*], 883 (*9*); *PowodPr* 62; *VotSzl* Cv, D2, D4; *CzahTr* Gv.

»czasu południa« (*1*): niech też słyſzy wołánie ráno/ y płácż cżáſu południá [*in tempore meridiano*]. *BudBib Ier* 20/16.

»czasu pośledniejszego« = *później* (*1*): Bo o nim ieſt dekret ábo kanon Apoſtolſki *63*. y *68*. czyni o tymże zmiánkę vczeń S. Ianá Apoſtołá Ignácyus [...] y inſzy cżáſu pośledniey ſzego/ iáko *Baſil*. *Chryſost*. *Epiph*. *August*. *Hier*. *LatHar* 123.

»pośledniech czasow« = *przed sądem ostatecznym* (*1*): LEcz Duch iáwnie powieda iż w oſtáteczne czáſy (*marg*) poſlednich ábo przyſzłych cżáſow. G. (–) odſtąpią niektorzy od wiáry *WujNT* 1.*Tim* 4/1.

»potemnego czasu« (*1*): Rato tempore, Pewnego á potemnego cżáſu. *Mącz* 347c.

»potomnych czasow« (*1*): obierał teſz y ty/ przez ktoreby iáko poſłáńce y poruczniki ſwoie/ nas potomnych cżáſow/ rodzone ſłowo prawdy/ żywot wieczny dáiące/ dochodziło. *SkarŻyw* 383.

»czasu potrzeby (*a*. czasow potrzeb), potrzebnego« = *tempore necessitatis Modrz* [*szyk 81* : *1*] (*73* : *9*): *FalZioł* V 19b; *GlabGad* E5v; A gdy inſzych Tatarow cżaſu potrzeby ku pomoci wzową, bywa ich o trzidzidſci [*!*] t*ſięci*. *MiechGlab* 75; *MurzNT* 58v; *GliczKsiąż* N8v; *LubPs* H3v, ff, gg5v; Athene miáſto mądre [...] cżáſow nágłych/ y oſtátnich potrzeb woiennych ſwoich/ wiele było między ludźie záſłużone dochodow mieſckich y wolnośći od poſług poſpolitych rozdano *OrzRozm* Pv; *BielKron* 97, 99v, 267v, 286v, 401 (*8*); *KwiatKsiąż* N3; *OrzQuin* T4v; *SienLek* Aaaa; *SienLekAndr* a3; *GórnDworz* D6v, L3, Q6v; *RejPos* 314; *BiałKat* 136; *RejZwierc* 15, 35v, 76v, 88v, 166; *BielSpr* 5, 5v, 13v, 28v, 52v, 72; Cżaſu potrzeby/ to ieſt/ gdyby dźiećiątko chore bárzo było/ y niewiáſtá okrzćić może *WujJud* 169v, 166, 168; *WujJudConf* 156v; *BiałKaz* K4v; *CzechRozm* 192, 196v, 200v, 201; *PaprPan* C2v, I, I4v, K2, K2v (*13*); *KarnNap* E3v; *ModrzBaz* 99, 108v, 110v; *Oczko* 2v, 32v; *KochPs* 169; *KochWr* 36; *ActReg* 40; *LatHar* 115, 429; *KołakSzczęśl* B; *WujNT Hebr* 4/16; *SarnStat* 134, 303, 936; *GrabPospR* K2v; *VotSzl* C3, E2; Bom opuśćił oyczyznę wolność przyiaćioły. Vfáiąc obietnicom Páná nie wdźięcżnego/ Ktore hoyne bywáły cżáſu potrzebnego. *CzahTr* B4, L4; *GosłCast* 54; *KlonFlis* A3v.

»czasu powolnego« (*1*): Nie inego nie żądam zá to wybáwienie/ thylko iżeby mię poiął zá żonę cżáſu powolnego. *HistRzym* 5.

»czasu poznego« (*1*): ZAdayćie v Iehowy deżdżu cżáſu poznego [*in tempore serotino*] *BudBib Zach* 10/1.

»czasow proznych, czasu proznowania« [*szyk 3* : *1*] (*3* : *1*): Kędy wodá dáleko/ ſtudnią lepiey mieć blizu [...] kthoreto ſtudnie cżáſow proznych przelewáć/ áby ſie wodá nie pſowáłá. *GostGosp* 106, 84, 96; nápiſałem dwie kſiążeczce nie Poetickim/ ále proſtym Zołnierſkim wierſzem mym/ Rycerſkim ludźiom cżáſu proznowánia dla zábáwy ná przykład *CzahTr* A3v.

»czasu przeciwnego« (*1*): A dlá tego anij ſie podnos w pychę przeciw bogu cżaſu ſſcżęſnégo/ anij vſtáwáy od dobrych vcżynkow cżaſu przeciwnégo *OpecŻyw* [27]v.

»przednich czasow« (*1*): Wielebną eſſencia Wynalazła Venecia Aqua vite zwali ią Przednich cżaſow. *LudWieś* B4.

»(prze)minęłych czasow« (*2*): yakosz tich przeſlich a mynelich czaſſow pyſal do nas pana swego y do naſzego ſzczeſlywego y wiſſokiego panowania Sędzia Zamkv naschego Oczakowſkiego *LibLeg* 11/62v; *LatHar* 76.

»przeszłych czasow (*a*. przeszłego czasu)« = *praelabentis temporibus Mącz*; *anteactis temporibus JanStat* [*szyk 27* : *4*] (*31*): *LibLeg* 11/62v, 140v, 162; *KromRozm II* t2v; Iużći to było przeſzłych cżáſow kthore były przed námi [*in seculis quod fuit ante nos*]. *BibRadz Eccle* 1/10; *Mącz* 10d, 180d; *RejPosWiecz*^{2} 94v; *RejPosWstaw* [21^{3}]v; *MycPrz* I B2v, B3, B3v, C3 [*3 r*.], II A4; *WierKróc* Av, A4v; *CzechRozm* 185; *CzechEp* 285; *ZawJeft* 22; *ActReg* 121; *GostGosp* 96; *Phil* R4; *GrabowSet* Bv; Abowiem doſyć wam, iżeśćie przeſzłego cżáſu [*sufficit enim praeteritum tempus*] żywotá pełnili wolą Pogáńſką/ chodząc w niepowśćiągliwośćiách *WujNT* 1.Petr 4/3; *SarnStat* 386, 906, 908, 1053; *CzahTr* Kv.

»czasu przyjemnego« = *tempore accepto Vulg* (*3*): Wſſákożem ſie tobye modlił Pánie w ſwey możnośći/ A záwżdym do cyebye wołał cżáſu przyyemnego *LubPs* Q; *Leop* 2.*Cor* 6/2; *WujNT* 2.*Cor* 6/2.

»czasu przystojnego« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *GórnDworz* Kk7; Pan Iehowá dał mi ięzyk ćwiczony ábych vmiał cżáſu przyſtoynego [*tempore suo sitibundo*] (*marg*) wł: Sprácowánego álbo vprágnionego. (–) (mowić) słowo *BudBib Is* 50/4; *WujNT* 16, 35.

»przyszłego czasu (*a*. przyszłych czasow)« = *in futuro Vulg* [*szyk 5* : *2*] (*7*): *LibLeg* 11/165v; *Leop* 1.*Petr* 5/1; *BielKron* 70v; á obiecał z námi cżáſu przyſzłego w dziwnych roſkoſzach krolować *RejAp* 97v; *RejPosWiecz*^{2} 94v; *LatHar* +3v; *WujNT* 727 *marg*.

»ranego czasu« (*1*): I ſtały ſie wſzytkie [*owce*] ktore były pozne Lábánowe: á kthore ránego cżáſu [*primi temporis*] Iákobowe. *Leop Gen* 30/42.

»czasu skończonego« (*1*): że ten obiecány potomek Dawidow [...] vrodziwſzy ſie cżáſu ſwego náznáczżonego y ſkończżonego/ śmierćią ſwą śmierć zgładził *CzechRozm* 24v.

»czasu smutku (*a*. zasmucenia), smętnego« = *in tempore tribulationis Vulg* (*8* : *1*): Pocżyna ſie modlithwa Druga wielkiey moczy/ ktora ieſtli będzie mowiona cżáſu zaſmuczenia z pſalmy idączemi/ waży ku dziwno otrzymaniu zwicieſtwa *TarDuch* D6v; *WróbŻoł* 76/3, aa2v, 85/7; *SeklKat* S; *KrowObr* 165v; *Leop Eccli* 35/26; *RejPos* 328v; *BudBib* I 341c *marg*.

»czasu srogiego« (*1*): cżáſu ſrogiego opátrz ſie. *BielKron* 80v.

»starodawnych czasow« = *priscis temporibus Modrz* (*3*): *ModrzBaz* 104v; gdyż wprawdźie ſtárodawnych cżáſów deſtillácіy ták ſubtylnych nie bywáło/ áni przez Alchimijéy ſpráwę/ rzeczy doświadczáli/ przedśię iednák ták ſye ná wſzyſtkim dobrze ználi *Oczko* 11v; *StryjKron* 245.

»starych czasow« (*1*): bo ſtárych cżáſow byli ludzie łáſkáwſzy niż dziś *HistRzym* 51.

»czasu suszej (*a*. suchości)« = *tempore siccitatis Vulg* (*3*): *Leop Eccli* 35/26; ábowiem ieſt właſność potokow cżáſu ſuſzey iż wyſycháią *BibRadz* I 276a *marg*, *Iob* 6/17.

»czasu sw(oj)ego (*a*. czasow swoich, *a*. swych)« = *we właściwym czasie*; *kiedyś w bliżej nie określonej przeszłości lub przyszłości*; *in tempore Vulg*, *Mącz*; *in tempore suo Vulg*, *PolAnt*; *temporibus suis Vulg*, *Modrz*; *olim*, *suo tempore Mącz*, *Modrz*; *per tempus Mącz*; *temporibus propriis PolAnt*; *aliquando Modrz* [*szyk 226* : *27*] (*253*): *LibLeg* 7/33, 10/152v, 11/49v; Sluſzećiem to ná mądrego/ Dziáłáć wſzyſtko cżáſu ſwego *BierEz* I2, K2v, Lv; *TarDuch* B7; *FalZioł* I 124a, IV 11d; *GlabGad* Fv, L2v; *WróbŻołt* 1/3; *RejPs* 16, 24v, 48v, 79, 96 (*18*); Ci też drudzy nie myſlą o ſwey przeſzłey złoſći Ktorą oni nademną ſwych cżaſow ſtroili *RejJóz* O2v; *RejKup* 15 [*2 r*.]; *MurzNT Matth* 21/41; *KromRozm II* 13; *GliczKsiąż* O2v; *LubPs* Bv, R, V3v, X6, bb2v; *GroicPorz* kk2v; *KrowObr* B2; *RejWiz* 21, 31, 116, 141v; *Leop Iob* 38/32, *Ps* 1/3, *Sap* 3/6, *Eccli* 20/22, *Ier* 33/20, *Luc* 1/20, 1.*Tim* 2/6; O czym ſzerzey cżáſu ſwego/ ku W. M. piſáć będę. *OrzList* f3v; *BibRadz Lev* 26/4, *Deut* 28/12, *Esth* 9/31, *Ez* 34/26, *Hab* 2 *arg* (*10*); *BielKron* 26, 35, 105, 112 [*2 r*.], 192v (*10*); *KochSat* B4v, C3; *KwiatKsiąż* F3, G4, Iv, K4; Video te olim ad summas dignitates emersurum, Widzę że cżáſu ſwego przidźieſz ku wyſokiemu ſtanu. *Mącz* 218c, 166d, 262c [*3 r*.], 290b, 343c, 496b; *RejAp* 1v, 59, 121; *GórnDworz* Dd8; *RejPos* 59v, 62, 66v, 74, 76v(*27*); *GrzegŚm* 46, 66 [*2 r*.]; *KuczbKat* 295; *RejZwierc* 187v, 236, 270, 271v; *BielSpr* 60; *WujJud* 182v, 184v, 198v; *WujJudConf* 189v; *RejPosRozpr* cv, c2; *RejPosWstaw* [110^2], [110^2]v; *BudBib Esth* 9/31, *Eccli* 39/20, 21, 37, 38, 50/6; *BudNT Gal* 6/11 [9], *Tit* 1/3, 1.*Tim* 6/15; *CzechRozm* 24, 24v, 26v, 28v, 29 (*20*); *PaprPan* H2v; *ModrzBaz* 13v, 33v, 49v, 105; *Oczko* 5v, 11v, 15v, 18, 30v; *KochPs* 52, 112; *SkarŻyw* 260, 263, 482; Iákoż to dobrze y właśnie wyráźił/ cżáſow ſwych ten/ co ty wierſzyki naprzod złożył. *CzechEp* 335, 26, 50, 81, 158, 259, 294, 354; *NiemObr* 155; *KochFr* 110; *ReszPrz* 20, 100, 113 [*2 r*.]; *ReszHoz* 128, 135; *WerGośc* 214; *ArtKanc* P20; *KochWr* 41; *Calep* 513a; *GostGosp* 6, 32, 36, 68, 76, 82, 84; *GostGospSieb* +2; *GrochKal* 12; *Phil* P; *GrabowSet* K4; *KochFrag* 51; *LatHar* 12, 51, 237, 351, 640, 738; *WujNT Matth* 21/41, 24/45, *Luc* 1/20, 12/42, 20/10 (*14*); *WysKaz* 3, 13; *SarnStat* 18, 349, 386, 721, 928, 1042; Nárzekał cżáſu ſwego Chryzoſtom ś. ná ſwoie krześćiány *PowodPr* 48, 40, 72; *SkarKaz* 208a, b, 210a, 609a [*2 r*.]; *PaxLiz* E4v; *SkarKazSej* 665a, 678a, 700b.

»czasow swych« = *prawdopodobnie w okresie menstruacji* (*1*): Cżemu białe głowy cżaſow ſwych chronią ſie rib łuſki nie maiących. *GlabGad* I.

»śrzednich czasow« (*2*): Azażeś iuż nie przetrwał onego roſkoſznego látá y ieſieni? s ktoremi wſzytki żywnośći przypadáią/ onych weſołych á wdzyęcżnych śrzednich cżáſow twoich? *RejZwierc* 172; *BielSpr* 60v.

»takiego (*a*. takowego) czasu (*a*. takich czasow)« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Przetoż takowe^{go} cżaſu kolericzni á młodzi ludzie: zle ſie maią. *FalZioł* V 54; *LeovPrzep* C2; *PaprPan* I2.

»tego(ż) czasu (*a.* tych(że) czasow)« = *wtedy*; *teraz*; *w niektórych połączeniach z „tegoż”* : *równocześnie*; *eo tempore Vulg*, *Mącz*, *JanStat*; *in tempore illo Vulg*, *PolAnt*; *eodem tempore Vulg*, *JanStat*; *hoc tempore*, *in hoc tempore*, *in illo tempore*, *secundum hoc tempus Vulg*; *eadem hora*, *in die illa*, *in tempore ipso*, *in tempore isto*, *nunc temporis*, *per illud tempus*, *secundum tempus illud PolAnt*; *ea tempestate*, *eodem intervallo*, *illorum temporum*, *sub* (*idem*) *tempus*, *tum Mącz*; *hac* (*nostra*) *tempestate*, *his temporibus JanStat* [*szyk 691* : *40*] (*731*): przithim wam przyaczielowy naschemv dawami znacz ysch Tych czaſſow woyewoda walasky vmarl *LibLeg* 10/65, 10/57, 67v, 11/44, 54v, 62v (*13*); *ZapWar b. r. nr 2229*, *1528 nr 2457*, *1536 nr 2490*; *BierEz* Dv; *OpecŻyw* 33, 58v, 90v, 163v; *OpecŻywList* C, C2v; *ForCnR* A3v; *PatKaz III* 99v, 114; *HistJóz* C3v; *FalZioł* I 151d, IV 3c, V 20a, 32, 37v (*29*); Iać ſie Adrianie ciebie nieboię, acżes Ceſarzem tego cżaſu vſthanowion, mnie gardła zbawić możeſz, ale abych zſtobą mowił tej moci niemaſz *BielŻyw* 134, 25, 30, 112, 115 [*2 r.*], 133 (*10*); *GlabGad* B6, B6v, H5, K3, K5v; *MiechGlab* 27, 35, 47, 57, 75, [88]; *WróbŻoł* aa5v, ee6, gg, rr5; *WróbŻołtGlab* A4v; *LibMal 1543*/68, 72, 75 [*2 r.*], *1544*/88, *1546*/111v (*17*); *SeklKat* A2v; *HistAl* A6v, A8, B4, C3, C8v (*11*); *KromRozm I* Av; Iakie^{go} okazaniá iſz teſz była i ieſt wielká potrzeba i tych opłakanych czaſow *MurzHist* B2; *MurzNT* 88v; *KromRozm III* F8v, N4; *LubPs* A4, D4v, Iv, bb3; *GroicPorz* B, o3v; O Krzyżu bądz pozdrowion iedyna nádzieio/ thego męki tzáſu *KrowObr* 162, 135v; *Leop Gen* 21/22, 3.*Reg* 14/1, 4.*Reg* 20/12, 1.*Par* 18/3, *Tob* 3/24, *Ez* 16/57, *Act* 12/1; *UstPraw* G2v, G3v, Hv; *BibRadz* I *6v [*2 r.*], *Gen* 7/1, I 9d, *Gen* 21/22, *Deut* 9/20 (*14*); Látá przed národzeniem Páńskim 1240. DEdálus cieſlá miſterny/ napirwſzy ná ſwiecie/ tego cżáſu był *BielKron* 23v, 3v, 6, 9, 10 [*2 r.*], 11v (*362*); Commodum Adverbialiter, W ten czás. Práwie tego cżáſu. *Mącz* 61c, 6c, 10d, 31d, 42a, 57b (*12*); Iáko ſą Pánowie/ pánie/ kápłani/ zwłaſzczá tych cżáſow bárzo pieſzczonych: áczkolwiekby dáleko lepiey/ áby nieco prácowáli *SienLek* 3v, 41v, 42; *LeovPrzep* C3, Dv, D2; A ieſli ſie thych cżáſow nie rodzą one wielkie krolowe *GórnDworz* Z6v, B6, Y7v; *HistRzym* 36, 42v, 54v, 70, 80, 106v; *RejPos* 276v, 313; *BiałKat* 113v, 361; *BielSat* [14]; *RejZwierc* 183, 223, 266v; *BielSpr* 24v, 51v, 62; P. Kryſtus ktory ſiedźi ná niebie tegoż cżáſu ieſt w rękách kápłáńſkich na Ziemi. *WujJud* 71v *marg* [*idem* L17], 132, L17; *WujJudConf* 3v, 69v, 80v, 175v, 207v, 208v; *RejPosRozpr* b3; *BudBib* 2.*Par* 16/10, 2.*Esdr* 6/17, 4.*Esdr* 11/20, 1.*Mach* 9/55, 56; *MycPrz* I B2v, B3, B3v, C3, II A2v, A4, C3v; *Strum* H2; *WierKróc* A4v; *BudNT* Ii3v; *CzechRozm* A2v, A7, 54, 54v, 72v (*15*); *PaprPan* X4; *ModrzBaz* 26v; *SkarJedn* A2, 126, 218, 299, 312 (*9*); *Oczko* A4v, 15v, 19, 19v; Cżáſu tego ten okrutnik y dziatkom á niemowlętom Chrześćiáńſkim nie przepuścił *SkarŻyw* 46, A4v, 203, 211, 230, 249 (*16*); Niegodzi ſię też milczenim opuśćić trzećiego dziwu/ ktory ſię tegoż cżáſſu przy iáwnym y oczywiſtym ſwiádectwie wiela ludzi tráfił. *StryjKron* 350, 175, 285, 300 [*2 r.*], 305 [*2 r.*], 308 [*2 r.*] (*31*): *CzechEp* *2, 50, 262, 266, [380]; *NiemObr* 29, 64, 65, 70, 73 (*12*); *ReszPrz* 12, 13; *ReszHoz* 136, 137; *ReszList* 148, 149; Státek tych cżáſów niepłáći: Pracą człowiek próżno tráci. *KochFr* 4; *WerGośc* 260; *BielSen* 12; *BielSjem* 13, 24; *PudłFr kt*, 74; *ArtKanc* K2, S20v; *GórnRozm* C4v, L3; *KochWr* 28; *Calep* 513b; *GostGosp* 86, 104; *GostGospSieb* +3v; *GórnTroas* 26; *OrzJan* 62, 96; *LatHar* +6, 196, 512, 601, 717; *WujNT* 174, 396, *Act* 7/20, *s.* 452, 461 (*12*); Ku dowodowi pożyczku trzebá iest, álbo świádków, álbo zapiſów, zwłaſzczá tych zepſowánych cżáſów *SarnStat* 1272, 8, 18, 123, 178, 199 (*15*); *GrabPospR* K2v; *PowodPr* 51 *marg*, 72, 83; *SkarKaz* 119b; *VotSzl* B2; *SkarKazSej* 701b.

»terazniejszych czasow (*a*. terazniejszego czasu)« = *in praesenti Vulg* (*7*): *Diar* 30; *MycPrz* II C3v; Podobieńſtwo że niektore rzeczy o ktorych tu piſzę zdádzą ſię być takie/ ktoreby teráznieyſzych cżáſow [*hoc rerum statu*] ledwie mieyſce mieć mogły *ModrzBaz* 1v; *Oczko* 19v; *ReszPrz* 27; *PudłFr* 74; *WujNT Hebr* 12/11.

»czasu trudnego (*a*. czasow trudnych), trudności« = *temporibus difficillimis Modrz* [*szyk 5* : *2*] (*5* : *2*): *LibLeg* 11/80v; *ModrzBaz* 119v; Wyſłucha ćię (da Bóg) pan cżáſu trudnośći *KochPs* 28, 113; *OrzJan* 66; *SarnStat* 730; *SkarKaz* 483b.

»ustawionych czasow« (*1*): Chodźiły Compánije Rzymſkie [...] ktorzy ná ſię dobrowolnie niektore powinnośći przyimuią/ [...] ſzpitalom ſłużyć/ ná nie żebráć/ y inſze dobre vcżynki á chrześćijáńſkie vſtáwionych cżáſow ſpráwować *ReszList* 158.

»czasu wesela, wesołego (*a*. wesołych czasow)« = *in die bono*, *in die laetitiae PolAnt* [*szyk 5* : *1*] (*3* : *3*): Przeto cżaſu weſſela albo krotochwile iż ſiła przyrodzona rozchodzi ſie po cżłonkach dla te^{go} nie dopuſzcża w głowę wſtępować dymom z ktorich ſpanie pochodzi *GlabGad* K5; *BibRadz Eccle* 7/15; *RejZwierc* 169v, 172; *BudBib Num* 10/10, I 341c *marg*.

»wiecznych czasow (*a*, wiecznego czasu)« = *secundum dies seculi PolAnt* [*szyk 4* : *1*] (*5*): *RejPosWiecz*^{2} 94v; *BudBib Mal* 3/4; Niechay zaſłoną nieomylną wſzędźie W káżdey mey trwodze/ wieczných cżáſow będźie Krew twoiá droga: ná ſrogim wylaná Krzyżu *GrabowSet* O4v; *SarnStat* 1013, 1022.

»czasu wieczornego (*a*. wieczerznego), wieczerze(j)« = *in tempore vesperae Vulg* (*2* : *2*): Iakom ya nyeprzyszethl czaszv wyeczerznego naymyenye yego regulj anym vsyal yemv valacha gnyadego gvalthem [...] Thako my pomoszy bog etc. *ZapWar 1507 nr 1981*; *OpecŻyw* 151; *Leop Is* 17/14; *Phil* F3.

»czasu wiosny, wiosennego« = *in diebus vernis Vulg* (*8* : *2*): korzeń [*fijołkowy*] ma być wzięti j ſkraiany/ á ſuſzyć gi cżaſu wioſenne^{go} *FalZioł* I 69c, I 68d, V 54v, 61v, 94; *HistAl* F; *BielKron* 16, 293v, 295; *BudBib Eccli* 50/8.

»czasu wojny, walki, wojennego« = *inter arma Mącz*, *Modrz*; *bello Mącz*; *belli tempore*, *expeditionis tempore*, *in bello*, *per tempus belli*, *sub tempus belli Modrz*; *guerra durante*, *tempore guerrarum JanStat* (*47* : *1* : *2*): *Diar* 77; *LubPs* T5v; *BibRadz* I 431b *marg*; *OrzRozm* Pv; Silent leges inter arma, Cicer. Milczą/ przeſtáyą/ nie ważą nic práwá cżáſu woyennego. *Mącz* 393a, 86d, 364b, 457a; *GórnDworz* H2, Ee2v, Hh, Hh2, Hh2v [*4 r*.] (*11*); *MycPrz* I [C2]v; *ModrzBaz* 43v *marg*, 101v, 103v, 114 [*2 r*.], 115v (*11*); *StryjKron* 41; Maſz przed oczymá domowe przykłády/ Iákiey potrzebá cżáſu woyny rády. *KochSz* A2; *GórnRozm* I4v; *Phil* N2; *OrzJan* 39, 59, 124; *LatHar* 621, Aaa5v; *JanNKar* B3; *SarnStat* 125, 132 [*2 r*.], 425, 778, 903 *marg*, 1119, 1204; *VotSzl* C2v.

»woln(iejsz)ego czasu« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *KarnNap* A2; O czym wolnieyszego czasu abo wypiszę wḿ abo [...] wḿ vstnie powiem *ActReg* 131; *GostGosp* 10; *SarnStat* 1019.

»czasu wszel(a)kiego (*a*. wszelakich czasow)« [*szyk 9* : *7*] (*16*): *FalZioł* V 61v, 62, 63; *LubPs* G2v, Iv, gg2v; *GroicPorz* m3v; Omni memoria vel in omni memoria, pro in omni tenipore, Wſzelakiego cżáſu. *Mącz* 215b; *GórnDworz* Ee3, Kk7; *WujJud* 184v; *ReszHoz* 118; *ArtKanc* A18v, M4v, T9; *KochFrag* 17.

»wszystkich (*a*. wszech) czasow« (*2*): Rozkaż ſwym Anyołom niechay ich ſtraż cżuię/ Wſzech cżáſow *GrabowSet* H; *WujNT* 393.

»czasu wypełnionego« (*1*): Dwanaſne bog narodzenye panny maryey obyauyl czaſu uypelnyonego *PatKaz III* 106.

»czasu wziętego« (*2*): To mowi Pan/ Cżáſu wzięthego á vpodobánego wyſłuchałem cię [*In tempore placito exaudivi te*] *Leop Is* 49/8, ZZ.

»czasu zamierzonego (*a*. czasow zamierzonych)« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *GroicPorz* c3v, k4v; Pokarm ten ktorego vżywáć będźieſz/ będźie pod wagą dwádźieśćiá Syklow ná káżdy dźień/ á zámierzonych cżáſow [*A tempore usque ad tempus*] ieść gi będźieſz. *BibRadz Ez* 4/10; *CzechEp* 245.

»zamieszałych czasow« (*1*): abowiem yeſt tego nam potrzeba wyelka dzyſſyeyſchich trvdnich [[a zamieſſalich]] czaſſow a niebeſpiecznich abiſmi wyedziely yako sye kto spoddanich naschich na granyczi zachowiwa *LibLeg* 11/80v.

»zeszłych czasow« (*1*): ktorą [*wiarę*] wſpomina [...] on Kárdynał HOSIVS mocny on ſłup tych náſzych zeſzłych cżáſow *ReszPrz* 12.

»czasu zimnego, zimy« [*szyk 9* : *1*] (*7* : *3*): *OpecŻyw* 36v; Przi tym cżaſu zimnego: w ciepłą wolno izbę ma być w wiedziona ku rodzeniu niewiaſta. *FalZioł* V 24, I 123c, V 53v, 54v, 63, 70; Tá rzeká [...] cżáſu zimy iteż wioſny przez wſzyſtkę noc zámárzła ſtoi *HistAl* F; *BibRadz* I 276a *marg*; *Mącz* 512c.

»czasu złego (*a*. złych czasow)« = *in tempore malo Vulg*, *PolAnt*; *in tempore mali PolAnt* [*szyk 8* : *5*] (*13*): *KrowObr* 14v; *Leop* 2.*Mach* 1/5; *RejPosRozpr* cv, c4; *RejPosWstaw* [41[2]], 42; *BudBib Ps* 36/19, *Ier* 2/27, 28, 15/11; *ReszHoz* 137; Cżłowiek niewie końcá ſwego/ ále iáko ryby wędą y ptaki śidłem/ ták ludźie cżáſu złego łowieni bywaią. *WysKaz* 12; *VotSzl* B2.

»żadnego czasu (*a*. żadnych czasow)« = *nullis temporibus*, *nullo unquam tempore*, *ullo unquam tempore JanStat* [*szyk 11* : *3*] (*14*): *RejPs* 174v; *GliczKsiąż* K3; Abowiem ták vtwierdził okrąg ſwiátá tego/ Iż wzruſzon być nie może tu cżáſu żadnego. *LubPs* V2v, D3v, Q3; *BibRadz Eccli* 22/19; *RejPos* 344v; *RejPosWstaw* [143[2]]v; *Oczko* 15v; *SarnStat* 885, 938, 999, 1054, 1078.

»czasu żałosnego (*a*, czasow żałosnych)« (*2*): *RejWiz* 105v; Ten poſpolity álbo ſpołeczny [*post*] cżyniono y cżynią teraz w Zborzech Bożych náſzych cżáſow żáłoſnych *WujJudConf* 191.

Szeregi: »[*jakiego*] czasu, (i, abo) dnia« = *in diebus et in tempore Vulg* [*szyk 5* : *3*] (*8*): *ZapWar 1532 nr 2414*; Ouaczye[m] drugyego dnya abo czaſu ſymeon yął czczycz onyſz to kſyągy *PatKaz II* 60v; *RejKupSekl* a8; Iednego cżáſu dniá niektore[go]/ gdi mu powiedziano iże Artaxerxes krol Perski z mocną ręką nieprzyacielską przećiw iemu przyciągnął/ on dla tego nie poruſzał rycerſtwá ſwego *HistAl* A; *BudBib Ioel* 3/1; *SarnStat* 853, 867; *PowodPr* 74.

»[*jakiego*] czasu, (i, albo) [*jakiej*] godziny« = *diebus et horis*, *temporibus sive horis JanStat* [*szyk 3* : *1*] (*4*): *ReszHoz* 118; Dla tego ſkazáliſmy/ y chcemy: áby pewnych cżáſów álbo godźin/ y ſłuſznym vważeniém vmyſłu ſądy były odpráwowáné *SarnStat* 785, 386, 928.

»jakim kstałtem i ktorego czasu« (*1*): iżby Dworzánin wiedział ktore trefnowánie iemu ieſt przyſtoyne/ á ktore nie: á iákim kſtałtem/ y ktorego cżáſu vżywáć go ma. *GórnDworz* N8v.

»na [*jakim*] miejscu, (i) [*jakiego*] czasu *itp*.« = *loco et tempore JanStat* [*szyk 17* : *14*] (*31*): *GroicPorz* zv, llv; A iż niekthorym ludziom ieſt rzecz potrzebna bráć wypiſy z kſiąg/ dla tego Sędzya ma kázáć

Woźnemu wołáć/ iż tego czáſu y ná tym mieyſcu będą kſięgi leżáły. *UstPraw* G2v; *GórnDworz* I6, K7v, O8v, Ee8, Kk7; *BielSpr* 51v; *WujJud* 35v; *RejPosRozpr* [c2]; *CzechRozm* 70; *CzechEp* 262, 310; *ReszPrz* 16; *GrabowSet* H; *WujNT* Yyyyyv; *SarnStat* 31, 349, 528, 721 [*2 r.*], 863 (*13*); *SkarKaz* 39a.

»tym obyczajem, (i) tego czasu« (*2*): iż mu tym obyczáiem y tego czáſu liſty zginęły *UstPraw* Hv; *BielKron* 199.

»inych czasow i inszym osobam« (*1*): Ale gdy też ták y o inych rzeczach tenże Prorok mowiąc/ ták mowi iákoby onemu cżáſu y oſobam ſłużyły á przedſię ſie áż inych cżáſow y inſzym też oſobam potym nie rychło rzeczy one ſkutkiem ziśćiły/ co też ná to Zydowie rzeką? *CzechRozm* 132v.

»[*jakiego*] roku, (i) czasu *itp.*« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *BibRadz* I 9c *marg*; *GórnDworz* Kk7; Tegoż roku y czáſſu ktorego Krolowie zwykli ná woynę ieźdźić Witenus z wielką wielkością Litwy wciągnął do ziemie Liflandſkiey *StryjKron* 308; *Calep* 209a.

»[*jakiego*] czasu, (i) [*jakim*] sposobem« (*3*): *FalZioł* V 16d; *Oczko* 19v; y przerzeczoné Pány [...] [*obiecujemy*] żadnych cżáſów nieopuſcżáć żadnym ſpoſobem [*nullis temporibus deserere quoquomodo JanStat* 757] *SarnStat* 999.

»każdego czasu i (a) (w każdym) wieku *itp.*« [*szyk 2* : *2*] (*4*): Iż go káżdego cżáſu á w káżdym wieku ten ſwięty á miłośćiwy Pan námawiáć miłośćiwie racży *RejPos* 60; *ReszPrz* 16; *WujNT* 393; *WitosłLut* A2. ~

»bez, krom, przez czasu« = *w nieodpowiednią porę*, *za wcześnie* (*16* : *3* : *3*) (*22*) : *PatKaz III* 95, 112; á thak thego ma pani pożywać ktora cieſzka chodzi á ktora ieſt zdrowa/ ale gdyby iaka niemocz przypadła/ tedy przez cżaſu płod wygania. *FalZioł* I 155b, I 1v; *RejPs* 135; Boię ſie iż wilká z láſu Wyſſczekaſz ná ſie bez czáſu *RejRozpr* E4, G4; *RejJóz* D, F7v; *RejWiz* 112, 127v, 190v, 192v; *RejZwierc* 133; *BielKron* 44v; *RejPos* 234, 323 *marg*; *RejZwierc* 232v; *GórnTroas* 23.

~ *bez czasu czyjego* (*1*): *BielKron* 81 *cf* »krom swego czasu«.

Wyrażenia: »bez naznaczonego czasu« (*1*): iż włos z głowy nie zginie żadnemu bez woley á bez náznáczżonego cżáſu iego *RejPos* 323.

»bez czasu słusznego« (*1*): A bez cżáſu ſłuſznego żaden cżłek nie zginie. *RejWiz* 109v.

»krom swego czasu« (*1*): Nie bądź okrutny áni ſzalony/ ábyś nie vmárł krom ſwego cżáſu. *BielKron* 81. ~

»bez czasu« = *bezzwłocznie* (*1*) : Lecz P. Bog ſpołwieczne ma ſłowo ſwoie. záraz iáko promień od ſłońcá/ bez czáſu y czekánia/ rozumienie y mądrość z niego wynika/ y rodźi ſię. *SkarKaz* 484b.

»do czasu, do czasow« = *do określonego momentu* [*zawsze z przydawką*] (*518* : *145*) (*663*) : *KromRozm II* 1; *BielKron* 204; *BudBib Dan* 7/12, 25, 12/7 [*2 r.*]; aby przytych wolnoſczach do czaſzu wyſzy opiſzanego bely zachowany*ZapKościer 1582*/33v, *1580*/15v, *1582*/33, *1584*/48; *CzechEp* [380] [*2 r.*]; *NiemObr* 168.

~ *do czasu czego* (*20*): a by volno pvsczily yego krolewskiey mylosczi wsisthko tho hymyenye korvny polskiey ktore przerzeczona pany anna voyevodzina podolska do czaschv w malzenstwosczia [*!*] zlasky iego k. mylosczi pozvala *ZapWar 1536 nr 2492*; *RejPs* 203v; *BibRadz Iudic* 18/30, *Hebr* 9/10; *BielKron* 3, 227v, 379; *RejPos* 296v; *WujJudConf* 71v; *BudBib* I 445a *marg*, *Dan* 12/9;

CzechRozm 33, 94v, 234v; aż Władiſław Xiążę Opolſkie miedzy Sigmuntem á Semowitem do cżáſu wobyczay ziednánia roziął *StryjKron* 472; *CzechEp* 33; *WujNT Act* 3/21, *Hebr* 9/10; *SarnStat* 9, 121.

do czasu czyjego (*41*): *MiechGlab* 46; *KromRozm III* Ov; Ten Prorok był żyw áż do cżáſow Cyruſá Krolá Perſkiego *BibRadz* I 446, I 146a *marg*, *Dan* 11 *arg*; Sáráceni á Maurowie áż do náſzych cżáſow w Gránaćie trwáli *BielKron* 279, 174, 277v, 279, 290v; *RejPos* 330v; *BiałKat* 123v *marg*; *WujJudConf* 8; *RejPosRozpr* cv; *ModrzBaz* 132; *SkarJedn* 34, 401; My z tákowego poſtępku Grzegorzowego/ to vważáć mamy/ iż do iego cżáſu/ y zá niego/ tey zwierzchnośći Biſkupá Rzymſkiego [...] nie było *NiemObr* 61, 15; *ReszPrz* 34, 102; *WujNT* [405], *Hebr* 11 *arg*, *s.* 795; *SkarKaz* 456b; *SkarKazSej* 689b; *KlonWor* 7. *Cf* »do czasu swego«.

Ze zdaniem czasowym [*w tym z odpowiednikami*: *tego* (*33*), *onego* (*8*); *aż*(*e*) (*ażby*) (*22*), *poki*(*by*) (*13*), *gdy* (*7*), *kiedy* (*6*), *ktorego* (*2*), *niż*(*li*) (*2*), *aż kiedy* (*1*), *gdyby* (*1*), *jako* (*1*), *nim* (*1*), *w ktory* (*1*)] (*57*): A mnie thich ſlothich darowacz niechczieli thedi zatho proſche abiſczie my ych do thego czaſſv poziczily asch ſſye wpanſtwye mim zaſſye zamoge *LibLeg* 10/62v, 10/61 v; *ZapWar* [*1534*] *nr 2524*, *1550 nr 2666*; *OpecŻyw* 171; *RejPs* 37; *ComCrac* 17v; *RejJóz* N2; *Diar* 86; *GroicPorz* mm2v; *BibRadz Gen* 27/44, 4.*Esdr* 12/21; Bolonią mu wrocił do cżáſu/ poki mu ſummy nieda *BielKron* 226, 99, 270, 379, 379v, 466; á ták iuż będzie záwżdy áż do onego cżáſu gdy Pan przydzie mśćić ſie tey nieznoſney krzywdy twoiey. *RejAp* 94v, 24v, 60, 146; [*białogłowa*] zániecha s tobą onego beſpieczeńſtwá/ ktorego do thych cżáſow vżywáłá/ niżeś ſie z miłoſcią odkrył. *GórnDworz* Cc3v, D6v; *RejPos* 34v, 135v, 159, 232, 295v; *BudBib* I 154d *marg*, *Eccli* 40/1; *BiałKaz* D2v; Nie vſtáną Krolowie z domu Iudzine^{go} [...] áſz do tego cżáſu ktorego Przyidźie Krol Meſyaſz *CzechRozm* 167v; *ModrzBaz* 85; *SkarJedn* 22, 234, 238; *SkarŻyw* 2, 324; *ZapKościer 1582*/33, *1596*/85v; *StryjKron* 215, 472, 473; *NiemObr* 16, 128; *WerGośc* 269; *Calep* 554a; *ActReg* 143, 169; *KochCz* A4v; *SarnStat* 109, 387, 1122, 1125, 1183; *SkarKaz* 41a.

W połączenia z bliższym umiejscowieniem w czasie (*7*): Ieſt do tego cżáſu 1564. lat 2264. *BielKron* A6v; A od początku ſwiátá do tego cżáſu wieku cżwartego/ było lat według wykłádáczow Bibliey 4126. *BielKron* 68v, A6v, 179v, 379; iáko do tego cżáſu to ieſt aż do roku páńſkiego 858 Pátryárchá żaden Cárogrocki krom Papieſkiego poćwierdzenia/ być nie mógł *SkarJedn* 214, 222.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*23*): a on bil Tvrczin thelko wnaſze schathy obleczon, y donynyeyſzego czaſv y daley bychmy yego nyepoznaly *LibLeg* 6/190v; ia na tym doſić mam/ że tak trzymam/ yako pan Chriſtus vſtawił [...] y iako koſcioł chrześciańſki prawdziwy/ aż do tych cżaſow trzyma/ y będzie trzymał aż do kończa ſwiata. *SeklWyzn* e3, g4v; *DiarDop* 118; MOgliby ſnadź Slężacy/ narodowi ſwemu [...] Dawáć dań/ z iego ſławy/ ktorą ſpráwy iego/ Záwżdy mu iuż nieść muſzą/ do cżáſu wieczńego. *RejZwierz* 78v; yż nietrzebá nam odmiány w wierze/ ktora nam zdawná ieſt przez ſwięte męże poſtánowioná/ y do tego cżáſu od wſzytkich trzymaná. *BielKron* 219v; *RejAp* 94v, 158v; *HistRzym* 29v; Te przed pánowánim wáſzym byli y trfali (chwałá Bogu) do tego cżáſu/ nie wzruſzone y po was/ y ták długo poki Chrześćiáńſtwá z ſtáie/ trfáć nie vłomnie będą. *SkarJedn* 400, 121; bo tám w tych ſtronách teraz y do tych cżáſow práwie o Bogu máło wiedzą. *StryjKron* 160; tákże y chwały Chriſtuſowey nie vważa/ ktorą mu oćiec dał/ nie do

cżáſu iákie^{go}/ ále ná cżáſy wiekuiſte *NiemObr* 111; *ArtKanc* T19; A Kośćieńſkié y Wſchowſkié [...] które tám máią bydź ſądzoné/ gdźie do tego cżáſu zdawná ſądzoné były. *SarnStat* 723; Miáſteczká/ Powiáty przerzeczoné do tego cżáſu y ná potym [*exnunc et de caetero JanStat* 869] mocą ninieyſzégo ziednoczenia y ſprzymiérzenia do práwá/ włáſności/ y Tytułu króleſtwá Polſkiégo będą należéć *SarnStat* 1091, 950, 987, 1021, 1061, 1074 (*10*).

W charakterystycznych połączeniach: *do czasu jego* (*ich*) (*3*), *naszego* (*9*), *opisanego*, *pozwolonego* (*zezwolonego*)(*2*), *swego* (*2*); *do czasu żywota* (*2*); (*do*)*trwać* (*trwający*) *do czasu* (*29*).

Połączenia: »aż(e) do czasu« (*202*): *LibLeg* 3/33v, 10/61v; *ZapWar 1525 nr 2345*, [*1534*] *nr 2524*; *BierEz* G3; *BielŻyw* 128; *MiechGlab* 13, 46; *RejPs* 154v; *ComCrac* 17v; *LibMal 1549*/149v, *1551*/161; *SeklWyzn* e3, e4v; *RejJóz* N2; *HistAl* Cv; *KromRozm I* L4; *KromRozm III* Ov; *Diar* 47, 48 [*2 r.*]; *DiarDop* 118; *GliczKsiąż* Q3; *LubPs* eev; *KrowObr* 236v; Też podobny ku oney niebieſkiey ſwiátłośći/ Ktorey tu áż do cżáſu w rádoſciach cżekamy *RejWiz* 180; *Leop Gen* 15/16, *Iudic* 19/30, 2.*Reg* 24/15, 4.*Esdr* 8/11, 1.*Cor* 8/7; *BibRadz* I *4v, *Gen* 46/34, *Num* 22/30, *Ios* 9/27, *ludic* 6/24 (*20*); *BielKron* 18, 47, 88v, 95v, 96 (*32*); *Mącz* 108d, 126b, 151d, 215b, 431a (*8*); *OrzQuin* E2; *SarnUzn* G5 *marg*; á tám byłá karmioná [*niewiasta*] áż do cżáſu/ á do przyſcia tego wdzięcżnego ſyná á oblubieńcá ſwego. *RejAp* 100v, 18v, 94v, 105v, 108 [*2 r.*], 146, 160v, 192v; *GórnDworz* D6v, K5; *HistRzym* 25v, 29v; *RejPos* 5v, 31v, 34v, 41v, 135v (*13*); *BiałKat* 123v; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 11v, 44v, 133, 255; *WujJud* 126, 148; *WujJudConf* 8, 71v; *RejPosRozpr* cv; *BudBib* I 154d *marg*, 2.*Par* 10/19, 20/26, *Dan* 7/12, 25 (*10*); *BiałKaz* E4v; *CzechRozm* 33, 94v, 167v; *PaprPan* T; *ModrzBaz* 17, 79v, 132; *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarJedn* A8, 22, 34, 81, 121 [*2 r.*] (*12*); *SkarŻyw* 142, 399, 485; *ZapKościer 1581*/22v; *StryjKron* 115, 390, 617, 692 [*2 r.*]; *CzechEp* 33; *NiemObr* 168; *ReszPrz* 34, 102; *ArtKanc* T19; *ActReg* 59, 70, 88, 96; *GostGosp* 14; *KochFrag* 44; *OrzJan* 65, 87; *WujNT* 102, *Ioann* 2/10, *s.* [405], *Act* 3/21, *s.* 556 (*10*); *WysKaz* 16; *SarnStat* 607, 971 [*2 r.*]; *SiebRozmyśl* K; *KmitaSpit* C2v; *SkarKaz* 456b; *CzahTr* E4; *SkarKazSej* 689b.

»od czasu (*a.* od czasow) ... do czasu« (*6*): á prorokował y kazał ſześćdźieſiąt y cżtery látá/ pocżąwſzy od cżáſu Ozyaſzá krolá/ áż do cżáſu y króleſtwá Ioátáná *BibRadz* I 353v; *BielKron* 170, 230v; á będzie cżás vćiſku iáki nie był od cżáſu iáko ieſt narod (ten) áż do tego cżáſu [*ex eo tempore quo fuit gens usque ad tempus hoc*] *BudBib Dan* 12/1; *SarnStat* 607, 997.

»od ... do czasu (*a.* do czasow)« (*33*): yakom ya był wposesiey thego pulwloczka spokoyney oth dathy opysachaney [*!*] zasthavy dothego czaschv thako my bog. *ZapWar* [*1534*] *nr 2525*, *1528 nr 2459*; *KromRozm I* L4, M; Nigdy ſie tákowa rzecż nie ſtháłá miedzy ludem Iſráelſkim/ od onego dnia ktorego wyſſli oycowie náſſy z Egyptu/ áż do tego cżáſu [*ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Aegypto usque in praesens tempus*] *Leop Iudic* 19/30, 2.*Reg* 24/15; *BibRadz Gen* 46/34, 1.*Reg* 12/2, *Ez* 4/14; Wiele ſie od niego Krześćian sſtáło/ y sſtáwáć do tego cżáſu nie przeſtawa. *BielKron* 139, A6v, 68v, 116, 284v, 305; Od S. Marćiná do tego cżáſu/ to ieſt/ do Zapuſtu tego ninieyſzégo/ Seym Wálny Wárſzáwſki/ nie Pogáńſki/ ále Krześćijáńſki/ w Polſzce ſtoi *OrzQuin* Z3; *RejAp* 108; *RejPos* 258v, 288, [290]; *KuczbKat* a2; *BudBib* 3.*Esdr* 8/74, *Eccli* 40/1; gdyż iem [*księgom*] podobne nie mowię od tyśiącá lat [...] ale práwie od ſtworzenia świátá/ ile o tey máterij/ żadne iáko od dawnych

ták y od nowotnych piſárzow nie ſą do tego cżáſu wypuſzczżone *ModrzBazBud* ¶6v; *SkarJedn* A8, 121; *SkarŻyw* 399; *StryjKron* 115, 390; *ActReg* 59; *WujNT Hebr* 11 *arg*; *SiebRozmyśl* K; *SkarKazSej* 689b.

»z ... do czasu (*a*. do czasow)« (*9*): *BielKron* 109, 363v; *OrzQuin* E2; Ięzyká ſię Zydowſkiego náuczyłá/ ktoregom ſię ia zmłodośći/ aſz do tego cżáſu z pracą wielką poczęśći náuczył *SkarŻyw* 142; *ActReg* 70; Ku temu też obiecuiemy/ y powinni będźiemy wſzech przerzeczonych Kśiążąt [...] w ich ſtárádawnéy czći y doſtoyności/ iáko z przodkow ſwoich y do tego cżáſu byli záchować *SarnStat* 1062 [*idem* 115, 1192], 115, 971, 1192.

Zwrot: »do czasu czekać« [*szyk zmienny*] (*7*): *LibLeg* 7/36; *RejWiz* 180; *BielKron* 306v, 435v; O nie zámieſzka then ſrogi miecż ná zátrácenie káżdego tákiego/ ácż Pan cżeka do cżáſu/ [...] áż ſie liczbá wypełni wiernych á przbránych iego. *RejAp* 24v; *ReszPrz* 98; *GostGosp* 14.

Wyrażenia: »do dzisiejszego czasu (*a*. do dzisiejszych czasow)« = *usque ad diem hanc PolAnt* [*szyk 13* : *2*] (*15*): *MiechGlab* 13; *RejPs* 154v; *HistAl* Cv; *LubPs* eev; *KrowObr* 100; *BibRadz Gen* 19/38; gdzye tám [*w Hiszpanii*] wiele narodu Gotſkiego poſiádło y oſtáło y ſą do dziſieyſzego cżáſu *BielKron* 159, 305; *RejAp* 105v, 192v; *RejPos* [290]; *RejZwierc* 44v; *BudNT* Hh4; *StryjKron* 390, 617.

»do inszego czasu« (*1*): áby żadny vrząd niebył dożywotny/ ále álbo doroczny/ álbo do ktorego inſzego pewnego á zámierzonego cżáſu trwáiący [*ad aliud certum et definitum tempus durans*] *ModrzBaz* 44v.

»do czasu każdego« (*1*): im [*wiernym*] folgować záwżdy muśi/ áż do cżáſu káżdego. *RejPos* 279.

»do ktorego czasu« = *jak długo*; *quousque Modrz*; *quanto tempore Vulg*; *quam diu JanStat* (*3*): *ModrzBaz* 99v; *WujNT Gal* 4/1; Stádá, bydłá, do ktorégo cżáſu máią bydz páśioné. *SarnStat* 674.

»do czasu małego« (*1*): powiedziano im/ áby ieſzcże s pokoiem byli do cżáſu máłego/ áż będą wypełnieni poſpołu z nimi ſłużący *RejAp* 60.

»do czasu naznaczonego« = *ad tempus constitutum Vulg* (*9*): *Leop* 2.*Reg* 24/15; *BielKron* 371v, 463; *RejPos* 58; *BudBib* I 445a *marg*; *CzechRozm* 86; Tákże też ſubláciią ſtronie wolno będźie wźiąć/ y czynić o zły przewód práwá do cżáſu náznáczonégo/ wedle práwá Koronnégo/ to ieſt *ad ſpatium ſex menſium*. *SarnStat* 875, 121, 136.

»do czasow niedokończonych« (*1*): krolowacz będzie nad nami przez wſſytki wieki doczaſow nigdy niedokonczonych. *RejPs* 121.

»do (nie)ktorego czasu« = *do jakiegoś* (*pewnego*) *czasu*; *in a. ad aliquod tempus Vulg*, *Mącz* [*szyk 4* : *3*] (*7*): *Leop* 4.*Esdr* 8/11; Pax sequestra, Przimiérze/ to yeſt/ podnieſienie woyny do niektorego cżáſu. *Mącz* 384c, 123b; *CzechRozm* 46v [*2 r*.]; *ModrzBaz* 44v; *Calep* 528b.

»do niniejszego czasu (*a*. do niniejszych czasow)« = *usque ad praesens tempus Vulg* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *LibLeg* 6/190v; ktore [*pieśni*] ieſzcże j do cżaſow ninieyſzych na nieſzporzych bywaią ſpiewany. *BielŻyw* 171; *Leop Gen* 15/16.

»do onego czasu (*a*. do onych czasow)« = *usque ad diem hanc a. dies illos PolAnt* [*szyk 12* : *3*] (*15*): *BibRadz* 2.*Reg* 4/3, 4.*Reg* 18/4; *RejAp* 94v; *RejPos* 34v, 135v, 159; *BiałKaz* D2v; *SkarJedn* 222, 243; Bo do onego cżáſu żaden nieśmiał Grekom to ieſt pogáńſtwu pereł Ewánieliey wieprzom/ y chlebá ſynowſkiego pſom miotáć *SkarŻyw* 536, 324; *StryjKron* 407; *ActReg* 169; *SarnStat* 109; *SkarKazSej* 689b.

»do ostatecznego (*a.* ostatniego) czasu« = *do końca*; *usque ad tempus finis PolAnt* [*szyk 4* : *1*] (*5*): *GliczKsiąż* Q3; Gdyſz ie [*przymierze*] Turek ſam złamał przodkiem/ przyrzekáiąc że ſnim będą Weneći záwżdy w káżdey potrzebie nielituiąc nakładu y ludu ſwego do oſtátniego cżáſu *BielKron* 253v, 3, 363v; *BudBib Dan* 12/4.

»do pewnego czasu (*a.* do pewnych czasow)« = *ad certum tempus Modrz*, *JanStat* [*szyk 10* : *6*] (*16*): Abowiem do cżáſu pewnego widzenie to trwáć będźie [*Quia adhuc visio in statutum tempus ... fiet*] *BibRadz Hab* 2/3, I 138b *marg*; *Mącz* 126b; *RejPos* 5v; *CzechRozm* 159, 171v; *ModrzBaz* 44v, 89v; *GórnRozm* L; *WujNT* 452; *SarnStat* 86, 760, 945, 1271; *SkarKaz* 634b; *VotSzl* D4.

»do czasu podobnego« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Iż v Ligurgá wypożyczał. Sto tyśiąc złotá Rábſkiego/ Aż do cżáſu podobnego: Ná ktory ie dáć ślubuie *BierEz* G3; *SienLek* 25.

»do czasu pogodnego« (*1*): Turek nigdy pokoiu ztobą nie ſtánowił/ ále tylko vczyniwſzy ztobą przymiérze/ zwlokł wáſzę kro: M. áż do tego cżáſu ſobie pogodnégo. *OrzJan* 87.

»do czasu przyszłego« (*2*): Gdy iuż poććiwy człowiek rozważy powinność ſmierći/ iáko iey ma cżekáć y iákiego żywotá do cżáſu ſwego przyſzłego vżywáć ma. *RejZwierc* 171 [*idem*] B2v.

»do słusznego czasu« [*szyk 6* : *5*] (*11*): *LibLeg* 7/36; Niewiaſta iżby dziecię donoſiła do cżaſu ſluſznego, prochu z iemioły ma pożywać z dębową wodą *FalZioł* I 155b, V 29; *LubPs* I; *UstPraw* F4v; *BielKron* 75v, 246, 417; *RejAp* 158v; *RejPos* 222; *GostGosp* 14.

»do czasu swego (*a.* swojego)« = *secundum tempus suum Vulg* [*szyk 9* : *5*] (*14*): Brwi cżyrwone cżłowieka nie wſtydliwego vkazuią zawiſnego [...] ktory też pomſtę zachowawa do cżaſu ſwego. *GlabGad* N5; *GliczKsiąż* O2v; *Leop Eccli* 6/8; *BielKron* 112, 125v; *Mącz* 237c, 431a; *RejAp* 18v; *RejZwierc* B2v, 133, 171; *BielSpr* 14v; *KochEpit* A3v; *SarnStat* 39.

»do tego czasu (*a.* do tych czasow), dotychczas« = *usque adhuc PolAnt*, *Mącz*, *Vulg*; *hactenus Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; *usque nunc Vulg*, *PolAnt*; *usque ad diem hanc*, *usque hodie PolAnt*; *ad hoc aevi*, *ad id tempus*, *etiamnum*, *tantisper*, *usque*, *usque ad hanc memoriam Mącz*; *adhuc*, *ad hunc diem*, *ad hoc tempus*, *exitum Modrz*; *hac tempestate*, *hucusque*, *usque in praesens istud JanStat* [*szyk 470* : *9*] (*478* : *1*): *BierEz* F3v; *OpecŻyw* 2, 88, 171; *ZapWar 1525 nr 2345*, *1528 nr 2459*, [*1534*] *nr 2524*, *2525*, *1549 nr 2657*(*13*); *BielŻyw* 128; *KlerWes* A; ysch my do tich czaſſow pewnoſczy tich granycz wiedziecz niemozemi poſlalysmi bili pyſſarza naschego *LibLeg* 10/68, 10/61v, 62v, 125, 11/46, 46v (*17*); *RejPs* 121; *ComCrac* 14, 17v; *SeklWyzn* c3v, e3, e4v; *RejJóz* N2; *LibMal 1549*/149v, *1551*/160v [*2 r.*], 161; *HistAl* B5, D2; *KromRozm I* Fv, L4, M; *MurzHist* M3v, M4; *KromRozm III* Q3; *Diar* 47, 48 [*2 r.*], 52, 57 [*2 r.*], 84; *DiarDop* 113, 114, 116, 117, 118; *BielKom nlb* 4, E3v; *LubPs* ee3v; *GroicPorz* B3v, 12v, mm2v; *KrowObr* 19, 24, 79v, 149, 196, 236v; *RejWiz* A3v, 47, 127v, 177v, 178; *Leop Iudic* 19/30, 1.*Cor* 8/7; *UstPraw* K3; *RejFig* Dd3; *RejZwierz* 54v; *BibRadz* I *4v, *Gen* 19/37, 46/34, *Num* 22/30, *Ios* 9/27 (*15*); *BielKron* A6v [*2 r.*], 11v, 17v, 18, 45v (*65*); *Mącz* 3b, 5c, 48a, 108d, 151d (*13*); *OrzQuin* E2, I4v, K3v [*2 r.*], N3v, Z3; *SarnUzn* G5 *marg*; *RejAp* 59v, 108 [*2 r.*], 146, 160v; *GórnDworz* B8, Cv, D6v, E4v, F8v (*10*); *HistRzym* 25v, 29v; Iuż moy miły Pánie chociay w więzyeniu ábo w iákim tárálie rácż dochowáć do cżáſu tego *RejPos* 266, 41v, 112, 132, 141, 156 (*13*); *BiałKat* 111; *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 11v, 255; *BielSpr* 11, 11v, 41, 57, 69; *WujJud* 15v, 126, 134, 148v, 169v (*8*); *WujJudConf* 8; *BudBib* I 154d *marg*, 2.*Par* 10/19, 20/26, *Dan* 12/1, 3.*Esdr*

6/20, 8/74, *Eccli* 40/1; *MycPrz* II C3v; *Strum* L; *BiałKaz* E4v, H3v; Iam do tych cżáſow ináczey tego nierozumiał tylko iż przymierza wieczнego: y o żywoćie wieczнym vcżynionego. *CzechRozm* 74, 167v; *PaprPan* T; *KarnNap* A2v; *ModrzBaz* [16]v, 17, 32v, 79v, 91, 119v, 121v; *ModrzBazBud* ¶6v [*2 r.*]; *SkarJedn* A8, 22, 81, 121 [*2 r.*], 143 (*20*); Do tego tám cżáſu Rowni ſobie być muśim *KochOdpr* Cv; *SkarŻyw* 70, 71, 100 [*2 r.*], 142, 201 (*18*); *ZapKościer 1581*/22v, *1582*/32v, 33, *1595*/85v; *StryjKron* 115, 150, 160, 245, 295 (*8*); *CzechEp* 98, 215, 282, 346, 360, 375, [414]; *NiemObr* 15, 16, 20 [*3 r.*], 47, 57 (*13*); *ReszPrz* 5, 33, 42, 74, 98 (*8*); *WerGośc* 269; *PudłFr* 43; *Calep* 554a; tylkosz tę iednę wolnoſć mąm ze Zęnie y dzieciom dotych czas domnie wolno *ActReg* 162, 46, 59, 70, 71, 83 (*14*); *KochCz* A4v; *KochFrag* 44; *OrzJan* 65, 87; *LatHar* +3v, [+12]v, 27, 30, 32 (*10*); *WujNT* 102, *Ioann* 2/10, *s.* 556, 830; *WysKaz* 16; *SarnStat* 21, 55, 56, 115, 157 (*84*); *SiebRozmyśl* E3v, K; *KmitaSpit* C2v; *SkarKaz* 275b, 515b, 517b, 550a [*2 r.*]; *VotSzl* Bv; *CzahTr* A4, E4, Kv; *SkarKazSej* 665b, 666a, 667a, 681b, 687b, 700b [*2 r.*].

»do ułożonego czasu« (*1*): poki dzyedzic máluczki ieſth/ nic nie ieſt rozny od ſługi chocia ieſt pánem wſzyſtkiego/ ále ieſt záwżdy pod ſprawcámi á pod opyekálniki/ áż do vłożonego cżáſu od oycá. *RejPos* 31v.

»do czasu wiecznego« (*3*): *RejZwierz* 78v; *ArtKanc* T19; Rząd záś będźie y páńſtwo/ do cżáſu wiecznégo. *SiebRozmyśl* F3.

»do wolniejszego czasu« (*1*): abyś temu zabieżeć raczył, nas tu w tym zamieszaniu nie odjeżdżał a do wolniejszego sobie czasu, ażbyś WKM concilium to nationale złożyć mógł, pokoj nam postanowił. *Diar* 86.

»do czasu zamierzonego« = *ad definitum tempus Modrz*; *usque ad praefinitum tempus Vulg* [*szyk 5* : *3*] (*8*): *GliczKsiąż* O2v; *BielKron* 217; to ieſt Koſcioł wierny Páńſki/ będą deptáć/ tho ieſt zwodzić á niſzczyć/ do cżáſu zamierzonego á do woley Páńſkiey *RejAp* 90; *BudBib* I 445a *marg*; *ModrzBaz* 44v; *WujNT Gal* 4/2; *SarnStat* 86, 1167.

Szeregi: »do dnia i (a do) czasu« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Przyſzyagamy [...] yſz pokoy y przyaczyelſzthwo bądzyemy chovacz. [-...] aſch do dnya y czaſzv *LibLeg* 3/33v; *GliczKsiąż* Q3; *RejPos* 287v.

»do czasu albo (a) kresu« (*2*): *GliczKsiąż* O2v; Téż to iest *ſpecies* kupienia y przedánia, vżywánia pożytków *rerum mobilium* máiętnośći, do cżáſu tylko álbo kréſu pewnégo *SarnStat* 1271. ~

»do czasu, do czasow« = *nie na zawsze*, *na razie*, *tymczasem*; *ad tempus Mącz*, *Cn*; *temporarie Calep*; *pro tempore Cn* (*290* : *1*) (*291*) : *LibLeg* 10/151v; Y owſſem ći obfituiący wrzadkiey ſtroży bywáią od páná chowani/ á ktory ſnich ginie iuż ginie nie doczáſu *RejPs* 73, 194v, 204v, 218; *ComCrac* 21v; *RejJóz* C, N2, Q4; *RejKup* D; *HistAl* C5; *MurzNT Luc* 4/13; *KromRozm II* ſv, v2; *Diar* 68 [*2 r.*]; *BielKom* D5; *GliczKsiąż* O2v [*2 r.*]; *LubPs* Rv [*2 r.*], R6v, S4v, Vv, V5v, Y5 *marg*, Z3v; *KrowObr* Av; Złym do ich myſli pomaga dyabeł do cżáſu. *RejWiz* 139 *marg*, 64v, 72, 92v, 105, 110v (*9*); *RejFig* Dd6; *RejZwierz* 26v, 67; *BibRadz Gen* 12/10, I 9c *marg*, *Iob* 20 *arg*, *Is* 54 *arg*, I 451b *marg* (*13*); Przeto Láćinnicy y drudzy nieprzyiaciele dobrowolnie żądáli z Rzymiány pokoiá do cżáſu. *BielKron* 106v; Potym rychło Weneccy poſłowie przyiechali [...] takież Tureccy poſłowie/ s kthorymi do cżaſu wzyął przymierze. *BielKron* 398, 106v, 107, 129v, 147, 155v (*25*); *Mącz* 3b, 206b; *Prot* D4v; *SarnUzn* F5; Rozdział Iedennaſty. O Záchfyceniu/ álbo zátchnieniu do cżáſu/ ktore niegdy zá śmierć bywa

policzáne, *SienLek* 60v; *RejAp* 24, 40 [*2 r.*], 63v, 70v, 78v (*14*); *RejPos* 7, 24v, 26v [*2 r.*], 39v, 67 (*35*); *GrzegŚm* 15, 24, 60; *HistLan* B4; Lekce ſobie poważj y ſzczęſcie y wſzytki odmienności iego/ wiedząc że tho do cżáſu ſtoi iáko zielone drzewko przy drodze. *RejZwierc* 21v, 4v, 5, 7v, 18v, 36v (*23*); *BielSpr* 44v; *WujJud* 20v [*2 r.*], 123v, 199, 225; żebyſmy od kośćiołá odgániáć mieli y poſędzáć tákowe/ [...] ktorzy niedoſtátki y vpadki krewkości ludzkiey do cżáſu ćierpią. *WujJudConf* 137v, 137v; *RejPosRozpr* c3; *RejPosWstaw* [41[4]]v; *BudBib Tob* 14/6 [*2 r.*], 2.*Mach* 7/16; *CzechRozm* 50, 72, 77v, 94v, 235; *ModrzBaz* 25 [*2 r.*], 36v, 76v, 142; *SkarJedn* 27, 62, 303; *SkarŻyw* 15, 242, 456, 528; *CzechEp* 6, 46, 62, 290, [401]; *NiemObr* 111; *BielSen* 14; *KochSob* 60; *Calep* 223b, 1053a [*2 r.*]; *ActReg* 98, 158; *GostGosp* 36; *OrzJan* 8, 9, 37, 131, 132; *LatHar* 201; *KołakCath* C3; *WujNT* 121 *marg*, 194, 208 [*3 r.*], *Luc* 8/13, s. 227 (*24*); *SarnStat* 1179, 1271, 1315; *WitosłLut* A2; á nawet/ y napotężnieyſzego nieprzyiacielá woyſká mogliby ná ſobie do cżáſu záḋźierżeć *GrabPospR* N2; *PowodPr* 15 *marg*, 37, 38, 41 [*2 r.*]; *SkarKaz* 7b; Kot bacży że oſzukan od ptaſzká ná oko. [...] Vyźrzy ſkowronká tego co mu vmknął ſkory. A on ſiedzac [*!*] ná dáchu ſkubie ſię z niewcżáſu/ Do ktorego kot rzecże potrway pry do cżáſu. *CzahTr* L, Iv; *SkarKazSej* 684b, 701b.

~ *W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu* (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*19*): chwala boſtwa twoiego nie do czaſu ale na wieczne wieki iuż będzie ſſeroce wyſławowana. *RejPs* 205v; *UstPraw* H2; *RejAp* 123, 178; *RejPos* 81v, 293; y zaſz nie widzi iż pyſzny tylko chodzi do cżáſu iáko kur vpſtrzony s poſtáwámi ſwemi/ álić pochwili ábo go iáſtrząb do láſá wlecże/ ábo gi ſzpetnie w kotle ſkubą. *RejZwierc* 53v, 171, 177; On tylko do cżáſu przyczyniał ſie zá lud Izráelſki: á ten ſie vſtáwiczńie okázuie przed obliczńością Bożą zá námi. *CzechRozm* 106v; Ktory [*Bóg*] tu ſwym do cżáſu/ tám wieczńie żyć dawa. *GrabowSet* Dv; A ták nie diabelſka náuká/ ále dobra y święta rzecz ieſt [...] wſtrzymáć ſię od pewnych potraw/ ábo od winá/ lub do czáſu/ lub też y do śmierći. *WujNT* 730, 195; *WysKaz* 28; dla tego y z téy przyczyny żadnému Kśiążęćiu [...] żadnégo/ Zamku [...] ku rządzeniu do czáſu álbo ná wieczność [*pro tempore vel in aevum JanPrzyw* 14] nie damy *SarnStat* 891; iż tákowé dobrá ich przez nas innym którymkolwiek oſobam do żywotá/ álbo do czáſu/ álbo ná wieki [*ad vitam*, *aut ad tempus*, *vel in perpetuum JanStat* 882] były záſtáwioné/ dárowáné/ álbo zápiſáné *SarnStat* 1102, 369, 979, 1271.

W charakterystycznych połączeniach: *do czasu cierpieć* (*odcierpieć*, *przycierpieć*) (*10*), *chować* (*zachow*(*yw*)*ać*, *pochować*, (*za*)*chowany*) (*8*), *folgować* (*3*), *pożyczać* (*pożyczyć*, *pożyczon*, *pożyczany*) (*5*), *tolerować* (*się*) (*2*), *trwać* (*potrwać*, *wytrwać*, *trwający*) (*11*), *zgodzić się*, *zjednać się*, *znosić* (*3*), *zostać* (*4*); *do czasu jednanie*, *pokoj* (*5*), *przymierze* (*9*), *zgoda* (*ugoda*) (*4*).

Połączenie: »aż do czasu« = *usque ad tempus Vulg* (*6*): *Leop Luc* 4/13; Podobno nas ták Pan mieć áż do cżáſu raczy/ Cżekáiąc miłey Polſki áza ſie obaczy. *RejZwierc* 252v; *WujNT Luc* 4/13, s. 208, 417, *Act* 13/11.

Zwrot: »czekać do czasu« [*szyk zmienny*] (*3*): *RejAp* 24v; *GórnDworz* T6; iedno iż Pan cżeka z exekucią do cżáſu z łáſki á z miłoſierdzya ſwego. *RejPos* 335v.

Wyrażenia: »do dalszego czasu« = *dłużej* (*2*): *Diar* 47; pieniędzy do dáſſzego cżáſu cżekáć obiecał. *GórnDworz* T6.

»do czasu długiego« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Przeto dla tákowégo nieporządku/ odwlokło ſye do ták długiégo cżáſu/ iż ich niechćiano imprymować *SienLek* a4; *PaprPan* Y2.

»do kilka czasow« = *na jakiś czas* (*1*): poſlimy k niemu áby ná ſlub przyiechał/ á nam z Greki ziednał przymierze do kilká cżáſow. *BielKron* 59.

»do czasu krotkiego« = *krótko* (*1*): [*posłowie*] szli zasię do Krola [...] dziękując z a to, iż w pokoju je, choć do czasu krotkiego, bo tylko do sejmu drugiego zachowywał *Diar* 57.

»do (nie)małego czasu« = (*nie*)*krótko*; *adhuc modicum Vulg* [*szyk 7* : *2*] (*9*): *LubPs* N2v; iż tego ſzátánowi dopuſzcża do máłego cżáſu/ ábyś był pokuſzon. *RejAp* 22v, BB5; *RejPos* 62v, 260v; *RejZwierc* 178; *WujNT Ioann* 12/35, *s.* 358; *SarnStat* 88. ~

»od czasu, od czasow« = *usque Mącz* [*zawsze z przydawką*] (*390* : *119*) (*509*) :

~ *od czasu czego* (*15*): *PatKaz III* 113v; *SeklWyzn* f4; *BudBib Dan* 12/11; Iż Pan od cżáſu ſwego wćielenia/ národzenia/ pełny záraz łáſki wſzelákiey nie był *ReszPrz* 81; A rok pozwu ku wykupiéniu dóbr [...] ma bydź ſześć niedźiel od cżáſu położenia pozwu [*a tempore positionis ipsius citationis JanStat* 100]. *SarnStat* 98, 156, 176, 242, 345, 605, 607, 1071. *Cf* »od czasu pokoju«.

od czasu czyjego (*13*): *MetrKor* 40/812; Wſſák powyedáyą Luthrowye/ iż od kilká ſet lat dopiro/ á nadáley od cżáſow Grzegorzá S. papyeżowye náſtáli. *KromRozm III* N5; Od cżáſow Ioáſowych przez dwieśćie dwádźieſćiá y cżtery lathá/ Zadney poprawy nie było około Koſciołá *BibRadz* I 216b *marg*, 2.*Par* 35/18, I 353v; *BielKron* 170; *Mącz* 509b; *CzechRozm* 166v; *ReszPrz* 102, 144; *ReszList* 149; *SkarKaz* 637a. *Cf* »od swoich czasow«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *tego* (*33*), *onego* (*20*); *jako*(*ż*) (*25*), *gdy* (*18*), *ktorego* (*8*), *kiedy* (*4*), *jakże* (*1*), *od ktorego* (*1*), *w ktory* (*1*)] (*58*): A Thatharzy Przekopſci od tego cżaſu iako on wyſep poſiedli po polu mieſzkaią według ſwego zwyczáiu *MiechGlab* 72; *LibLeg* 10/60v; *KromRozm I* Mv; *GliczKsiąż* B6v; *LubPs* hh5v; DZiedźic powinien vczynić Inwentarz [...] trzydźieſtego dniá od tego cżáſu kthorego by ſye poznał być dźiedźicem *GroicPorz* ee3v, 1; *Leop Lev* 25/27, 1.*Par* 6/31, *Ier* 44/18; TEnći ieſt poczet narodow Adámowych od onego cżáſu/ w kthory Bog człowieká ſthworzył *BibRadz Gen* 5/1, *Ex* 5/23, 10/6, *Num* 15/23, *Ios* 14/10, 2.*Reg* 13/32 (*10*); Od thego cżáſu Amázones woiować przeſtáły/ kiedy im rogow mężowie vtárli. *BielKron* 297v, 36, 265v, 289v [*2 r.*], 410v; *LeovPrzep* Gv; *RejPos* 287v; *BiałKat* 138v; *BudBib Ps* 4/7 [8], *Ier* 20/8, *Dan* 12/1, *Esth* 14/17; *BiałKaz* K3v; *CzechRozm* 1, 24, 132, 141v [*2 r.*], 142, 168; *ModrzBaz* 106; *SkarJedn* 132; Bo od tego cżáſu gdy iuſz ono odſzczepieńſtwo Piotrá Leoná vſtáło/ poczęło ſię ono Tyrráńſkie á okrutne iego ſerce kruſzyć *SkarŻyw* 165, 90, 120, 225, 324, 393; *WujNT przedm* 34 *marg*, 36 *marg*; *WysKaz* 42; *SarnStat* 283, 779, 987, 995,1181; *PowodPr* 24.

W połączeniu z datą (*3*): A od tego cżáſu látá Páńſkiego 1250. Lubuſki powiát odłączon ieſt od Polſki nieſpráwiedliwie *BielKron* 362; *StryjKron* 330; *SarnStat* 1167.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*63*): gdiz ta ziemya Pokuczka zawzdi od wiecznich czaſow koronie polskie wlaſna y dziedziczna bila, ieſt, y ma bicz nawieki *LibLeg* 6/78v [*idem*] 6/159; CHwalćie wy wſſyſcy ſludzy [...] páná ſwego y ſwięte imię iego ktore niechay będzie miedzy wámi chwálebne iuż od tego cżáſu áż ná wiek wiekom. *RejPs* 168, 193; *KromRozm*

I F3v; *KromRozm III* G6, K7; *LubPs* Z5v, dd2, hh5v; [*Sassabasar*] założył fundámenty kośćiołá Bożego w Ieruzálem/ á od onego cżáſu áż do tąd [*ex eo tempore usque nunc*] buduie ſie ten kośćioł *Leop* 1.*Esdr* 5/16, 3.*Esdr* 6/20, *Is* 9/7; A będą tákie iákich nigdy nie widáli oycowie y dźiádowie twoi/ od tego cżáſu iáko byli ná ſwiećie/ áż oto do dniá te^{go} [*a die qua fuerunt super terram usque ad diem hanc*] *BibRadz Ex* 10/6, *Num* 15/23, *Iob* 20/4, 1.*Reg* 30/25, *Ps* 113/18; Od tegoż cżáſu áż do dziſiá/ piątą cżęść płácą Krolowi w Egipcie zboża ná káżdy rok. *BielKron* 18; Od tego cżáſu mowił/ á przed tym nie mowił. *BielKron* 112, 184v; *Mącz* 10c; Bo ácż przed tym potroſze ſie táił iáko wąż pod trawą/ ále od tego cżáſu práwie ſie odkrył/ á práwie od tego cżáſu wyiáwiłá ſie moc y ſrogość iego *RejAp* 170v, 170v; *HistRzym* 37, 108; *RejPos* 15; *BiałKat* 138v; *GrzegŚm* 2; *HistLan* C4v; *WujJud* 239v; *CzechRozm* 141v; Od onego cżáſu aſz do tego roku/ przez dwádźieśćiá y ośm lat/ co rok ták pośćił w wielki poſt nie iedząc áni pijąc przez dni cżterdźieśći. *SkarŻyw* 29, 225; Z ktorych Herbow [...] Boiárowie Ziem Litewſkich od tego cżáſſu y ná potym niechay ſię weſelą *StryjKron* 542; *NiemObr* 65, 174; *LatHar* 334, 342, 691; *WujNT Rom* 16/25; Dla tego od tego cżáſu ná wieki [*a modo in perpetuum JanStat* 654] przerzeczeni Stároſtowie [...] płace álbo dárów/ od w więzowánia od poddánych náſzych wyćięgáć y wyćiſkáć nie máią. *SarnStat* 547 [*idem* 937], 66, 219, 491, 558, 573 (*22*).

W charakterystycznych połączeniach: *od* [*jakich*] *czasow począwszy* (*4*), *poczynać się*, *trwać* (*trwający*) (*2*), *zachow*(*aw*)*ać* (*się*) ((*za*)*chowany*) (*5*); *od czasu koronowania* (*koronacyjej*) (*2*), *objawienia*, *narodzenia*, *wcielenia*, *zapłaty*, *zgody*; *od czasu opisanego*, *pana Chrystusowego*.

Połączenia: »*od* czasu (*a*. od czasow) ... do« (*28*): *MetrKor* 40/812; *LubPs* hh5v; *Leop* 1.*Esdr* 5/16, 3.*Esdr* 6/20; *BibRadz Ex* 10/6; A od tego cżáſu byli w dzierżeniu pod mocą Rzymſką áż do Konſtántiná wielkiego. *BielKron* 296, 18, 39, 184v; *Mącz* 10c; Pothym Melánkolia pánuie od onego cżáſu/ áż do Czternaſtego dniá Grudniá *SienLek* 41v, 42; *HistRzym* 37, 108; *BiałKat* 138v; *WujJud* 239v; *CzechRozm* 166v; *SkarŻyw* 29, 225; *LatHar* 691; Niech nam pokażą originały ſwych kośćiołow/ ták porządnie od cżáſow Apoſtolſkich áż do nas przez ſucceſſią poſtępuiące/ iáko my ſwe pokázuiemy. *WujNT* 676, 140, 439, 857; *SarnStat* 73, 218, 458, 1257.

»od czasu ... do czasu« (*6*): *BibRadz* I 353v; Od iego [*Karola Wielkiego*] cżáſu krolom Fráncuſkim piſzą Chriſtianiſsimi do tego cżáſu. *BielKron* 170, 230v; *BudBib Dan* 12/1; *SarnStat* 607, 997.

»dopiero od czasu« (*1*): A iakoſz to mogło być/ gdy go ieſzcże/ według wyznánia twego/ nie było/ áż dopiero od cżáſu tego gdy ſie z Máryey Pánny národził? *CzechRozm* 24.

Wyrażenia: »od czasow apostolskich« [*szyk 26* : *6*] (*32*): Abowyem ſą ſpráwy á obrzędy nyektore od cżáſow Apoſtolſkich po wſſyſtkim krzeſciyáńſtwye trwáyące *KromRozm II* h2; *KromRozm III* E2v, E5, G6, I4, K7, L4v, N4v; *BiałKat* 41; *WujJud* 167v, 229; *CzechRozm* A2v; *SkarŻyw* 298; *ReszPrz* 34, 68; *ReszList* 191; *LatHar* 102 *marg*, 123, 124, 125, 190, 302, 375; *WujNT* 9, 35, 140, 396, 429 (*9*).

»od ktorego czasu« = *od wtedy* (*3*): ábowiem go thák hániebnie Zołdan Alkáirſki poraźił/ áż wſzytcy iáncżárowie ná mieyſcu zoſtáli/ od ktorego cżáſu nigdy ták Turka nieporażono. *BielKron* 258v; *StryjKron* 330; *WujNT* [405].

»od ktorego czasu« = *od kiedy* (*2*): od którégo cżáſu/ y iáko długo ſłużyli/ áby ſie pewna wiádomość wźiąć mogłá *SarnStat* 417, 30.

»od czasu naznaczonego« (*1*): Aby káżdy Poborcá był powinien káżdégo/ który Poboru nie oddał nadáléy do dniá trzech Królów/ w Roku 1591. bliſko przyſzłégo/ od czáſu zapłáty w Vniwerſale náznáczonégo/ dáć Stárośćie ná reláciiéy. *SarnStat* 345.

»od (nie)dawnego czasu (*a*. od (nie)dawnych czasow)« = *longis intervallis Mącz*, *Modrz*; *ab antiquis a*. *a primis diebus*, (*ex*) *multo tempore Vulg*; *ab exordio*, *ex co tempore PolAnt*; *ab antiquis temporibus JanPrzyw* [*szyk 45* : *2*] (*47*): *LibLeg* 6/159, 7/41v, 10/65v, 11/20, 141; *PatKaz II* 59v, 75; a yuſch od dawnych czaſſow nyebill wpinſku *LibMal 1548*/142v; *RejKupSekl* a3; *HistAl* L4v; *KromRozm I* F3v; *MurzHist* M3v; *KromRozm III* N8; *GroicPorz* C2v, e, r3v; *Leop Luc* 23/8; Vkázuie przecż Pan nápominał Zydy z tego co ná nie przydź miáło od dawnego cżáſu/ niż przyſzło. *BibRadz Is* 48 *arg*, *Is* 48/5; *BielKron* 211v, 337v, 427 [*2 r*.]; *Mącz* 361b; *RejZwierc* B3, 194 [*2 r*.], Bbb; *WujJud* 39, 92, 157v; *RejPosRozpr* c3; *BudBib* 2.*Esdr* 12/46, 1.*Mach* 3/29; *CzechRozm* 183v; *ModrzBaz* 94v; Ták Długoſus/ Vapouius [...] w ſwych Kronikach Litewskiego narodu leśnego [...] pierwſze obiáśnienie y oznáczenie opiſuią/ Roku od zbáwiennego národzenia Chriſtuſá Páná 1205. Nie iżby ſię Litwá od tego czáſu niedawnego począć miáłá/ ktory narod ſtárodawnych lat w tych mieyſcách gdzie y dźiś mieſzkał *StryjKron* 244; *NiemObr* 65, 99, 174; *ReszHoz* 125; *WujNT Act* 8/11, 15/7; *SarnStat* 890, 997, 1002, 1154.

»od niemałego czasu (*a*. odniemałych czasow)« = *a non exiguo tempore JanPrzyw* [*szyk 9* : *1*] (*10*): *Diar* 86; *BibRadz* I *2v; Powiedzże mi ieſli ſie co dobrego poſtánowiło ábo ſpráwiło w Koronie od niemáłego cżáſu? *RejZwierc* 194, 119; *Strum* A2v; *SkarŻyw* 134; *CzechEp* 12; *SarnStat* 13, 1058, 1187.

»od niniejszego czasu« (*1*): Błogoſłáwionemu Sylweſtrowi [...] od ninieyſzego tzáſu/ dawamy páłac pánowánia naſzego pobożny *KrowObr* 27.

»od onego czasu (*a*. od onych czasow)« = *exinde*, *ex tempore antequam Vulg*; *a die illa*, *a tempore illo PolAnt*; *deinceps Modrz* [*szyk 39* : *1*] (*40*): *LibLeg* 10/62; *LubPs* hh5v; *GroicPorz* 1; *Leop Lev* 25/27, 1.*Esdr* 5/16, 3.*Esdr* 6/20, *Is* 48/16, *Ier* 44/18; *BibRadz Gen* 5/1, *Ios* 14/10, 1.*Reg* 18/9, 2.*Reg* 13/32, 1.*Par* 17/10 (*8*); *SienLek* 42; *HistRzym* 29; *RejPos* 195, 287v; *BiałKat* 138v; *WujJud* 239v; *BudBib Ps* 4/7 [8], *Ier* 20/8; *CzechRozm* 141v, 142; *ModrzBaz* 139v; *SkarŻyw* 29, 225, 271, 309, 324, 481; A oni poſtánowili dáć mu trzydźieści śrebrnikow. y od onego cżáſu pogody ſzukał na wydánie iego. *LatHar* 690; *WujNT Matth* 26/16, *Act* 13/21; *SarnStat* 283, 779; *PowodPr* 24, 53.

»od czasu pirwszego« (*1*): Należy tedy na tym bárzo/ áby oycowye prágnąc dzyathek/ w małżeńſtwo ſluſſne á pochwálne wſtępowáli/ daváyąc wtem myeyſce woley Bożey/ według ktorey małżeńſtwá ſye poczeły/ począwſſy od cżáſu pirwſſego/ gdy Adámá pan bog z Ewą w ſtadło małżeńſkye wpráwił *GliczKsiąż* B6v.

»od czasu pokoju« = *a tempore concordiae JanStat* (*3*): y oné wſzyſtki rzeczy/ które od nich od cżáſu onégo pokoiu vczynionégo [*a tempore quo praesens pax perpetua est firmata JanStat* 894] względem tákowégo wyćiągánia ſą wyięté/ wcále niech będą wrócone przez Zakon *SarnStat* 1111 [*idem*] 1074, 1075.

»od (staro)wieczných (*a*. wiekuistych) czasow« = *temporibus aeternis Vulg* [*szyk 5* :*1*] (*6*): *LibLeg* 6/78v; *Leop Rom* 16/25; TYś Pánie był náſzą vćieczką/ od wiekuiſthych cżáſow [*in generatione et*

generatione]. *BibRadz Ps* 89/1; Ná przywileie y nawyżſze Páſterſtwo y Biſkupſtwo Piotrá S. w kośćiele Chryſtuſowym/ wſtąpili práwem Bożym Biſkupowie Rzymſcy/ y zá to ie wſzyſtek kośćioł Kátholicki od ſtarowiecznych cżáſow miał y ma *SkarJedn* A8 [*idem*] 101; *WujNT Rom* 16/25.

»od swoich czasow« (*1*): WYłożony Sąd [...] idźie ſwoim poſthępkiem záwżdy przes dwie niedźieli/ począwſzy od ſwoich cżáſow s Práwá álbo też z zwyczáiu ktorego Miáſtá vłożonych. *GroicPorz* 1.

»od czasu tamtego« (*2*): tákowy zapis ninieyſzym Przywileiem od tego cżáſu iáko od tám tego [*exnunc prout extunc JanStat* 797] pſuiemy *SarnStat* 1054, 882.

»od tego(ż) czasu (*a*. od tych czasow)« = *a modo Vulg*, *Mącz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *ex tunc Vulg*, *Mącz*, *JanStat*; *exinde Vulg*, *Mącz*; *ex hoc Vulg*; *ab hoc PolAnt*; *ab* (*a*, *ex*) *illo tempore*, *postea*, *post illa Mącz*; *deinceps Modrz*; *inde Calag*; *abhinc*, *abusque*, *iam Calep*; *ab hoc tempore*, *exnunc JanStat*; *abinde JanPrzyw* [*szyk 319* : *5*] (*324*): *LibLeg* 10/58, 60v, 61v, 65v, 67v, 11/61v, 142; *ZapWar 1548 nr 2667*, *1549 nr 2662*, *1550 nr 2676*; *MetrKor* 34/133v; *PatKaz III* 100; *MiechGlab* 60, 72; *WrobŻołt* mm3v; *RejPs* 46v, 168, 193, 206v; *LibMal 1553*/176v; *HistAl* B6; *KromRozm I* Mv; *MurzHist* N4v; *Diar* 50; *LubPs* Z5v, aav, dd2; *GroicPorz* ee3v; *KrowObr* 32; *Leop* 1.*Par* 6/31, *Ps* 75/8, *Is* 9/7, *Ioann* 19/12; *BibRadz Ex* 5/23, 10/6, *Num* 15/23, 1.*Reg* 30/25, I 218v (*8*); Śiedm lat walkę wiodł s Sáráceny/ ktorych poráźił trzy ſtá tyſięcy/ á od tego cżáſu poczęły ich mocy mdleć *BielKron* 166v, 18, 24, 36, 39, 49v (*89*); *KwiatKsiąż* N3v; *Mącz* 112c, 168c, 217c, 227d [*2 r*.], 315b (*9*); *SienLek* 42; *LeovPrzep* E4v, Gv; *RejAp* 114, 123, 170v [*7 r*.]; Słyſząc tho ow kthory przegrał/ y rozumieiąc po ſmiechu/ iż krol wie o wſzytkim/ bárzo ſie ſromáć muſiał/ á od tych cżáſow cżárnokſięſtwu dał pokoy *GórnDworz* T5v, R4; *HistRzym* 37, 50, 108; *RejPos* 15, 29, 32v, 33v, 156 (*9*); *BiałKat* 163v; *GrzegŚm* 2; *HistLan* C4, C4v; *BielSpr* 41v, 70; *RejPosWstaw* [21[3]]v; *BudBib Esth* 14/17; *BiałKaz* K3v, K4 [*2 r*.]; *CzechRozm* 1, 24, 132, 141v, 168; Y Wołochom dał ſie znáć á od cżáſu tego/ Nie ſmieli ſie przećiwić narodowi iego. *PaprPan* Ee2v; *KarnNap* B4, B4v, C2v; *ModrzBaz* 48, 93, 106, 134; *SkarJedn* 132, 199, 253; *Calag* 546a; *SkarŻyw* 87, 90, 120, 159, 165 (*17*); *StryjKron* 244, 542, 547; *CzechEp* 190; *NiemObr* 64; *KochFr* 30; *KochWz* 141; *WerGośc* 224; *WisznTr* 10; *Calep* 4b, 10b, 497b; *GostGosp* 80; *Phil* K2; *GrabowSet* B2v; *LatHar* 65, 334, 342, 691, 695; *WujNT Ioann* 6/66, 14/7; *WysKaz* 42; *SarnStat* 54, 66, 73, 118, 163 (*88*); *GrabPospR* K3; *CiekPotr* 63.

»od wiela czasow« = *multis temporibus PolAnt*, *Vulg*; *ex temporibus multis PolAnt* [*szyk 9* : *1*] (*10*): *MurzNT Luc* 8/27; *Diar* 27; *DiarDop* 105; *BibRadz Luc* 8/27; *RejPos* 209, 233v; *BudNT Luc* 8/29; *WujNT Luc* 8/27, 29; Iuż dźierżę/ iuż ſpórniká/ iuż nieprzyiaćielá Mam/ którégom prágnęłá/ y od cżáſów wielá Prágnę ćię/ byś iedno chćiał *GosłCast* 58.

»od wszytkich czasow« (*1*): bo to ieſt od wſzytkich cżáſow poſtánowiono/ iſz śmierćią vmrzeſz. *BudBib Eccli* 14/18.

»od czasu zamierzonego« (*1*): ſtáliſmy śię ćiáło z ciáłá/ y członki z członków iego/ od cżáſu od Bogá zámierzónégo *BiałKat* 21. ~

»od czasu do czasu« = *niekiedy*; *a tempore usque ad tempus PolAnt* (*4*) : tákież wodę będzyeſz pił pod wagą/ od cżáſu do cżáſu. *BielKron* 96; *BudBib Ez* 4/10, 11; *ActReg* 21.

»około czasu, około czasow« (*7* : *1*) (*8*) :

~ *W połączeniu z bliższym umiejscowieniem w czasie* (*1*): OKoło tegoż cżaſu to ieſt roku od narodzenia Páńſkiego 870. wyżſzey y pozniey [...] Słowieńſkie narody [...] wiárę Chrześćáńſką [*!*] przyimować [...] poczęli. *SkarJedn* 223.

Wyrażenia: »około onego czasu« (*1*): Bo około onego cżaſu będą zabijac y wypędzac godne kapłany y zakonniki *WróbŻołt* S6.

»około tego(ż) czasu (*a*. około tych czasow)« = *circa haec tempora Mącz* (*7*): Cżemuż tedi cżłowiekowi zębi padaią około ſiedmi lat. (–) Bowiem około tego cżaſu iuż ſie przyrodzenie mieni w ſiłę mocznieyſzą *GlabGad* C3, D6v; *MiechGlab* 34; *Mącz* 54b; *SkarJedn* 223, 283; *LatHar* 55. ~

»(o)krom czasu« = *kiedy indziej* (*2*) :

~ *krom czasu czego* (*1*): Ale krom tego cżáſu wywołánia wielkiego Sądu/ gdy kto kogo ráni/ bądź Mężczyznę/ bądź też Białą głowę. Woyt bierze/ groſzy dwádźieśćiá y pięć ſzeląg. *GroicPorz* k3.

Wyrażenie: »okrom tego czasu« (*2*): *GroicPorz* k3; Thákież też w turnieiu/ w gonithwie/ w máſzkárach/ſwietne á dobrze złączone bárwy/ máią w ſobie grácią [...]. Ale okrom tego cżáſu/ nie zdami ſie/ áby dworzanin miał ſie pſtrzić zbytnie *GórnDworz* L7v. ~

»z czasow, z czasu« [*zawsze z przydawką*] (*21* : *2*) (*23*) :

~ *W rożnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu* (*przeciwstawnymi*) (*3*): Papieſz niedopierko teras/ ále zdawnych tzáſow/ zoſtał w kośćiele ſwiętym [...] Antykryſtem *KrowObr* 33v; Bo y tá wolności ſwey pod zwierzchnością Krolow Polſkich z dawnych cżáſow vżywáłá/ y po dźiśieyſze cżáły vżywa *CzechEp* 12; *ActReg* 43.

Wyrażenia: »z dawnych czasow (*a*. z dawnego cza)« = *od dawna* (*22*): ony też prziyachawſchi tam mayą sye pitacz tich livdzy ſtarich ktorzi tam Zdawnich czaſſow ossyadloſczy swoye mayą *LibLeg* 11/83v, 11/20, 91; *OpecŻyw* 121; *March*[3] T7v; Egzekucyji z dawnego czasu domawiali się i przodkowie naszy u ojca WKM *Diar* 65; *LubPs* R5v, T4; *KrowObr* 33v; *RejWiz* 69v; *RejPos* 135, 153, 187; *RejZwierc* 119; *CzechEp* 12; *ReszPrz* 105; *ActReg* 43; *LatHar* 648; *SarnStat* 1021, 1057, 1146 [*2 r*.].

»z tych czasow« = *od tego czasu* (*1*): ledwie ſię iey [*żonie*] chćiał przypátrzyć/ áli Znowu mu ią iż práwá nie ſtrzymał porwáli. Z tych cżáſow w iego oczu płácż nigdy nie ginie *WitosłLut* A4v. ~

»za czasu, za czasow« = *podczas*, *współcześnie z*; *tempore Vulg*, *Modrz*, *JanStat*; *in diebus PolAnt*, *Vulg*; *apud Mącz*, *Modrz*; *in temporibus Vulg* [*zawsze z przydawką*] (*217* : *214*) (*431*) :

~ *za czasu czego* (*50*): *Diar* 20; A Iop záſię zá cżáſu vćiśnienia ſwego/ Też powiedał *RejWiz* 147; *BibRadz Eccle* 7/16; *BielKron* 82, [332[2]]v; *RejAp* 89v, 91 [*2 r*.], 184; ábychmy ſie o tym ſtáráli zá cżáſu żywotow ſwoich *RejPos* 178, 163v, 177v, 222, 222v, 231 (*9*); *BiałKat* 18v; *RejZwierc* 115v, 172v, 173, 261v; *CzechRozm* 167v; iż zá cżáſow iego pánowániá/ Pan Bog táki ſkárb vkazał. *SkarŻyw* 538, 211, 317, 601; *StryjKron* A6; *LatHar* 299; Y pomnię zá czáſu pámięći S. Królá Polſkiégo Zygmuntá Auguſtá [...], żem to widźiał v wielu ich bydź rzecz bárzo drogą. *JanNKar* D2; *SarnStat* 15, 111, 135, 193, 351 (*15*). *Cf* »za czasu pogody«, »za czasu pokoju«.

za czasu czyjego (*293*): *MetrKor* 40/818; May. Za cżáſu mego vżyteczno ieſt z they żyły krew puſcić, czo ią zową Medijana *FalZioł* V 7, I 155b, V 45v, 46v, 48v; *BielŻyw* 9, 11, 16, 17, 28(*15*); *RejPs* 104, 147v, 209v; *RejRozpr* K2v; *RejJóz* H2; *MurzHist* B2v; *MurzNT* 126; *KromRozm II* x3;

Pánowáłá myędzy Korynthczyki yeſſcze zá czáſu S. Páwłá nyezgodá y ſpor *KromRozm III* D5v, Cv, C4, C6v, Ev, H6 (*11*); *LubPs* A3, Q2v, S2v, S6, hh5; *KrowObr* 135; IPokrátes on Mędrzec á Philozoph dawny/ Ktori był w ſwych zacnoſciach zá ſwych cżáſow ſławny. Ten cżłowiecżą náturę właſnie rozeznawał *RejWiz* 1v, 91, 163v, 181; *Leop Iudic* 5/6 [*2 r.*], 2.*Par* 14/1, 6, 3.*Esdr* 2/16, 5/73, *Luc* 4/25; *RejZwierz* 42, 43, 44v; *BibRadz* I *2, *4v, 3c *marg*, *Gen* 10/25, I 136b *marg* (*27*); *OrzRozm* E2, T2v; Też y miáſteczko Káźimierz y cżternáście wſi dzierżeli to ći mniſzy ták długo/ áż ie zá náſzego cżáſu wykupił Kryſztoff z Szydłowcá Woiewodá Krákowſki z Opátowá. *BielKron* 360, 8v [*3 r.*], 10v [*2 r.*], 27, 75 [*2 r.*], 82v (*34*); *KwiatKsiąż* O2v; Patrum nostrorum memoria, Zá czáſow náſzych ſtárſzych *Mącz* 283c, 13b; *MączLub nlb* 14; *RejAp* 30, 30v, 58v, 76v, 91v, 172v; *RejPos* 21v, 35, 61v, 68, 260 (*11*); *RejPosWiecz*[2] 94; *RejPosWiecz*[3] 97; Czytayże záſye v S. Cypryaná męczenniká: iáko zá iego czáſow chrzczono *BiałKat* 243v, 298, 338v, 358v; *RejZwierc* 13, 172v, 184, 185, 257v; *WujJud* 186v, 225; *WujJudConf* 180v, 193v; *BudBib Iudic* 5/6 [*2 r.*], 3.*Reg* 11/12, 1.*Par* 4/41, 2.*Esdr* 9/32, 12/46 (*15*); *HistHel* Av; *BiałKaz* Dv; *BudNT przedm* b8v; *CzechRozm* 107v; *ModrzBaz* 3v, 45, 55, 81v, 113, 130, 130v; Drugi raz záſię ſzedł do Rzymu Piotr S. zá czáſu Neroná *SkarJedn* 98, 14, 33, 47, 70, 81 (*15*); *KochOdpr* C; *SkarŻyw* 13, 20, 25 [*2 r.*], 40, 50 (*30*); *StryjKron* 542 *marg*, 547; *CzechEp* [378]; Opuſzczam wiele rzeczy inſzych/ z tego Cyprianá/ y z drugich piſárzow/ ktorzy zá cżáſow Cyprianowych/ y po nim áż do Niceńſkiego Synodu żyli *NiemObr* 57, 56, 125, 127, 158, 168, 179; *ReszPrz* 29, 98 [*2 r.*]; *ReszHoz* 138; *ArtKanc* K10v, Lv; *KochWr* 40; *LatHar* [+10]v, 126, 172, 685; *WujNT* 5 *marg*, 60, *Matth* 23/30, *Luc* 17 *arg*, *s.* 463 (*10*); *SarnStat* 4, 181, 353 [*2 r.*], 370, 371 (*23*); *SkarKaz* 80a; *CiekPotr* 29, 50; *SkarKazSej* 666b, 688b, 706b. *Cf* »za czasu apostołow«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *tego* (*5*), *onych* (*3*); *gdy* (*10*), *kiedy* (*3*), *ktory* (*1*), *za ktorych* (*1*)] (*15*): gdyż za oto tych náſzych cżaſow dźiſieyſzych/ zá ktorych ſię y vmieiętność ięzykow z poznániem prawdy zacnie roſkwitnęłá/ zaden tak głupi y ſproſny nie ieſt *BibRadz* I *4v, *Iudic* 19/1, *Ruth* 1/1, *Mar* 8/1; *BielKron* 80v, 135; V Rzymian zá dawnych cżáſów kiedy pánowáli świátu/ byłá thá miárá *GrzepGeom* N; *RejPos* 296; *BudBib* 2.*Mach* 9/23, 14/38; *CzechRozm* 72v; DOpir Polſká ożyłá thu zá cżáſu tego/ Gdy doſtáłá zá Krolá Zygmuntá zacnego. *PaprPan* Ee2v; *SkarŻyw* [407], 600; *WujNT* 1.*Petr* 3/20.

W połączeniu z datą (*10*): Były te ſekty v Żydow zá cżáſu Ianá Hirkana ſyná Symonowego/ przed národzeniem Páná Kryſtuſá lat 125. *BielKron* 119, 133, 134; *SkarJedn* 124, 138, 142, 256; aſz Pan Bog zá cżáſow Zenoná Ceſarzá/ około roku Páńſkiego 490. ſkarb on obiáwić racżył *SkarŻyw* 537, 150; *ReszPrz* 29.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*10*): Nád to/ ácz tego w piſmye nyemáſz/ ále náyduye ſye z piſmá ſwyętych ludźi/ ktorzy zá cżáſow ápoſtolſkich y wnet Potym byli *KromRozm III* I4, Cv, H8v; Abowyem imyę twoye ná wyeki trwáć będzye/ Zá tych cżáſow dziſieyſſych y ná potym wſſędzye. *LubPs* ee6v; *BibRadz* 2.*Esdr* 9/32; *RejPos* 260; ktora rozność poſtow/ powiáda/ nie zá cżáſu náſzego záczęłá ſie/ ále dawno przed tym *WujJudConf* 193v; *BudBib* 2.*Esdr* 9/32; *LatHar* 219; Zaden nie ieſt ktoryby opuśćił dom/ [...] żeby nie miał wźiąć tyle ſtokroć teraz/ zá tego cżáſu [*nunc*, *in tempore hoc*] *WujNT Mar* 10/30.

W charakterystycznych połączeniach: *czasu dni*, *krolowania*, *młodości* (*młodszych lat*) (*3*), *niewolej*, *pamięci* [*czyjej*] (*2*), *panowania* (*14*), *papiestwa*, *ruszenia pospolitego*, *starości*, *szczęścia*, *uciśnienia*, *żywota* (*13*); *za czasu* (*czasow*) *jego* (*ich*, *jej*) (*32*), *m*(*oj*)*ego* (*6*), *naszych* (*36*), *sw*(*oj*)*ego* (*23*), *tw*(*oj*)*ego* (*3*), *waszych*.

Wyrażenia: »za czasow (*a*. za czasu) apostolskich, apostołow« [*szyk 29* : *3*] (*30* : *2*): *KromRozm I* Kv; *KromRozm II* ſ2; *KromRozm III* H8v, I4, I8v; Oto wnet ieſzcże zá cżáſu Apoſołow ſwiętych wzburzał ná nie rozliczne przeſłádowniki *RejAp* 103v; *WujJud* 45v *marg*, 46, 49v, 128 *marg*, 226, Mm7, Mm7v; *WujJudConf* 128, 138v; *SkarJedn* 81; *NiemObr* 132, 164; *ReszPrz* 37; *LatHar* 122, 219, 252, 509; *WujNT* 411 *marg*, 419, 453, 463, 808, 857, Cccccc4v; *WysKaz* 38; Ieſzcze zá cżáſow Apoſtolſkich do ćieniá Piotrá ś. z dáleká chore noſzono. *SkarKaz* 41b.

»za dawnych czasow« = *olim Modrz* [*szyk 16* : *1*] (*17*): *BibRadz* I 274, 451a *marg*; V Grekow zá dawnych cżáſow/ był ten obyczay/ iż białegłowy nágo z męſzczyznámi chodziły zápáły *GórnDworz* X3; *GrzepGeom* A4v, N [*2 r.*]; *RejPosWstaw* [41[4]]; *ModrzBaz* 18, 42v, 91v, 95v, 109, 112v, 118v; *ReszList* 148; *GórnRozm* C3v; Zá przodkow y rodzicow náſzych, y zá náſzych Iuſz teſz dawnieyſzych cżáſow, bogáta ſzláchcianká, Doſyć miáłá gdy wźięłá od rodźicow ſwoich Parę pektoralikow *CiekPotr* 29.

»za dzisiejszych czasow« [*szyk 3* : *2*] (*5*): *FalZioł* I 155b; *LubPs* ee6v; *BibRadz* I *4v; toćbyś podobno máło tych ſług miáł zá dziſieyſzych cżáſow *RejPos* 218, 197.

»za krotkiego czasu« (*1*): iż doſycieś nędzniku roſkoſzował zá krotkiego cżáſu żywothá twoiego *RejPos* 265v.

»za młodszych czasow« (*1*): Ten znák y zá ſtárych y zá młodſzych náſzych cżáſow zámknione wrotá otworzył *SkarŻyw* 92.

»za onych czasow (*a*. za onego czasu)« = *wtedy*; *niegdyś*; *in diebus* (*ipsis*) *PolAnt*; *olim*, *temporis illius Modrz* [*szyk 16* : *3*] (*19*): *LubPs* gg6v; *RejWiz* 44v; Tákći Pan opátrznoſcią ſwoią záchowywa w koſciele pracą ſług ſwych/ y náukę ktora zá onych cżaſow od niego poſtánowiona byłá w vſćiech prorokow iego. *BibRadz* I 353v, *Iudic* 19/1, *Ruth* 1/1, *Ier* 3/6, *Dan* 11/6, 1.*Mach* 14/13, *Luc* 2/1; *BielKron* 83; *RejAp* 30v; *RejPos* 304; *BudBib* 2.*Mach* 9/23; Przemyſł ábo Leſzko pirwſzy. BYł tho práwy Krol Polſki zá cżáſu onego *PaprPan* Dd2; *ModrzBaz* 18, 54, 97v; *NiemObr* 4; *ReszList* 148.

»za pierwszych czasow« = *dawniej*, *przedtem* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *RejZwierc* 178; *BudBib* 2.*Mach* 14/38; A to co ſie dźiáło/ zá onych pierwſzych cżáſow/ y dźiś ſię pokázuie/ gdy z łáſki przeyrzenia Bogá Oycá náſzego/ Ewángelium Páná Chriſtuſowe obiáśniáć ſię poczynáło *NiemObr* 4.

»za czasu pogody« (*2*): Szczęſliwy: kto to widząc zá cżáſu pogody Wynoſi ſię s tych puſtek/ vchodząc przygody. *GrzegŚm* Av; *KlonFlis* E3v.

»za czasu pokoju« (*2*): Nadobne Miáſto y Zamek [...]. Należy Krolowi iego M. Polſkiemu/ ále go zá cżáſu pokoiu/ y przyiáźni s Krolem I. M. Polſkim [...] Szwed nieodpowiednie poſiadł. *KwiatOpis* Bv; *RejZwierc* 246.

»za czasow potrzebnych« (*1*): A ták pięć ſmyſłow maiąc od Bogá nádánych/ Vżywaymy ich teras żá [*!*] cżáſow potrzebnych. *MycPrz* I C3v.

»za czasu przeszłego« (*1*): Niech znam ia nędznik kiedy/ gdy iuż wieku mego Mnieyſzy kres/ niż go było/ zá cżáſu przeſzłego. *GrabowSet* E4v.

»za czasu słusznego« [*szyk 1* : *1*] (*2*): ieſli thák długo będzyeſz trwał w tym zátwárdzeniu twoim/ [ ] nienaydzyeſz ſobie zá cżáſu ſłuſznego tu w tym żywocie vznánia ſwego *RejPos* 197; *BielSpr* b3.

»za starych, starodawnych czasow« = *in diebus antiquis PolAnt*; *priscis temporibus Modrz* [*szyk 3* : *1*] (*2* : *2*): *BibRadz Ez* 38/17; *RejAp* 68; Kwitnęło zá ſtárodawnych cżáſow w mowieniu rzeczy ćwiczenie wſzkołách *ModrzBaz* 130; *SkarŻyw* 92.

»za tych czasow (*a*. za tego czasu)« = *wtedy*; *teraz*; *in illis diebus PolAnt*; *in tempore hoc Vulg* [*szyk 10* : *3*] (*13*): *MurzHist* B2v; *LubPs* ee6v; ZA tych tám cżáſow gdy zebránie ludźi bárzo wielkie było/ a nie mieli coby iedli/ wezwał Iezus zwolennikow ſwych y rzekł im. *BibRadz Mar* 8/1, I *4v; cżemuż ſie dziś thego zá tych nędznych cżáſow nie lękamy *RejPos* 251, 197, 260, 296; *CzechRozm* 72v; *PaprPan* Ee2v; *KochWr* 40; *WujNT Mar* 10/30; *PaxLiz* A3.

»za wiele czasow« = *długo* (*2*): [*Solon*] Atenſkim panom wyborne vſtanowił prawa [...] á tak za wiele cżaſow ie rządził *BielŻyw* 5, 40.

»za czasu wolnego (*a*. za czasow wolnych)« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Poſel mu powieda iż zawolnego czaſu trzeba otym myſlyć. *RejKup* F; *RejPos* 244, 252.

»za wszytkich czasow« = *omnibus diebus Vulg* (*2*): *BibRadz* 1.*Mach* 14/4; A záchowáli ſie w ſpráwiedliwośći á ſwiąthobliwośći przed obliczność cią iego/ zá wſzythkich cżáſow náſzych. *RejPos* 296.

Szeregi: »za czasow i dni« (*2*): Stharzy lekarze o moczy te^go^ Iemioła nie barzo grunthownie wypiſali/ Ale za cżaſow y dniow dziſieyſzych naſzich wielką chwałę ma z doſwiadcżenia preſtich [*!*] bab *FalZioł* I 155a; *SkarKazSej* 706b.

»za czasow a pamięci« (*1*): Co ſie to okazáło [...] iuż y zá cżáſow á pámięći náſzey. *RejAp* 58v. ~

»za czasu, za czasow« = *wcześniej*, *o odpowiedniej porze*; *per tempus*, *tempestive*, *tempori Cn* (*21* : *1*) (*22*) : *RejPs* 103v; A ták trzebá zá cżáſu myſlić o przygodzie *RejFig* Bb6; *RejZwierz* A5v; *BielKron* 234; *SienLek* 63; *RejPos* 244; *BielSat* Gv; *RejZwierc* 182v, 261v *marg*, Bbb3v; *KochOdpr* Cv; *Oczko* 23; á dokądeś młody/ Vżiy świátá zá cżáſu y piękný ſwobody. *KochFr* 52, 85; *GórnRozm* M3; *GrabowSet* D4v; *KochFrag* 16; *WysKaz* 12, 39; *SarnStat* 975; Gdy owo owce ſtrzygą co więc myśli báran/ Rozumie to że y on z nimi będźie karan. [...] ſtrześćieſz y wy rádzę ſwoiey wełny/ Zá cżáſow poki maćie páńſtwá ſwoie pełny. *CzahTr* E4v, F2.

~ *W charakterystycznych połączeniach*: *za czasu hamować*, *myślić*, *opatrzyć*, *pomagać*, *radzić*, *starać się* (*3*), *strzec*, *szukać* (*4*), *zabiegać*. ~

»za czasu« = *za życia* (*2*) : Iedeńći ieſt Kriſtus iedná perſoná iego/ ále dwie formie álbo dwoiáki ſtan iego. Ieden wieczny ſtan/ drugi zá cżáſu *SarnUzn* F4v, G3v.

»k(u) czasu« = *w czasie* [*zawsze z przydawką*] (*5*) :

~ *ku czasu czego* (*1*): wracáiąc ſię wroce ſię do ciebie wedle cżáſu żywotá (*marg*) To mieyſce rozmáićie przekłádáią y rozumieią/ niektorzy ták. wrocę ſię do ćiebie roku przyſzłego/ drudzy będęli żyw. inſzy ſpełnienie ku cżáſu porodzenia żony twey. (–) *BudBib Gen* 18/10.

Wyrażenia: »ku jutrzennemu czasu« = *ad matutinum Vulg* (*1*): ku wieczorowi będzie trwał płácż: á ku iutrzennemu cżáſu weſele. *Leop Ps* 29/6.

»k(u) temu czasu« = *wtedy* (*3*): A thak yego Krolyewſka myloſcz raczil roſkazacz. aby, wſzyſzczy sluzebny ku themu czaſzv dlya popyſchv welwowye byly pod szadzanyem do wyeze *MetrKor* 38/286; *LibLeg* 11/182; *Diar* 29. ~

»czas, czasy« = *przez czas* [*przeważnie z przydawką*] (*135* : *3*) (*138*) : *KochPs* 57; Ná tym rozdawaniu *Epimetheus* czás trwáiąc nie obaczył ſię [...] iż wſzyſtko niemym źwierżętom rozdał *GórnRozm* Nv.

~ *W charakterystycznych połączeniach*: [*jakiś*] *czas chować się*, *chowany* (*2*), (*wy*)*trwać* (*7*), (*z*)*ci*(*e*)*rpieć* (*5*).

Zwrot: »czekać (*a*. oczekawać) [*jakiś*] czas« [*szyk zmienny*] (*4*): *PatKaz II* 63; *StryjKron* 652; Pan Chycki odnioſł to X. P. y cżekáliſmy ná to cżás niektory/ ále o tym milczenie było. *NiemObr* 23; *KochFrag* 28.

Wyrażenia: »dalszy czas« = *dłużej* (*1*): Aby dalszy czas cirpieć chciał Był ci bych nieco powiedział. *BierRozm* 27.

»czas dawny« = *długo* (*1*): Tákżeć ią teſknię [...] Czekáiąc twégo Pſałtérzá czás dawny. *KochFrag* 28.

»długi czas (*a*. długie czasy)« = *długo*; *tantum tempus PolAnt*; *diu Calep*; *ampliori tempore*, *multum tempus Vulg* [*szyk 42* : *16*] (*58*): aboczyem bylo zdawna dawnego zamknyono myloſyerdzye boſkye yſz ſyą dlugy czaſz nyechczyal bog ſmylouacz nath ſwem ſtworzenyem *PatKaz II* 50, 46, 54v, 59 [*2 r*.], 63, 74, 83v; *FalZioł* V 94; *LubPs* ff3; *RejWiz* 131; *LeszczRzecz* A2, A5v, A6v; *BielKron* 16v, 165v; *Mącz* 334b, 369a; *GórnDworz* Mv, Bb2v; *RejPos* 200, 291v; *MycPrz* I C; *BudNT Ioann* 14/9; *PaprPan* D2, O2, Ffv; *Oczko* 27; *SkarŻyw* 294, 310, 593; *StryjKron* 497, 557, 562, 652, 657; *CzechEp* 55; Y ſam iuż báczyć możeſz/ że moię poſługi V téy pániéy nie ważné/ które zna cżáś długi Y ſtáteczné/ y wierné *KochFr* 64; *KochSz* A2v; *KochPieś* 26; *KochSob* 65; *PudłFr* 17; *PaprUp* A3; *Calep* 335a; *Phil* H2; *GórnTroas* 32; *GrabowSet* D2; *WujNT Ioann* 5/6, *Act* 18/20; *SarnStat* 168; *WitosłLut* A2v; *PowodPr* 38; *GosłCast* 18; *SkarKazSej* 659b; A ták on Arcyzłodźiey chodził długie cżáſy Ná oney ſwey wierzchnicy z wiátrámi zá páſy. *KlonWor* 17, 16, 24, 40.

»długi czas [*przed czym*]« = *dawno* (*2*): Otho tą fygurą rozumyal y uykladal moyzeſz onaſzwyątſzey pannye maryey O yeſzcze dlugy czaſz przed począczyem y narodzenyem yey myloſzczy *PatKaz II* 56v, 59.

»czas iny« (*1*): muśiáłyby na Seymie nie bywáć ſądy/ ále wſzytek czás iny/ żeby Krol ſądźił ná pewnem mieyſcu z radą poſpołu *GórnRozm* M4.

»kilka (*a*. kilko) czasow« (*2*): Y gdy tam kilka cżáſow zmieſzkáli [*facientes autem tempus*]/ odeſłáni ſą z pokoiem od bráćiey do Apoſtolow. *BibRadz Act* 15/33; *BielKron* 105v.

»każdy czas« = *zawsze* [*szyk 2* : *1*] (*3*): wybierz męże mądre [...]/ ći miaſto ciebie niechay ſądzą lud poſpolity káżdy czás *BielKron* 32; *ArtKanc* Q9; *GrabowSet* B3.

»krotki czas« = *pauco tempore JanStat* (*2*): Cżłowiek národzony z niewiáſty krotky cżáz żywiąc/ ieſt nápełnion wielą nędze *BiałKaz* B4; *SarnStat* 188.

»mały (*a*. maluczki) czas« = *krótko* [*szyk 5* : *1*] (*6*): Ieſſeżem maly cżas s wami/ ale poydę rychlo ku temu ktory mię poſlál *OpecŻyw* 75v, 96v; *RejZwierc* [78^{2}]v; *Oczko* A2v; *KochPieś* 25; *GórnRozm* I4.

»niedługi czas« = *krótko* (*1*): bo tháki cżłowiek nie długi cżás ma ná ſwiecie żyć *BielKron* 80v.

»czas niejaki« = *trochę*, *niedługo*; *aliquanto tempore Vulg* [*szyk 2* : *1*] (*3*): *Mącz* 233a; A zmieſzkawſzy cżás (nie iáki) [*Facientes autem tempus*] odpuſzczeni ſą ſpokoiem od bráćiey ku ápoſtołom. *BudNT Act* 15/33; *WujNT Act* 15/33.

»czas niemały« = *długo*; *tempus non modicum Vulg* [*szyk 27* : *9*] (*36*): *LibLeg* 10/63v; *RejKup* ſ4v; *KromRozm III* L6; *Diar* 56 [*2 r.*]; *LubPs* F2v; moy pánie bychći miał powiedzyeć Swe przygody/ trzebáby niemáły cżás ſiedzyeć. *RejWiz* 46v, 94v; A gdy tám pobył cżas niemáły/ názwał tę kráinę Fenicią od ſwego imieniá. *BielKron* 49, 134v, 170v, 248, 257, 316v, 336v, 415v; *GórnDworz* H3v, Aa4v, Ff4v; *PaprPan* Dd, Ee4v; *SkarŻyw* 283; *CzechEp* 176, 373; *NiemObr* 25, 137; *ArtKanc* Q9; *GórnRozm* H [*2 r.*]; *PaprUp* G2v; *ActReg* 69; *GrabowSet* A2; *WyprPl* A2v; *WujNT Act* 14/27; *CzahTr* D4; *PaxLiz* Bv.

»pewny czas« (*1*): niechby záwſze ieden z nich pewny czás przy tym ſkárbie vſtáwicznie mieſzkał *VotSzl* E.

»(po)niektory czas« = *trochę*, *niedługo*; *aliquantulum temporis Vulg* [*szyk 6* : *4*] (*10*): *PatKaz I* 4v; In aliquo loco consistere, Pomieſzkáć niektóry czás ná niektórim mieyſcu. *Mącz* 396c, 397b; *HistRzym* 18v; *SkarŻyw* 167 [*2 r.*], 364; *NiemObr* 23, 63; *WujNT* 1.*Cor* 16/7.

»czas słuszny« (*1*): Zárnów máćiczna krá ieſt ze krwie która czás ſłuſzny nie wyſzłá *SienLek* T2v.

»ten czas« = *wtedy* (*4*): *RejKup* z8v; Powieda też Apoſtoł Iż ten cżás ludzie rádziby pomárli á nie będą mogli. *RejAp* 78v; *GórnDworz* I7v, O4.

»czas wielki« = *długo*; *diutissime Calep* [*szyk 1* : *1*] (*2*): Niethak nieboze/ wiedziecz máſz Acż był wthym bledzie wielky cżaſz Wſytek Swiath athak tho mnima *RejKup* Q; *Calep* 322a.

»wszytek czas« = *zawsze* [*szyk 3* : *2*] (*5*): *RejKup* dd7; niebożątko białagłowá byłá ten cżás wſzytek/ iáko ná ſkrzipcu/ boiącz ſie áby iey też ták nie zábił/ iáko ktorego z onyeh/ o ktorych iey powiedał. *GórnDworz* I7v, O4, Ee5; *GórnRozm* M4. ~

»na czas, na czasy« = *do określonego momentu* [*zawsze z przydawką*] (*62* : *2*) (*64*) :

~ *na czas czego* (*3*): że ſię ták tym niezbednym obżárſtwem tucżym? przez co nie tylko doſtáiemy Kánkrow [...]: ále tráćimy łáſkę Bożą/ ſkárbimy ſobie gniew ná cżás gniewu *WerGośc* 262; *GostGospSieb* +3v; *SkarKaz* 352b.

Ze zdaniem czasowym (*1*): przełożył Pan Bog Anyoły nád Sędźmi y nád Krolmi zyemſkimi/ [...] ktorzyby thego mogli zábronić/ máiąc moc nád nimi/ ále to záchowawáią ná oſtátni cżás kiedy ſie zboże doſtoi *BielKron* 80.

Zwroty: »na [*jakiś*] czas odłożyć (*a.* odkładać), odłożon(y) (*a.* przekładany); odkład na [*jakiś*] czas« = *differre Mącz*; *in aliud tempus transponere JanStat* [*szyk zmienny*] (*34* : *6*; *1*); Kto nie ma dobrey woley dáć/ náuczył ſie ná dálſſy czás odkłádáć. *March*[1] A4v; *LibLeg* 11/20v; *KromRozm I* E4; *KromRozm III* H6v, K7, L5, Q4; *Diar* 28, 29 [*2 r.*], 66, 84; *DiarDop* 105, 118; áby Prokuratorowie zá ſwą pracą/ zámierzoną zapłátę mieli/ to ieſt [...] od odkłádu ſpráwy ná inny czás/ po iednym tylko groſzu. *GroicPorz* e4v, c3, t3v, v4v, aa3v; *BielKron* 216, 219, 222v, 225v, 240; *Mącz* 62b, 123b; *GórnDworz* K8; *CzechRozm* 8, 81 v; żeby ktora ſpráwá ábo dla nieumieiętnośći ſędźiow chrámáć miáłá/ ábo będąc ná inſzy cżás odłożona [*tempore exclusa*] tocżyć ſię niemogłá. *ModrzBaz* 90v; *Oczko*

28v; *StryjKron* 697; *BielSenJoach* 4; *ActReg* 20; *OrzJan* 68, 70, 87; *WujNT* 310, *Act* 24 *arg*; *WysKaz* 47; *SarnStat* 718.

»na [*jakiś*] czas (za)chować (się) (*a*. schować), (za)chowan« = *in aliud tempus reservare Mącz* [*szyk zmienny*] (*9* : *2*): Przeto na inſzy cżas to będzie zachowano, Ten raz wypiſzemy gadki o rzeczach człowieku przyrodzonych *GlabGad* F4; przyczynę tego na inſzy cżas ſchowamy gdy o rodzeniu cżłowieczym będzie piſano. *GlabGad* O; *KromRozm I* E4; *KromRozm II* y2v; *BielKron* 80; *Mącz* 389c; *GórnDworz* F4; *Oczko* 24v, *PudłFr* 67; Lodownie w dworzech/ gdźie Pan bywa/ máią bydź opátrowáne: áby lod nie ginął/ á ná cżás źimie był chowan. *GostGosp* 70; *SkarKaz* 352b.

Wyrażenia: »na dalszy czas« = *na poźniej* (*6*): *March*[1] A4v; *GlabGad* M5; *BielKron* 216; *Mącz* 62b; Tu iuż morzá ſzeptánié łáſkáwé náſtáło/ A wiátrowi ná dáléſzy czás fuków nie ſtáło. *GórnTroas* 18; *WysKaz* 47.

»na in(n)y (*a*. inszy) czas« = *na kiedy indziej*; *in aliud tempus Mącz*, *JanStat* [*szyk 49* : *2*] (*51*): *GlabGad* F4, O; *LibLeg* 7/35, 11/20v; *KromRozm I* E4 [*2 r*.]; *KromRozm II* y2v; *KromRozm III* H6v, K7, L5, Q4; *Diar* 28, 29 [*3 r*.], 66, 84; *DiarDop* 105, 118; *GroicPorz* c3, e4v, t, t3v, v4v, aa3v; Ceſarz theż dla tey przyczyny ná inſzy cżas Koncilium w Trydencie ſłożył. *BielKron* 235v, 219, 222v, 225v, 240; *Mącz* 62b, 123b, 389c; *GórnDworz* F4, K8; *BielSpr* 36v; *CzechRozm* 2, 8; *ModrzBaz* 90v; *Oczko* 28v; *StryjKron* 697; *BielSenJoach* 4; *PudłFr* 67; Poſzedl zatim odemnie/ á natzas inſzi na ſzerſza mi ſie rozmowe obiecal. *PaprUp* I2; *ActReg* 20; *OrzJan* 68, 70, 87; *WujNT* 310, *Act* 24 *arg*; *SarnStat* 718.

»na on czas« (*1*): Wſzytko P. Bog chowa ná on czás obiáwienia y ſądu ſwego. *SkarKaz* 352b.

»na ostatni czas« (*1*): *BielKron* 80 *cf Ze zdaniem*.

»na czasy potomne« = *na poźniej* (*1*): á będźieli to ptáſtwo/ kury/ ćielęćiná/ kápłón/ nie ſye nád to lepſzégo dáć niemoże: ryby/ owoce/ iárzyny/ przypráwné iuchy/ ná czáſy potomné zchowawſzy *Oczko* 24v.

»na słuszny czas« (*1*): EXcepcya ieſt dwoiáka/ Iedná kthora odwłacza tylko ſpráwę ná inny ſłuſzny czás wedle Práwá *GroicPorz* t.

»na zły czas« (*1*): mogą tych dárow Bożych vżywáć/ ná kośćioły y chwałę Bożą/ ná obrony y zamki/ y inne ná zły czás gotowośći/ y do zbáwienia przyſługi. *SkarKazSej* 666b.

Szereg: »na in(sz)y czas i miejsce« (*2*): Ale odłożmy to ná inſſy czás y myeyſce. Tu doſyć o tym *KromRozm III* H6v; *GórnDworz* K8. ~

»na czas, na czasy« = *w porę*, *na termin*, *w terminie*; *trafnie*, *w odpowiednich okolicznościach*; *w określonym czasie*, *na określony czas*; *commodum Calep*; *in tempore Vulg*; *ad diem*, *ad tempus Cn* (*183* : *96*) (*279*) : Terazći pan niedośpieſzen/ Przyidzieſz potym ná inſzy dźień. A gdy táko cżęſto chadzał/ Nigdy ná cżás nie vgadzał *BierEz* Sv, G; *FalZioł* I 96c; A wſzitkym tym pyączy tiſſyaczom owyecz sum[m]a pyeczdziesyath tiſfyacz denych ma bicz placzono na czas *LibLeg* 11/108; *BielKom* C4v; *Leop Eccli* 12/16; *Mącz* 244b; *SienLek* 154v; iż bez inych regułek vżyć będzie mógł godności ſwych Dworzánin/ y ná cżás/ y dobrze *GórnDworz* I3v, I4, K5, O7, S2; *BielSat* H2; *Strum* L4v; *ModrzBaz* 64v; *Oczko* 23v, 34v [*2 r*.]; *ZapKościer 1582*/35; Człowiek áby raz vmárł/ z tym ſye ná świát rodźi: A ieſli ieſcze k tému śmierć ná czás tráfiłá/ Rychléy dobre/ niżli złé ſłowo záſłużyłá. *KochTarn* 77; *Calep* 223b; *KochFragJan* 4; *WujNT Mar* 12/2.

~ *na czas czego* (*3*): A żadneby świeczki áni krzyżyki áni máśći nie poświęćiły więcey mieyſcá onego/ iedno ty ktoreby były zápalone á ofiárowáne w ſercoch wiernych/ ná ten cżás zébránia onego Páńſkie^{go} *RejPos* 349; *SarnStat* 416; *SkarKaz* 4a.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikiem*: *ten*(*że*) (*3*); *gdy* (*3*), *na ktory* (*2*), *kiedy* (*1*), *ktory* (*1*)] (*7*): raczil bil ye^{go} Crolyewa M. Radi ſſwoye na czaſſz. na kthori bil s panem. Voyewodą do Camyencza smowyl poſlacz. *LibLeg* 11/140, 11/161v; *Diar* 78; Dicam tibi tum demum quando usus poscet, Ná tenći czás dopiero przipomnie/ gdy czas będzie potrzebował *Mącz* 81c; *GórnDworz* Kk2v; *SkarŻyw* 202; *GostGosp* 42.

W połączeniu z datą (*2*): deputuiemy oſoby [...] z Rycérztwá/ rć. którzy ná czás S. Marćiná w Roku ninieyſzym/ do Lubliná ziácháć ſie máią *SarnStat* 58, 1080.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*, *synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*21*): yſzechmi śie zwolili niny y na prziſſłe czaſy naſſze czeladkę [...] rzędzicz y sprawowacz *ListRzeź w*. 46, 23; Atho ma bicz na czaſſy pothomne a nyenawſthecz *LibLeg* 6/156v; *KromRozm I* N; *BielKron* 358v, 429v; A thák thego ná ten czás roſądku vżywaymy/ s czegobyſmy my y potomſtwo náſze poćiechy ná potomne cżáſy vżywáli *MycPrz* II A2; *CzechRozm* 181; *Oczko* 3; Oznáymuiemy ninieyſzym liſtem wſzytkim którym to należy/ tym którzy teraz ſą/ y którzy ná potomné cżáſy będą [*praesentibus et futuris JanPrzyw* 53]. *SarnStat* 11; áby ná potym ná przyſzłé cżáſy [*futuris perpetuis temporibus JanStat* 137] nic nie było przez nas y potomki náſzé ſtánowiono/ przez ſpólnégo Rad y Poſłow źiemſkich zwolenia *SarnStat* 50; pozwalamy: áby w źiemi ich było iuż záwżdy y ná potomné cżáſy od káżdégo Dekrétu pámiętnégo trzy groſze *SarnStat* 822 [*idem* 1152] 103, 188 [*2 r*.], 273, 485, 540 (*12*).

W charakterystycznych połączeniach: *na czas dojć* (*3*), *iść*, *oddać* (*5*), *posłać* (*3*), *stanąć* (*3*), *stawić* (*się*) (*5*), *trafić* (*3*), *ugadzać*, *wrocić* (*wracać się*) (*2*), (*za*)*płacić* ((*za*)*płacon*) (*9*), (*z*)*jachać* (*się*) *itp*. (*12*).

Połączenie: »prawie na czas« (*9*): *RejWiz* 23v; Oportune te mihi ostendisti, Práwieś mi ſie ná czás vkazał. *Mącz* 445c; *CzechRozm* 49v; *KochOdpr* B3; *SkarŻyw* 202; *ActReg* 85, 156; Ale widzę otwárty dom, á práwie ná czás Bá y wychodzącego Pángraczá z ſwym ſługą. *CiekPotr* 30; *PaxLiz* B3.

Wyrażenia: »na dalszy czas« = *w przyszłości* (*1*): ktochce na przyszły dalszy czas lepiey dogodzic rzeczom swoim y vspokoięniu swemu, musi gwałt sobie vczynic *ActReg* 135.

»na dobry czas« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *RejWiz* 23v; Bárány odeymować od owiec/ y ták ie przypuſzczáć/ coby ſie ná cżás dobry lęgły iágniętá *GostGosp* 106.

»na dzisiejsze czasy« (*1*): A Iż poſtępek práwny w Státućie Mázoweckim opiſány/ iuż ná dźiśieyſzé cżáſy ieſt długi. *SarnStat* 1149.

»na inszy (*a*. inny) czas (*a*. na inne czasy)« = *kiedy indziej* [*szyk 3* : *1*] (*4*): *BierEz* D; *KrowObr* 196; *BielKron* 358v; Tuſzę/ iż iákiś żywot záćmiony ſczęśliwſzy W ćiemnym obłoku czeka ná nas/ ná czás inſzy *GosłCast* 24.

»na jeden czas« = *równocześnie*; *pro uno tempore JanStat* (*6*): *RejKup* b3; *UstPraw* I; a tak Ia Iurk sobanſki Ialem na yeden czaſz spányem Iakubem lganowſkym do Pána wrączka Garczynſkego *ZapKościer 1584*/50; *SarnStat* 112, 185, 211.

»na jeden czas« = *niegdyś* (*1*): Naieden czas nobilitas Portugaliae prosieli ad sumtioſiſsimum conuinium praefectos claſsis Hispaniae *ActReg* 183.

»na ktory czas« = *kiedy*; *wtedy*; *in quo tempore PolAnt*, *Vulg*; *pro quo tempore JanStat* (*13*): a na ktori tes czas pan twoy ma tho vczinicz Krol ye^{go} m. lyſthem ſwim panv twemv oznayomicz bedzie raczil *LibLeg* 10/64, 7/31v; *Diar* 19; *BibRadz* 1.*Petr* 1/11; *LeovPrzep* E4v, Hv; *GórnDworz* H3v; *CzechEp* 119; *ActReg* 136; *WujNT* 1.*Petr* 1/11; Ná który czás w Powiećiéch Káſztelani powiátowi będą powinni z ſzláchtą ſie ziecháć *SarnStat* 129, 872, 911.

»na czas mianowany« [*szyk 1* : *1*] (*2*): ktory [*sejm*] iż za potrzebą na ten mianowany czas nie doszedł, nie baczyli jenak przyczyny, przeczby się egzekucyji na teraźniejszem sejmie dosyć stać nie miało *Diar* 25; *SarnStat* 975.

»na czas naznaczony« = *ad diem certam Mącz* [*szyk 20* : *3*] (*23*): *Diar* 35; *GroicPorz* q4, ee; po rozeſłániu liſtow krolewſkich ná cżás náznáczżony/ ziecháli ſie ná Syem/ ći ktorym należáło *BielKron* 305v, 371v, 421v; *Mącz* 50a, 113d, 413b; *RejZwierc* 169v; *ModrzBaz* 118; *SkarŻyw* 373; *SarnStat* 127, 416, 795, 806, 853 (*11*).

»na czas naznamionowany« (*3*): *LibLeg* 10/69; Obiecáli tedy poſłáć 15. tyſiąc ludzi z Skánderbegiem do Węgier ná pomoc krolowi ná cżás náznámionowány. *BielKron* 245v, 205.

»na czas obiecany« [*szyk 1*: *1*] (*2*): *BielKron* 107; Diem promissorum repraesentare, Nieco ná obiecány czás pełnić/ czinić doſić obiecániu ſwemu tego dniá ná który przirzekł. *Mącz* 431b.

»na on(że) czas (*a*. na ony czasy)« = *tunc Vulg* (*11*): *BierEz* N2v; *ZapWar 1550 nr 2665*; Gołębiętha młode Lepſze ſą na wioſnę á na ieſień/ lecie albo zimie nie tak dobre ku zdrowiu/ abowiem na ony cżaſy ziarnem nawięczey żywi. *FalZioł* IV 21a; *RejWiz* 38v; *Leop* 1.*Esdr* 5/16; *RejPos* 258v; co wſzyſtko iż ſie na onże cżás nieſkończyło/ ále áſz/ nie tylko po Achášie/ ále też y po Ezechiaſzu *CzechRozm* 142; *SkarŻyw* 390, 570; *WysKaz* 3; *SkarKaz* 4a.

»na czas ostateczny« [*szyk 1* : *1*] (*2*): Gdyż oto áż práwie ná cżás oſtáteczny/ ſkończenia świátá/ przyſzćie iego ſobie zákłáda. *CzechEp* 354; *WysKaz* 3.

»na pewny czas (*a*. na pewne czasy)« = *ad diem* (*certam*) *Mącz*, *Modrz* [*szyk 8* : *2*] (*10*): A gdźieby nie przyiął/ ſkłáda mu ſługá Vrzędowy rok na pewny czás do Práwá od Areſtatorá *GroicPorz* ee2; *Mącz* 50a, 193c, 217a, 476a; *ModrzBaz* 118v; *SarnStat* 867, 1184, *VotSzl* D2v, E.

»na czas postanowiony« (*1*): Gdy kto zá kogo ręczy o iáką ſummę pieniędzy/ [...] á ten co zań ręczy nieda ná czás poſtánowiony onego długu: W tákowey rzeczy rękoymia niema ſię iednák wrzućić w dom álbo w máiętnoſć onego dłużniká *UstPraw* F4v.

»na potomne czasy (*a*. na potomny czas)« = *na przyszłość*, *w przyszłości*; *in posterum Vulg*, *JanStat*; *in generationibus PolAnt*; *in saecula saeculorum Vulg*; *futuris temporibus*, *in futurum*, *semper JanStat* [*szyk 55* : *8*] (*63*): *LibLeg* 6/156v, 11/24; *ZapWar 1545 nr 2646* [*2 r.*]; takowe vpominki trwałe ſą a daleko y ſzeroko theż y na potomne cżaſy między ludzmi ſliną. *HistAlHUng* A2v; *KromRozm I* N; *Diar* 21, 37, 82; *GroicPorz* A4v, 13; *Leop Esth* 16/22; *UstPraw* K3v; *BibRadz Lev* 7/36, *Eccli* 16/26; Ale widźiſz iáko ſtoł Krolewſki iuż práwie do dná zniſzczał/ hoyną ſzczodrobliwośćią Krolewſką/ kthorą trzebá by Státutem powśćiągnąć/ y rękę ná potomne cżáſy Krolowi zámknąć *OrzRozm* O2v; *BielKron* 100, 319, 332, 429v; *HistLan* A2v, F5; *KochMon* 21, 28; *WujJudConf* 47; *BudBib* 3.*Esdr* 4/38; *MycPrz*

II A2; *CzechRozm* 181; *PaprPan* F4v; *Oczko* 3; *StryjKron* A; Wieléś ty/ Ianie/ ſobie pozyſkał rádoſći Ná czás potomny z téy to niewdźięczney miłoſći. *KochFr* 108; *KochMuza* 28; *SarnStat* 6, 11, 32, 103, 117 (*25*); *GosłCast* 62; *PaxLiz* A2; *SkorWinsz* A3; *SapEpit* Bv. [*SarnStat* 1013, *BibRadz Ps* 106/31 *cf* »na czas« = *zawsze*, »na wieczne czasy«; *Leop* 3.*Mach* 3/22 *cf* »na wszystkie czasy«].

»na prawy czas« (*2*): *RejKup* g8v; Opportunus – Wcześni, na prawi czas. *Calep* [734]b.

»na czas przerzeczony« [*szyk 1* : *1*] (*2*): do Miſtrzá y Conuentu [...] ná przerzeczony czás Niedźiele Srzodopoſtnéy [*infra hinc et praedictum terminum JanStat* 857] niech ſie przywrócą. *SarnStat* 1080, 1252.

»na czas przeszły« = *dawniej*, *przedtem*; *ad tempus praeteritum JanStat* (*3*): iż niechceſz mu zápłáćić ſto grzywien pieniędzy pewnégo długu: któréś miał iemu zápłáćić ná czás iuż przeſzły/ á niezápłáćiłeś *SarnStat* 1242 [*idem*] 1242, 1244.

»na przyszłe czasy (*a*. na przyszły czas)« = *w przyszłości*, *na przyszłość*; *in futururn Vulg*, *JanStat*; (*deinceps*) *futuris* (*perpetuis*) *temporibus JanStat* (*36*): ſtaramy śie y othem myślime, aby takowa naſſa czeladz nam na prziſſłe cżasi poſłuſſnieiſſa y powolnieiſſa beła *ListRzeź w*. 16, 23, 46; *MiechGlab kt*v; *DiarDop* 112; *RejWiz* 132; á co náprzyſzły cżás Bog ma vcżynić [*quae facturus est Deus*] tho vkazał Pháráonowi. *Leop Gen* 41/25, 1.*Par* 17/17, *Is* 41/23; *HistRzym* 35v; *BielSpr* 75v; *NiemObr* 153; á nie máią ſto rożumu/ żeby opátrżyć ná przyſzłe czáſy ſwe rżeczy mogli. *GórnRozm* I4v; *ActReg* 135; *WujNT* 1.*Tim* 6/19; *WysKaz* 41; *SarnStat* 35, 50, 70, 81, 123 (*20*).

»na swe czasy (*a*. na swoj czas)« = *we właściwym*, *określonym terminie* [*szyk 5* : *3*] (*8*): Ten też odłączył napirwey kozy od owiec/ y na ſwe cżáſy przypuſzczáć ſámce ku ſámicam. *BielKron* 4v, 8v, 79v, 276v, 412v, 442; *ArtKanc* B6; gdyby nie doſzły ná czáſy ſwé roki/ vchwalamy wedle Conſtituciiéy *Anni 1569*. *SarnStat* 1198.

»na ten(że) czas (*a*. na te(ż) czasy)« = *tum Mącz* (*29*): *LibLeg* 7/69v, 11/75v [*2 r*.], 161v; *ZapWar 1549 nr* 2657; Item zeznal ze na thenze czaſz wpoznanyv vkradly Gdanſczaninowy yednemv 15 kun *LibMal 1554*/185v; żeś WKM na ten czas już minęły sejm złożyć miał *Diar* 21, 25, 66, 93, 145; *Mącz* 81c; *RejPos* 349; *CzechRozm* 49v; *SkarJedn* 262, 309, 311; *SkarŻyw* 15, 114, 492; *ZapKościer 1585*/57v; *NiemObr* 56; Gdźieś mię to byłá fortuná ná té cżáſy záchowáłá/ kiedy Rzymiánie dáry brác poczęli *KochWr* 33; *ActReg* 156, 168; *OrzJan* 47; *SarnStat* 742, 828, 1245.

»na terazniejszy czas« (*1*): y dałby to był pan Bóg pánowie/ by to obmyślawanié o téy woynie náſzé/ nie ná ten teráznieyſzy czás przypádło *OrzJan* 47.

»na umowiony czas (*a*. na umowione czasy)« (*2*): *BielKron* 385; Respondere ad tempus vel ad diem debitor dicitur, Ná vmowiony czás zápłáćić. *Mącz* 410b.

»na uroczysty czas« (*1*): WYDERKOF *recognitionem* zową [...]: gdy kto pewną pieniędzy liczbę dochodu vroczyſtégo kupuie zá pewną ſummę, którą ná vroczyſty czás winien przez właſnégo poſłá odnośić. *SarnStat* 1269.

»na ustawiony czas« (*1*): kiedyſz záſię przydzyeſz? Rzekł/ ná vſtáwiony cżás. *BielKron* 96v.

»na wolny czas« (*1*): do śiebie ze Lwowá ná wolny cżás y mieyſce przyzwáć á známi o rzecżách zbáwiennych námowy mieć miał. *SkarJedn* A5.

»na czas wypisany« (*1*): y ná zamek przerzeczony ziechać [*powinni będą*] zá obwieſczeniém ná czás wypiſány [*tempore descripto JanStat* 909]. *SarnStat* 1124.

»na czas zamierzony« (*3*): ieſli ſie nie ſtáwią ná czás zámierzony, dobrá trácą. *SarnStat* 446, 437, 1272.

»na czas złożony (*a*. położony, *a*. przełożony)« [*szyk 3* : *1*] (*4*): bo zawſzdi na czaſch zlozoni ſzwyelkyem koſthem ſſlacz pani ſzwe raczil. *LibLeg* 11/182, 6/118, 11/75, 160v.

»na żadny czas« = *nigdy*; (*n*)*unquam ullo tempore JanStat* (*5*): a przeto na zadny czaſz by namnyeyſzy marya panna nyebyla u cryſtuſa wmyerſzyątcze grzechu *PatKaz III* 95v; *BielSat* D; *BielRozm* 24; *SarnStat* 188, 1118.

Szeregi: »na dzień i czas« (*1*): NAprzód do obiéránia Sędźiów/ Séymiki tym Woiewodztwóm ſkładamy ná dźień y czás pewny w Tribunale Koronnym opiſány *SarnStat* 867.

»na czas i dobrym kształtem« (*2*): bo godność dworzáninowá nie będzye żadna dobra/ ieſli ná cżás y dobrym kſtałtem vżyta nie będzie *GórnDworz* H4v, O2v.

»na czas i miejsce« [*szyk 8* : *2*] (*10*): a w tim nazaytrz przyechal do nas od niego Ferath voyewoda Thchinſkj a Byalogrodzkj opowiadayacz yz na ten czas a na to myeſcze niemoze bicz Sendziak *LibLeg* 11/75v, 11/75v; *SkarJedn* A5; *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 362, 364, 413 [*2 r*.], 853, 868.

»na [*jaki*] czas i obyczaj(em)« (*2*): iáko dworzánin tego wſzytkiego czoś mu w. m. przypiſał/ ná ktory cżás/ y ktorym obycżáiem/ vżywáć ma *GórnDworz* H3v; *BielSpr* 36v. ~

»na czas« = *nie w porę*, *w nieodpowiednich okolicznościach*; *importune*, *intempestive Mącz*, *Cn*; *incommode Cn* [*z przeczeniem*] (*7*) : *Mącz* 266c, 444a; ábo iżby cżáſem nie powiedział iákiego ſłowká/ rzkomo bárzo trefnie/ áno iż nie ná cżás/ żaden ſie onemu nie rozſmieie. *GórnDworz* I4, H3v; A gdźiéż ón kárp/ Stáchniku/ coś go w koycu chował Prze mię? czyliś nie ná czás w liśćie záżártował? *PudłFr* 62; *KochAp* 6; Zbytne bieśiady y nie ná cżás iáko Bogá obráżáią. *PowodPr* 74 *marg*.

»na czas, na czasy« = *zawsze*, *ciągłe* [*zawsze z przydawką*] (*158* : *105*) (*263*) : y iáko przy poiedynkowym y ſzczẏegulnym ſądźie duchowne duſze mey drzewo pádnie/ ták leżeć ná cżáſy wiekiem nieokreſzone będźie. *LatHar* 638, 396.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*zawsze z odpowiednikiem*: *każdy*; *gdy* (*2*), *kiedy* (*2*)] (*4*): *LibLeg* 11/153v; A ták tego poſtępku nie záwżdy ſye vżywáć godźi/ ále Archimedowégo ná káżdy czás kiedy ćiéń ieſt może vżywáć. *GrzepGeom* O4v; ábyś záwżdy gotow był ná káżdy cżás/ gdy cie tákież Pan twoy do ſiebie záwołáć będzye raczył. *RejPos* 356v; *BiałKat* 358v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*, *synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*18*): y na tho obopolnie zwolili, prziięli thak/ trzimacz/ nimi [*!*] y na wieczne czasy. *ListRzeź w*. 55; Acż wielkye wyſtępky moye Alie miłoſyerdzie twoge Gotowo jeſt na każdý ćas A nikdý mu koncza nimáś *RejKup* n7v; *LubPs* N4v; vcżynili o tym Státut/ áby záwżdy ich potomkowie ná káżdy cżás [...] the ich przerzecżone dni weſołe/ trzymáne á ſwięcone były *Leop* 3.*Mach* 6/33, *Ps* 118/51; *BibRadz Ps* 33/2, 1.*Mach* 1/38; Olim pro quovis tempore, Haee tibi praevalidas olim sufficiet vites, Záwżdy ná káżdy czás. *Mącz* 262c; gdyż thy ná máły cżás maſz vżyć tu márney roſkoſzy ſwoiey/ á on iuż ná wieczne cżáſy zoſtáć ma ná tákim mieyſcu *RejPos* 162v, 321; ná káżdy cżás y vſtáwiczńie ciáłá

Páná Kryſtuſowego pożywáią *RejPosWiecz*[2] 93; ktorziby nie ktorego pewnego cżáſu/ ále záwżdy ná káżdy cżás przez rok [*omni tempore totius anni*]/ wedle práwá ná ſądźie śiedźieli *ModrzBaz* 91; *NiemObr* 112; *LatHar* 369; ZAdnému nápotym ná wieczné czáſy Cudzoźiemcowi/ iákich Zamkow ábo Doſtoieńſtw nie damy *SarnStat* 74; [*herbów*] od tego cżáſu y ná potym ná wieczné czáſy [*exnunc et in antea*, *perpetuis temporibus JanStat* 749] będą vżywáć *SarnStat* 991, 1003, 1216.

Zwrot: »na wieczne czasy (*a*. na wieczny czas) (za)cho(wy)wać, (za)chowan(y)« = *ad perpetuitatem conservare Modrz*; *observare temporibus perpetuo duraturis*, *perpetuis temporibus* (*ob*)*servare*, *servare temporibus per secula duraturis JanStat* [*szyk zmienny*] (*5* : *11*): y przytym prośmy Páná Bogá/ áby nas raczył záchować/ pod Zwiérzchnośćią Kápłáńſką y Krolewſką/ ná czáſy wieczné w łáſce ſwéy *OrzQuin* X4v; Boże wszechmogący, kto teraźniejszego Zamieszania przyczyną, ten z rozsądku twego Bodaj dziś marnie zginął, a my na czas wieczny Miłość z sobą chowali *KochMon* 30; *ModrzBaz* 4; áby [...] wedle vſtáwy y porządku y rozrządzenia iego były trzymáné/ y záchowáné ná czáſy wieczné *SarnStat* 382, 163 [*2 r*.], 193, 369 [*2 r*.], 371, 382 (*13*).

Wyrażenia: »na każdy czas« = (*in*) *omni tempore Vulg*, *PolAnt*, *JanStat*; *usquequaque Vulg*; *omni die*, *per omnem horam PolAnt*; *olim Mącz*; *in dies*, *quotidie JanStat* [*szyk 70* : *9*] (*79*): *PatKaz III* 106v, 154v; *FalZioł* IV 38c; *LibLeg* 7/31, 11/43v, 46, 153v; *RejRozpr* F3v; Wſzak każdemu pan oznaimył By na każdy czas gotow był. *RejKup* Cv, n7v; *KromRozm II* ſ2; *GliczKsiąż* Cv; *LubPs* D, G2 [*2 r*.], H2v, M4, N (*13*); *SeklPieś* 19; *Leop* *B4v, *Deut* 5/29, 2.*Par* 21/7, 4.*Esdr* 15/53, *Tob* 4/20 (*10*); *BibRadz Ex* 18/22, *Ps* 24/5, 33/2, 73/22, *Prov* 8/30 (*8*); *KwiatKsiąż* C, C2; *Mącz* 262c; *GórnDworz* Ev, Hh6v; *GrzepGeom* O4v; *RejPos* 60, 356v, 357v; *RejPosWiecz*[2] 93; *BiałKat* 358v; *RejZwierc* 170v; *BudBib Tob* 4/20, 1.*Mach* 1/38; *CzechRozm* 96v, 171, 242; *PaprPan* S4v; *ModrzBaz* 91, 118v; *SkarŻyw* 120; *GórnRozm* Fv; *ZawJeft* 26; kto ma wielkie wody/ trzebá mu też tákie mieyſce mieć/ gdźie ie záchować: chceli mieć ryby ná cżás káżdy potrzebny. *GostGosp* 84, 132, 158; *WujNT Luc* 21/36, *Eph* 6/18; *SarnStat* 110, 273, 886, 1087; *SkarKaz* 421b; *VotSzl* Ev; *SkarKazSej* 692a.

»na czasy nieskończone« (*1*): Bo pan [...] Bogiem ná czáſy nam ieſt nieſkończoné. *KochPs* 72.

»na czasy niezmierne (*a*. niezamierzone)« (*2*): ktoryſz to Irzy Pieszk. obiecuie iemu pokoi na czaſy nie zmierne *ZapKościer 1581*/21; *LatHar* 240.

»na wieczne (*a*. wiekuiste) czasy (*a*. na wieczny czas)« = *in generationem et generationem PolAnt*; *ad aeternitatem Modrz*; *in aevum*, *perpetuis* (*deinceps*) *temporibus*, *perpetuo JanStat* [*szyk 126* : *30*] [*156*): *ListRzeź w*. 55, 56; *RejPs* 89, 106, 217; Ano to ſzalony kupiecz czo ſwoy handel wſzytek Marnie ſtraći na wieczny cżas prze krotki pożytek *RejJóz* F4; *LibMal 1552*/171, *1553*/175; *KromRozm III* A8; *GroicPorz* B, 13; *BibRadz Ps* 99/5, 105/31, *Eccli* 39/11; *OrzRozm* G, M4v, R4v; *BielKron* 31v; *OrzQuin* C3, Aa3; *RejPos* 162v, 321, 332v; *BiałKat* 18v; *HistLan ktv*; *BudBib Tob* 14/7, *Eccli* 24/39; *CzechRozm* 73v, 234; *PaprPan* K2; *ModrzBaz* 9v, 34v; *Oczko* B; *KochPs* 157, 185, 199; *ZapKościer 1579*/2v, *1580*/11, *1581*/6, 21, 21v, *1587*/72; *NiemObr* 112, 169; TO ieſt on brzég ſczęśliwy/ gdźie ná czáſy wieczne Litwá/ y Polſká máią ſéymy mieć ſpołeczné. *KochFr* 88; *KochPieś* 33; *PaprUp* B3; *ActReg* 40; *GrochKal* 4; á Pan Iezus/ niech z duchem twoim przebywa ná cżáſy wiekuiſte. *LatHar* [+11], 148, 154, 230 [*5 r*.], 231, 355 (*17*); *WysKaz* X3; *SarnStat* 13, 74, 141, 163, 176 (*69*); *WitosłLut* A4v; *SkarKaz* 634a; *CiekPotr* 51; *ZbylPrzyg* B4. *Cf Zwrot*.

»na wszelki czas (*a.* na wszel(a)kie, *a.* na wszytkie, *a.* na wsze czasy)« = *in omni tempore PolAnt* [*szyk 20* : *3*] (*23*): na dom twoy myly panye zalezy ſzwyątoſzcz na wſzythky czaſy *PatKaz II* 40; *HistJóz* C4v, D3v; *WróbŻołt* 118/20; Możne kroleſtwo twoye wſſechmocny náſz Pánye/ Wyecżne yeſt ná wſſe cżáſy *LubPs* ff, dd4v; *Leop* 3.*Mach* 3/22; *KwiatKsiąż* G3v; *BudBib Ps* 105/3; *WierKróc* B3; *BudNT Eph* 6/18; *KochPs* 3, 46, 172; Smierć zá człowiekiem ná wſzelki czás chodźi *KochFr* 14, 66; *WerGośc* 263; *ArtKanc* H15, L5v, L7v, L11v, M12; *SarnStat* 533.

Szeregi: »na każdy czas i godzinę« (*3*): roſtą myędzy nimi roſterki á nyeſnaſki ná káżdy cżás y godzinę *GliczKsiąż* Cv; *SkarŻyw* 120; *GostGosp* 132.

»na każdy czas, (i) na każdym (*a.* wszelkim) miejscu« (*3*): *RejZwierc* 170v; w duchu y w prawdzie ná káżdy cżás y ná káżdym mieyſcu Bogá y oycá ſwego wychwaláią. *CzechRozm* 98v; *SkarŻyw* 120.

»na wieczny (*a.* kożdy) czas i na wieki (wiekow)« = *omni tempore et perpetuo*, *perpetuis temporibus et in aevum JanStat* (*3*): Y chwalimy imię twoie ná cżás wieczny/ y ná wieki wiekow. *LatHar* 574; *SarnStat* 989, 1087. ~

»na czas, na czasy« = *nie na zawsze*, *na razie*, *tymczasem*; *in praesens Modrz*; *in tempus Vulg*; *pro tempore JanStat* (*198* : *33*) (*231*) : A potym iął Krolá żędáć/ Chcąc też Grecyą oględáć: By go racżył ná cżas puśćić/ Slubuiąc śię záśię wroćić. *BierEz* G3v; *OpecŻyw* [34], 36; kto yeſt byſkupem albo opatem albo ktorym na czaſz przelozonym roſpamyąthauay cząſto ſzwyąto panny maryey yey począczya *PatKaz I* 2; *BartBydg* 25; *FalZioł* I 65c, V 52, 54; *LibLeg* 10/71, 11/28, *RejJóz* I4v; *RejKup* f7; *RejKupSekl* a7; *KromRozm III* E7v; *BielKom* C4v, C5, F2, F4v; *LubPs* H, K3 *marg*, L4, hh2, hh6; *KrowObr* 115v, 224; *RejWiz* 85v; *Leop Ps* 29/8; Rádźili theż áby odpoczynął ná cżás *BielKron* 389v, 96v, 333, 428, 433v; *KwiatKsiąż* F4; *Mącz* 64c, 169a; *RejAp* CC4; Ale proſzę ćie bárzo/ byś to vcżynił dla przyſięgi [...] żebyś thu zá mię ná cżás ſiedział/ á żebyś to wypráwił v ſędziego żebych ia ſzedł do domu *HistRzym* [118]v, 8; *RejPos* 65, 109v, 138v [*2 r.*], 139, 222; *RejPosWiecz*[3] 98; *BielSat* D4v, H2; *GrzegŚm* 2 *marg*; *RejZwierc* 141v, 263v; *BielSpr* 12v, 24v, 47; *CzechRozm* 38v, 46v, 72, 225v, 226v [*2 r.*]; *ModrzBaz* 44v, 77; *Oczko* 4; *SkarŻyw* 536; Ale pan będąc pánem/ może być ná cżás odmieniwſzy ſię y w ſzáty y w poſtáwę/ w kſztałćie ſłużebniczym *CzechEp* 316, 359, 376, [401] [*2 r.*], [406], [411]; *CzechEpPOrz* *; Ale ku więtſzemu záwſtydzeniu y náwroceniu przeciwnikow náſzych/ pozwolmy im ná cżás tego/ iżby zwierzchność/ y władza Piotrowá/ záwſze ſucceſſorá potrzebowáłá *NiemObr* 51, 75; *KochPam* 87; *KochSob* 65; *BielRozm* 32; *Calep* 435a, 552b, 846b; *OrzJan* 48; *WujNT* 12, *Act* 19/22; *SarnStat* 108, 268, 1272; Są pożytki vrzędnicże z máiętnośći pánow ich/ z Iurisdiktiey/ Nuż iurgelty ludźi ſłużebnych/ Suchedni/ Mytá/ náymowánie poſług ná cżas/ iáko prokurátorſkich etc. *GrabPospR* L3v; *VotSzl* E2v.

~ *na czas czego* (*1*): á ieſzcże iedno ná máły cżás żywotá ſwego/ tym władał: bo po śmierći iego inſzy ná to mieyſce náſtępował. *CzechRozm* 181.

Ze zdaniem czasowym [*aż*(*by*) (*2*), *poki* (*1*)] (*3*): *RejAp* 62; Zmowá oná z Páwłem ś. ná ktorey ſię głupie ſadzą/ tylo ná cżás trwác miáłá/ poki było trzebá *SkarJedn* 95; *WujNT Apoc* 6/11.

W połączeniach z innymi ogolnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *często z przysłówkami* (*15*): ktore przykazánye zá vſtánim przyczyny ná czás álbo też wyecznye odmyenyone być może *KromRozm II* x4v; Przykazał pan Bog miłować płod ſwoy/ á miłosć nye tylko ná cżás ále záwſſe áż do

końcá ma ſie okázować. *GliczKsiąż* Q3v; *RejWiz* 3v, 102y; A nie zle ná máły cżás niewcżáſu vżywáć/ Kto długo chce ná Potym w ſwych roſkoſzach pływác. *RejZwierz* 38v; Then ná máluczki cżás vcirpiał krociuchny kłopoth á krociuchną ſmierć/ á ná wieczne cżáſy ſobye roſkoſzuie y roſkoſzować będzye s Pánem ſwoim *RejPos* 321, 162v; *GrzegŚm* 3; *BudNT Hebr* 12/11; *MWilkHist* F; *GórnRozm* K [*2 r.*]; *WujNT Iac* 4/14; IEſcze obiecuiemy/ żadnégo zamku [...] żadnému Kśiążęćiu [,..] ku rządzeniu y dźierżeniu/ ná czás álbo ná wieki [*pro tempore vel in aevum JanStat* 297] nie poruczyć. *SarnStat* 484 [*idem*] 884.

W charakterystycznych połączeniach: *do czasu dopuścić*, *najmowanie*, *obalić*, *obumierać* (*2*), *odjechać*, *odlecieć* (*2*), *odpocz*(*yn*)*ąć* (*odpoczywać*) (*3*), *odstąpić* (*odstępować*) (*3*), *odyść* (*odeszcie*) (*5*), *okazować się* (*okazujący się*) (*2*), *opuścić* (*4*), *oszaleć*, *poczekać* (*2*), (*po*)*folgować* (*3*), *pofortunić się*, *pomścić się*, *popuścić*, *poruczyć* (*2*), *posłużyć*, *powściągnąć*, *pozostać*, *pozwolić*, *pożyczać* (*pożyczony*) (*2*), *pożywać* (*2*), *przejrzeć*, *przemilknąć*, *przestać*, *przyjąć się*, *puścić*, *radować się*, *rozłączenie*, *rozwiązan*, (*s*)*karać* (*2*), *stracić* (*stracony*) (*2*), *szczęścić się*, (*u*)*cierpieć* (*2*), *upaść*, *uspokoić*, *ustać*, *użyczyć* (*3*), *uży*(*wa*)*ć* (*4*), *wstrzymawać się*, *wynić*, *zamykać*, *zaniechać* (*2*), *zaniedbać* (*2*), *zaręczenie*, *zasnąć* (*5*), (*za*)*taić* (*3*), *zatrwożony*, *zazielenić* (*rozzielenić*) *się* (*3*), *zdradzać*, *zginąć* (*zginienie*) (*3*), *zjednać*, *zmocnić się*.

Zwroty: »na długi czas odkładać« (*2*): *March*[3] V5; abiſczie thego nadlvgii czas roſkazania naſchego nieodkladaly *LibLeg* 10/57.

»na długie czasy (za)chować« [*szyk zmienny*] (*7*): *RejJóz* L7; Przythym day pan Bog W. M. ſpołem z małżonkiem iego miłoſcią s dobre[go] zdrowia y wſze[go] ſzczęſcia pomnożenim na długie cżáſy záchował nam ſłużebnikom W. M. ku oſobliwey pocieſze. *HistAlHUng* A4; *OrzRozm* Q4; *KwiatOpis* A3, B3; *ReszList* 187, 192.

Wyrażenia: »na dalszy czas (*a*. na dalsze czasy)« = *w dalszym ciągu*, *teraz i potem*, (*na*) *dłużej*; *amplius JanStat* (*5*); a na drugim seimie slachczie ziem Mazoweczkich volno bandzie albo na dalse czassi thą constituczią prziiacz albo abrogowacz i nie prziiącz. *ZapWar 1545 nr 2646*; Pánie Boże rácż łáſki ſwey vżyczyć ná dálſzy cżás *BielKron* 331v: *KochDryas* A2; *SarnStat* 296, 1094.

»na długie czasy (*a*. na długi czas)« = (*na*) *długo*; *ad longinquum PolAnt*; *in alienissimum tempus*, *in multa secula*, *longum Mącz*; *dierum plurium*, *diu*, *in longum tempus Modrz*; *prolixius JanStat* [*szyk 46* : *7*] (*53*): Stym t.m. panv bogu poruczamy, zyczucz t.m. ſzdrowya ſczeſcya na dlugye czaſſy. *LibLeg* 8/133v, 7/8, 31, 10/114, 11/32, 64v; *RejPs* 71v, 178v; *RejJóz* A2v, F6v; *MurzNTSekl* A2; Niechay żywie Krol ná długie cżáſy [*vivat rex*, *vivat rex*]. *BibRadz* 2.*Reg* 16/16, I 7c *marg*, 1.*Par* 17/17; *BielKron* 58, 64, 301, 331v; *Mącz* 29a, 197a [*2 r.*], 275c, 377d, 462a; *KwiatOpis* A2, A3, C3; *BudBib Eccli* 24/38; *PaprPan* A3; Abowiem wiele Przekupniow chowáią zboża ná długi cżás *ModrzBaz* 33v, 75, 77, 120v, 138v; *KochDryas* A2; *CzechEp* [416]; *PudłFr* 29; *GórnRozm* K; *Phil* P; *GrabowSet* A2v; *SarnStat* 145, 932; *WitosłLut* A3v; *SkorWinsz* A2v. [*ZbylPrzyg* B4 *cf* »na czas« = *zawsze* »na wieczny nas«]. *Cf Zwroty*.

»na czas jeden« (*1*): Dał Pan Chryſtus do kośćioła ſwego Apoſtoły/ Ewánieliſti [...] nie ná cżás ieden/ ále áſz do ſkończenia świętych *SkarJedn* 79.

»na krotki czas« = (*na*) *krótko*; *ad tempus horae Vulg* [*szyk 6* : *1*] (*7*): Y prośiłá przedłużenia/ Ná krotki cżás odelżenia *BierEz* N2v; *BielKron* 156, 429; Zywot náz párá ieſt/ ná krotky cżáz trwáiąca. *BiałKaz* B4v; *WujNT* 1.*Thess* 2/17, *s.* 885; *SkarKaz* 158b.

»na mały (*a.* maluczki) czas« = (*na*) *krótko*; *ad breve PolAnt*, *Vulg*; *aliquantisper Mącz*, *Calep*; *in momento parvo PolAnt*; *paulisper Calag*; *adhuc modicum tempus*, *ad modicum*, *breve tempus*, *modico tempore Vulg* [*szyk 68* : *2*] (*70*): *PatKaz I* 8; *BielŻyw* 135, 162; *Diar* 26, 55; *LubPs* K *marg*, R6v *marg*, T6v, ii; odłoż ſwoie niepotrzebne zábáwienia álbo krotofile ná máły czás ná ſtronę *GroicPorz* C3; *RejWiz* 3v, 102v, 157v; *RejZwierz* 38v; *BibRadz Is* 54/7, *Sap* 16/3, 6; Lábán prośił go ieſzcże áby mu ná máły cżás poſłużył *BielKron* 15; *Mącz* 6d; *RejAp* 61v, 62, 164v; nie odſthępuy ná namnieyſzy cżás od tego Páná ſwego *RejPos* 57, 27, 40, 126v, 127, 133v (*22*); *GrzegŚm* 3, 43; *RejZwierc* 42, 48, 131v, 184v, [233], 249v; *BudBib Is* 63/18; *CzechRozm* 166, 181; *SkarŻyw* 62, 348; *ArtKanc* E10; *GórnRozm* K; *Calep* 52a, 425a, 759a; *WujNT Ioann* 7/33, *s.* 358, *Ioann* 16 *arg*, *Act* 5/34, *Iac* 4/14 (*8*).

»na niemały czas« = *na długo* (*2*): Ten ći ſſáfuie żywnoſćią káżdemu ſtworzeniu/ á ſnadz y młodem kruczętom/ gdy ich ſtáry kruk ná niemáły czás od lieći *RejPs* 216v; *RejPos* 81v.

»na czas przytomny« = *teraz*, *w danym momencie* (*1*): Wſzelkie lepak karánie ná cżás przytomny [*ad quidem praesens*] nie zda ſię być weſołe/ ále ſmętne *BudNT Hebr* 12/11.

»na szcześliwe czasy« (*1*): Proſząc iego S. Miłoſći/ iżeby W. Wielmożności [...] w Błogosłáwieńſtwie ſwym ná długie á ſzcześliwe w dobrym zdrowiu czáſy záchować raczył. *KwiatOpis* A3.

Szeregi: »mało abo na mały czas« (*1*): *Adhuc modicum*, *lumen in vobis est*. To ieſt/ ieſzcze (nie máłe świátło/ ále) máło/ ábo ná máły czás świátło ieſt z námi. *WujNT* 358.

»na długi czas a na wieki (*a.* wiecznie)« (*2*): á ſtáram ſie o to ábych ſtrzegł ná długi czás á owſſem ná wieki ſwiętych náuk twoich. *RejPs* 178v; *RejJóz* F6v. ~

»na czas, na czasy« = *czasem*, *niekiedy* (*20* : *2*) (*22*) : Acz ſie mu náczás trefi niewczáſow niemáło/ áwſſákże prędko iednák tych pilen pan [...] poćiechámi wybáwia ie ſtego. *RejPs* 50; *MurzNT* 61; Neury/ theż w Tátárſkich kráinach ludzye/ co ſie ná cżás w wilki przemieniáią *BielKron* 8, 65, 156, 253, 278, 452; *KwiatKsiąż* P2v; *CzechRozm* 80 [*2 r.*], 84 [*2 r.*]; *LatHar* 592 *marg*; Bo ácż ná cżás weſela záżywa złośliwy/ Lecż gdy ná ſwą złość wſpomni ſtrách go trapi żywy *KołakSzczęśl* C2v; *GrabPospR* M2 [*2 r.*].

~ *Połączenie*: »na czas ... na czas« (*2*): *KromRozm II* ſ4; Práwá iedne ná czás ſą dobre/ ná czás złe. *SkarKazSej* 701b *marg*.

Wyrażenie: »na niektory czas« = *kiedyś*, *pewnego razu* (*1*): To mamy rozumieć o więcſzey częſći krolowánia iego ábowiem też ná niektory czás zgrzeſzył. *BibRadz* I 196a *marg*. ~

»na czas« = *wtedy* (*2*) : *RejPos* 296v; Trzeći mowią/ iż ná cżás Zydowie nie iedno piſáne proroctwa mieli/ ale też y tákie/ ktore ná pámięć vmieli *BudNT* Hh4.

»naonczas« = *wtedy* (*672*) : *BierEz* F3, K3, R3v; *OpecŻyw* 39, 59; *ForCnR* A3; *BielŻyw* 59; *GlabGad* G3v, H5, L3v, L6; *MiechGlab* *2, 17, 36, 51, 71, [88]; A tak czy poddany naschi ktorym ſye krziwda na on czas dziala wſzitczi czy yako starschi tak tesz y mlodszi prziszly na ſkarge do naschego Sedziaka Sily sirſkie^{go} *LibLeg* 11/64v, 10/62, 70v [*2 r.*], 71, 91v, 11/10 (*11*); *ZapWar 1548 nr 2656*;

RejPs 35, 124v; *ComCrac* 13; *LibMal 1551*/160; *MurzNT* 8v [*2 r.*], 33v, 51v, 93v, 103v; *KromRozm II* c4v, f2, f2v, 1v, t2v; *KromRozm III* C, N2, N3v, Pv, P7v, P8; *Diar* 22, 75, 85; *DiarDop* 117; *LubPs* A6, B5v, G3, P6v *marg*, Y, Y3v; *GroicPorz* t3v; *KrowObr* 82, 94, 142v [*2 r.*], 201v [*2 r.*], 215v, 230v, 231v; *RejWiz* 113, 157; *Leop Num* 22/4, 1.*Reg* 20/26, 2.*Par* 7/8, 4.*Esdr* 16/17, *Esth* 9/23 (*9*); *UstPraw* H; *BibRadz* I 13b *marg*, 28c *marg*, *Iudic* 14/4, I 186a *marg*, *Is* 48/8 (*11*); *OrzRozm* G, K4; *BielKron* 20 [*2 r.*], 36, 199v, 269v, 288, 432, 432v; Kmieca to rzecz na on czas patrzać roley była/ A Slachta ſie rycerſkim rzemięſłem bawiła. *KochSat* A2v, B2; *OrzQuin* C3v; *Prot* A4v; *SarnUzn* B6v, C8 [*2 r.*], E4, H2, H6; *RejAp* 2v, [13], 40v, 52, 58v (*17*); Przyiechał práwi Tátárſki poſeł ná Wołyń/ do Iánuſzá Biſkupá ná on cżás Wilnieńſkiego *GórnDworz* P, C7v, H7, Ddv [*2 r.*]; Ale ſie obroćić ku Pánu ſwemu z nędznym á vpádłym ſercem ſwoim/ á iść zá nim s tym nędznym ieſzcże ná on cżás Máttheuſzem *RejPos* 327v, 5v, 6 [*2 r.*], 6v, 7v, 8 (*76*); *HistLan* D2v; *RejZwierc* 15v, 92v, 100, 125v, 169, 260, 273; *BielSpr* b4, 2 [*2 r.*], 3, 5v, 6v (*18*); *WujJud* 10, 19v, 51v, 116v, 142v (*10*); Abowiem y ná on cżás ieſzcże zá Apoſtołow Páńſkich iuż byli fáłſzywi Prorocy *WujJudConf* 80, 19v; *RejPosRozpr* c; Na on czás (*marg*) wł. wdzień (–) porzući człowiek bogi ſwoie śrebrne *BudBib Is* 2/20, b, c, *Deut* 1/9, *Iudic* 11/26, 1.*Reg* 2/36, 1.*Par* 21/29; *BudBibKaw* A2v, A3; *HistHel* B4, D; *MycPrz* II A3; *BiałKaz* I2, I4v; *BudNT przedm* b4, b8v, c2v, c6 [*2 r.*], *k*. Ff8v (*10*); Iam ták záś mniemiął [*!*]/ żeby PAN Chriſtus/ áż tám dopiero ná on cżás vrząd ſwoy krolewſki wykonywáć miał *CzechRozm* 182, 15, 18, 22v, 46v, 50 (*31*); *ModrzBaz* 17, 29v *marg*, 32, 42v, 47v (*8*); *SkarJedn* 15, 98, 125, 136, 155 (*13*); *Oczko* A2, A3v; Biblią iuſz ſobie ná on czás w rękopiſach od pogáńſtwá y Heretykow w ięzyku Greckim náp∫owáną y fałſzowáną/ z ięzyká Zydowſkie^{go} náprawował. *SkarŻyw* 46, 27 [*2 r.*], 46, 51, 86, 106 (*25*); *MWilkHist* L3v; *StryjKron* 385; *CzechEp* 39, 85, 140, 163 [*2 r.*], 206 (*13*); *NiemObr* 6, 31 [*2 r.*]; *ReszPrz* 5, 7, 62; *WerKaz* 279; *BielSjem* 20; *ArtKanc* N4; *GórnRozm* B2, D3v, G3, H2, M3; *KochWr* 28, 35; *PaprUp* B, Lv; *ActReg* 41, 139; *Phil* L3v, N2; *OrzJan* 56, 131; Iáko ná on czás przed przyśćiem Páná Chriſtuſowym/ máło nie wſzytek świát cudze bogi y báłwany chwalił; ták po rozgłoſzeniu/ y roznieśieniu Ewángeliey po świećie vſtáło báłwochwáłſtwo *WujNT* 479, 39, 43, *Matth* 24/21, 30, *s*. 151 (*33*); *JanNKar* B3, B3v [*2 r.*], B4, C; *SarnStat* 102, 431, 446, 931, 973 (*9*): *SiebRozmyśl* F4, F4v; *PowodPr* 54; *SkarKaz* 3b, 6b, 40b, 274b, 422b (*11*); Y z tych pieniędzy coś wźiął zá dom, musiałeś mu Zápłácić: co ná on czás nie podobáło ſię *CiekPotr* 35, 74; *CzahTr* A2v; *SkarKazSej* 689a, 706b; *KlonFlis* A3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy* (*100*), *kiedy* (*22*), *gdyż* (*1*), *kędy* (*1*), *poki* (*1*)] (*125*): *MiechGlab* *2; *LibLeg* 7/34; *RejPs* 59v; iż to popravovanie prze ma bycz ieden raz na Rokv zavitem, to ieſt naonczas gdy ivz ſzędzia bierze na rozmyſlieni *ComCrac* 18v; *ZapWar 1550 nr 2664*; *KromRozm II* i3, ſ4v; *LibMal 1553*/177v, *1554*/188v; *KromRozm III* M5v; *DiarDop* 109; *LubPs* N3v, eev, gg5; *KrowObr* 74v, 114, 209; *RejWiz* 165v; *Leop* *A3v, *Ex* 2/11, 2.*Reg* 19/19, *Esth* 2/6, *Ioel* 3/1; Mowił nie bácznie/ á to ná on czás kędy powiedźiał/ Izaż wam może Bog wywieść wodę z tego kámieniá. *BibRadz* I 321a *marg*, *Num* 30/15, I 106a *marg*, *Deut* 9/9, *Ios* 14/11, 2.*Reg* 4/4 (*17*); *BielKron* 23v, 364v; *Mącz* 262c; *Prot* A4; *RejAp* 161; *GórnDworz* B6, Q2v, Ff5v; *RejPos* 4v, 11v, 17v, 18v, 67v (*23*); *BielSpr* 68v, 69; *WujJud* 138, 167, 198; *RejPosWstaw* [21^{3}]; *BudBib* 1.*Par* 21/28; *BudBibKaw* A2v; *MycPrz* I B2; *Strum* E4v; *BiałKaz* K3; *BudNT przedm* b6v, c3v, c5, *k*. Ff8v, Hh4, Kk5v; *CzechRozm*

40, 43v, 131, 140 [*2 r.*], 172 (*10*); *SkarJedn* 128; *SkarŻyw* 291, 440; *MWilkHist* H2; *CzechEp* 357, [407]; *NiemObr* 106; *KochFr* 99; *ArtKanc* Mv; *PaprUp* B4; *ActReg* 53, 169; *GórnTroas* [3]; *KochCzJan* A2v; *KochFragJan* 3; *OrzJan* 39, 81; táka wiárá. byłá rzadka/ y ná on czás kiedy kośćioł kwitnął. *WujNT* 270, 39, 237, 314, 354, 408, 563, 576; *SiebRozmyśl* K; *SkarKaz* 548a; *SzarzRyt* Dv.

W połączeniu z bliższym umiejscowieniem w czasie (*2*): thak ſię rzecż ma namocnieyſzy Ceſarzu [...] Ná on cżas przed 400. lat. gdy byłá poſpolita wypráwá przećiw Pogánom Sárácenom [...]/ vſtáwion był ten zakon rycerſki *BielKron* 231v; *SkarJedn* 128.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*87*): roſkazowall ye^go^ Kro. Mczi ſſrodze staroſtam pogranycznym na on czaſſz oboyego panſthwa a theraſſz Coroni Polſſkyey. *LibLeg* 11/133v; *MiechGlab* 35; ze kaczmarzs Blaſchko kthori dzyſz wgorziczku za Myedzirzeczem myąſzka a na on czaſz wſolyczku myąſchkal, onym powyedzial *LibMal 1547*/134v; *HistAl* Gv; *MurzNT* 41 *marg*; *KromRozm II* v3; Bo w inych żyemyách krzeſciyáńſkich [...] ná on czás/ áni przed tym tego nye dżyerżano *KromRozm III* E2v, N3v; *KrowObr* B4, 57, 138v; A ieſzczem otho y dźiś teyże ſiły iáko y ná on czás gdy mię ſłał Moiżeſz/ á iákom ná on czás [*tunc*] moc miał/ táką mam y theraz [*nunc*] ku boiowániu y ku wychodzeniu y przychodzeniu. *BibRadz Ios* 14/11, *Gal* 4/29, II 143c *marg*; *OrzRozm* Pv; Alium censes esse nunc me atque olim cum dabam, Zá ynſzego mię dźiś maſz/ niżli ná ón czás gdymćy dawał. *Mącz* 262c; *RejAp* 111v, 145, 192v, 194; *GórnDworz* I,I2, Ff5v; TA Ewányelia ſwięta ku wielkiey pocieſze á rádości wſzemu narodowi ludzkiemu ná on cżás/ y potym/ ſpráwnieby miáłá być. *RejPos* 12; ktorych ieſt ták wiele ná ſwiecie iáko y ná on cżás było/ y ták záwżdj będzie áż do ſkończenia ſwiátá/ y hárdych y tych ktorym ſie ich właſne ſpráwy nalepiey podobáią. *RejPos* 200v, 1, 57v, 105, 154, 166v (*13*); *HistLan* D2v; *KuczbKat* 100; *WujJud* 21v, 22v, 138; *WujJudConf* 162v; *MycPrz* I B2; *BudNT przedm* b3v, *k*. Hh4; *StryjWjaz* C4; mowi to o ſobie człowiek Chriſtus Iezus/ [...] á nie o kim inſzym przed ſobą przed tym/ ábo w ſobie ná on cżás będącym. *CzechRozm* 27, 126v, 132, 172, 183; *CzechEp* 41, 59, 168, 189 [*2 r.*]; *NiemObr* 15, 28; *KochWr* 28; *GórnTroas* [3]; *OrzJan* 130; Co nie tylko ná on czás czynił obcuiąc ná ziemi: ále y po dziś dźień w kośćiele ſwym czyni. *WujNT* 212; Ktoryżeśćie tedy ná on czás pożytek mieli z onych rzeczy/ zá ktore ſię teraz wſtydźićie? *WujNT Rom* 6/21, *przedm* 31, *s*. 30, 148, 151 [*2 r.*], 167 (*23*); *SarnStat* 111.

Szeregi: »w [*jakie*] dni (*a*. [*jakiego*] dnia) i (a) naonczas« = *in diebus illis et in tempore illo Vulg*, *PolAnt*; *pro illo tempore et die JanStat* [*szyk 4* : *1*] (*5*): W one dni/ á ná on cżás każę vrodzić Dawidowi płod ſpráwiedliwośći *Leop Ier* 33/15, *Ier* 50/20, *Ioel* 3/1; *BudBib Ier* 50/4; *SarnStat* 769.

»naonczas, [*jakim*] obyczajem (*a*. w ten obyczaj)« [*szyk 4* : *2*] (*6*): *BielKron* 230v; ROzmaitym obyczáiem ná on cżás ſtárzy ludzie z Rzymiány wałczyli *BielSpr* 44v, 1v, 5, 11, 53. ~

»naowczas« = *wtedy* (*1*) :

~ *W połączenia z innym ogólnikowym określeniem czasu* (*przeciwstawnym*) (*1*): Bo gdyby to mogło być prawdźiwie z ſłową Boże^go^ pokazáne/ iż tám przedtym ná tym/ ábo ná owym mieyſcu/ ná ten ábo ná ow cżás/ mowił bog przez ſyná iáko X. K. mowi [...]: Tedyby iuż Apoſtoł kłámáć muśiał *CzechEp* 268. ~

»natenczas« = *teraz*; *hactenus*, *in praesens tempus*, *in praesentia* (*a. praesentiarum*), *tum Mącz*; *ad praesens*, *impraesentiarum*, *in praesenti Cn* (*310*) : *MetrKor* 26/62v, 37/4 [*2 r.*]; O raku iuz ieſt doſtatecżnie wypiſano. w Capitulu[m]. 74. [...] A tako o nim doſyć na ten cżas. *FalZioł* IV 44b, V 12v; *GlabGad* A3; *MiechGlab kt*v; *LibLeg* 10/62v, 121 v, 151 v, 11/48v, 49v; *RejPs* 118v; *ComCrac* 11v, 17v; *RejJóz* A2, K5, L; *SeklKat* X4, Y3, Y4v, Z2v; *RejKup* g2, Yv, Aa; *KromRozm I* G3; *MurzHist* C3v; *MurzNT* A4, 43v, 76, 103v; *MurzOrt* B; *KromRozm III* G3, M; wierzyłci by KJM waszem osobam, ktorzyście są na ten czas posłowie, ale iż tego żaden wi(e)dzieć nie może, jeśli też osoby wasze na przyszły sejm posłane będą *Diar* 58, 20, 24, 46, 47, 74 (*9*); *DiarDop* 105, 110, 116; *GliczKsiąż* M8; *LubPs* A6, M2v, N3, S6, bb4v; *GroicPorz* B2, hhv; *KrowObr* B2, 205; *RejWiz* A3, 23, 146v; *Leop Deut* 18/7, *Rom* 3/26; *LeszczRzecz* A4; *RejZwierc* 54v; *BibRadz* I *5, *6, *Ex* 10/17, 2.*Reg* 17/7, *Esth* 4/14; *OrzRozm* A3v, M2, P, Qv, S; *BielKron* 65, 72, 107, 165v, 175v (*16*); *KochSat kt*v; *KwiatKsiąż kt*, B3v; *Mącz* 108c, 166d, 167a [*2 r.*], 183a, 338c (*9*); *OrzQuin* F2v, G4, G4v, H3v, M (*11*); *Prot* D4v; *SarnUzn* C4v, D2v, G3v, G4, G5, H6v; Poſłonek/ źiele ieſt mi dobrze znáiomé/ álem go świéżo ná then czás niemógł doſtáć/ iżbym go Figurą mógł okázáć *SienLek* Yv; *LeovPrzep* a2v; *RejAp* 11, 20, 162, 172; *GórnDworz* H3, M5v, T6v, Ee; *GrzepGeom* Bv, B3v, K4v, N2v, Pv; *RejPos* 12, 87, 125v, 129, 133 (*16*); *BiałKat* 10v; Toć wam napotrzebnieyſze/ náten cżás náuki/ Pilne/ cżuyne/ á ſpráwne/ s poſłuſzeńſtwem ſztuki. *BielSat* N4, G; *KwiatOpis* A2v; *GrzegŚm* 17; *HistLan* Ev; *KuczbKat* 125, 415; *RejZwierc* 76v, 139v, 235, 245v, 247v, 249v, 259; *BielSpr* b4v, 10v, 75; *WujJud* 27; *RejPosRozpr* b3, c4 [*2 r.*]; *RejPosWstaw* [41[3]]; *BudBib* b3; *BudBibKaw* A3v; *MycPrz* II B[3]v, Cv, C4v, Dv; *Strum* A2v, Q3; *BiałKaz* F4v; *BudNT przedm* a5v, *k*. Hh6v; Lecż iż ſie iuż ták/ iákoś mi dał ſpráwę/ cżego ia żáłuię/ ſtało: tedyby temu trudno teraz zábieżeć. A ták też to ná ſtronę niech ná ten cżás idzie *CzechRozm* 70, 7, 93, 178, 266v; *PaprPan* E2; *KochDryas* A2v; *KochOdpr* C; *Oczko* 1v [*2 r.*], 2v; *KochPs* 74; *StryjKron* 145, 400; *CzechEp* 70, 336, 372, [410], [411]; *NiemObr* 16, 26, 78, 85, 92 (*15*); *ReszPrz* 32, 103, 104, 111; *ReszHoz* 140; *ReszList* 179; *KochFr* 110; *KochSz* A2; *WerKaz* 279; *BielSjem* 16; *BielRozm* 34; *KochWr* 20, 28, 29; *PaprUp* Cv, C4, L4; *ActReg* 64, 71, 141, 161, 171; *GostGospSieb* +4v; *KochAp* 8; *KochFrag* 29; *OrzJan* 23; *LatHar* 203, 257, 376, 643, 649; *WysKaz* 39 [*2 r.*], 47; *JanNKar* C4; *SarnStat* 279, 335, 410, 441, 470 (*16*); Gdyż ſie tu námienienie ſpraw Krolow záwárło: s cżym ſie indźiey dowodniey ſzerzey roſpoſtárło. Ná ten cżás tu porząd cnych Krolow ſie podáie *KlonKrGum* Av; *SkarKaz* 243b, 484b, 637a; *CzahTr* A3v, A4, B, F2v, G, H3; *GosłCast* 7; *SkarKazSej* 682b; *KlonFlis* A4; *KlonWor* 81.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*poki* (*3*), *gdy* (*1*)] (*4*): Ná ten czás poki ſye tá gęś náſzá dopieka/ ſłuchaymy Páná Papieżniká co nam o Krolu powie *OrzRozm* L2; *BielKron* 216; A ná ten cżás gdy mną ták iáko chce ſzáfuie/ Niechayżeć iáko racży drogi me ſpráwuie. *HistLan* F5v; *BudBib* 3.*Esdr* 8/76.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*19*): *BierEz* N3v; *LibLeg* 11/73; Tákże w wyelu inych rzeczy/ piſmu ſwyętemu Luteranowye ſye przećiwyą: co ya ná ten czás opuſſczam. Tráfi ſye kyedy inegdy o tym mowić. *KromRozm I* G; *GliczKsiąż* A4v; iż chcę być wierny y poſłuſzny Rádźie tego Miáſtá/ ná ten czás/ y ná pothym będącey/ wednie y wnocy *GroicPorz* g2; *OrzRozm* K4v; Ktore lata albo wiek iakowy na ten cżas będzie/ takowyż y w potomnym żywoćie bedzie zachowan. *KwiatKsiąż*

A2v; *OrzQuin* O3v; ábowiem by mu w iny czás wielką trućiną byłá/ Ale ná then czás ieſt mu oſobliwym á pewnym lékárſtwem. *SienLek* 140v; *RejAp* 162; A wſzákoż wiernych ſwych iáko nigdy nie zániechawa ták y ná then cżás zániecháć nie raczył *RejPos* 114; *BiałKat* 320v; *BielSat* N4; *BielSpr* 16v; *MycPrz* II A2; *BielSjem* 41; á gdyby mężczyzny nie było/ iednę z córek náſzych ná ten czás národzonych y będących/ y które ſie ná potym národzą [*nunc natis et extantibus ac in futurum nascituris JanPrzyw* 4]/ którégo álbo którą My [...] iem náznáczymy/ álbo náznáczy/ onégo álbo onę niech máią zá dźiedźicá *SarnStat* 882, 975, 1149.

W charakterystycznych połączeniach (*o zaniechaniu dalszego wywodu*): *natenczas bawić się* (*więcej mowić nie chcę*) (*5*), *dać pokoj* (*4*), *dosyć* (*33*), (*z tym*) *koniec* (*pokładam*) (*2*), *odłożyć* (*iść*) *na stronę* (*2*), (*o*)*puszczać* (*opuścić*) (*26*), *przestać*, *nie wspominać* (*4*), *zamilczeć*, *zaniechać* (*6*).

Połączenie: »natenczas tedy« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Ná ten czás tedy iákom rzekł/ o rzeczách miążſzych álbo hrubyeh/ iákoby miáły być mierzány/ piſáć niechcę *GrzepGeom* N3; *Strum* R4; *WysKaz* 27.

Wyrażenie: »natenczas terazniejszy« (*1*): Impraesentiarum, Ná ten czás teraznieyſzy *Mącz* 166d. ~ »natenczas« = *wtedy*; *dum*, *illo tempore*, *in hunc diem*, *olim*, (*iam*) *tum*, *tunc* (*temporis*) *Mącz* [*szyk 1342* : *1*] (*1343*) : Iakom ya suknyey Maczieievy Nadolnemv nyewzyal yeno oprawcza na then czas bądączy *ZapWar 1524 nr 2163*, *1514 nr 2149*, *1523 nr 2289*, *1525 nr 2304*, *1527 nr 2361* [*2 r.*], *1538 nr 2593* (*10*); *MetrKor* 37/1, 1v [*2 r.*], 2, 2v [*2 r.*], 3, 3v, 4; *March*[1] *Wiet* Av; *OpecŻyw* 31, 69; *PatKaz II* 60; *FalZioł* V 17d, 31, 31v; *GlabGad* C8v, K4v, K5, L3, L4; *MiechGlab* 30; *LibLeg* 7/11, 31v, 10/56, 91v, 94 (*34*); *WrółbŻołtGlab* A2; *RejPs* 37, 88, 154; *ComCrac* 11, 11v, 14, 16v; *LibMal 1544*/88, *1545*/102v, *1546*/122, *1547*/135, *1554*/189, 194; *RejJóz* K4; *RejKup* d8v, g5, aa2v; *MurzHist* C2, Rv, T4v; *MurzNT* 81 [*2 r.*]; *Diar* 52, 66, 68, 95; *GliczKsiąż* G3, N7v; *LubPs* O3v, S4v, T4, V2, V3v (*15*); Táki [*zabójca*] záſzyty w ſkorę álbo w wor/ ze pſem/ s kurem/ z iáſzczurką/ z małpą/ ktore s tych ná ten czás może mieć/ w rzekę ma być wrzucon *GroicPorz* 112v, C3, i3v, 13, mv, in4 (*10*); *KrowObr* 6v, 17, 21v, 24v, 27 (*21*); *RejWiz* 53, 117, 124v, 135v, 160; *Leop Gen* 26/15, 31/19, *Lev* 25/4, 10, *Deut* 25/18 (*25*); *UstPraw* Av [*2 r.*], G3; *RejZwierz* 20v; *BibRadz Gen* 4/26, 6/11, 12/6, 13/7, 31/19 (*44*); Do Ceſarzá też przyſzły wieśći ktory ná ten cżás był w Geldriey *BielKron* 224; y chuć ſwą wſzytkę obroćił ku Krześćiánom/ ktorych iuż ná then cżás wiele było po rozmáitych ſtronách *BielKron* 299v, 1v [*2 r.*], 2v, 3 [*2 r.*], 3v [*2 r.*], 4 (*274*); *KwiatKsiąż kt*, H3, H4v, N, Pv; *Mącz* 75a, 147c, 163c, 204b, 247a (*18*); *Prot* B4v; *SarnUzn* F6v; *SienLek* 73v, 83v, 143; *LeovPrzep* A3v, C4, F, H3v, Iv; *RejAp* 4v, 11, 23v, 25, 30v (*14*); Ná then cżás pan Andrzey Koſtká ták powiedział. *GórnDworz* C2, B5v, F3, F4v, G, I (*24*); *GrzepGeom* O3, O4; *RejPos* 2, 3 [*2 r.*], 5v, 8v, 10 (*93*); *BiałKat* 233v, 378v; *BielSat* B4v; *GrzegŚm* 3, 27; *KuczbKat* 185, 190, 240, 295, 310; A Tákże y człowiek gdy ſie tám ná ten cżás vrodzić mu ſie przytrefi/ iuż wedle ſpraw y przyrodzenia oney płánety s tákiemiż ſie obycżáymi y poſtępki vrodzić muśi. *RejZwierc* 3, 5, 42v, 81, 86v, 98v (*12*); *BielSpr* 1v, 3, 9 [*2 r.*], 11, 25 (*15*); *WujJud* 4, 24, 178; *RejPosRozpr* c2; *RejPosWstaw* [21[3]]v, [143[2]], [143[3]]v [*2 r.*]; *BudBib Num* 22/3, 2.*Par* 20/22, *Esth* 3/15, 4/13, 4.*Esdr* 9/9 (*13*); *MycPrz* II B, B4v, C4; Byłá mu daná zá Małżonkę/ drugá corká. Tegoſz Ferdinándá z domu Rákuſkiego/ iuſz ná ten cżás Cżeſarzá Chrześćijáńſkiego *BiałKaz* Kv; *BudNT przedm* dv; *CzechRozm* 55, 74v, 130, 131v, 139 (*9*); *PaprPan* Dd2, Dd2v; *KarnNap* A4v; *ModrzBaz* 47 [*2 r.*], 63, 102, 115v, 118v (*9*);

SkarJedn 96, 203; *KochOdpr* B4v, D2v, D3; *Oczko* 19, 28, 30v; *KochPs* 113, 173; *SkarŻyw* 25, 62, 70, 74, 82 (*21*); *ZapKościer 1581*/19v, 22v, *1582*/29v, *1583*/37, *1584*/39v (*15*); *KochTr* 20; *StryjKron* 6, 95, 185, 196, 215 (*37*); *CzechEp* 87 [*2 r.*], 121, 163, 355, [377]; *KochJez* A3, B2v; *NiemObr* 26, 47, 49, 51, 60 (*15*); *KochBr* 152 [*2 r.*]; Kóń záś o téy dobie Tonie/ á ogón cięgnie Lábęći przy ſobie. Y głowá Andromedy ná ten czás záchodźi *KochPhaen* 22, 6, 21, 24; *KochSz* A2v, A4, C; *KochWz* 136, 138; *ReszPrz* 3, 32, 112; *ReszHoz* 127, 139; *WerGośc* 217, 250, 252; *WerKaz* 276, 281; *BielSjem* 33; *KochPieś* 32; *BielRozm* 9, 15; *GórnRozm* F2; *KochProp* 14 [*2 r.*]; *KochPropKKoch* 3; *PaprUp* Cv, C3, C4; *ActReg* 30, 58; *GostGosp* 28; *Phil* C4 [*2 r.*], D4, I, L3, Q4; *KochCn* B4v; *KochAp* 12 [*2 r.*], 13; *OrzJan* 27, 76 [*2 r.*]; *LatHar* 12, 49, 55, 88, 122 [*2 r.*] (*36*); *WujNT Matth* 27/16, *Luc* 13/1, *s.* 349, 354, 575, 2.*Cor* 8/14; *WysKaz* 8, 17, 34; tákowy niemoże proſtą chorobą Roku zwléc/ álbo odłożyć. Wyiąwſzy prawdźiwą chorobą: o którą ma przyśiądz wedle ſtátutu/ iż ná ten czás prawdźiwie był niemocen. *SarnStat* 719; Lecz że nam dano ſpráwę/ áby ta Incorporátia miáłá bydź z vbliżeniém y z vymą pożytków Stołu náſzégo y Quárty/ tedyſmy ná ten czás tego im nie pozwolili. *SarnStat* 1050, 9, 11, 14, 26, 73 (*78*); *SiebRozmyśl* E, F3v, G, G4, 12 (*9*); *SkarKaz* 4b, 117b, 121a, 422b, 453b (*8*); Ná ſzczeſne ći pátrzáią/ Co z tobą pyzeſtawáią [*!*]. Leć gdyby koło ćiebie nieſzcześćie zágrzmiáło/ Zadnegoby ná ten cżás ſtobą nie zoſtáło. *CzahTr* H4v, A2 [*2 r.*], A4v, Cv, C3, D3 (*12*); *SapEpit* A2v, B; Gżegżelicá Ieſt v ptáſtwá leśnego iáwna wſzeteczńicá. Sámá goni po leśie Sámczyki waśniwe/ Iurne ptáſtwo/ ná ten cżás ku iey woley chćiwe. *KlonWor* 60, 70 [*2 r.*]; *RybWit* [A]v.

~ *Ze zdaniem czasowym i przydawkowym* [*gdy* (*145*), *kiedy* (*66*), *poki* (*2*), *na ktory* (*1*), *ktory* (*1*), *niż* (*1*), *skoro* (*1*)] (*217*): *MetrKor* 40/813; *ZapWar* [*1528*] *nr 2418*, *1529 nr 2373*, *1530 nr 2389*, *2423*, *1558 nr 2686*; Iż na ten cżas gdy napierwey Tatarzy przyſli mieſzkali tham Gothowie *MiechGlab* 35; *LibLeg* 7/31v, 11/137v [*2 r.*], 138; *WróbŻołtGlab* A2; *ComCrac* 11v; *LibMal 1545*/97, *1546*/123v; *ConPiotr* 31; *Diar* 66; *DiarDop* 103; *GliczKsiąż* P6; *LubPs* B2v, B3, E *marg*, G3, L3 (*11*); *GroicPorz* c3, c3v, p2v, ee4v, kkv; *KrowObr* 6v, I3v, 20, 82v, 94v (*11*); *RejWiz* 157; *Leop* *A3v, 2.*Reg* 5/24, *Iob* 38/4, *Ps* 50 *arg*, *Ier* 22/15 (*9*); *BibRadz Gen* 16/16, 17/24, I 9d *marg*, *Gen* 20/10, 21/5 (*20*); Ná ten cżás poki ſpiewano/ Burgrábiá wielki według zwycżáiu/ ſzedł przed wſzytkimi pány przełożonemi ku Krolowi z vniżoną pokłoną *BielKron* 329v, 40v, 43, 114v, 124v, 232v (*12*); *Mącz* 129c, 348b; *Prot* B4; *SienLek* 139v, 141v; Acż powyedáyą drudzy/ że ná then cżás/ zápomnią ſie fortele/ kiedy o płatne cżynić przydzie *GórnDworz* Ev, I3v, O4v, P4, Q6v, Q8v (*16*); O nędzneſz to iey błogoſłáwieńſtwo było/ á w wielki ſie iey ſmętek obroćiło ná then cżás/ o ktorym iey Anioł powiedał przy poczęciu tego iey niewinnego ſyná *RejPos* 105v, 15, 274v, 313; *RejPosWiecz*[2] 93; *BiałKat* 313v; *KuczbKat* 280, 285 *marg*, 350; Dwá ſie zwádziwſzy zá roſkoſz to máią/ Gdy miáſtá palą zamki przewrácáią. Niewinnych ludzi czo ná then cżás zginie. Niż dwu vpornych krotofilá minie. *RejZwierc* 228, 228; *KochMon* 27; *WujJud* 189; *BudBib* 2.*Par* 20/22, 36/5, 9, 3.*Esdr* 1/38, 42 (*10*); *HistHel* B; *MycPrz* II C2v; *BiałKaz* I4v; *CzechRozm* 22v, 33, 35v, 40, 66 (*14*); *PaprPan* B4, Y2, Ggv, Gg3; *ModrzBaz* 113; *SkarJedn* 227; Ná ten cżás iuſz/ ſkoro ſkuśił lud Boży pożytkow y rodzáiow ziemie: mánná im oná vſtáłá *SkarŻyw* 502, 141; *CzechEp* 87, 162 [*2 r.*], 254; *NiemObr* 36, 59; *ReszPrz* 55, 83; Aż gdy miał vmrzéć: ná ten czás tám wſkazał Po Philozophá *KochFr* 63; *ArtKanc* O4v; *ZawJeft* 11, 21, 28; *ActReg* 21; *ZapKościer 1588*/80v; *KochPij* C2v; *LatHar* 7, 128, 248 [*2 r.*], 249, 262 (*13*); *KołakCath*

A4; *WujNT* 114, 217, 286, 552, 566 (*8*); *SarnStat* 311, 577 [*2 r.*], 620, 662, 746 (*17*); *KmitaSpit* A2; *CiekPotr* 76; *CzahTr* B, I, I3.

W połączeniu z datą (*8*): Ná ten cżás gdy Krolował Demetryus/ roku ſethnego/ ſiedmdzieſiątnego/ dziewiąthego [*Regnante Demetrio*, *anno centesimo sexagesimo nono*]/ my Zydowie piſálichmy do was w vtrapieniu *Leop* 2.*Mach* 1/7; *BielKron* 325, 339, 340v, 379v, 424v, 428; Długoſz y Miechouius ták [...] piſzą/ iż Witołd Alexander Wielki Xiąd [*!*] Litewſki/ vſpokoiwſzy ná ten czás Litwę roku 1397. wypráwił ſię ſam ná Tátáry *StryjKron* 507.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*67*): *LibLeg* 6/115, 11/12; *Diar* 58; Kthore Práwo około obrzynánia włoſow [...] ná ten czás było dáne/ kiedy ludźie długie włoſy noſili/ pothym kiedy krotkie włoſy poczęli noſić/ tedy káwálec vchá álbo noſá miáſto włoſow vrzynáią. *GroicPorz* kkv; Więc oſobney woniey winá tám ná ten cżás pili/ A záwżdy w wielkim doſtátku dobrey myſli byli. *LubPs* gg4v; *KrowObr* 20; *Leop Dan* 14/31; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/19; ktorzy ná ten cżás wielkiego ſmutku Albániey przydali niż kiedy inedy. *BielKron* 256; vſtąpił tedy Witellius ná ten cżás/ ale drugiego dniá gdy obaczył chytrość Turecką/ zmowił ſie z Perenim *BielKron* 314v; á żyli obyczáiem pogáńſkim ná ten cżás iáko dziś Tátárowie *BielKron* 336, 99, 130, 156v, 222v, 226v (*20*); Y muſiemy ná ten cżás odmienić to co teraz wierzymy *GrzegRóżn* Cv; *Mącz* 155d; *SienLek* 174v; *LeovPrzep* C, C4v; To co ſie tám potym na ten cżás ſtáło zá Pipinuſá Ceſárzá kto chce pewniey wiedzyeć niech ſobie hiſtorie czyta. *RejAp* BB4, 144; Leukonią miáſto wzięli/ y poſiedli/ kthore ichże pirwey było/ ále ie ná ten cżás Koroniánie za pomoczą Erythreianow trzymáli. *GórnDworz* Z4v, T7; Tedy przyſzedł do niego Prorok Sámuel/ ktory był ná then cżás zá cżáſow iego/ ktory mu to roſkázował od Páná *RejPos* 319v, 6, 7, 118, 133, 149v, 207v, 225; *BielSpr* 31v; *CzechRozm* 35v, 116v, 188v, 222v, 245, 253v; iż to byłá Corká Andrzeiá Iwanowiczá/ przedtym Kijowſkiego/ á ná ten czás Druckie^{go} Xiążęciá *StryjKron* 552; Stánisław też Pác wielkiego X. Lit. ná ten czás Namieſtnik/ á dziſieyſzy Woiewodá Witebſki/ w dźień S. Máłgorzáty/ zebrawſzy ze dwá tyſiącá Ricerſtwá [...] poſłał ich ná odſiecz pod Ozieriſcza Zamek *StryjKron* 772; *CzechEp* 162, [400]; *NiemObr* 64; *ReszPrz* 55; *OrzJan* 55; *WujNT Gal* 4/18; á wſzákże nie do tych gránic które náznáczoné ſą ná ten czás [...]: ále té gránice/ które zſtarádawná między rzeczonémi źiemiámi ſą chowáné. *SarnStat* 1110, 77, 491, 1066, 1123; *SiebRozmyśl* Iv; *GrabPospR* Nv.

W charakterystycznych połączeniach: *jeszcze natenczas* (*38*), *już* (*31*), *ledwe*, *tam*(*że*) (*56*), *tylko* (*8*), *zwłaszcza*.

Połączenia: »dopiero natenczas« [*szyk 5* : *4*] (*9*): *Leop Matth* 13/26; A ták muśi to być błąd wielki/ ták o nim trzymáć/ żeby iſtotnie nie miał być/ áż dopiero ná ten cżás gdj ſie z Máryey národził. *CzechRozm* 22v, 35v, 40, 141; *CzechEp* 250, 254; *WujNT* 688; *SarnStat* 1002.

»natenczas prawie« [*szyk 4* : *2*] (*6*): *LibLeg* 11/173v; *LubPs* bb2; *BielKron* 156v; á pan Boiánowſki ná then cżás práwie w chodził *GórnDworz* C2v; Na to wziął towárzyſtwo/ s krolem Iozáphátem/ Ktory krol Iudſkiey zyemye/ był cżás práwie ná ten. *HistHel* D2; *StryjKron* 702.

»tedy natenczas« [*szyk 4* : *1*] (*5*): á gdzieſz tedy był ná ten tzás Piotr Papież albo ktory kárdynał iego? *KrowObr* 21v; *BielKron* 116; *Mącz* 468c; *LeovPrzep* C; *SarnStat* 1123.

Szeregi: »natenczas, tym kształtem« (*1*): Gdyż ten ſtan Fáryzeuſzow byli ná ten cżás w zakonie ſtárym/ tym kſtałtem iákoby v nas dziś zakonnicy *RejPos* 225.

»[*jakim*] obyczajem, natenczas« (*3*): Thakym obyczayem, nathen czaſz Puſkarze krolya yego myloſczy przyſzyągaly *MetrKor* 37/4v; *BielKron* 336, 382. ~

»nad czas« = *nie we właściwym czasie* (*2*) :

~ *nad czas czego* (*1*): Wiárą też y ſámá Sará niepłodna/ moc w przyięćiu naſienia wźięłá/ też y nád cżás wieku ſwego [*praeter tempus aetatis*] *Leop Hebr* 11/11.

nad czas czyj (*1*): iż ſłońce záćmiło iáſność ſwą nád przyrodzony cżás ſwoy/ lituiąc męki á ſmierći iego. *RejPos* 5. ~

»po czasy, po czas« [*zawsze z przydawką*] (*91* : *59*) (*150*) :

~ *po czas czego* (*35*): á ten iuż ták ma wiecznie bez przeſtanku krolować: nád wſſemi národy po wſſytki czáſy ſwiátá. *RejPs* 215v; *BibRadz* I *3v, 3.*Reg* 15/5, 14, 16, 4.*Reg* 25/30 (*9*); Vżyway krotofile z żoną ſwą [...] po wſzytki cżáſy márnośći twoiey. *BielKron* 81v; *RejAp* 57v, 71; *RejPos* 71, 73, 187, 187v, 248 [*2 r.*] (*15*); *CzechRozm* 222; NAprzod tedy o zwycżáioch będźiemy mowić/ ná ktorych iż wiele należy po wſzytek cżás żywotá ludzkiego [*in omni vita*]/ ztąd ſię pokázuie/ że y tych wychwaláią/ ktorzi ſię ich pilnie dzierżą/ y tych karzą ktorzi o nie niedbáią á przeſtępuią ie. *ModrzBaz* 5; *SkarŻyw* 504; *NiemObr* 10, 17 [*2 r.*]; *SiebRozmyśl* [A2].

po czas czyj (*11*): Coż nam náſze pyeniądze pomogły/ co złoto. Cochmy ich w wielkiey nędzy po ſwe cżáſy wſzytki/ Názbyeráli *RejWiz* 104v; *BibRadz Iudic* 2/7, *Ps* 89/14; Bo pátrzay pilno/ iż tu Pan był wezwan w dom iednego Fáryzáyſkiego przełożonego: ná podobieńſtwo/ iákoby po thy cżáſy náſze do ktorego przełożonego zakonnego. *RejPos* 225, 257, 316; *RejZwierc* 124; *KochDryas* A2; *KochPieś* 19; *KołakSzczęśl* C4v; *SiebRozmyśl* [A2].

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*7*), *wszytek* (*4*); *gdy* (*3*), *jako* (*2*), *co* (*1*), *kiedy* (*1*), *ktory* (*1*), *poki* (*1*)] (*9*): Item thesz ye^{go} K m. wthim ya vznawam yz po thi wſzitky czaſſi yakom wiſſedl zwyezenia nieraczil mie poſlem swim nawyedzicz. *LibLeg* 10/152; A Czo śie thicze wspolnego piwa, tho się czeladzi niema bronicz po cżas, Ktori na gorże opiſany *ListRzeź w.* 44; Ktoregom ią dalibog pocćiwie vżywał Iſcie po ten wſzyſtek cżas cżom przy tobie bywał *RejJóz* I3; *BibRadz* 1.*Reg* 22/4, *Act* 1/21; *RejPos* 304v, 333; KTóry móy nieprziiaćiél/ y człowiek ták ſrogi Trzymał ćię po té cżáſy/ Iendrzeiu móy drogi/ Kiedym ćię ia nabárźiéy ſmutny potrzebował *KochFr* 68; Ktory bywał w oboźiech po te cżáſy z námi/ Węgierſkich gdyźmy bráli zamki pod Turkámi. *CzahTr* H2v.

W połączeniu z określeniem długości czasu (*1*): iednákież po wſzytki cżáſy tych piąćiſet lat/ miał Greki ſwoie Kátoliki/ ktorzy ćię ſwym przykładem do iedności S. y wiáry práwey/ przywodzili *SkarJedn* 355.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*7*): Nie iżbyć nie krolował po ten cżás y przed tym/ pewnieć krolował/ ále w ſrogośći á w vſtáwiczným ſądzie z niewierniki ſwemi *RejAp* 97v; Tákżeć ſie też záwżdy sſtánie y ná potym po wſzytki cżáſy nád káżdym wiernym Páńſkim *RejPos* 330v, 331v; O śiłażby teraz po thy cżáſy oſlic trzebá *RejZwierc* 33v; *BudNT przedm* a2v; Bo

y tá wolnośći ſwey pod zwierzchnośćią Krolow Polſkich z dawnych cżáſow vżywáłá/ ý po dźiśieyſze cżáły vżywa *CzechEp* 12; *OrzJan* 77.

W charakterystycznych połączeniach: *po czas świata* (*2*), *żywota* (*życia*) (*31*); *po czas nasz* (*2*), *swoj* (*8*).

Wyrażenia: »po dzisiejszy czas (*a*. po dzisiejsze czasy)« (*5*): Y dla tego ieſzcże y po dziſieyſzy cżás ſákrámentá zowiemy widomemi ſłowy. *RejPos* 31, 242, 324v; *StryjKron* 81; *CzechEp* 12.

»po ine czasy« (*1*): bo słychać-eście WM raczyli i po ine czasy wielekroć i od samego zaczęcia sejmu tego, jakowe obciążenia stany pospolite cirpią od zwierzchności tej Panow Duchownych *Diar* 29.

»po niniejszy czas« (*1*): tedy to mnie dáleko wolniey być ma/ iáko temu ktory nie iedno przed tem wielkich dobrodzieſtw od W. Mći vżywałèm/ ále y poninieyſzy cżás hoynie vżywam. *BudNT przedm* a2v.

»po ten czas (*a*. po ty czasy)« = *dotychczas* (*33*): *LibLeg* 10/152; *RejJóz* L2v; *Diar* 20, 84; *RejWiz* 62v, 85, 130, 183v; *RejZwierz* 52; *SienLek* 166v; Iużbychmy ſie ſnadź mogli o tym nie pytáć/ bochmy ſie iuż o niey po ten cżás doſyc ſzyroce náſłuchåli. *RejAp* 193v, 165v; *RejPos* 170, 279, 333; *HistLan* A4; *RejZwierc* 101v, 217v; *MWilkHist* E3v; *KlonŻal* C; *PaprUp* E4; *GostGospSieb* +4; *OrzJan* 77; *JanNKar* E3, E4, G [*2 r.*]; *SarnStat* 977, 1019, 1182; *VotSzl* E3; á niechay Pan Bog wſzech mogący W. M. ták do końcá błogoſłáwi/ iáko po te cżáły w kázdey [*!*] rzeczy błogoſłáwić raczył. *CzahTr* A4; *RybWit* B3v.

»po ten czas (*a*. po te czasy)« = *teraz* (*29*): Oſobna to iſcie rżecz miećſlugę [*!*] dobrego Iako ia poty cżaſi/ iuż doſwiadſzył tego *RejJóz* G3; *LibLeg* 11/139; *RejWiz* A8v; *RejAp* 19v, 44v, 57v, 83, 97v, 136, 190v; *RejPos* 197, 225, 238v, 276, 276v; Ale iuż po ten cżás/ mali ſie prawdá rzec/ [...] zeznáć to wſzyſcy muśimy/ że y wolnośći náſze [...] bárzo ſie nam iákoś łamią á vpadáią. *RejZwierc* 255, 33v, 55, 93v, 120, 184v (*10*); *Oczko* A2v; *KlonŻal* Bv; *RybGęśli* A3; *SarnStat* 732.

»po ten czas (*a*. po te czasy)« = *wtedy*; *in omni tempore PolAnt* (*7*): *RejJóz* I3; Spytáł go on Philozoph/ á coż ſie to sſtáło/ Coż od ciebie iáko ptak ku gorze leciáło. Powiedzyał mu młodzyeniec/ ách moy pánie miły/ Dziwne burdy po ten cżás około mnie były. *RejWiz* 43v; *BibRadz Act* 1/21; *RejAp* 167; *RejPos* 304v; *KochFr* 67; *CzahTr* H2v.

»po wszy(s)tek (*a*. wszyciek, *a*. wszen, *a*. wszelki) czas (*a*. po wszy(s)tkie czasy)« = *a seculo*, *cunctis diebus PolAnt*; *omni die* (*omnibus diebus*) *PolAnt*, *Vulg* [*szyk 77* : *1*] (*78*): *LibLeg* 10/152; *RejPs* 215v; *RejJóz* I3; *Diar* 75, 84; *RejWiz* 87v, 104v; *BibRadz* I *3v, *Gen* 6/4, 5, *Deut* 18/5, *Iudic* 2/7 (*21*); *BielKron* 81v; *RejAp* 71; iż do pocżćiwych ſpraw/ były po wſzelki cżás białegłowy thák chętne/ iáko męſzczyzni *GórnDworz* X6v, D5; *RejPos* 71, 73, 187, 187v, 248 (*16*); *RejZwierc* 124; *WujJudConf* 233; *BudBib* 2.*Par* 10/7; *CzechRozm* 222; *KochDryas* A2; *ModrzBaz* 5, 110; *SkarJedn* 25, 354, 355; *SkarŻyw* 374, 504; *NiemObr* 10, 17 [*2 r.*], 70, 78, 86 (*9*); *KlonŻal* Bv; *KochPieś* 19; *KołakSzczęśl* C4v; *SiebRozmyśl* A [*2 r.*]; *PaxLiz* D3; Támże też rzeczká co nią płáwią láły/ Po wſzytkie cżáły. *KlonFlis* G3, Fv; *KlonWor* 4.

Szeregi: »po wszytkie dni i po wszytek czas« (*1*): Tedy lud ſłużył Pánu po wſzytki dni poki żyw był Iozue/ y po wſzytek czás ſtárſzych [*omnibus diebus Iehosuah*, *et omnibus diebus seniorum*] *BibRadz Iudic* 2/7.

»po wszelki czas i na każdym miejscu« (*1*): Gdy ſie Dworzánin moy zacnie [...] vrodzi/ zakon/ á záwołánie iego/ ábo [...] profeſſia/ niechczę áby byłá ina/ iedno Ricerſkie rzemięſło: w kthorim/ naprzod wiárą przećiwko pánu ſwemu/ á potym męſtwem [...] potrzebá żeby miedzy drugimi ſłynął/ czyniąc temu doſyc/ po wſzelki cżás/ y ná káżdim mieyſcu *GórnDworz* D5. ~

»pod czas« = *czasem*, *niekiedy*; *albo*, *nawet*; *interdum Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; *quandoque Mącz*, *Calag*, *Cn*; *alias*, *nonnunquam Mącz*, *Cn*; *aliquando*, *subinde Calep*, *Cn*; *in tempore Vulg*; *modo aliquando*, *olim*, *plerumque Mącz*; *interatim*, *interduatim*, *interim*, *quondam Cn* (*230*) : Klvcznyk nad tho byerze [...] Gnydawſkiego po 40 tholp ſſoly y podczaſz wyaczey beſz vſthawy *MetrKor* 57/120, 59/281v; *FalZioł* I 64d, 151b, III 20d, V 7, 51v, 61v, 69; *MurzHist* N2; *MurzNT* 33v, 61, 88v; *KromRozm II* ſ4; *KromRozm III* C4, Q3v; *BielKom* E2; *GliczKsiąż* A4, F6v, F7v, F8 [*2 r.*], F8v, G4, I7 [*2 r.*]; *LubPs* Hv, H2v, H3 *marg*, I3v, L2 (*9*); *Leop Sap* 4/4; Bo choć pod cżás prawdá muśi vſtępować zdrádzye/ Przedsię pan Bog poſpolicie prawdę na wirzch kładzie. *KochZuz* A3v; *BibRadz* I 28c *marg*, II 29d *marg*, 138b *marg*; Abowiem yż Scipio y Lelius y podczas Augur Sceuoła [...] zwykli byli gdy vmysł ochłodzic chćieli/ na brzegach morſkich [...] kámyki y żołwiki zbierac *KwiatKsiąż* Pv, F, F2v, P4v; *Mącz* 6d, 13c, 38c, 128b, 217c (*16*); Muchomorká/ ieſt Bdłá wyſoka á podczás okrągła *SienLek* Y, 31v, 45, 80v, 96, 115v [*2 r.*] (*11*); *GórnDworz* D4v [*2 r.*], D5v, M4, N4v, N6v (*17*); Acżći pod cżás nie wſzytko nam k myſli bywáło/ Ale prożno wſpominác to czo ſie iuż ſtáło. *HistLan* E2, B2, B2v, B3v, D4v, F4v (*10*); *KuczbKat* 70, 75, 160, 279; *WujJud* 62, 77, 90, 102v, 204v, 236; *WujJudConf* 204v; *BiałKaz* Cv; bo o tym żadney wątpliwośći nie było/ iż każdemu możnemu y zacnemu Krolowi/ muſzą y poddáni y podczás poſtronni ſłużyć *CzechRozm* 192, 7v, 17, 85v, 98v, 113 (*24*); *ModrzBaz* 66; *Calag* 92b; *SkarŻyw* 100; *CzechEp* 4 [2 r.], 8, 10 [*2 r.*], 18 *marg*, 44 (*17*); *CzechEpPOrz* **3; *NiemObr* 11, 93, 178; Nie mierźi mię biéśiádá/ nie mierżą mé [*errata*: mię] żárty/ Podczás y czepiec/ więc téż pełné tego kárty. *KochFr* 100; *WerKaz* 289, 290; *WisznTr* 23, 32; *PudłFr* 8, 30; *ArtKanc* R19; *ZawJeft* 34; *Calep* 52a, 550b, 555b, [1017]a; *ActReg* 155; *GrabowSet* D, I2v, M3, S4v; *RybGęśli* D2v; *WujNT* 546, Yyyyy3; *JanNKar* B2, D2; *SiebRozmyśl* B; *CzahTr* H2; *GosłCast* 6; *KlonWor* 8, 47.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*kiedy* (*3*), *gdy* (*1*)] (*4*): *GliczKsiąż* G7; *GórnDworz* Hh8; Podcżás y proſtaczkowie kiedyć zábiegáią/ Nieiákie z łáſki twoiey podárzenie máią. *WisznTr* 23; *KmitaSpit* A4.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi i bliskoznacznymi*); *zawsze z przysłówkami* (*13*): *BibRadz* I 73c *marg*; A gdyſz ſię niezawżdy około ſpraw możemy obierać/ ale też potrzeba podczas ochłodę nieiakąm mieć/ tedy około tego teraz poſtępek y obyczay oznaymiemy. *KwiatKsiąż* Pv; iż mu zlećił táki vrząd/ ktoremu vrzędowi/ niethelko iż záwdy trudno/ ále pod cżás áni podobna rzecż áby miał Dworzánin doſyć cżynić *GórnDworz* Kk, Kk3; *CzechRozm* 190v, 244; Iáko cżynili cżęſto Aniołowie: cżynili pod cżás y Prorocy *CzechEp* 212; *CzechEpPOrz* **3; *ArtKanc* S8; ponieważ złość zrázu vkazána łatwie bywa odcięta/ lecż záſtárzáła pod cżás ábo nigy [*!*] nie bywa vleczona, *Phil* R3, S; Kiedy kto ſwą myśl w zgodźie z Páńſką wolą ſádźi/ Znácżne poćiechy miewa/ bo Pan o nim rádźi/ A choć podcżás przyćiśnie/ lecż wnet po tym dawa/ Wſzego dość *GrabowSet* B2; *WysKaz* 28.

Połączenia: »czasem ... podczás« [*szyk 3* : *1*] (*4*): *BibRadz* I 273v; Iáko deſzcż/ grad/ śnieg etc: choć cżáſow ſwych od ſtworzenia świátá/ námieyſcách ſwych bywáią/ iednák wieczne nie ſą: bo pod cżás bywáią/ á cżáſem záś vſtawáią. *CzechRozm* 84, 246; *KlonWor* 10.

»podczas ... podczás (... podczas)« (*12*): rodzicy obaczywſſy nyech pámyętháyą yáko máyą dzyatki ſwe kárać/ [...] podcżás ſłowy/ podcżás wzbyeránym myernem *GliczKsiąż* G5, F3v, I8v; *SienLek* 88; *LeovPrzep* G2v; *RejPos* 68v; *CzechRozm* 190v, 246; Przetoż też y tego ſobie pozwala/ że pod cżás z ſłową Bożego ſzydźi/ pod cżás ie okęſzone przywodźi/ pod cżás go nádſtáwia/ y niewiedźieć co tyle z nim nie cżyni *CzechEp* 191, 97, 192. ~

»pod czas, pod czasy« = *wtedy*; *nonnunquam*, *olim Mącz* (*14* : *2*) (*16*) : *MurzNT* 28v; *GliczKsiąż* I8, I8v; *Mącz* 181d, 262c; *GórnDworz* G2, Dd3; Do kopiey chętliwi rádzi ią ſzyrmuią/ Y cżęſto ſie s pohánczy podcżás nią probuią *PaprPan* R3v; *CzechEp* 64; myśląc o tym [...]/ coby vcżynić/ żeby ludzie wiedzieli/ iákom y tego wſzytkiego wdzięcżen/ y Ie^{go} Miło: zá to ſłużyć powinien/ wpádło mi podcżás ná myśl/ żem prágnął *GrabowSet* A2; *CzahTr* A3v, A4v.

~ *Wyrażenia*: »pod ktory czas« = *kiedy* (*1*): Zgołá by iedno nie ná woynie/ ábo nie cżáſu iney gwałthowney potrzeby/ ábo nieſzczęſcia páná ſwego pod ktory cżás dworzánin bez obrázy ſławy ſwey/ odiecháć niemoże *GórnDworz* L3.

»pod przeszłe czasy« (*1*): A iż pod té wſzyſtkié przeſzłé czáſy/ ćiż ludźie ſwowolni náiéżdżáli ná máiętności pewnych oſób *SarnStat* 439.

»pod takowe czasy« (*1*): Ze pod tákowe czáſy záwzdy, y ci co Więc Obiecowáli komu pomoc ná páńſtwo: Y ci ktorzy też o nie ſtáráli ſię v nich, Ludzili wzaiem ſobą *CiekPotr* 50.

»pod tenże czas (*a*. pod ty czasy)« (*2*): pod tenże czás práwie Trzy ſtá koni Moſkiewſkich ſzło z Toropcá w ſpráwie Do Cárá preświetné^{go} [*!*] *KochJez* B2v; *SarnStat* 439.

»pod wszystkie czasy« (*1*): *SarnStat* 439 *cf* »pod przeszłe czasy«. ~

»pod czas« = *w czasie* [*zawsze z przydawką*] (*9*) :

~ *pod czas czego* (*7*): Ale pod czás ląđów Ziemſkich máią bydz otwiéráné dla wyymowánia: á Król ſtárych kśiąg Grodzkich ma ſie dowiedzieć. *SarnStat* 537, 133 [*3 r*.], 443, 541; kazał wſzyſtkich, pod czás źimy, w Iáśiech Ná ſtaw zágnáć *CiekPotr* 23.

Wyrażenia: »pod jeden czas« = *w tym samym czasie* (*1*): áby Wielkiéynocy [...] pod ieden czás záwżdy pámiątká bywáłá *Oczko* 30.

»pod czas spokojny« (*1*): Gdy by tedy ten ſkarb Rzeczypoſp: [...] porządnie był założony/ á oſobliwie pod czás wolny y ſpokoyny (bo w záburzeniu Rzeczypoſp: trudno do pieniędzy [...] przyść) tedyby też zá tym y żołnierz ná Podolu porządny mógł być *VotSzl* C4v.

»pod ten czas« (*2*): A dla lepſzégo y porządnieyſzégo tego wſzyſtkiégo obmyślawánia/ máią pod ten czás tego niebeſpieczeńſtwá/ mieſzkáć ći pánowie Prowizorowie y Podſkárbiowie przy oſobie náſzéy *SarnStat* 443, 541.

»pod czas wolny« (*1*): *VotSzl* C4v *cf* »pod czas spokojny«. ~

»podonczas« = *wtedy* (*4*) : *PudłFr* 69; *GostGosp* 42; A żądał wprzod Demoſteneſá Orátorá zacnego y ſławnego/ ná ktorego pod on cżás wſzytká Grecia oglądáłá ſie *Phil* R2.

~ *Ze zdaniem czasowym* (*1*): Potym iako Xiążę Maximilian [.,,] nad granicą chwilę się bawił awiętszego woiska dla pokrzepienia sposabiał. yoczekiwał, pod on czas prawie gdy Derguth Czaus do Krakowa doStanow Koronnych y do Kr. IM iachał. *ActReg* 121.

Połączenie: »podonczas prawie« (*1*): *ActReg* 121 *cf Ze zdaniem czasowym*. ~

»podtenczas« = *wtedy* (*14*) : na the rzecz granycz obeyrzenie pod ten czas poſlacz vpomynayacz a dayacz nam znacz abismi tesz kv they rzeczi ſwego yednego czlowieka sdworv swego poſlaly *LibLeg* 10/69v; *Oczko* 30; *ActReg* 30, 133, 166; [*Zemowit*] Moráwce gromił y grube Slęzaki, Odeymuiąc im to, co przez Polaki, Pod ten czás gnuśne było vtrácono, Wſzyſtko to Polſcze przezeń przywrocono. *KlonKr* B3v; *PudłDydo* A3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy* (*3*), *kiedy* (*2*), *jako* (*1*)] (*6*): A co drugiego/ wſpominam páná Ianá Kochánowſkiego/ ktorego wirſze pod then cżás gdy go ia wſpominam ieſzcże ſie były nie wſławiły *GórnDworz* B6, C2; *Oczko* 30; *ActReg* 93; A ziáwił ſię [*Czech z Lechem*] w tych kráiách dopiéro/ y pod ten czás/ kiedy nowo té kráie nowé ośiadáli *KochCz* B; *KlonKr* A4.

W połączeniu z innym ogólnikowym (*przeciwstawnym*) *określeniem czasu* (*1*): ták iáko to bywáło przedtym záwżdy w woyſkách narodow tych, á tym więcéy y pilniéy pod ten czás ma bydź záchowano. *SarnStat* 437. ~

»przez czas, przez czasy« = *przez dany okres*, *w danym okresie*; *tempore Vulg*, *JanStat*; *diebus PolAnt*; *per tempus Vulg* [*przeważnie z przydawką*] (*371* : *54*) (*425*) : W Przeſłym Thractacie [...] powiadaliſmy o narodach ktore mieſzkali w Sarmatiey Aziyſkiey albo Scitiey, przez cżaſi rozmaite *MiechGlab* 64; *RejAp* 103v, 104 [*2 r.*]; *BudBib Ier* 2/32; ſamże Dániel wykłáda/ gdy mu to przypiſuie/ iż miał święte Boże wyſokie niſzczyć y prześládować/ przez cżás/ cżáſy/ y puł cżáſu. *NiemObr* 170; *WujNT* 864 [*2 r.*], *Apoc* 12/14 [*2 r.*].

~ *przez czas czego* (*65*): Serce téż moie pyſſné/ racż zmienitz ku ſwięté pokorze/ ijżbych cie w niéy przez wſſytek cżas żywota mégo naſladował *OpecŻyw* 135, 141v, 180v; *WróbŻołt* 70/8, dd4; *WróbŻołtGlab* A4; *RejPs* 43; *GliczKsiąż* Kv; *LubPs* Pv; *GroicPorz* 114v; Przez wſſyſtek cżás poświęcenia ſwego [*omni tempore consecrationis suae*]/ do vmárłe^{go} niepoydzie *Leop Num* 6/6, *Num* 6/5, *Deut* 6/2, 2.*Par* 36/21; *BibRadz* I 2b *marg*; woźnemu kazał wołáć pirwey po wſzytkim Rzymię/ áby żadny przez ten cżás potrzeby nie śmiał winováyce ſwego domu áni ſtátku wſzelkiego brác *BielKron* 107; Przez ten cżás woiowania Pruſkiego/ Lokietko zbierał lud przećiw Pruſom z Węgier *BielKron* 371v, 4v, 62v, 80v [*2 r.*], 103, 365v; *KwiatKsiąż* Gv; *Mącz* 5b, 494a; Bądźcieſz gothowi ku zapłácie wáſzey/ ábowiem ſwiátłość wáſzá będzie wam ſwiećiłá/ przez wſzytki cżáſy wiekow wáſzych. *RejPos* 149, 5, 176, 298v; *BiałKat* 33v; *RejZwierc* 125; *BiałKaz* H3; Bo á ktoby nierad dał/ by też ſnać y cáły iednego roku dochod/ raz przez wſzytek cżás żywotá ſwego [*in vita sua*]/ áby go po tym do ſámey śmierći vżywał? *ModrzBaz* 122, 6, 8, 9, 11v, 12 (*10*); Bo gdy Pan Bog chćiał/ przez ty cżáſy odſzczepieńſtwá Greckiego/ zgodę S. wznawiáć: Pány bogoboyne ná to wzbudzał. *SkarJedn* A5v; *SkarŻyw* 269; *StryjKron* 532; *CzechEp* 113, 114; *KochJez kt*, A2; *KochMRot* B3v; *WerGośc* 211; *WerKaz* 291; *ActReg* 78; Przez ten czás wſzyſtek pánowánia wáſzey Kró: M. żaden nas vpór nieprzyiaćielſki nie vćiążył *OrzJan* 91; *LatHar* 17, 33, 198, 216, 500; *WujNT* 136, 885 [*2 r.*];

vſtáwiamy/ áby ná wſzytkich króleſtwá náſzégo mieyſcách [...] przez wſzytek czás ſądów [*toto tempore iudiciorum JanStat* 513] [...] cáła y wſzeláka przeſpieczność byłá chowána *SarnStat* 783, 1037.

przez czas czyj (*1*): ktory [*Antychryst*] będzie więcey y ćięższey zwodził y prześládował (przez ſwoy czás krotki) niżli przed nim wſzyścy. *WujNT* 837.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *ten* (*13*), *wszy*(*s*)*tek* (*12*), *on* (*1*); *jako* (*7*), *poki* (*6*), *aż*(*e*) (*5*), *gdy* (*3*), *niż*(*li*) (*3*), *ktorego* (*1*)] (*25*): Także przez dlugi cżas z onym przybitym tytulem ku krzyżu leżál na ziemi Iezus mily iuż vkrzyżowany/ aże dwu onych lotru na krzyż téż przybili *OpecŻyw* 140; *LibLeg* 10/121; Abych [...] Pilnye záwżdy náſládował twych pſráwyedłiwośći/ Przez wſſytek cżás pokim tu żyw w tey nędzney niſkośći. *LubPs* aa5v; Wſzákże przes ten czás niż ſye ſkończy Appellácya/ ma być w więźieniu trzyman. *GroicPorz* cc3, e4v, bb2v; winá w groniech thák świeżego iáko ſuſſonego niebędą iadáli/ przez wſſyſtek cżás iáko ſą Pánu poświęceni [*cunctis diebus*, *quibus ex voto Domino consecrantur*] *Leop Num* 6/4, *Num* 6/5, *Deut* 12/1, 1.*Reg* 25/7, 15, 2.*Par* 36/21; *BibRadz Iudic* 18/31, *Ps* 89/15, 2.*Mach* 1/23; *BielKron* 11, 231v, 369, 407; *KwiatKsiąż* Gv; Dum calciantur. Przes ten czás gdy ſie prziobuwáyą. *Mącz* 97c; *HistRzym* 79v; *ZawJeft* 8; *WujNT Act* 1/21; *SarnStat* 389.

W połączeniu z określeniem długości trwania (*5*): *GroicPorz* k3; Był w okręcie Noe przez wſzytek cżás trzynaſcie mieſięcy ze wſzytkim domoſtwem ſwoim. *BielKron* 5; A przez cżás cżterdzieśći lat [*et quasi quadraginta annorum tempus*] obycżáie ich znaſzał w puſtyni. *BudNT Act* 13/18; ktory przes wſzyſtek czas on/ to ieſt roku 1329. z wielką pilnością woyſko przećiw Krzyżakom zbierał z ſwoimi ludzmi *StryjKron* 380; *WujNT Act* 13/18.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*, *synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *często z przysłówkami* (*10*): Ten gdy przez wiele cżaſow á długo ſłow niektorich niemogł wymowić do ſwoich vſt kamycżek kładł, aby potim przeſtwornie mowić mógł. *BielŻyw* 59; Ludźie Stárzy/ ktorzy przes wſzytek czás żywotá ſwego/ záwżdy bes nágány pobożnie żyli/ [...] tákowe ich życie bárzo im pomaga/ áby zá mężoboyſtwo od śmierći byli wolni. *GroicPorz* 114v; Owa ile Alexánder/ przez długi cżás przećiwko ſobie/ y pothomkom ſwym/ rozliczнymi krzywdámi ludzi poiątrzył/ tyle ich oná zá iednę godzinę ſynom ſwym przeiednáłá. *GórnDworz* Y2v; że ták przes krotki cżás maſz Krolować/ á potym ták nędznie żywotá dokonáć. *HistRzym* 91; *WerGośc* 222; rácż mię wyſłuchać y obronić/ y dniá dźiśieyſzego/ y przez wſzyſtek cżás żywotá mego *LatHar* 17, 33; *SarnStat* 901, 903, 1018.

W charakterystycznych połączeniach: *przez* [*jakiś*] *czas bawić się*, *bronić się* (*2*), *chować się* (*2*), *chwalić* (*4*), *cirpieć* (*2*), *dzierżeć się* (2), *krolować* (*3*), *leżeć* (*leżący*) (*6*), *mieszkać* (*mieszkający*) (*21*), *odpoczywać*, *pamiętać*, *panować* (*5*), *płakać* (*3*), (*po*)*czekać* (*2*), *pożywać* (*zażywać*) (*2*), *przebywać* (*5*), *siedzieć* (*2*), *służyć* (*3*), *sprawować*, *trwać* (*7*), *trzymać się*, *tułać się*, *walczyć* (*2*), *władać*, *wstrzymawać się*, *wysławiać*, *zacho*(*wy*)*wać* (*zachowany*) (*11*), *zatrzymać*, *żałować*, *żyć* (*5*), *żywić* (*się*) (*żywiony*) (*3*); *przez czas bitwy* (*2*), *czytania*, *głodu*, *młodości*, *odłączenia*, *odszczepieństwa*, *odwłoki*, *panowania* (*2*), *plagi*, *poświęcenia*, *potrzeby*, *rządu*, *sądow*, *spustoszenia*, *urzędu*, *wieku* (*2*), *wojny* (*2*), *wojowania* (*2*), *żywota* (*życia*) (*41*).

Połączenie: »przez [*jakiś*] czas aż do« (*7*): bil miedzi namy nyepokoy przes czas niemali asch do thich czaſſow poky bil przicziognął hethman wasch *LibLeg* 10/61v; *WrółŻołt* Y4; A yednák ye [*diakonów*] Apoſtołowye ſwą mocą poſtánowili/ á wſſyſtek zbor krzeſciyáńſki przez wſſyſtki czáſy áż do dźiśyádnyá ye záchował. *KromRozm II* g2v, t4; *BibRadz Bar* 5/2; Oto/ powiáda Zbáwićiel/ z wámi ieſtem przez wſzyſtek cżás/ áż do ſkończenia świátá. *ReszPrz* 6; *WujNT* 885.

Wyrażenia: »przez bezkończone czasy« (*1*): iſz bychmy potem oczywyſcie ciebie widząc pana ſwego przez beskonczone czaſy chwalili ſwietą á dziwną wielmoznoſc boſtwa twego. *RejPs* 87v.

»przez cały czas« (*2*): *WrółŻołt* Y4; Suo tuo consulatu somnum non vidit, Prześ cáły cżáś vrzedu swego oká nie zmrużył. *Mącz* 494a.

»przez dawny czas« = *od dawna* (*2*): Będąc w ſpokoynych kąćiech/ żeſmy nie ſwiádomi/ A ſiedzimy w pokoiu przes dawny czás ſámi. *MycPrz* I [D]; *SkarJedn* 151.

»przez długi czas (*a*. przez długie czasy)« = *długo*; *longo tempore Vulg*, *Modrz*; *diebus tantis*, *in longiturnis diebus*, *in multitudine temporis*, *multo tempore*, *tanto tempore*, *tot temporibus Vulg*; *longo intervallo Mącz*; *multis diebus PolAnt*; *diu multumque Modrz*; *per tanturn tempus JanStat* [*szyk 122* : *4*] (*126*): *OpecŻyw* 78v, 86, 96, 140, [162]v, 167, 177v; płakał ſyná ſwego przez długy tzaſſ *HistJóz* A2v; *FalZioł* I 70c, IV 6b, V 5v; *BielŻyw* 115, 160; *March*[3] Xv; *RejKup* d6; *RejKupSekl* a5; *HistAl* F7; *HistAlHUng* A3v; *KromRozm I* N3; *MurzHist* C2v, I2; *MurzNT* 126; *KromRozm III* G4, L4v; *Diar* 38, 65; *GroicPorz* cv; *KrowObr* 1v, 215v, 233; *Leop Deut* 1/46, 2/1, *Ios* 11/18, 24/7, 4.*Esdr* 11/40, 12/15; *UstPraw* G, G4 [*2 r.*], G4v, H4; Rozweſel nas przez thák długi cżás iákoś nas trapił [*iuxta dies quibus afflixisti nos*] *BibRadz Ps* 89/15, I 451b *marg*, 4.*Esdr* 6/28, *Bar* 4/34 [*2 r.*], 5/2; Stey przyczyny lud proſty onemu obrázowi wielkie cżći wyrządzał y ofiáry czynił przez długie cżáſy *BielKron* 8, 40v, 67, 88v, 123, 212 (*13*); *Mącz* 338c, 475a [*3 r.*]; *LeovPrzep* C, D4v; *GórnDworz* D4, M8v, Y2v, Z5, Aa8; *HistRzym* 4v, 33, 43v, 79v, 108; *RejPos* 330; *BiałKat* 21; *RejZwierc* 45; *BielSpr* c, 60v; *WujJud* A8v, 73; *RejPosRozpr* c2v; *BudBib* 1.*Par* 7/22, 4.*Esdr* 11/40, *Iudith* 5/14; Nie mniey theż w tych wolnośćiách w ktorych záchowáni ieſteſmy przes czás ták długi záyrząc nam tego/ á zá tym ſtáráią ſie o tho/ żebyſmy im ſimiles byli w niewolſtwie *MycPrz* II A4v; *BiałKaz* M4v; *CzechRozm* Av, 72; *ModrzBaz* 8v, 17; *SkarJedn* 151, 293, 348; *SkarŻyw* 179, 184, 508; *CzechEp* 140, 141, 357; *NiemObr* 7, 55, 130, 137, 164, 165; *ReszList* 184; *WerGośc* 257; *ArtKanc* L, P6; *PaprUp* B; *ActReg* 28; *WujNT przedm* 9, *Ioann* 14/9, *s*. 693; *SarnStat* 689, 1200; *SiebRozmyśl* E4; *PowodPr* 4; *SkarKaz* 38a, 550a, b; *VotSzl* A4v; *KlonWor* 38.

»przez kilko czasow« (*1*): Obaczywſzy to Papież/ vciekł w gory/ gdzye tám przez kilko cżáſow będąc/ nie mogły ſie w nim niewſtydliwe kuſy zátáić *BielKron* 174.

»przez krotki czas« [*szyk 4* : *1*] (*5*): bo rzékl iawnie ludu wſſytkiému: Przez krotki cżas będę s wami. *OpecŻyw* 82v; *HistRzym* 91; *SkarJedn* 313; *StryjKron* 350; *WujNT* 837.

»przez ktory czas« (*2*): *BibRadz* I 418c *marg*; Ten rok gdy wynidźie/ przez który czás vſtáwicznie ma ſie ſtáráć o łáſkę náſzę [*Quo anno evoluto*, *infra quem gratiam nostram semper quaerere debeat JanStat* 627] *SarnStat* 156.

»przez mały czas« (*9*): *BierEz* I2; *OpecŻyw* 95; *HistAl* G6, I7v; *BibRadz* I 135c *marg*; *BielKron* 92v; *RejPos* 30, 61; powiedźiano im áby odpoczywáli ieſzcże przez máły cżás *GrzegŚm* 60.

»przez czas naznaczony« (*1*): Przez ten cżás náznáczżony/ byłách bárzo troſkliwa *PaxLiz* E3.

»przez niejaki czas (*a*. przez niejakie czasy)« (*3*): Thedy pożywać miernoſci á powciągnienia przez nieiaki cżas *FalZioł* V 32; *HistRzym* 112; *SkarJedn* 321.

»przez niekrotki czas« (*1*): Wiecie dobrze moj mili Chrzeſciani [...]/ Ze już was przes nie krotkj ćas vczę Słowa Bozego *RejKupSekl* a2.

»przez niektory czas (*a*. przez niektore czasy)« = *aliquandiu PolAnt*, *Calep*; *per annum PolAnt*; *aliquanto tempore JanStat* (*17*): *GlabGad* D2; *MiechGlab* 12; *LibMal 1544*/87v; *BibRadz Gen* 40/4; Konrad gdy ſie dowiedział tákiego małżeńſtwá był ſnim w pokoiu przez niekthory cżás *BielKron* 360; *Mącz* 475b; A ktozkolwiek chce odzierżeć kroleſtwo niebieſkie: muſi pierwey wniſć w wogrod [*!*] te^go^ ſwiatá/ á má tám być przez niektore cżáſy/ iáko dłu^go^ pan bog racżyć bedzie [*!*] *HistRzym* 104, 27v, 78v; *KuczbKat* 295; *SkarŻyw*. 50, 498; *StryjKron* A3v; *Calep* 52a; *SarnStat* 178, 922, 1211.

»przez niemały czas (*a*. przez niemałe czasy)« = *długo*; *po dłuższym czasie*; *diebus multis Vulg*, *PolAnt*; *dies multos*, *per multum tempus Vulg*; *per tempus PolAnt*; *diutine Mącz* [*szyk 36* : *17*] (*53*): Iviſch przeſz czaſch nyemali poddanem naſſchem pogranycznem bili czinyone ſkodi *LibLeg* 11/173v, 10/61v; *KromRozm II* cv; *Diar* 37; *GliczKsiąż* B2v; Iáko on nas probował przez nyemáłe cżáſy *LubPs* P3v, Z4; *GroicPorz* A3v; *Leop* *A3v, 1.*Mach* 13/26; *BibRadz Deut* 1/46, 1.*Mach* 9/64, 11/65, *Luc* 18/4; *BielKron* 48, 52, 52v, 69, 104 (*10*); *Mącz* 91a; *Prot* B; *LeovPrzep* B3v; *RejAp* 106v; *RejPos* 50, 203; *RejZwierc* 48; *BudBib* 4.*Esdr* 14/4; Potym przez cżás niemáły/ práwie w trzećim roku/ Rzekł Pan do Heliaſzá *HistHel* B3; *BiałKaz* H4v; *CzechRozm* 185; *SkarJedn* 11, 227; Y to też nie mnieyſza/ gdy przez niemáły cżás/ dwáy Papieżowie byváli/ ná rożnych mieyſcách mieſzkáiąc *NiemObr* 178, 169; *WerGośc* 222; Látá twoié ſye nie bały Stráchu śmierći/ choć niemáły Przez czás obtaczał ćię młodą/ Z kłopotem náſzym y ſzkodą. *ZawJeft* 45, 8, 47; *ActReg* 41; *LatHar* [249]; *WujNT Luc* 18/4, *Act* 18/18, s. 513; *SarnStat* 1018, 1019; *PaxLiz* D4v; *SapEpit* A2; *RybWit* [A]v.

»przez czas nieprześpieczny« (*1*): A thak ſliſmy ſpołu ná ten cżás z nawámi związawſzy ſie łańcuchy przez then cżás nieprześpieczny/ zwłaſzczá gdy wiátr mierny był. *BielKron* 451v.

»przez niewiadomy czas« (*1*): Trzey ſie złożyli/ pirwſzy włożył 112. zło. y ſtał 5. mieſięczy/ drugi włożył wino y ſtał 8. mieſięczy/ trzeći włożył 72. zło. y ſtał przez niewiadomy cżas/ y żyſkali 104. zło *KłosAlg* G4v.

»przez on czas (*a*. przez ony czasy)« [*szyk 6* : *1*] (*7*): *GroicPorz* q3; *BibRadz Iudic* 18/31; Otoż Duch ſwięty przez wſzytki ony cżáſy od tey obietnice Abráámowey/ vſtáwiczńie záwżdy cieſzył narod człowieczy *RejPos* 297v; *BielSat* N3v; Dziwnie cnoty ſwe y poſty táił/ ták iſz przez on cżás z Kaſſynu mnich [*Errata*: żaden] iáko on pośćił/ niewiedział. *SkarŻyw* 572; *StryjKron* 380; *BielSjem* 40.

»przez pewny czas« (*1*): HDy przez pewny cżas z Iozefem panna mieſſkala/ [...] báczątz Iozeff pannę brzemienną/ wielmi ſie zaſmucil *OpecŻyw* 13.

»przez przeszłe czasy (*a*. przez czas przeszły)« [*szyk 2* : *1*] (*3*): Tákże przez ten wſzyſtek cżás przeſzły Pan Chryſtus/ ktory przybytek ſwoy w ſłońcu/ iáko piſmo ś. świadcży położył/ w ćiemnośćiách ſię chował *ReszPrz* 98, 109; IZ przez té przeſzłé cżáſy/ począwſzy od Koronáciiéy ſławnéy pámięći Królá Stephaná/ [...] przyśdź nigdy niemogło do ſtátecznégo wyſłuchánia liczby *SarnStat* 413.

»przez takowy (*a.* taki) czas« (*2*): tedy ieſtlis przez takowy cżas namnie ktorey wady kiedy nie obacżył, tedys barzo głupi *BielŻyw* 167; *GroicPorz* ſ3v.

»przez ten czas (*a.* przez ty czasy)« = *dum PolAnt*, *Mącz*; *interea Mącz*, *Modrz*; *interibi*, *interim*, *nonnunquam*, *per id tempus*, *tantisper Mącz* (*84*): abi thi nayazdi y zlodzyeyſthwa wpanyſthwa ye^{go} Krolyewſkyey mczi. a ſkodi poddanim ye^{go} K. mczi s woloch ſzye nyedzyali kthore ſſye przeſz then czaſch za oycza yego dzyali. *LibLeg* 11/163v, 10/63, 92, 121, 11/22v, [32^{2}] (*11*); *ZapWar 1548 nr 2668*; *KłosAlg* Gv; *RejPs* 38; *LibMal 1552*/168v; *RejJóz* L8; *RejKup* h4; *Diar* 69; *GroicPorz* bb2v, cc3; *Leop Deut* 12/1, 1.*Reg* 25/7, 15, 2.*Mach* 1/23; Przez ty cżáſy rzekł Dawid do Ioábá *BielKron* 73v, 4v, 11, 15v, 58, 107 (*14*); *KwiatKsiąż* Gv; Dum, adverbium, temporis varia significat. Dum, id est quando, Kiedy/ álbo przes ten czás. *Mącz* 97c; Interibi adverbium idem significat que interea, Przes ten czas/ w tę chwilę. Tym czáſem. *Mącz* 172c, 45b, 97c, 181d, 226b, 290b, 352c; *SarnUzn* A2v; *SienLek* 189; *GórnDworz* Bb7; *HistRzym* 35v; *RejPos* 61; *KuczbKat* 140; *BiałKaz* H3; *ModrzBaz* 75, 84v; *SkarJedn* A5v, 223, 355; *SkarŻyw* 269, 294; W tym gdy ſie v obozu zábáwili náſzy/ Niemcow wiele vciekło iezdnych przes ty czáſſy *StryjKron* 642; *NiemObr* 60; *ZapKościer 1584*/47v; *ReszPrz* 98,109; *KochPieś* 6, 8; *ZawJeft* 8; płaciłem swym pokim miał teraz zdostatniego slachcica ad egestatem redactus sum iesli ieszcze y sławę swoię vtracę ktorey przezten czas nabywał miserrimaly Conditio mea była. *ActReg* 52, 78, 137; *OrzJan* 91; *RybGęśli* A2; *WujNT* 864; *SarnStat* 389, 413; *KlonKr* E3; *SkarKaz* 39b; *VotSzl* C3; *GosłCast* 65; *PaxLiz* B2v, E3; Ktokolwiek był fráſunkiem przez ten cżás przykrytym/ Nágrodźił mu weſelem dźień dźiśia ſowitym. *SapEpit* B3v.

»przez wieczne czasy« (*1*): abychmy cię potem oczywiſcie widzieli a ciebie przez wieczne czaſy bez przeſtanku iako ſtworzyciela: a dobrodzieia ſwego wiecznego chwalili. *RejPs* 108.

»przez wiele czasow« = *długo*; *dies multos*, *multis temporibus PolAnt*; *per multa tempora JanStat* (*19*): *BielŻyw* 59; Bo będąc młod przez wiele cżáſow y ſtárzałem ſie *RejPs* 55v; *HistAl* B4, B5; *MurzNT Luc* 8/29; *LubPs* A3; *BibRadz Gen* 21/34; *RejAp* 136; *HistRzym* 40, 82v, 83, 87v; *RejPos* 55, 102v; O świętobliwośći onych Pan Bog y Kośćioł Powſzechny przez ták wiele cżáſow pewne świádectwo wydał *WujJud* 35; *WujJudConf* 8v; *BudBib* 2.*Esdr* 9/28; *SarnStat* 901, 903.

»przez wszy(s)tek czas (*a.* przez wszy(s)tki czasy)« = *cunctis diebus Vulg*, *PolAnt*; (*in*) *omni tempore*, *per omne tempus Vulg*; *omnibus diebus PolAnt*; *toto tempore JanStat* [*szyk 91* : *4*] (*95*): *LibLeg* 10/121; *OpecŻyw* 135, 141v, 180v; *WróbŻołt* 55/6, 70/8, dd4; *WróbŻołtGlab* A4; *RejPs* 43; *LibMal 1552*/168v; *KromRozm II* g2v; *KromRozm III* Q3; To były ty przyczyny [...], ktoremi przywiedzeni zbranialiśmy się o obronie przez ty czasy wszytki mowić *Diar* 69; *GliczKsiąż* C6, Kv; *LubPs* Pv, Q2v, aa5v; *GroicPorz* e4v, ll4v; *Leop Num* 6/4, 5, 6, *Deut* 6/2, 12/1 (*8*); *BibRadz Gen* 2/18, *Iudic* 18/31, I 418c *marg*; Węgrowie go zá krolá przyięli/ ktory ie rządził á ſpráwował w pokoiu/ iż przez wſzytek cżás zá niego obie źiemie pokoy dobry miáły *BielKron* 327v, 5, 15v, 62v, 80v [*2 r.*], 83 (*12*); *Mącz* 5b; *SarnUzn* A2v; *RejPos* 5, 149, 176, 297v, 298v; *BiałKat* 33v; *RejZwierc* 125; *BiałKaz* H3; *ModrzBaz* 6, 8, 9, 11v, 12 (*10*); *SkarJedn* 355; *StryjKron* 380, 532; *CzechEp* 113, 114; *KochJez kt*, A2; *KochMRot* B3v; *ReszPrz* 6, 98, 109; *WerGośc* 211; *WerKaz* 291; *WisznTr* 14; Niechże ćie ſwymi głoſy/ chwalemy tu przez wſzyſtkie cżáſy *ArtKanc* E7, P7v; *ActReg* 43; *OrzJan* 91; *LatHar* 17, 33, 198, 216, 500; *RybGęśli* A2; *WujNT* 136, *Act* 1/21, 20/18, *s.* 864, 885 [*2 r.*]; *SarnStat* 783, 1037.

»przez zły czas« (*3*): zá máłe pieniądze ludziom zboża po troſze przedawano/ przez zły cżás ie chcęcy záchować *BielKron* 375, 164v; *BielSpr* 5.

Szeregi: »przez niektory czas albo przez kilka godzin« (*1*): ponieważ to przyrodzenie nam dáło/ ábyſmy śie w tych rzeczách ktore chwale Bożey ſłużą/ przez niektory cżás álbo przez kilká godźin obieráli. *KuczbKat* 295.

»przez długi czas i przez wiele lat« (*1*): A gdy wnidźiećie do Bábilonu/ tám będźiećie mieſzkáć przez długi czás y przez wiele lat [*annis plurimis et temporibus longis Vulg*]/ áż do ſiodmego pokolenia *BibRadz Bar* 6/2.

»przez czasy i wieki« (*1*): á ſam przez wſſyſtki dni/ to yeſt czáſy y wyeki/ áż do ſkończenya świátá ſnim być obyecał *KromRozm II* t4. ~

»w czas« = *zawczasu*, *wcześnie*; *mature Mącz*, *Cn*; *de tempore*, *satis tempore*, *tempestive Cn* (*284*) : Otoć ſie iuż len źieleni/ Cżemuśćie ták záſlepieni: Iż niechcećie o śię radzić/ Złego źiela wcżás pokáźić. *BierEz* N; *OpecŻyw* 22, 84v; *FalZioł* V 59, 66, 108v; *RejPs* 88v, 110v, 143; *LibMal 1545*/103v; *RejJóz* L8v; Bocż lepiey nam będże wczas ydz Bo nieblizu *RejKup* cc3, h5 [*2 r.*], h7, h7v, L, 14v, M, aa7v; *MurzNT* 43v; *DiarDop* 105; *BielKom* B; Abowiem ieſliże w cżás nie złomiſz młodośći/ Wierz mi iście zápłáczeſz nád nią ku ſtárośći. *RejWiz* 88, 137v [*3 r.*]; Ná to wſzytko pátrzáiąc obáczmy ſye wczás moy miły Pánie Stádnicki/ á ty obłędne á łżywe Doktory pierwey niż z gruntu zginiemy odpądźmy co rychley od ſyebie *OrzList* i, fv, g4v; *RejFig* Aa5v, Aa7; *RejZwierz* 44v, 136v; *BibRadz Ps* 100/8, 142/8, *Eccli* 32/13[15]; *OrzRozm* M4v; oni ſie nań wnet rzućili ſłowy/ á by był wcżás do Báwor nie vćiekł/ támby był zoſtał. *BielKron* 325v, 117v, 210, 240, 244v, 312v, 353v, 418v; Foeliciter is sapit qui alieno periculo sapit, W czas ten mądrze poczina/ który cudzą przigodę przed oczimá miewa. *Mącz* 133a, 65a, 211d [*5 r.*], 435b; *OrzQuin* Z2, Aa2; *SienLek* 17v, 20, 21, 54v, 91v (*15*); *RejAp* AA8v, 78 [*2 r.*], 147, 155; *GórnDworz* E6, Pv, R4v; A thák rádzęć vprzedzay wcżás/ á vciekay ſie wcżás s pokornemi prośbámi do niego/ áby cie nie vprzedził á nie nálazł ná łoſzku twoim w gniewie ſwoim. *RejPos* 75v, 81, 244, 248v; Abowiem kto cżuie bliſkie źimno/ wcżás ná ſię kożuch wlecże. *RejZwierc* 79v, 76v [*2 r.*], 79v, 80 [*2 r.*], 104v, 108v (*18*); *BielSpr* 63; *WujJud* 16; *WujJudConf* 199, 199v; *RejPosWstaw* [41^3], [41^3]v; *BudBib Prov* 7/15, *Ez* 21/30, 34; *ModrzBaz* 7v, 110; *KochOdpr* C4v; [*chory*] przeto lekki/ álbo rzeknę lékárſki/ obiad ziadſzy/ wieczerzą niechay trochę więtſzą ié/ bylé w czás/ áby po niéy nierychło ſpáć chodźił *Oczko* 24v, 23v; *KochPs* 208 [*2 r.*]; *SkarŻyw* 227; *KochTr* 22; *MWilkHist* B4v; *StryjKron* 170; A biádá tym będźie ieſli ſię w cżás nie vpámiętáią *CzechEp* 56, *4, 46, 74, 106, 122, 260, 357; *NiemObr* 115, 166, 174; Rátuy mężny Herkules/ rátuy Perſeu ſławny/ A odnów (iedno by wczás) ná mnie przykład dawny. *KochFr* 95, 32, 57, 91; *KochBr* 150; *KochPhaen* 16; *WerGośc* 262; *KochPam* 86; *KochPieś* 38; *ArtKanc* K, Mv; *KochWr* 31; *Calep* 835a; *ActReg* 61, 103, 165, 173; Lećie wcżás wyganiáć dla chłodu zá roſy/ áby ſie bydło náiádło: bo nie będźie iádło gdy ſłońce páli. *GostGosp* 116, 44, 56 [*2 r.*], 78 [*2 r.*], 80, 82 (*16*); Ale wczás wiédzćie/ że nie dźierżę z témi/ Którzy przyiaciół ſzukáią pełnémi *KochPij* C3v; *OrzJan* 122; *LatHar* 650 [*2 r.*]; *WysKaz* 2, 45; *SarnStat* 10, 11, 582, 606, 735 (*10*); *GrabPospR* K4v; *PowodPr* 83, 84; *SkarKaz*)(4, 7a, b, 422b; *VotSzl* C3v, Fv; *CiekPotr* 63; *CzahTr* C2, C4, E3v;

KlonWor 70; PIiáne ſługi dźiećiom ſwym pokázowáli Spártáni/ chcąc by ſproſność piiáńſtwá w czás ználi. *SzarzRyt* D3v, Av.

~ *w czas przed czym* (*3*): A tu ſie ku mnię wyprawcie wcżas przed temi glody *RejJóz* Pv; *GostGosp* 104; *SarnStat* 872.

Ze zdaniem czasowym [*poki* (*11*), *niż*(*li*) (*2*)] (*13*): *RejJóz* L8v; Tákże więc y ſwawola gdy w kim zátwárdzyeie/ Trzebá ią wcżás záwiązáć/ niż duſzá zemdleie. *RejWiz* 190v, 78v; *OrzList* h4v; Potym Agrypá poſłał do Zydow s ſtárſzych poſły/ áby ſwemu złemu w cżas záſkoczyli/ poki więtſza nawálność nie przydzye *BielKron* 146v, 24, 169, 199v, 249; *RejZwierc* 188v; *SkarŻyw* 374; *WerKaz* 301; *VotSzl* B3.

W charakterystycznych połączeniach: *w czas czuć*(*się*, *o sobie*) (*2*), *da*(*wa*)*ć znać* (*3*), (*na-*, *z-*)*gotować* (*się*) (*10*), (*za*)*hamować* (*się*) (*6*), *iść* (*3*), *obaczać* (*obaczyć*) (*się*) (*obaczon*) (*11*), *obudzić* (*się*) (*2*), *obwołać* (*obwołany*) (*3*), *oduczać*, *ogłaszać*, *opatrzyć* (*opatrować*) (*się*) (*13*), *ostrzegać* (*ostrzeżony*) (*2*), *oznajmować* (*2*), *pierzchnąć*, *poczynać* (*4*), *podchędożyć* (*uchędożyć*) (*2*), *pokutować*, *pomagać* (*3*), (*za*)*powiedzieć* (*opowiedać*, *opowiedzieć*) (*4*), *przestrzec*, *przykładać* (*przyłożyć*) (*3*), *przyść* (*2*), *starać się* (*2*), *uciec* (*uciekać*) (*się*) (*5*), *uczyć* (*się*) (*2*), *ujść*, *umykać*, *upamiętać się* (*4*), *upominać*, *uprzedzać* {*uprzedzić*) (*2*), *uznać się* (*4*), *wiedzieć* (*2*), *wychodzić*, *wyprawić* (*2*).

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*9*): Bo kiedy iuż niebędzie nie Dopieroby chćiał rządnym być Ano było ſnádz lepiey wczás Niż teraz gdy náczym niemáſz *RejRozpr* I2v; *RejKup* c7v; A ná ciele bárzo to ſnádnie obaczymy/ y záwżdy wcżás temu zábiegamy. *RejZwierc* 133, 76v, 109v, 262; Tákże y nam tego potrzebá/ ábyſmy o ſobie cżuli á zábiegáli wcżás ſwemu złemu lepiey niż po cżáſie *BielSpr* 75v; *GostGosp* 74; *SarnStat* 1153.

Zwroty: »w czas myslić itp.« [*szyk zmienny*] (*12*): *BierEz* Q2; *RejRozpr* G2v; *RejJóz* D8 *marg*, L8v; *RejKup* t4v, bb2; *RejWiz* 173; By też ná to pomnieli iż ſtoią w goſpodzie/ A myſlili o ſobie wcżás y o przygodzie. *RejZwierc* 271v; *ActReg* 15; *GostGosp* 84, 90; *PudłDydo* A3v.

»w czas zabiegać (*a*. zabieżeć)« = *tempestive obvenire* (*a*. *obviare*) *JanStat* [*szyk zmienny*] (*52*): *LibLeg* 11/28v; Dobrze ſie nám z łaſky bożé ſtało/ Ze ſie trudnoſtziam w cżas zabieżało *KlerPow* [6]; *RejWiz* 78v; *OrzRozm* C2 [*2 r.*]; *BielKron* 104v, 193v, 197v, 198, 199v (*10*); *SienLek* 45 [*2 r.*], 177v; *RejPos* 244v; *Principijs obſta fero medicina paratur*, to ieſt káżdey chorobie wcżás zábiegay/ bo pozdne lekárſtwo niedobre bywa. *RejZwierc* 73v, 3, 76v *marg*, 80 *marg*, 133, 134 [*3 r.*] (*13*); *BielSpr* 75v; *WujJud* 16v; *RejPosWstaw* [110^{2}]v; *Strum* Q3v; *BiałKaz* Lv; *StryjKron* 752; *NiemObr* 152; *KochWrJan* 18; *PaprUp* I2v, K4v; *GostGosp* 142; *Phil* H; *LatHar* 15; *RybGęśli* C3; *SarnStat* 111, 113, 120, 339, 369, 382.

Szereg: »w czas a co naraniej« (*1*): Theż trzebá pilnować áby ſie dobrze záwlokło/ áby brył ieſli może być nie wiele było/ á wcżás/ á co narániey *RejZwierc* 109v. ~

»w czas« = *w samą porę*; *tempori Mącz*, *Cn*; *opportune Calep*, *Cn*; *mature*, *opportuno tempore Mącz*; *ad tempus*, *commode*, *commodule*, *commodulum*, *commodum*, *in* (*ipso*) *tempore*, *in puncto temporis*, *peropportune*, *per tempus*, *tempori*, (*suo*) *tempore Cn* (*81*) : *ZapWar* [*1519*] *nr 2247*, *1521 nr 2272*, *1550 nr 2665*; *March*[1] A4; *BierRozm* 25; *March*[3] V3v; *LibLeg* 11/41 [*2 r.*]; *RejRozpr* H2v; *RejJóz*

B3v, D6v; *RejKup* e4; *GroicPorz* bb3v; *UstPraw* G4v; Posłał mu Krol ku pomocy Firleiá z niemáłym ludem/ ále mu wczas przyść nie mogli. *BielKron* 406, 406, 411v; *Mącz* 70b, 121d, 266b, 443d; *Prot C*; *SienLek* 3v; *RejAp* 11v; *RejPos* 181v; v drugieh téż nie złé/ Którzy wczás záśiali. *Strum* M, L4v [*2 r.*], M, Q4; *BudNT Matth* 24/45; GDy Bog rozum rozdawał wczás náſzy tráfili/ Wierzę iże z Minerwą weſpoł ſie rodzili *PaprPan* Ov; *ModrzBaz* 111; *KochOdpr* B; *StryjKron* 345; *ArtKanc* M5v; *GórnRozm* F2v; *Calep* 348b, [734]b; á to ták wſzyſtko porządnie ſpráwować/ áby ſie káżda rzecż wczás ſpráwiłá *GostGosp* 98, 50, 56, 68, 90, 94 (*12*); *WujNT* 2.*Tim* 4/2 [*2 r.*].

~ *W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu* (*1*): tedy ſie oto przed cżáſem ſtáráli á zábiegáli temu/ iákoby w cżás doſtąpili zwirzchnośći iakich *RejPos* 312.

W charakterystycznych połączeniach: *w czas przybyć* (*2*), *przyciągnąć*, *przyść* (*przychodzić*, *ześć*) (*10*), *sprawić* (*oprawić*, *odprawić*, *wyprawować*) (*5*), *trafić* (*się*) (*3*), (*za*)*siać* (*4*); *jeszcze w czas* (*2*).

Połączenie: »prawie w czas« = *opportune*, *tempestive*, *optime*, (*optime*) *in tempore Mącz* [*szyk 14* : *1*] (*15*): A pan Stádnicki thego przyſłuchywáć będźie/ y rzući wczás prawie duſzę ſwą miedzy kácerze ty/ áby ią dużſzy y iádowitſzy kácerz ſobie miał. *OrzList* h4; Offers te mihi opportune, Práwie mi w czás przichodźiſz. *Mącz* 123c, 174b, 266b [*2 r.*], d [*3 r.*], 296b, 336a (*12*); *CzechRozm* 21v; *KochFrag* 45.

Wyrażenia: *iron*. »w czas po harabie« = *za pośno* (*1*): (*did*) Proklus. záyrzawſzy do grobu. (–) Wcżás pánowie po hárabie A Kriſtuſa iuż nie w grobie. *MWilkHist* D.

»w prawy czas« = *tempore*, *in tempore*, *ad tempus Mącz*; *peropportune Calep* (*6*): Rzekąc/ [*soczewica*] w práwj cżás vwrzáłá. Daway by ſie nieprzeſtáłá *BierEz* C2; *Mącz* 296b, 429c, 443c, d; *Calep* 787a.

»w samy czas« (*1*): Tempori. Czu rechter tzeit Wſámy czás *Murm* 14.

»w słuszny czas« = *tempori Mącz* (*5*): O błogoſłáwiona zyemio ktora maſz krolá ſláchetnego/ á kſiążętá twoie w ſłuſzny cżás iadáią *BielKron* 81v; Intempestiva epistola, Nie wsłuſzny czás oddány liſt. *Mącz* 444a, 443d [*2 r.*]; *GostGosp* 68.

Szereg: »słusznym obyczajem a w czas« (*1*): awſakze Ceſarz ye^{go} miloſcz dla Cro ye^{go} M. nyeodmavya thego yszby syą okolo lasky a przyaſſny naydovacz dal yeſly by Crol Ian sluſznem obyczayem, awczaſſ v yego Ceſ My. thego svkal *LibLeg* 7/34. ~

»w czas« = *za pośno*; *in diem*, *serum*, *sero* (*post tempus*) *Mącz* [*z przeczeniem*] (*57*) : Dopiero więc ſtrách ná nie padł Kiedy ie ták on Krol ich iadł: Nie wcżás ſie rády káiáli *BierEz* N, O; *RejKup* c5v, c6, k5v; Ale iá gdym śię chriſtuſa zaprzáł/ i temże^{m} wiarę vtraeił/ poznałem/ ale niewczas/ iako trzeba wiary przyſtrzegać *MurzHist* Lv, N2, T3v; Nie wcżás więc kiedy gore á dáleko wodá/ Niżli iey więc nánoſzą/ będzye więtſza ſzkodá. *RejWiz* 173, 159v; *RejZwierz* 31, 109v; Zá krolem ſie potym wypráwili/ ale nie wcżás/ bo iuż byli Tátárowie vſzli nábrawſzy ſie. *BielKron* 400v, 211, 212, 241, 353v, 408v, 429; *Mącz* 72a, 102a, 389d [*3 r.*]; *SienLek* 157v; *RejPos* 342 [*2 r.*], 342v; *HistLan* Dv; *RejZwierc* 75v, 134; *Strum* M; *MWilkHist* E; *StryjKron* 370, 657 [*2 r.*], 722; *CzechEp* *4 [*2 r.*]; Nie wcżáżeś ſie począł y obaczył. *Phil* R4; *OrzJan* 36; *SarnStat* 1286; Y dopieroż on lud rozrzewnił ſie/ wſpominájąc (ále iuż nie wcżás) iákie dobrá y roſkoſzy vtráćił *PowodPr* 75, 84; *CzahTr* Cv.

~ *cum inf* (*7*): Ale iuz niewczas narzekać Iedno pewney ſmierczy czekać. *RejKup* f5v, h2, x3; *Mącz* 88b; *RejPos* 241; *CzechEp* 122; *KochFr* 29.

W charakterystycznych połączeniach: *nie w czas dać znać*, *obaczyć* (*się*) (*3*), *opatrzyć się*, *poczuć się*, *wracać się* (*3*), *żałować*; *już nie w czas* (*16*).

Przysłowia: Sera in fundo parsimonia, proverbium, Nie wczás ten skąpić poczina/ który ſie gdy máło ná dnie oſzczymia. *Mącz* 140b.

Ale po obiedźie łyſzká, nie wczás. *SarnStat* 1286.

Zwrot: »nie w czas rozmyslać się« (*4*): *RejKup* c5v, x3, y6; Pomniſz też ná to iż ſie iuż tám będzye nie wcżás rozmyſláć *RejPos* 241. ~

»w czas« = *za wcześnie* [*z przeczeniem*] (*1*) : Immature, Niewczás. *Mącz* 211d.

»w czas« = *w miarę*, *w sam raz*; *leviter*, *mediocriter*, *parce*, *satis*, *temperate Mącz*; *attemperate Calep*, *Cn* (*40*) : *FalZioł* V 116; Homo mediocris conditionis, Srzedniego ſtanu/ Ták w czás bogaty. *Mącz* 63a; Literatulus, Ták wczas vczony. *Mącz* 195d; Modicus cultu vel in cultu, Ták ſie w czás vbiera/ nie koſztownie ſie noſi. *Mącz* 228b; Venustulus, Nieſzkárádny/ nieżádny/ ták w czás gładki. *Mącz* 484a, 79d, 190a [*2 r.*], 195d, 213c, 228b (*17*); *SienLek* 6; Iáko Scipionowi *Africano* ná bieſiedzie/ kiedy mu ſie kilká kroć więniec ná głowie przerwał Licinius Varus powiedział/ nie dziwuy ſie práwi/ żeć nie wcżás ten wieniec/ głową to bowiem wielka. *GórnDworz* P7, G7; Nie ſiedḿ kroć/ miły Pietrze nie ſiedḿ kroć/ ále y ſiedḿdzyeſiąt y ſiedḿ kroć/ ledweby było w cżás ná ták ſwowolne ciáło á ſerce cżłowiecże/ odpuśćić iemu. *RejPos* 247v; *BielSat* Cv; *RejZwierc* 235v; *KochFr* 52; *Calep* 111b, 223b; *GostGosp* 32; *WyprPl* Bv.

~ *W charakterystycznym połączeniu*: *tak w czas* (*17*).

Przysłowia: *BierEz* I2; Ne supra quidem calceus, Proverb. Co w czás to dobrze. *Mącz* 31b.

Hirudo nisi plena non omittit cutem, proverbium, Pinawłá pierwey ſie nie puśći ciáłá alież będzie pełna to yeſt/ co wcas to s nas á co násbyt tám ſmiechu y bieſiády niemaſz. *Mącz* 156d.

Połączenie: »prawie w czas« (*7*): *RejFig* Aa2; Convenit optime ad pedem cothurnus, Práwie mi go w czás ná nogę. *Mącz* 481d, 61c [*2 r.*], 369a; *Calep* 223b, 776a.

Szereg: »w czas abo w miarę« (*1*): Ale áby y báczńye y nye bez przyczyny máiąc wtim nieiaką diſkrecyią cobi było tak wcżás ábo wmyárę á práwye po przęckę/ á nye názbyt/ áni bárzo záſępliwye. *GliczKsiąż* F8v. ~

»w czas« = *po myśli*, *według upodobania*; *optato Mącz* (*10*) : á dla ſamego gniewu Niewiaſta niepoſiedzi na iednym mieſtczu/ ale iey wſzytko niewczas, á tak z mieſtcza na mieſtcze biega/ á w tym cięſzkoſci ſobie przymnaża. *FalZioł* V 17b; *RejJóz* D2; *BielKron* 407v; Non iniuria, Słuſznie/ Dobrze ták/ Wczás to nań. *Mącz* 250a, 267a.

~ *Połączenie*: »prawie w czas« (*1*): optato advenis, Práwie wczás przichodźiſz/ Wedle myſli. *Mącz* 267a.

Zwroty: »czynić sobie wczas« = *wyprożniać się*; *egerere*, *forire Mącz* (*2*): Forio, Potrzebuye/ Czinię ſobie wczás. *Mącz* 134a, 145b.

»(nie) w czas [*komu*] uczynić« [*szyk zmienny*] (*2*): *RejKup* c5; abowyemći lepyey duſſy folgować/ ktorąbys nyerządem zátráćił niż cyáłu/ ktoremuby vczynił wcżás gdy by około trzydzyeści lat ná kobyerzec wſtąpił. *GliczKsiąż* P3v. ~

»w czas, w czasy« = *podczas*, *w czasie* [*zawsze z przydawką*] (*104* : *57*) (*161*) : Hymn. Wcżás Kompletny *LatHar* 313.

~ *w czas* (*a*. *w czasy*) *czego* (*9*): Y ſnadz ktoć by ſie chćiał czem ſprzećiwić pan bog [...] połamie wſſytki mocárſtwá krolewſkie wczás rozgniewánia ſwego *RejPs* 165, 165; *BibRadz Esth* 10/11; *BielKron* 199; Iż dobrze Pan wie á ſtrzeże dni niewinnych ſwoich [...] y w nawiętſze cżáſy głodu/ záwżdy będą náſyceni. *RejPos* 82v; *StryjKron* 632; *GostGosp* 106; W Cżás dźiewiątey ná Krzyżu Pan ſkonał godźiny *LatHar* 310, 295.

w czas czyj (*14*): Lipiecz, Wmoy cżas krwie nie puſzczay *FalZioł* V 47v; *RejAp* 84; Wſpomni ná ſwé dźiedźictwo/ y ná ſwóy lud wierny/ Z któregoś ty zdiął iárzmo w iego czás mizerny. *KochPs* 109, 21, 30, 49, 90; *SkarŻyw* 357; *KochTr* 19; *RybGęśli* B4; *GosłCast* 58. *Cf* »swoj czas«.

Ze zdaniem czasowym [*w tym z odpowiednikami*: *on* (*1*), *ten* (*6*); *gdy* (*6*), *kiedy* (*3*)] (*9*): wſtąpili do Cżęſtochowey w Kápitulny cżás/ gdy bywa wielka Ofiárá v mnichow *BielKron* 420; *RejAp* 23v, 84; *BielSpr* 19v; *Strum* M; *SkarŻyw* 206; ROki Ziemſkié Woiewództwá Krákowſkiégo/ áby w té czáſy były ſądzoné/ kiedy Wiécá przypadáią. *SarnStat* 722; *SkarKaz* 609b; *KlonWor ded* **2v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*8*): *LibLeg* 11/93; ábowiem by mu w iny czás wielką trućiną byłá/ Ale ná then czás ieſt mu oſobliwym á pewnym lékárſtwem. *SienLek* 140v; á opowiedáli ludowi Bożemu/ y iáko ſie to miáło sſtáć/ y co ſie w ty cżáſy y ná potym miało dzyać *RejPos* 297v; Wyſłuchałeś mię w zle czáſy moie/ Proſzę/ y dźiś mi day vcho ſwoie. *KochPs* 21; *StryjKron* 72; *CzechEp* 191; Bądźże práwicą náſzą przeciw iey ſrogośći/ Teraz y też w káżdy cżás ſwoią wſzechmocnośćią *ArtKanc* K4; *Phil* S5.

W charakterystycznych połączeniach: *w czas ich*, *jego*, *moj* (*6*), *swoj*; *w czas jechać* (*przyjechać*, *wyjechać*, *zjechać*) (*się*) (*5*), *przysłać* (*posłać*) (*2*), *przyść* (*4*).

Połączenie: »prawie w ty czasy« (*2*): ále Turcy bez mieſzkánia z Wołoch wyciagnęli/ bo Gálery [...] y z Ianczárámi Ceſſárzá Machometá/ práwie też w ty czáſy ná Morzu Czarnym potonęły *StryjKron* 657, 772.

Wyrażenia: »w boży czas« = *szczęśliwie* (*2*): W Boży czás/ towárzyſze moi wyieżdżayćie *KochJez* Bv; *KlonFlis* H4.

»w dawne czasy« = *dawno* (*1*): TAk iako mię widźićie/ choć mam na łbie rogi [...] Przedſiem uſzedł za boga wony dawne cżaſy *KochSat* A2.

»w długi czas« = *późno* (*1*): przedſię Mátkę ſwoię dzieći w ták długi cżás poznáły. *SkarJedn* 326.

»w długi czas« = *długo* (*1*): Cżekayże y ty według żądánia moiego/ Z błogoſłáwieńſtwá kwitni w długi cżás Páńſkiego. *SkorWinsz* A3.

»w dobry czas« (*3*): *RejZwierz* 68v; Augurato adverbium, id est, Auspicato: W dobry cżás począć. *Mącz* 20d; *SkarKaz* 609b.

»(nie) w dobry czas« = (*nie*)*szczęśliwie*; *infauste*, *infeliciter Mącz* (*3*): *Mącz* 120a; A ták iédź ſam w dobry czás/ mnie zoſtáwiwſzy *KochFr* 129, 52.

»w dochwatny czas« (*1*): Succisivum tempus. Czás á ty chwile które nam zbywáyą od potrzebnych ſpraw/ z nienacká chwile zbywayące. W dochwátny czás niektorzi mowią. *Mącz* 30b.

»w gorący czas« (*2*): *RejPs* 63; W gorący czás niema być krew puſzczaná *SienLek* 36v.

»w in(n)y czas« = *kiedy indziej*; *in aliis temporibus JanStat* (*2*): *SienLek* 140v; ieſliby kto nád Artykuły cztérzy/ álbo w inny czás/ álbo ná mieyſcách niezwykłych [*aut in aliis temporibus et locis inconsuetis JanStat* 431] ſądźił: to wſzyſtko nie ważno y ná dáremno bydź chcemy y ſkázuiemy. *SarnStat* 528.

»w jeden czas« = *pewnego razu* (*1*): Oracż ná roli ktorą miał/ Sidł był w ieden cżás náſtáwiał *BierEz* Kv.

»w jeden czas« = *jednocześnie*; *uno tempore Vulg* (*2*): *Leop Tob* 3/25; Abowiem gdy wiele s każdey nauki doſtąpić chcą/ tedy ſię w ieden cżás rozmaitego vcżenia vcżam/ tedy ſię ras ſam drugieras tám wciepiaią *KwiatKsiąż* K4v.

»w każdy czas« = *zawsze* (*3*): *KwiatKsiąż* M4v; *ArtKanc* K4; á rácż mię obeſłáć poćieſzeniem w káżdy cżás vtrapienia mego. *LatHar* 295.

»w krotki czas« = *w przeciągu krótkiego czasu* (*1*): Pátrzayże iáko wielka w krótki czás odmiáná. *KochJez* A3v.

»w krotki czas« = *wkrótce* (*2*): ociecz ſlyſzę iż żyw A iż w wielkim kłopocie z tegom ieſt żałoſćiw [...] Lecz dalibog w krotki cżas ſerczeć ſie roſmieie *RejJóz* M6v; *BielSat* G4.

»w ktory czas« = *kiedy*; *per diem PolAnt* (*2*): Ku náuce rożeznánia/ w kthory czás co ieſt czyſtego ábo nieczyſtego *BibRadz Lev* 14/57; *CzahTr* E2.

»w ktory czas« = *wtedy* (*2*): *LubPs* O3v *marg*; iż Ian Dámáſcen przed ſiodmym Zborem ſwoie kśięgi/ de fide orthodoxá/ piſał. Bo wnich náuki o Obráziech/ przećiw ktorym w ten cżás mowiono brony/ w ktory też cżás iuż niektorzy Grekowie około tego wyznánia o Duchá S. pochodzeniu od ſyná/ ſzemráli. *SkarJedn* 282.

»leda w czas« = *lada chwila*, *wkrótce* (*1*): A gdziekolwiek co murow tu w Polſzcże widzimy/ Chyba nowych/ to wſzytko iż on ſpráwił wiemy. Potym nie znáć áby kto cżego popráwował/ Chybá Zygmunt co zamek Krákowſki zbudował. A ſnadź ſie y to ſtáre ledá w cżás rozwáii *RejZwierc* 247v.

»w czasy nabożne« (*1*): w tym tu mieśćie/ w poſty y cżáſy nabożne/ głoſy rozmáitych muzyk świeckich/ y ſáme kośćioły nápełniáią *PowodPr* 74.

»w niebezpieczny (*a*. nieprzezpieczny) czas (*a*. w niebezpieczne czasy)« [*szyk 3* : *2*] (*5*): *BielKron* 228v; *Mącz* 86d; PRzednie mocny grunt ieſt Pan Bog náſz [...] Bronić nas tu w niebeſpieczny cżás *ArtKanc* K6v, K12v; *ActReg* 23.

»w czasy niepogodne« [*szyk 1* : *1*] (*2*): *Oczko* A2v; Iáko więc pioron trzáſka w niepogodné cżáſy *KochProp* 14.

»w (nie)szczęśliwy (*a*. nieszczęsny) czas (*a*. w nieszczęśliwe czasy)« [*szyk 4* : *3*] (*7*): *LubPs* A3; *KochPs* 90; *KochTr* 19; Bo który w ſczęśliwy czás nieopuſcza Bogá: Nie wzruſzy go w nieſczęśćiu/ by naćiężźza trwogá. *ZawJeft* 21; *GrochKal* 15; A on teraz/ nieſtétyſz/ w cżáſy nieſczęśliwé/ Ze mnie triumphuie *GosłCast* 61, 58.

»w niniejsze czasy« (*1*): coby cie ſławnym á prawdziwie ſławnym/ iáko w ninieyſze cżáſy ták y ná pothomne vcżyniło *Phil* S5.

»w czas nocny« (*1*): BO támże Andromedá bliſko nieſczęśliwa/ Którey świátłość/ w pozny czás nocny/ niewątpliwa. *KochPhaen* 8.

»w one czasy (*a*. w on czas)« (*11*): *RejKup* Pv; przepowiem wam przyſzłe rzeczy/ ktore na was w ony cżaſy przydą. *BielKron* 18v; *KochSat* A2; *Prot* A4v; *RejAp* 84; *PaprPan* Dv; *StryjKron* 72; Z ktorych y mátká przyſzłá w twą łożnicę/ W on nieſzczeſny cżás *GrochKal* 15; *LatHar* 20, 344; *SarnStat* 296.

»w czasy ostateczne (*a*. w czas ostateczny)« = *ostatnio* [*szyk 2* : *1*] (*3*): A dźiękuy Pánu Bogu/ [...] Ze ná nas ſwe proſtaczki/ weyrzał ták łáſkáwie/ W te cżáſy oſtátecżne *GrzegŚm* [A2]; *KochPs* 30; *CzechEp* 191.

»w ostateczny czas (*a*. w ostateczne czasy)« = *przed skończeniem świata*; *in novissimo tempore Vulg* (*6*): *Leop* 4.*Esdr* 16 *arg*; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/23; Znamći ia że Odkupićiel moy żywie/ á woſtátecżny cżás okaże śię zmocą ſwą nád Prochem *GrzegŚm* 3; *WujNT* 1.*Tim* 4/1, *Iudae* 18, *s*. 834 *marg*.

»w ostatni czas« = *w godzinę śmierci* (*1*): Vſtáwił też áby Mánicheom odſzczepieńcom nie dawano Bożego ciáłá/ chybá w oſtátni cżás. *BielKron* 158.

»w pewny czas« (*1*): Pokázuie nam gwiazdy Tytanowe koło/ W pewny czás rogi bierze Cynthia ná czoło. *SzarzRyt* B3v.

»w pozny czas« (*1*): *KochPhaen* 8 *cf* »w czas nocny«.

»w przyszłe czasy« = *na przyszłość* (*1*): bo nieieſt bezpieczny cżłowiek żywiący na ziemi/ ale w przyſſłé cżaſy/ ſą zachowané wſſytki niewiadomé rzeczy. *OpecŻyw* 87v.

»w czas spokojny« (*1*): á owſzem tákowéy częśći/ któréy Pan Rycérſki/ nietylo w czás ſpokoyny/ ále théż y w czás woienny bárzo potrzebuie *SienLekAndr* a2v.

»w czas srogi« (*1*): W ten cżás dopiero poznaſz iák ma nędzá rogi/ Ktorymi ćię vbada w tákowy cżás ſrogi. *CzahTr* C.

»w swe czasy (*a*. w swoj czas)« (*3*): *BielKron* 158; Z tákim nagrobkiem/ on Pan w rzecżách biegły/ Niech odpocżywa/ nie w ſwoy cżás poległy *GrochKal* 20; *CzahTr* F4v.

»w taki (*a*. w takowy) czas« (*2*): Anoć w táki czás/ ma człowiek záwżdy beśpieczen być *SienLek* 13v; *CzahTr* C.

»w suchy czas« (*1*): Gdi deſzcż widzi nie dáleko w ſuchy cżás/ á v niego go nie máſz tedy łáie. *RejZwierc* 57.

»w ten(że) czas (*a*. w te czasy)« = *in ipso tempore Vulg* (*60*): *LibLeg* 11/64, 84v, 89v [*2 r*.], 93, 98, 156v; W thenże cżas ma być vdziałan ten proch miedzy tym ſwiętem/ á miedzy ſwiętem narodzenia iey *FalZioł* V 91; w tenże też czas poſłowie Tatarſcży do Ruſkich panow przijechali *MiechGlab* 3, 9; *LibMal 1546*/110v, *1548*/139, *1551*/165v; *GroicPorz* r3v; A wten ſię tzás działo wielkie drżenie ziemie. *KrowObr* 39, 197; *Leop* 3.*Esdr* 6/3; *RejZwierz* 68v; *BielKron* 228v, 266, 305, 406v, 437v, 464v; *RejAp* 23v; *GórnDworz* Z3; bo w ty cżáſy ſromothá byłá tey Kxiężnie ktoraby tego nieumiáłá. *HistRzym* 12v, 12, 16, 17v; *RejPos* 18v, 297v; *GrzegŚm* [A2]; *RejZwierc* [28^{3}]; *BielSpr* 19v; *WujJudConf* 208; *Strum* H3, M; *StryjWjaz* A4v; *SkarJedn* 175; *Oczko* 28; *SkarŻyw* 206, 357, 573; *StryjKron* 5, 300, 497, 577, 657, 772; *CzechEp* 191; Wzbudźił k potrzebney pomocy/ wodze

ſwe wierne w te to cżáſy *ArtKanc* K12v, K12v; *GostGosp* 72 [*2 r.*], 76; *SarnStat* 722, 743 [*2 r.*]; *KlonWor ded* **2v.

»w wieczorny czas« = *wieczorem* (*1*): Vesperi sive vespere adverbium, W wieczór/ w wieczorny czás. *Mącz* 489d.

»w wiekuiste czasy« (*2*): RAcż proſtować/ poświęcáć/ ſpráwować [...] zmyſły/ mowy/ y poſtępki náſze/ w zakonie twoim/ y w ſpráwách roſkazánia twe^{go}/ áby y tu y w one wiekuiſte cżáſy/ zá pomocą twoią/ mogliſmy być zbáwieni *LatHar* 20 [*idem*] 344.

»w czas wojenny« (*1*): *SienLekAndr* a2v *cf* »w czas spokojny«.

»w zamierzony czas (*a.* w zamierzone czasy)« = *in temporibus constitutis PolAnt* (*2*): Będźieſz też pił wodę pod miárą ſzoſtą część Hinu/ á będźieſz ią pić w zámierzony czás. *BibRadz Ez* 4/11, 2.*Esdr* 13/31.

»w zimny czas« (*2*): w źimny czás/ lepiey żołądkowie trawią *SienLek* 4, 36v.

»w(e) zły czas (*a.* w złe czasy)« (*11*): *BierEz* G4v; *RejPs* 194; Iżem ſie w tym omieſzkał/ á tegom nie bacżył/ A coż gdy mie ták Pan w tym w zły cżás chować racżył. *RejWiz* 193; *BielKron* 56v; *RejPos* 82v; *KochPs* 21, 49; áby iey [*pieśni Bogurodzicy*] ſtárożytność wty złe cżáſy [...] niezginęłá: słowo ią od słowá zwykłádem [...] położe [*!*]. *SkarŻyw* 357, 75; *PudłFr* 42; *GórnTroas* 12.

Szeregi: »w czas, (i) godzinę (i dźień)« [*szyk 3* : *1*] (*4*): Gdyż Prokurator ſtrony Powodney w czás y w godźinę żąda ſobie opraw w ſpráwie ſwoiey potrzebnych *GroicPorz* v, v v; *BibRadz Esth* 10/11; *Mącz* 120a.

»w czas, (i) na miejscach« = *in aliis temporibus et locis JanStat* (*2*): ROki Ziemſkié Ráwſkie w Ráwſkiéy źiemi máią bydź ſądzoné ná mieyſcách y w té cżáſy/ iáko z ſtárádawná przedtym bywáło *SarnStat* 743, 528.

»w wiek i czas« (*1*): Ponieważ wkażdy wiek y cżas możemy co znamięnitego a wiecznego vcżynić. *KwiatKsiąż* M4v.

****** *Dubium* (*1*) : A ták té rzeczy ſzły w obá cżáſy. *SarnStat* 1226. ~

»wonczas« = *wtedy*; *niegdyś* (*140*) : Więc śię w on cżás przygodziło/ Lotrá obieſzono było *BierEz* Q4v; *OpecŻyw* 39v, 96v, 137v; *WróbŻoł* 49/6; *RejPs* 113; *RejJóz* L6, P2v; *MurzNT* 8v; *RejWiz* 121v; *RejZwierz* 39v, 59; *BibRadz* I *7, *Matth* 18/1; *BielKron* 467v; Ale mi pewnie rzeczeſz/ że to w on czás było: Prawdá/ też rozne plemię plác ich záſtąpiło. *Prot* D2, B; Wiedz że tedy/ iżći krew w Człowiecze poczynaſye mnożyć od Czternaſtego dniá Lutego/ áż do Czternaſtego Máiá: á przetho won czás czyſtymi á miernymi ſye pokármy karmić *SienLek* 41v; *RejAp* 88, 166v, 175v; *GórnDworz* Ii4v; W On cżás/ mowił P. Iezus ku zwolennikom ſwoim *RejPos* 343v, 9, 23v, 26v, 51, 152v, 193v, 321; *BiałKat* 313v; *GrzegŚm* 14; *HistLan* A4v; *KuczbKat* 325; *CzechRozm* 198v; Rowieneś z nią v Grekow Leonideſowi/ Onemu á ſławnem w on cżás Hetmánowi. *PaprPan* A3v, Bv, N4v; *KochOdpr* D; *SkarŻyw* 283; *StryjKron* 6, 16 [*2 r.*], 26, 56; 71 (*13*); *CzechEp* 161, 185; *PudłFr* 29; *ActReg* 139; *GrabowSet* T4v; *LatHar* 643, 715; *WujNT Matth* 11/25, 12/1, 14/1; *KmitaSpit* A4v; *PowodPr* 21, 27, 60; *PudłDydo* A2v.

~ *Ze zdaniem czasowym i przydawkowym* [*gdy* (*42*), *kiedy* (*11*), *ktory* (*1*)] (*54*): Wilk w on cżás gdj dźień wielki/ Przyſzedł pić wody do rzeki *BierEz* M2, K2v; *BierRozm* 25; *RejPs* 149, 184v; *RejKup*

17y, v3; *DiarDop* 103; *RejWiz* 159v, 190v; Poczęłá tedy Sará y porodźiłá Abráhámowi ſyná w ſtárośći iego/ w on czás [*in tempore*] ktory iemu Bog opowiedźiał. *BibRadz Gen* 21/2, I *2v; *RejAp* 19v, 20v, 108, 135; *GórnDworz* Q4, Gg2; *RejPos* 4v, 33v [*2 r.*], 42, 50, 50v [*3 r.*], 103, 302; *BiałKat* 133v [*2 r.*], 246; *BielSat* G [*2 r.*]; Gdźie iednák ćięſzko grzeſzą ći/ ktorzy dopiero w on cżás niemocnego pomázować chcą/ kiedy iuż żadney o zdrowiu iego nádźieie niemáſz *KuczbKat* 230, 135; *RejZwierc* 110, 179; *PaprPan* V2v, V4; *KochOdpr* Cv; *MWilkHist* G, K3; *StryjKron* 250; *KochFr* 94; *BielSen* 13 [*2 r.*]; *KochPam* 84; *PudłFr* 54; *GrabowSet* C2v, E, P, Q4, X3v; *KlonWor* 60.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *zawsze z przysłówkami* (*20*): *RejJóz* P2v; Won czas yem beło ſmaczno brać Teraz zadnégo niewidać *RejKup* y6v; Te ſłowá kthore Krates won cżás w vſtách myewał/ iſcye dzis może tho nyektorym ná oczy wyrzucáć. *GliczKsiąż* M2; *RejZwierz* 23; *BibRadz* I *2v, *Is* 48/7; *RejAp* 136; *GórnDworz* H7v, Iv, Gg2; *RejZwierc* 100, 162v, 248; *StryjKron* 26, 355, 487; A iáko w on cżás Piotr był między wſzytkimi/ ná to wyſtáwiony/ ktoremu dáne ſą klucże kroleſtwa niebieſkiego: ták też y tych cżáſow potrzebá ná mieyſcu Piotrowym/ tákiego ko^{go} vpátrować *NiemObr* 29; *KochFr* 28; *WujNT* 1.*Cor* 13/12 [*2 r.*].

W charakterystycznych połączeniach: *wonczas jeszcze* (*5*), *już* (*4*), *tam*, *tylko*, *zwłaszcza*. ~

»wowczas« = *wtedy* (*3*) : PRzyśiągłbyś ty/ iżeś mię w téy dródze ſtráwował: A ia záśię/ kiedym ſye z miéſzkiem poráchował/ Widzę/ żeś ty ku moiéy w ów czás był potrzebie/ Boś nie ty mnie ſtráwował/ lecz ia ráczéy ćiebie. *PudłFr* 34.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*kiedy*] (*2*): Powiédz mi Iáśiu/ coć ſye w ów czás dźiáło/ Kiedyś był przegrał tálárów niemáło *PudłFr* 5; *GostGosp* 12. ~

»wtenczas« = *wtedy*; *tunc Vulg*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*, *Cn*; *tum Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *in tempore Vulg*, *PolAnt*; *eo tempore Mącz*, *JanStat*; *interea Mącz*, *Modrz*; *porro Vulg*; *a tempore PolAnt*; *commodum*, *interim Mącz*; *per id tempus*, *per illa tempora*, *tunc temporis Cn* (*1208*) : poczely sye korabyamy yvsz przeprowadzacz wten czas daly znacz do woyſka mego *LibLeg* 10/147, 6/190v, 10/62, 68, 91 [*2 r.*], 96 (*13*); Aż ſie też Xántus przygodził/ Bo po tárgu w ten cżás chodził *BierEz* Bv, A2, B3, C4, Ev, K3 (*13*); *OpecŻyw* 8, 12, 14, 33v, 44v (*51*); *FalZioł* I 100b, V 20b, 54v, 63v, 66, 67v; *BielŻyw* 81; *GlabGad* B6v, B8, C4v, C5, C5v (*14*); W ten cas iż była twarda zima tedy żona tego Carza [,..] od ſwego męża na przekop z cżęſcią ludu z iechała. *MiechGlab* 31, 18, 66, 69; *RejPs* 105, 126v, 139v, 149, 209; *LibMal 1544*/80, *1548*/147; *RejRozpr* G4v, I3v; *RejJóz* K8, P8v; *RejRozm* 403; *RejKup* c2v, E, k6, p3v; *HistAl* A2v, B4, E2, E2v, E4 (*13*); *DiarDop* 102; *GliczKsiąż* D8v, E4, G3v, Hv [*2 r.*], H3v (*13*); W nyebeſpyeczeńſtwye nędzna duſſá ich omdlewa/ Ták iż w ten cżás ich rozum ſnadź mieyſcá nye miewa *LubPs* Y5v, B2v, E4, F2v, 13, L4 (*14*); *GroicPorz* aa3v, hh4v; *KrowObr* 30, 39, 39v, 139v, 243; *RejWiz* 13, 79, 85v, 97v, 118 (*13*); *Leop* 2.*Reg* 5/24, 2.*Par* 13/18, *Ier* 38/7, *Act* 12/20; *OrzList* b2, ev, i2v; A w tym dzyeń ſzedł/ noc ná iego mieyſce náſtąpiłá/ Swemi ſkrzydły wſzytkę zyemię y niebo záćmiłá. Iáki w ten cżáś był twoy nocleg biała głowo ſwiętá? *KochZuz* A3v; *RejFig* Aa6v, Bb3v, Bb5, Dd8; Támże w ten czás Ezechiaſz odiął drzwi od Koſćiołá Páńſkiego *BibRadz* 4.*Reg* 18/16, *Lev* 23/16, *Ez* 38/23, 3.*Esdr* 4/31, 4.*Esdr* 12/18, *Ioann* 4/31; Poráźił záſię Liſánder Atheniany/ kſiążę Lácedemońſkie v miáſtá Egoſpotámi/ á w ten cżás

wielkie cudá widzyeli *BielKron* 121, 11v, 14, 15v [*2 r.*], 16v, 17 (*257*); *KochSat* Bv, Cv; *KwiatKsiąż* G4; *Mącz* 61c, 360c, 369a, 495d; *OrzQuin* D2v, Y2v, Aa; *Prot* B4v, C, C4v, D, D4v [*2 r.*]; *SarnUzn* B5, B8, B8v, D3v, F7; *SienLek* 34, 96, 100, 143; *LeovPrzep* Av; *RejAp* 11 [*2 r.*], 23v, 77, 82, 106v (*12*); chybá kiedy ſie trefi ſłowo iuż ták zwyczayne/ ták vtárte/ że ie niemal wſzyſcy rozumieią. ábo też iż włoſnie z Láćińſkiego ná Polſkie/ przełożone być nie może/ bo w ten cżás wolę Láćińſkie/ niż Polſkie *GórnDworz* F6, G4v, H5v [*2 r.*], K, K8, M4v (*19*); *HistRzym* 10v, 13v, 16v, 20, 25v (*13*); *RejPos* 3, 4v [*2 r.*], 5v, 6v [*3 r.*], 7 [*2 r.*] (*52*); *RejPosWiecz*[2] 94v; *BiałKat* 253v, 263v, 278v, 306, 313v, 318v; *BielSat* D2v, D3v, L4; *HistLan* B4v, C2, F, Fv; *KuczbKat* 230, 270; Więc bogacż nie ie áż ſie vfráſuie/ Vboſzſzy w ten cżás iuż ſpiewa táńcuie. *RejZwierc* 226v, 27, 92v, 124, 154v, 160 (*12*); *BielSpr* 6, 21v, 30v, 33v, 44 (*8*); *KochMon* 19; *RejPosRozpr* c3v; *HistHel* B, Bv, B2v, B3 [*2 r.*], B4 [*2 r.*], C2v, C4v; *MycPrz* II C4v [*2 r.*]; *Strum* I, M; *BiałKaz* L3; *StryjWjaz* A3v [*2 r.*], Bv, D4; *PaprPan* F4v, Ff4, Hh2v; A gdy mu ſię w ten cżás potráfił *Xenocrates* [*Et Xenocrati intravenienti*], rzekł: Skarz tego mego niewolniká/ bo ſię ia teraz gniewam. *ModrzBaz* 7v, 33v, 36, 36v, 52 [*3 r.*], 91v (*11*); *ModrzBazStryj* ¶2v; *SkarJedn* 251, 282, 321; *KochOdpr* B3v, D2; *Oczko* 19, 26v, 28, 33; *KochPs* 155; Wten cżás w Anthyochiey gdzie ſię to działo/ wielkie morderſtwo nád Chrześćiány czynił ſtároſtá Márcyanus *SkarŻyw* 179, 103, 250, 306, 318, 355 (*16*); Niemcy co mieli vderzyć na náſzych ſwoimi kopiámi w czoło/ tedy ich ná ſámego Iaſieńſkiego w bok obrośili/ á náſzy w ten czás ná obroconych y pomieſzánych vderzyli *StryjKron* 642 *marg*, 6, 51, 66, 71, 165 (*49*); *KochJez* B2v; *NiemObr* 61, 71, 130; *KochBr* 153; *KochPhaen* 11 [*2 r.*], 21 [*2 r.*], 24; *KochSz* B2v; *WerGośc* 232; *WisznTr* 15, 31; *BielSjem* 27; *KochPieś* 31; *KochTarn* 76; *PudłFr* 22 [*2 r.*], 31, 53, 68, 73; W pieluſzki go powiłá, iákie w ten cżás miáłá *ArtKanc* B2v, D13, G16v, G17, K14, O16v, Q3v; *BielRozm* 27, 29; *GórnRozm* B2; Oſtátek dniá/ bieśiády ſobie przywłaſczyły/ Y tańcé/ y myśl dobra/ y dźwięk lutnie miły. Aleś ty/ wielki królu/ w ten czaś o bieśiády Máło dbał *KochProp* 14; *KochPropKKoch* 4; *PaprUp* A3; *Calep* 1093a; *ActReg* 11; A gdy ſie iuż śiać godźi/ nie odrywáć ſie od śiewu: chybá żeby ſie zápaliło/ w ten cżás bieżeć gáśić *GostGosp* 96, 63, 72, 144; *GrochKal* 5, 11, 28; *Phil* I; *GrabowSet* D3v, S, Sv, X4 [*3 r.*]; *OrzJan* 31, 76 [*2 r.*]; *WyprPl* A3v, C3v; *KołakCath* Cv [*2 r.*]; *RybGęśli* C3v, C4; W Ten czás tedy Piłat wźiął Ieſuſá/ y vbiczował. *WujNT Ioann* 19/1, *Ioann* 19/16; *SarnStat* 215, 606, 642, 678, 758 (*8*); *SiebRozmyśl* F4v; *GrabPospR* K4v; *KmitaSpit* B4, C2, C2v; *PowodPr* 61; *SkarKaz* 156a, 244a, 609b, 610b; *CiekPotr* 38; Leć w tym dźiſia plác z mieyſcem mędrzemu [*!*] tu dáie. Gdyż go nie chcę ſzácować leć zá byćia mego/ W ten cżás żem ſię przypátrzył nieco mocy iego. *CzahTr* Hv, Cv, C3v; *KlonFlis* H4v; *SkorWinsz* A3v; *SapEpit* Bv; *PudłDydo* A4, B2, B2v [*2 r.*], B3; Potym kiedy w gośćinę z małżonkiem poiedźieſz/ W ten czás ſię więc w inákſze odźienie obleczeſz. *ZbylPrzyg* B2.

~ *Przysłowie*: vpłácże ſie [*alchimik*] od dymu/ w ten cżás ſłodſzy ſmrod niżli miod *BielKron* 26.

Ze zdaniem czasowym [*gdy* (*211*), *kiedy* (*111*), *gdyby* (*5*), *poki* (*3*), *aż kiedy* (*1*), *gdyż* (*1*), *gdzieby* (*1*), *jako* (*1*), *niżli* (*1*)] (*335*): Kiedy pies poczyna kákáć/ wten czás nie może ſczekáć. *March*[1] A4v, A3v; *March*[1] *Wiet* Av; *BierEz* H, M3v, O2v; *OpecŻyw* 126, 133v, 144v, 149v, 150v, 163, [170]v; Też w ten cżas gdy dzieci na zęby ſtękaią/ tedy maſło wypłokane [...] bolenie y wſzelkie grizienie [...] oddala *FalZioł* V 80v, I 11a, 49c, 70b, 147a, 154b, III 12c, V 43v; Wybornie ieſt wten cżas vmrzeć gdyż ſie nawięcey chce żywu być. *BielŻyw* 144, 81, 96; *KlerWes* A2; A panowie wegierſzezi ktorzi

bily przi Krola Ianowim ſinv wten czas yako doſtawaly nyemczi Budzinia za ych wyerną poſluge [...] koſzdegom ſnich dobrze opatrzil *LibLeg* 10/148, 7/36v, 10/66v, 114, 11/66v; *March*[3] V6v; *WróbŻołt* E7v; *RejPs* 209; *RejKup* f5; *MurzNT Ioann* 9/14; *LibMal 1553*/179; *DiarDop* 102; *BielKom* C8; ktory oeyec ſyná ſwego chcyałby myeć oratorá/ niechayby go ná to wyodł yeſſćze wten cżás/ gdyby w kolebce leżał *GliczKsiąż* K2v, B3, B4, C7, H2 [*2 r.*], H7 (*19*); *LubPs* D2, N4v, R2, V3v [*2 r.*], Y, aa5v, hh; NIepoſłuſzeńſtwo Pozwánego nie thylko ſye w then czás rozumie/ kiedy pozwány do Práwá nieſtánie/ ále y w then czás gdy ſtánąwſzy nieopowiáda ſye/ áni ná żałobę odpowiáda. *GroicPorz* q, p3 [*2 r.*], v4 [*2 r.*], y3, ee2v, hh2, kk2v, ll4v, mm2; *KrowObr* 31v, 136, 235; Ze y źwirzę y człowiek ſnádnie w ten cżás zginie/ Niżli oná furia s powietrza ominie. *RejWiz* 130, 67v, 149, 159, 168, 173, 174v; *OrzList* b2, gv; *RejFig* Aa8; *RejZwierz* A5v [*2 r.*], 15, 31v, 39v; á Krol Izráelſki ſtał proſto ná woźie przećiwko Syryiczykom áż do wieczorá/ á wten czás gdy ſłońce záchodźiło [*in tempore quo occumbit sol*] vmárł. *BibRadz* 2.*Par* 18/34, I *6v, *7, 21a *marg*, *Is* 48/16; *OrzRozm* F4v, P4v, S2v; áż gdy byli Turcy v Wárny poráźili Krola Polſkiego y Węgierſkiego Władziſłáwá/ w ten cżás był Ian z Huniadá vciekł do Deſpota na zamek. *BielKron* 241; Przyſzli Niemcy do Liwlánckiey źiemie w ten cżás kiedy y do Prus *BielKron* 437, 19v, 54, 96, 100, 102 (*34*); *KwiatKsiąż* E3v, G3v [*2 r.*], N3v, P4v; Dum apparatur virgo, W ten czas poki ſie gotuye. *Mącz* 279d, 61c, 167a, 314a, 330b, 452c, 481c; *OrzQuin* C4, P2v, S4v, X3; *Prot* D2; *SarnUzn* E, F6v; *SienLek* 60, 140; *RejAp* 96, 97; *GórnDworz* C5v, D8, H8v, I6v, O6v (*20*); *RejPos* 52v, 60, 63, 126v, 190v (*8*); á ieſli go w nocy zábijeſz w ten czás/ kiedyć ſię kopa pod twóy dóm/ woleneś *BiałKat* 61, 66, 81, 126, 151, 306 (*9*); *RejZwierc* 81, 109v, [213]v, 223, 226v (*9*); *BielSpr* 6, 10, 14v, 21v, 34v, 52v, 67v; *HistHel* B4v, D2v; *Strum* Fv, M, Q2v, Q3v; y przeto Dauidowi Pan mowył/ że miał vmrzeć/ wten cżáz áż kiedy ſię wypełnili dńy żywotá iego. *BiałKaz* C2; *PaprPan* P2v; Woyny miedzy narody/ nie pod iednemi práwy żywącemi/ wten cżás [*tunc*] ſię wſzczynáią/ gdy [*cum*] rzeczy ktorych ſię vpominái niebywáią wrocone. *ModrzBaz* 62, 7, 18, 22, 62v, 80, 125v; *SkarJedn* 51, 175, 228; *Oczko* 15, 17, 38v; *KochPs* 152; *SkarŻyw* 277, 294, 301, 355, 492, 501, 596; A śmierć dopiéro w ten czás nam należy/ Gdy iuż k nam bieży. *KochTr* 16; *StryjKron* 781; *CzechEp* 376; *NiemObr* 5, 11, 67, 69, 127, 156, 180; *KochFr* 80; *KochPhaen* 11; *KochSz* A3v; *WerGośc* 258; *BielSen* 5; *KochPieś* 19, 41; W ten czás gośćiu byway v mnie/ Kiedy wſzyſtko naydźieſz w gumnie *KochSob* 63; *PudłFr* 17, 69; *GórnRozm* D2v, G, H4v, M2, M2v; *KmitaPsal* A5v; *ActReg* 11, 54; *GostGosp* 4, 8, 56, 68, 108, 124; *Phil* F, L, L3, Q2; *GórnTroas* 32, 68; *GrabowSet* Q2; *KochFrag* 53; *OrzJan* 11, 12, 13, 27 [*2 r.*], 28 (*13*); *LatHar* 248, 250; *WujNT* 392, 878; *WysKaz* 7, 24, 34; *JanNKarKoch* D4v; ále téż Król Ie^{go} M. z Aſseſsory ſwémi nie w ten czás kiedy chćieli/ ále kiedy Prokuratoróm ſie podobáło ſądźili. *SarnStat* 571 [*idem* 788] 73, 80 [*2 r.*], 306, 483, 711 (*14*); *SiebRozmyśl* A3v; *WitosłLut* A4; *PowodPr* 14, 34; *SkarKaz* 2b, 7a, 244a; *VotSzl* E4v; *CiekPotr* 13, 82; GDy ſzcześćie płuży dobrze/ W ten cżás przyiaćioł ſzczodrze. *CzahTr* H4v, C2, I3v, I4v, L4; *SapEpit* A2.

W połączeniu z datą (*1*): Naprzod tedy w Niedzielę [...] która byłá w ten cżás 21. dźień Lutego/ Krol wybrány bywa vbran przez Márſzałká Naywyſzſzego w botki *StryjWjaz* C4v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*, *synonimicznymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*43*): twe gody

nie tilko w ten cżas, ale y po trzech dnioch weſſołe mi były. *BielŻyw* 80; *LibLeg* 11/89v; a vczinyla tho znamowy Anny dzyewky kthora dziſzia ieſt wbidgoſczi a wthen czaſz ſluzila ſnya v Thomaſza bormyſtrza na Srzodcze *LibMal 1546*/120; *HistAl* A5, K5v; Co teraz walki wſſędzie wráyą/ wten cżás nye tylko żeby o nich było ſlychać/ ále áni o nich niemyſlono *GliczKsiąż* H2v; Ale theż moim zdániem wten cżás álbo dotąd Polſká będzye kwitnęłá/ kyedy wſobye myeć może dobre kozaki *GliczKsiąż* K8, C7, H7v, O2v; *GroicPorz* 114v; *BibRadz Is* 48/16; bo by ſye w ten czás ták wielkie złodźieyſtwá w Przemyſkiey źiemi rozmnożyły/ żeby potym nie ledá woyſká przećiwko złodźieyſtwu Stárośćie Przemyſkie[mv] byłá potrzebá. *OrzRozm* I3v; Przed tym Vlmá á w ten cżás Memingi/ Bibráći [...] miáſtá poddáły ſie Ceſárzowi przez poſły *BielKron* 228; iż niebył nigdy hániebniey żadny Krol Węgierſki porážon iáko w ten cżás *BielKron* 350, 113v, 138v, 208, 236, 273 (*12*); á gdyż záwżdy niebył bez grzechu áże do tego cżáſu/ á przetoż w then cżás Pan Bog nań śmierć dopuśćił *HistRzym* 29v; *BiałKat* 371; iż co pirwey dwá żydowie dzieſięć pogánow gonili/ tho w ten cżás przed dwiemá pogánow ſto żydow vciekáło *RejZwierc* 64v, 81; *Strum* Fv; *StryjWjaz* B3v; *ModrzBaz* 52; *Oczko* 17; *SkarŻyw* 293; *StryjKron* 210, 407, 722; *OrzJan* 54; Ponieważ nie inſzego cżáſu/ ále kiedy Adam po zgrzeſzeniu był wygnány z Ráiu. w ten cżás był położony miecż ogniſty przed weśćiem do Ráiu. *WysKaz* 34; *SarnStat* 73, 483, 743; *CzahTr* Cv.

Połączenia: »wtenczas dopi(e)r(k)o« [*szyk 9* : *7*] (*16*): *GliczKsiąż* H2, O7; *LubPs* C2, aa5v; Ita demum mihi satis facies, [...] W ten czás dopiero ná twoyey ſentenciey przeſtánę. *Mącz* 81c, 468b; *GórnDworz* P3v; *BiałKat* 253v; *CzechEp* 149; *NiemObr* 94; *OrzJan* 11, 38, 107; *JanNKarGórn* H2; Bo według nich/ Bog nie ieſt Oycem ſyná ſwego od wiekow. ále dopiro w ten cżás kiedy też Márya zoſtáłá mátką ſyná iego. *PowodPr* 34; *CzahTr* C.

»prawie wtenczas« [*szyk 10* : *2*] (*12*): *RejWiz* 39; *BielKron* 227; *RejAp* 165v, 170v; *GórnDworz* P8v, T6v, Dd7v; *Oczko* 29; Wnet tedy Kontor porádźiwſzy ſię Miſtrzá z woyſkiem pod Onkaim ciągnął/ á wten czás práwie ſtraż zamkową [*!*] ná Draikoná przyſzłá *StryjKron* 309, 170; Bo zły mniéma/ że wſzytek iuż ná wieki ginie/ A dobry práwie w ten czás do portu przypłynie. *KochFrag* 51; *CiekPotr* 13.

»tedy wtenczas« (*6*): Iż tedy znáczńnieyſzego w ten cżás miáło nie miáło *KochZuz* A2; A ktoż był tedy w ten cżás Koſciołem iego? ći co go poználi *RejPos* 57v; *RejPosWstaw* [21[3]]; *ModrzBaz* 31; *StryjKron* 355, 612.

Szeregi: »tym kształtem wtenczas« (*1*): Tym kſztałtem ludźie w ten czás z mieyſcá ſye ruſzáli *KochProp* 14.

»na tych miejscach wtenczas« (*1*): iáko też tegoż cżáſu Lucius Cireneyſki vcżeń w Mogunciey v Renu/ á Creſcens y Clemens w Metis mieśćie známienitym nád Mozellą rzeką/ Kryſtuſowę wiárę oznaymili. Ná tych mieyſcách w ten cżás potáiemni Krześćiáni byli/ niemáiąc kośćiołow. *BielKron* 288v. ~

»wtenczas« = *teraz*; *nunc Modrz* (*5*) : To cwiczenie żebych ſſerzey mogł rozwyesć/ wten cżás miyam/ y około nyego zábáwyáć ſie nyechcę *GliczKsiąż* I2v; *OrzRozm* P; Co ieſlibyś nędzny żywot twoy być rozumiał/ w ták wielkiey poſpolſtwá nienawiśći/ cżemużbyś tedy y w ten cżás nieráczey obierał ſobie niesławny żywot? *ModrzBaz* 40.

~ *W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu* (*przeciwstawnymi*); *zawsze z przysłówkami* (*2*): s czego byádáyą y lámentuyą/ że ſie kyedy nye vcżyli/ czego wżdam wthen cżás rádziby nábyli/ ále yuż pozno y prozno. *GliczKsiąż* I4; Cżás on przyſzedł/ ktore^{go} toż mężoboyſtwo co pirwey dla cżáſu vroczyſtych godźin głowne było/ to iuż w ten cżás niegłowne. *ModrzBaz* 80v. ~

»za czas, za czasy« [*zawsze z przydawką*] (*35* : *4*) (*39*) :

~ *Ze zdaniem czasowym* (*1*): yſch pan Voyewoda za then krothky czaſch yako yeſth wzyeth na Voyewoczthwo. nyewiwyedzyal ſzye thego czo yeſth ye^{go} Kro. m. yemv [...] powynyen. *LibLeg* 11/170.

Wyrażenia: »za długi czas (*a*. za długie czasy)« = *długo*, *nieprędko*; *longo tempore Vulg*; *in longum*, *longis temporum intervallis Modrz* [*szyk 14* : *1*] (*15*): Ktory człowiek częſto pożiwa Aloe/ [...] taki zachowa zdrowie ſwoie za długie cżaſy *FalZioł* III 2d; *RejPs* 103v, 164; *LubPs* X3v; *Leop Deut* 17/20; *BielKron* 224v; *SienLek* 126v, 130; Záiſteſmy niemieli ták ćiemnego y ſtráſzliwego záćmienia od dwudźieſtu lat/ áni thákowego zá długi czás mieć będźiem. *LeovPrzep* D3; *BielSpr* 39; *ModrzBaz* 57, 84v; ale ktoby [...] w ogniu długo trzymał [*kruszec złoty albo srebrny*]/ nic ich/ byle ſzczeré były/ y zá czas długi/ nie vbędźie *Oczko* 7; *GostGosp* 12; *GostGospSieb* +2.

»za krotki czas« = *szybko*, *przez krótki czas*; *brevi Modrz*; *brevi hora JanStat* (*15*): *LibLeg* 11/170; *HistAlHUng* A3v; *LubPs* K4v; *BielKron* 189; Obrawſzy go s poyſrzodká wſzem możem być ſrodzy/ Wziąć za krotki czás Moſkwę ták to drugi twirdzi. *MycPrz* I C4v; *ModrzBaz* 112; *StryjKron* 170, 295, 457, 477, 577; *GórnRozm* E3; *Phil* P2; *GórnTroas* 40; *SarnStat* 518.

»za maluczki czas« = *w krótkim czasie*; *minimo momento Modrz* (*2*): *ModrzBaz* 27; A gdy od złych Sodomczykow [...] wyprowádźił ſię ze wſzyſtkim domem ſwym/ tedy opilſtwo zá máluczki cżás przywiodło go do tego/ iż [...] nieczyſtość z właſnymi corkámi ſwemi popełnił. *WerGośc* 257.

»za mały czas« = *wkrótce* (*2*): A ſam y potomſtwo iego/ wieczńie przeklęte/ á wſzytko ma być poſpołu z nim zá máły cżás z gruntu wykorzeniono *RejPos* 264v, 128.

»za niemały czas« = *na długo* (*1*): Człowiek náſádźił winnicę/ y náiął ią oraczom: á ſam odiáchał precz zá niemáły czás [*multis temporibus*]. *WujNT Luc* 20/9.

»za one czasy« = *wtedy* (*1*): nowe to ſą rżeczy w Polſcze piſáne práwo. Bo dopiero ſię od Kaźimierżá Wielkiego [...] poczęło/ y bárżo go zá one cżáſy ſpłodzono máło. *GórnRozm* E.

»za ten czas« = *przez ten czas* (*3*): *LibLeg* 11/170; Dopuśćił tedy Pan ná lud Iſráelſki powietrze morowe/ od záránia aż do cżáſu náznáczonego/ á vmárło zá ten cżás ludu od Dán aż do Berſábee/ ſiedmdźieſiąt tyſięcy mężow. *Leop* 2.*Reg* 24/15; *BielKron* 175.

»za wszytek czas [*czego*]« = *zawsze* (*1*): iáki ieſt chytry/ biegły/ á przewrotny ſprzećiwnik náſz/ s ktorym vſtáwiczną burdę záwżdy mamy/ zá wſzytek cżás żywotow náſzych. *RejPos* 332v. ~

»czasy, czasem« [*zawsze z przydawką*] (*115* : *23*) (*138*) :

~ *W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu* (*synonimicznymi*, *przeciwawnymi lub bliskoznacznymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*24*): *BudNT Rom* 16/25; Ich pámięć poſpołu z nimi Náwieki záginęłá/ Ale páńſka moc wiecznymi Czáſy będźie ſłynęłá. *KochPs* 13; *ZapKościer 1588*/80; przez ktore ſpráwy zacne ſwoie Boſkie wykonywał: lecż tym po

częśći tylko/ y do cżáſu: á ſyná ſwego miłego/ doſkonále/ y wieczżnymi cżáſy *NiemObr* 111; Będęż ćię tedy wyſławiał/ o Pánie Boże/ á imię twoie wieczżnemi cżáſy chwalić będę/ y ná wieki wiekow *LatHar* 563; áby záwżdy wiecznémi czáſy po zeſzćiu náſzym/ y potomków náſzych/ wolné obiéránié Królá zoſtawáło *SarnStat* 19; y iuż od tego czáſu Pèreſudy żadné bráné/ y wyćiągáné v nich nie máią bydź czáſy wiecznémi. *SarnStat* 860; żeby wſzyſcy kupcy y furmáni/ y káżdy z nich z oſobná od publikáciiéy tego liſtu y potym záwżdy przyſzłémi czáſy/ Oświęćimſkiégo miáſtá y ich ſkładu nie miał *SarnStat* 967; od którey częśći y ſtrony nie máią nigdy wiecznémi czáſy bydź wzruſzáné y odmieniáné *SarnStat* 1025; á Poſłowie ich źiemſcy [...] y ná potym wiecznémi czáſy záśiádáć ſą y będą powinni. *SarnStat* 1063 [*idem* 1192], 1012, 1027, 1038, 1039, 1058 (*19*).

Wyrażenia: »dawnym czasem (*a.* czasy dawnemi)« = *od dawna* [*szyk 1* : *1*] (*2*): Cur ex tanto intervallo rem adsuetam usurparent, Czemu wznawiáyą rzecz ktróra [*!*] dawnym ćżáſem [*!*] yeſt záſzłá/ álbo z obyczżáyu wyſzłá. *Mącz* 475a; *ModrzBaz* 5.

»drugim czasém« = *kiedy indziej* (*1*): Byłáś raz czćią pánnóm náſzem/ Byláś żalem drugim cżáſem *ZawJeft* 45.

»inszym czasem« = *kiedy indziej*; *alias Mącz* (*6*): Cemu cice ztwardnieią v niewiaſti iak ſkoro w bremię zapadnie, gdiż inſzim cżaſem miękkie bywaią. *GlabGad* D6v; *LibLeg* 11/44v; *KromRozm III* Q4; De quibus suo loco dicam secretius, Ynſzim cżáſem przeſtrzeniey á ſwiebodniey powiem. *Mącz* 49b, 14c; *GrabPospR* N4.

»niniejszym czasem« = *teraz* (*1*): náſzą władzą to poſtánowiliſmy ninieyſzym cżáſem. *SarnStat* 569.

»nocnym czasem« = *nocą* (*1*): Iſch do staynye Gyerlynowſkyey nocznym czaſchem yeſth ſzyą wlamal. *LibMal 1550*/155v.

»czasem pogodnym« = *w odpowiednim czasie* [*szyk 1* : *1*] (*2*): Iá mili panowie/ przy panu Przygodźie z ſąſiady ſwymi cżaſem pogodny[m] [...] ſzliſmy na poſiedzenié *ForCnR* D4v; *OrzJan* 30.

[»przeszłym czasem« = *przedtem*: y zalvye ſye ná Piotrá Wonende, yſſh on, them przeſſlym cżáſem, kv lyekoſcy moiey, á przes przyczyny, ſperowal na Dom, na dwor y ogrod *ZapWpol 1531*/2.**]**

»przyszłymi czasy« = *w przyszłości* (*2*): Y wſzyſtkié y kożdégo z oſobná/ kleryki/ żaki/ ſtudenty/ láiki do przerzeczonégo miaſtá Krákowſkiégo/ dla náuki [...] przyſzłémi czáſy [*temporibus futuribus JanStat* 218] iádącé [...] od wſzelákich płac [...] wolné czynimy *SarnStat* 202, 967.

»słusznym czasem« = *w odpowiednim czasie* (*1*): Y tu ſie do nas ſłuſznym cżáſem doſtáć możeſz. *RejWiz* 185.

»swoim (*a.* swym) czasem« = *w odpowiednim czasie* [*szyk 3* : *1*] (*4*): *ForCnR* Dv; Pilnie strzeże ziemie onej, Ktora często swoim czasem Czyni strach państwom piekielnym *BierRozm* 23; *WierKróc* B3; *ArtKanc* T11v.

»wiecznymi, wiekuistymi czasy (*a.* wiecznym, wiekuistym czasem)« = *zawsze*, *na zawsze* [*z czasownikiem zaprzeczonym* = *nigdy*]; *temporibus perpetuis JanStat*, *JanPrzyw*; *temporibus aeternis PolAnt*; *temporibus aeviternis JanStat* [*szyk 68* : *46*] (*112* : *2*): a my thego v.k.m. naſchemv dobrodzieyowy wyecznim czaſſem przepamiethacz niechczemi *LibLeg* 10/62v; *KromRozm II* 1; *RejWiz* 74; *UstPraw* B2, I; *WujJudConf* 243; *MycPrz* II C2, D; *BudNT Rom* 16/25; *StryjWjaz* A2v; *Oczko* 4, 7; *KochPs* 13, 20, 155, 171, 175; Iſz mu chcą to imienie omienione wyſwobodzić ſwym

nakladem [...], obiecuiąc ſpokoiną Intromiſsią czaſem wiekuiſtym y potomkom iego *ZapKościer 1580*/13, *1580*/12v, 1537/68v, 1588/80; *NiemObr* 111; *PaprUp* D, E4v, F4, Lv; *LatHar* 563; *KołakCath* B2; *KołakSzczęśl* C; ZA zezwoleniém Senatu y Poſłów źiemſkich vſtáwiamy ſtátut/ który wiecznémi czáſy ma bydź chowan. *SarnStat* 14, 13 [*2 r*], 15, 19, 65, 114 (*81*); Litwę y z Zmudzią przyłączył ku temu, Wieczнemi czáſy kroleſtwu Polſkiemu. *KlonKr* E3v; *PowodPr* 22, 31, 49.

»wszelkimi czasy (*a*. wszelkim czasem)« = *zawsze* (*2*): *ZawJeft* 34; Mimo inſze przykłady/ y zacny Podczáſy/ Herbownym y oyczyźnie ieſt wſzelkimi czaſy. *SzarzRytLeśn kt*v.

»żadnemi czasy« = *nigdy* (*1*): Słuſzna rzecz ieſt: áby ſpráwy ludzkié [...] były wyrażoné piſmem pod świádectwem/ w których ſtróży żadnémi czáſy nie ſtárzeią ſie/ ále záwżdy [*nullis marcescunt temporibus*, *sed semper JanStat* 842] wieczną pámięćią nieodmienné bywáią záchowáné. *SarnStat* 1067. ~

»czasem« = *niekiedy*; *albo*; *aliquando Calep*, *Modrz*; *alias*, *interdum*, *nonnunquam*, *non raro*, *pro tempore Modrz* (*1262*) : Przydawa ſie też cżaſem: iż mleko matcze wyſycha y ginie/ A tho dla rozmagitych przyczyn *FalZioł* V 36, I 29d, IV 3c, 7a, 24a, 25b (*25*); *BielŻyw* 62, 75, 105; Bowiem niewiaſta tilko iedno dziecie miewa, cżaſem dwoie *GlabGad* D6v, A7v, Bv, C6, C6v, C8 [*2 r*.] (*15*); *MiechGlab* 41 [*2 r*.], 51, 74; *RejPs* 43, 51v, 58, 62 [*2 r*.], 62v (*36*); Bo ſie więc tám preſentuią Gdy co ſmácznego poczuią Trzykroć cżáſem w Rzymie będzie Niż práwie ná mieſtcu ſiędzie *RejRozpr* C; Zaż dziś nie dziwne potrávy A z wielkim koſztem przyprávy Aſz cżáſem owi co ſiedzą Nie záwżdy wiedzą co iedzą *RejRozpr* G2v, A2v, A4, B2v, Cv, C3 (*35*); *SeklWyzn* a2; *LibMal 1545*/103v, *1547*/128, *1551*/164, *1553*/173; *RejJóz* C8v, D4, E, F2, F3v [*2 r*.] (*12*); *LibLeg* 11/161v; *RejRozm* 393; *RejKup* b7v, D, d6, e2, e3v (*20*); *KromRozm I* C2; a czaſém to i ludzie niecnotliwi za niecnotliwęmi prawdzie śię przeciwiaiąc czynią *MurzNT* 61, 8v, 61; *KromRozm II* n4, o2, q3, q4; *KromRozm III* A5v, B5v, C3, H3, H6 (*11*); *Diar* 71; Ledá o co łáye fuka/ Bá y cżáſem kijá ſzuka *BielKom* G2, Bv [*2 r*.], B5; *LubPs* E2, H, H3, K4v, O2 (*10*); muśi twoie liſty czytáć/ ćiebie o twey rzeczy długo każącego/ á cżáſem theż báiącego ſłuchác *GroicPorz* f, a4, e [*2 r*.], 14, o, ſ4 (*10*); Tákowe ſługi kośćiołá Swiętego/ tzáſem Duch Swięty zowie Budownikámi/ Sędziámi/ obłokámi roſę y wyroki Boże wipuſztzáiącymi *KrowObr* 5, 52 *marg*, 210v, Rr; Iednym rázem zámrucży á drugi raz ſzepce/ A cżáſem iáko Bocian zyadſzy żábę klekce. *RejWiz* 30v; A ieſli ſie do domu przytráfi kto s ſtrony/ To iuż z nim trway choć głupi á cżáſem ſzalony. *RejWiz* 73; A cżáſem też odnieſie cżęſto ná łbie guzy *RejWiz* 74v; Aleś iuż doſyć ſłyſzał iákie ſą trudnośći/ Nábywáiąc y ſtrzegąc thákich przypádłośći. A zwłaſzcżá kiedy tego ze cżcią nie vżywa/ Ták tho cżáſem áż zgniye záwżdy w kąciech bywa. *RejWiz* 104v, 5v, 6, 7, 8v [*2 r*.], 10v (*119*); *RejFig* Aa, Bb4v, Cc [*2 r*.], Ccv, Cc3 (*9*); *RejZwierz* A2, A2v [*2 r*.], A4 [*2 r*.], A5v, 16 (*40*); *OrzRozm* L4, P4v; *BielKron* 20v, 23, 28, 259v [*2 r*.], 276v [*2 r*.] (*10*); *GrzegRóżn* D, H3; *KochSat* A4v, B2; *Mącz* 63a, 239b; *MączKoch nlb* 14; *Prot* Av, B2, C4 [*2 r*.]; *ProtBaz* E2; *SienLek* 140v; *RejAp* 36v, 85, 93, 120, 128 (*9*); ktorych [*hetmanów*] contrefet to z mármoru/ to z miedzy/ á cżáſem y ze złotá oni Grekowie/ ábo Rzymiánie ſtárzy/ vcżynić/ ábo vlać dawſzy/ ná mieſczach/ á ſchodziech poſpolitych ſtáwiáli *GórnDworz* Ee7v, D4v, D5v, E8, Fv, F2 (*42*); *RejPos* A5v, 13, 14, 23v, 30 (*53*); *RejPosWiecz*^{2} 92; *RejPosWiecz*^{3} 96; *BielSat* C4v [*2 r*.], D2, G3; *KuczbKat* 60, 130, 195, 280, 370, 385, 425; Bo ták mądrzy powiedáią/ iż to ieſt ſtáránie nalepſze/ ktore też wżdy cżáſem iáką

krotofilą bywa przeſádzone. *RejZwierc* 15v; bo będą zá nim z dáleká drudzy záchodzić iákoby onego ostátká ná nim wyłudzić/ álbo záſię wygráć/ álbo wypożyczáć/ á cżáſem też y okráść. *RejZwierc* 17; Azaſz wſzędy rzkomo w żárcie nie ma ſrogich przymowek o ſobie? á cżáſem y bez żártu/ że ſie ledwe s pięſcią drugi v ſámey gęby wroći. *RejZwierc* 96; Iáko powinowáte náſze á przyiaciołki náſze biegáią po kąciech/ ſzukáiąc rády/ ſzukáiąc pomocy/ á cżáſem w márne ręce záprzedawáiącz á zwierzáiąc ſie poććiwośći ſwoich/ dla nędzney ſpráwiedliwośći ſwoiey. *RejZwierc* 189; Skępcá márnego pyęknie podle drogi/ Mogłby záwieśić cżáſem y zá nogi. *RejZwierc* 217; Altembáſy rozliczne Złotohławy dziwne/ Aż wierę przyrodzeniu cżáſem y przećiwne. Nuż poiázdy nuż konie/ iákie dziwne máią *RejZwierc* 244; Mogliby być y trzy kroć cżáſem drudzy bići/ Niżli ſie więc wykręcą ty záwiędłe wići. *RejZwierc* 245v; Y mnimaſz potym kiedy ſie zá nim w pogonią kuſtrzeſz/ ábo ſie po kąciech zbieraſz/ ábyś mu co vcżynić miał/ ácż to cżáſem rzadko bywa/ y tho s ſzczyrego miłoſierdzia Páńſkiego. *RejZwierc* 262v, A3, 7, 8, 14, 15 (*164*); *BielSpr* c2, 4v, 70; *KochList* 2; Niech ćię to cżytelniku nie obruſza/ iż cżáſem napiſano Dámeſek/ Bo ták wkſięgách Iwreyſkich y owſzem wyſzey w wirſzu 10 Dumeſkiem álbo rádſzej Dummeſkiem piſzą Iwreiánie. *BudBib* I 20b *marg*; *MycPrz* I B2v, [C]2, II A3; *Strum* E4, H3, Rv; *WierKróc* A4v, B2; *BudNT przedm* b4 [*3 r.*], b7, c, c3v, *k*. Hhv; *PaprPan* D4v, N3v, Tv, Y3v, Aa, Bbv; A to ieſt rzecż nanieprzyſtoynieyſza/ iż ći ktorzi nierobią/ pod zasłoną tego/ że Pány ſą kmiotkow ſwych/ y rzeczy ich/ pot ich odkupuią/ ktory ábo imże ſámym/ choćia cżáſem y do tego przymuſzonym/ nátychmiaſt drożey przedawáią/ ábo komu chcą. *ModrzBaz* 34v; by záśię/ ieſliby niedoſtáteczni ludźie [...] wielkich rzeczy ſpráwę ná ſobie nośili/ dla niedoſtátku ábo potrzeby iákiey/ niemuśieli z rzeczy ſámey poſpolitey (iáko to cżáſem bywa [*ut fit*]) zyſku ábo pożytku iákiego ſobie cżynić. *ModrzBaz* 40v, 13v, 17, [41]v, 52, 54v (*27*); *KochDryas* [A3]v; *KochOdpr* C3; A zámiérzáią to więc Medicy mądrzy [.,.] iednému dni dwánaśćie/ drugiému piętnaśćie/ drugiému dwádźieśćiá/ cżáſem y trzydźieści śiedźieć *Oczko* 27, A3v, 2, 4, 6, 7 (*30*); *KochPs* 80; *KochTr* 18, 24; gdyż ſie to y Eneaſſowi y inſzym żeglarzom cżęſto trafiáło y dźiś trafia/ iſz cżáſſem nie tám gdzie chcą przychodzą *StryjKron* 71, A6 [*2 r.*], 155, 240, 633, 792; Choćiaż ie ná Láćinę przekłádáiąc/ cżáſem *in*, ábo *ad*, *ob per*, *propter*, przekłádáć potrzebá. *CzechEp* 67, 138, 203, 222; Potym też przy dobrey myśli cżáſem ſię przydáło/ Ze ſię też to/ choć nie rychło/ miedzy gmin podáło *KlonŻal* A2, A2v; *KochMRot* A4v, B4v; nogi im Pánowie zacni/ cżáſem y Kſiążętá/ á záwſze ſláchtá Rzymſka [...] vmywáią *ReszHoz* 120; ktorzy dźieweczki tákowe/ gdy ieſzcże nie wielkie ſą/ ábo potáiemnie/ ábo iáwnie/ á cżáſem poniewolnie od złych mátek biorą *ReszHoz* 129, 119, 121, 125, 132 [*2 r.*]; *ReszList* 168, 169 [*2 r.*], 172; *KochFr* 39, 56; *KochMarsz* 155; *KochSz* A2, A3, B2v; *WerGośc* 226; *WerKaz* 300, 304; *WisznTr* 13; *KochPam* 84; *KochPieś* 19, 26, 43, 48; *KochSob* 59, 70; *ArtKanc* M5; *BielRozm* 22, 23, 26; *GórnRozm* C2, D2, E2v, Fv, H4v (*8*); Aliquando – Czaſem, Podczas, Niekiedy. *Calep* 52a; *ActReg* 126, 160; *GostGosp* 88, 142; *GostGospSieb* +2, +2v [*2 r.*], +4; *Phil* S3; *KochPij* C2, C2v; *KochFrag* 16, 25; *LatHar* +4v, +5v, +6, +7, [+11] (*29*); *KołakSzczęśl* B3; *RybGęśli* A4; *WujNT przedm* 12, 17 [*2 r.*], 21, 25, 29 (*29*); *JanNKar* F2v [*2 r.*]; *JanNKarGórn* G3v; *JanNKarKoch* E; *KlonKr* B3; Zeydźie ſie w Polſzce priuatney perſonie przygánić *etiam publicè* Vrzędom/ Ziázdom/ Práwu/ y ſámemu cżáſem zwierzchniemu Pánu: niechże ſie nikt nie obraża *PowodPr* 85, 23, 25, 26, 28 [*2 r.*], 48 [*2 r.*] (*21*); *VotSzl* B4; *CiekPotr* 30, 63, 78; *GosłCast* 27, 30, 31, 42, 45, 54; *PaxLiz* B2, C4v,

D2v; *KlonFlis* C4, Dv, F2v; A zły cżłowiek wie cżyie. Przećię mowi: Xięże/ Nie mam/ nie wiem: v Woytá cżáſem y przyśięże. *KlonWor* 72, *ded* **2 [*2 r.*], **3, *k.* **v, 14 [*2 r.*], 15 (*24*); Rozmáićie wy ſwoie małżonki łudźićie/ A ſwą wrodną chytrośćią zá noſy wodźićie. Cżáſem iedná nie pyta/ weźmie co ſię iey zda *ZbylPrzyg* A3v.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy* (*15*), *kiedy* (*15*), *gdyby* (*1*)] (*31*): *GlabGad* E4, H4v, 15; *RejRozpr* A4, H2; Obiat Czaſſem napoły zgnił Kedy wiecz długy nieſpor bił *RejKup* cc5v, i5, cc4v; *LubPs* Rv *marg*; *GroicPorz* i4; Bo wierz mi że tám trzebá cżáſem y przez nogę/ Gdyby náſze ſzło gorą *RejWiz* 75, 9v, 64, 69v, 92, 151v, 152, 173; Acżći ſkromność káżdemu/ przyſtoi pocżćiwa/ Lecż też cżáſem nikcżemna/ gdy iey názbyt bywa. *RejZwierz* 71, 117; *GórnDworz* I5v, R8, Aa5v; *RejPos* 133v; *RejZwierc* 190v, 217, 231, 241; *PaprPan* T4; *LatHar* 50; Cżáſem też on Mártahuz iáwnie ludźmi ſzali/ Gdy Turecką kráinę rzemięśnikom chwali *KlonWor* 27.

Przysłowia: *RejJóz* C8; Bo cżáſem wierę o glodzie Liepſſi ziwot na ſwobodzie Niſz wroſkoſſi a wniewoli *RejRozm* 396.

A drugi cżáſem o głodzie Bywa Więc mędrſſy po ſſkodzie *RejRozpr* I3v.

gdyż cżáſem gorſzy ſwoy bywa niż obcy. *MycPrz* II A2v.

Iż ktho ná koniu ten pod koniem cżáſem być muśi *RejZwierc* 144.

że o nich ták wiele cżáſem bywa rozumow (iáko ieſt w przypowieśći) ile głow. *ModrzBaz* 65.

Bá cżáſem y ná piaſku poſliznie ſie nogá. *RejZwierc* [272].

Acżći cżáſem ſkorupká w cżym ſie zmáże z młodu/ Będzye iuż tym śmierdzyáłá potym y po chłodu. *RejWiz* 59v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *zawsze z przysłówkami* (*16*): A niechćiáło by mi ſie nigdy vmrzeć wyſławiáiąc ſpráwy iego/ ábowiem on ácz cżáſem pokarze mnie/ a wſſákoż nigdy do ſmierći *RejPs* 173v, 95v; Y ſzczęſcie ktore záwżdy/ ſwe figle vmiáło/ Niezle mu cżáſem w prawdzye/ w tym Więc pomagáło. *RejZwierz* 52, 32v, 71, 77; *KochSat kt*v; *KuczbKat* 190; *RejZwierc* 124; *ModrzBaz* 91; Nie záwżdy niepogodá ná niebie pánuie: Czaſem ſię też y Słońce wdźięczné vkázuie. *KochEpit* A2; *KochPieś* 47; *LatHar* 201, 588, 648; *WujNT* 354.

Połączenia: »czasem ... (a) czasem (też) ... (czasem)« = *alias... alias...* (*alias*), *aliquando... aliquando*, *interdum... imo interdum Modrz* [*w tym*: *trzykrotne* (*15*), *czterokrotne* (*2*)] (*102*): MAſz wiedzieć iż taka zagniłoſć gruba cżaſem bywa na wierzchu vriny/ cżaſem w poſrzodku, cżáſem nadnie. *FalZioł* V 9v, III 33a, V 6, 29v, 41, 43, 88v; Gdy też ktemu nie będzie iednakiey miary, ale cżaſem barzo cżaſem mgło, też richło y leniwo, tam ſmierć bliſką znamionuie. *GlabGad* E4, C2, C5, C7v, I2, K5v (*10*); *RejRozpr* D, D4v; *RejJóz* K6; *KromRozm I* H4; Ewangeliſtowie święći/ czaſęm nazoreus/ czaſęm nazarenus/ czaſęm nazareus wiſłáwiaią/ tóſz iedneṁ co i drugięm [...] znacząc. *MurzNT* 8v; *KromRozm III* Iv; *Diar* 136; Cżaſem ſie s tego wyſmiewam/ Cżáſem ſie też y rozgniewam/ Cżáſem ſie też z nią vdam w rzecż/ Cżáſem też od niey idę precż. *BielKom* A2v; *LubPs* Y5v; *GroicPorz* a3, k3; *RejWiz* 9v, 12v, 42 [*2 r*], 59, 61v (*9*); *RejFig* Bbv; *RejZwierz* A2; cżáſem im/ cżáſem nieprzyiaćielom ich ſzczęśćie ſłużyło *BielKron* 339v, 31v, 50, 263v, 434, 436, 451v; *GrzegRóżn* F2, H2v, H3v, H4 [*2 r.*], Kv [*2 r.*] (*8*); *Mącz* 499d; *GórnDworz* S2v; *RejPos* 301; *BielSat* B4v; *KuczbKat* 95, 425; *RejZwierc*

21v, 158v, 165; *BudNT przedm* b2; iż wkáżdem legionie Rzymſkiem/ bywáło ſześć tyśięcy á cżáſem y więcey żołnierzow: cżáſem też y mniey. *ModrzBaz* 113, 13v, 54, 111v [*2 r.*], 115; *Oczko* 19; *KochTr* 25; *StryjKron* 340; Z krorego[*!*] ſobie X. K. cżáſem rozum/ cżáſem perſonę: cżáſem ſłowo: cżáſem mowę: moc/ mądrość y Bogá też zmyśla *CzechEp* 276, 242; *KlonŻal* B, B4; *ReszList* 151; *KochBr* 151; *KochWz* 140; *BielRozm* 14; Cżáſęm ſię owo ſłuſznie dźieie/ że niewinna ſtroná poźywa [...] a cżáſem bárżo nie ſłuſznie poźywa tęn/ ná ktorem ſłuſznie przewiedźiono ieſt práwo. *GórnRozm* I2, H3v; *LatHar* 116, 131, 379, 509, 588; *WujNT* 8, 510, 838; *WysKaz* 6; Cżáſem przepłynie rzekę bydlę rádo/ Cżáſem zá wodę leći gęśi ſtádo/ Trzebá zbłąkáną przegnáć trzodę onę/ Ná tę tu ſtronę. *KlonFlis* C3, A4v, D2, H4; Cżłowiek cżłowiekowi ieſt cżáſem miáſto Bogá/ Cżáſem też miáſto wilká/ ábo złego wrogá. *KlonWor* 81, **v, 53.

»(czasem) ... czasem ... niegdy ... (niegdy)« (*2*): Thak też przed obliczym okrutnika, cżaſem nazwani bywaią wielkimi á cznotliwymi, á niegdi lepak y cżci odſądzeni bywaią. *BielŻyw* 6, 87.

»czasem ... niekiedy« (*1*): Z Perſkim krolem Huſakazan vſtawiczńie wałczył, gdzież caſem zwyciężał, nie kiedy też bywał zwyciężon. *MiechGlab* 68.

»(czasem) ... czasem ... po chwili« (*7*): Abowiem cżáſem v nich rzeczon ieſt Bog Iſtność/ po chwili záś nie Bożą Iſtnośćią ieſth/ ále ſámá Bogiem ieſth *GrzegRóżn* D4v; Abowiem cżáſem thám ieden ieſt Bog we Trzech Perſonách/ cżáſem záſię w iednym Bogu ſą trzy Perſony/ po chwili záſię Bog ani w Perſonách/ ani Perſony w nim/ ále on ſam ieſt Trzÿ Perſony *GrzegRóżn* H3, D4v [*2 r*], H2v, H3.

»czasem ... podczas« [*szyk 3* : *1*] (*4*): Lecz iednák tu vżywa wiele rzeczy nie przyſtoynych/ cżáſem mowiąc przećiw rozumowi/ á owſzem podczás vżywa przykrych á ſrogich powieſći *BibRadz* I 273v; *CzechRozm* 84, 246; *KlonWor* 10.

»raz ... raz ... czasem« (*1*): iż mieſzáią raz kwáſno/ drugiraz gorzko/ więc też cżáſem y ſłodko *GórnDworz* F.

»czasem ... zaś potym« (*1*): cżaſem Iſtność rzeczoná ieſt być inſzą rzeczą niż Perſony/ zaś pothym Iſtność znáczy Perſonę *GrzegRóżn* H3. ~

»czasem« = *na razie* (*1*) : A nád owym [*człowiekiem*] cżáſem záſnęłym będą bębnáć/ trąbić/ wołáć/ kołátáć/ á on przedſię áni cżuie/ áni wie co ſie nád nim dzyeie. *RejPos* 221v.

****** *Bez wystarczającego kontekstu* (*1*) : cz/ iako/ człowiek/ czaſem/ przéczny *MurzOrt* Bv.

»tym czasem« = *między początkiem a końcem innej czynności*; *interea Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *interim Modrz*, *Cn*; *interiecto spatio*, *medio tempore*, *per id tempus*, *per illa tempora*, *sub hoc tempus*, *tantisper Cn* (*61*) : *Diar* 48, 68; *DiarDop* 117; *GroicPorz* ſ4; Gdy iuż walkę iákom powiedział nákázano/ gotowáli co ku bitwie należy/ y thym cżáſem namioty z Budziniá przyſzły y prochy y dziáłá wielkie *BielKron* 307; *GórnDworz* Aa2; Potym krol Agamemnon nieprzewyciężony Powstał, a z nim Ulisses w radzie doświadczony; A posłowie tymczasem wina w kusz nalali *KochMon* 28; *MycPrz* I [A3], B2v; *CzechRozm* 7, 170v; Rzeczpoſpolita leży nędzámi y trudnośćiámi obćiążoná. A tym cżáſem Dyabeł *triumphuie ModrzBaz* 64, 126v; *KochOdpr* C2v; *KochPs* 56; Bjł w wielkim fráſunku Biſkup: á tjm cżaſem Bog o nim myślił *SkarŻyw* 454; vmyśliłá táiemnie vćiec/ y prośiłá oyca áby iey dał przewłoki dni cżterdzieśći: á tym cżáſem áby iey ſzáty ſpráwować y ochędoſtwá/ w ktorym by mu ſię lepiey podobác [*!*] mogłá/ roſkazał. *SkarŻyw* 487, 75, 89, 133, 165, 187 (*22*); Tu mogą mołoycy/

naprâwni ná to/ obyczâynie ſtrzeláć z ruſznic. A tym cżáſem Anyołowie odkryią grob/ y śiędą w nim kożdy oſobno. *MWilkHist* C4, H2v; *StryjKron* 617, 737; *CzechEp* [378]; NIedbałem nigdy o złoto/ Alem tylko prośił o to/ Aby kufel ſtał przedemną/ A prziiaćiél piiał zemną. A tym cżáſem robotnicy Pieczą mieli o winnicy. *KochFr* 92, 71, 72; *KochSz* B2v, B4, C; *KochPam* 86; Tu wáſzá [*wołów*] dźiś paſza będźie: A ia máiąc oko wſzędźie/ Będę nád wámi śiedźiáłá. Y tym cżáſem kwiatki rwáłá. *KochSob* 64; *PudłFr* 4; *GórnRozm* Cv; *Phil* C3; *KochAp* 9; *SarnStat* 546; *CiekPotr* 41, 58; á podniowſzy oczy ku niebu/ podźiękuy Pánu Bogu zá mię/ á ia mu ſię też tym cżáſem vpokorzę z grzechow moich *CzahTr* K4; *PaxLiz* B3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy* (*1*), *nim* (*1*)] (*2*): Tym cżáſem gdy ſie to działo/ cżás przeminął náznáczony ná ktory ſie woyſko Węgierſkie śćiągnąć miáło *BielKron* 306; Tym cżáſem nim oſtátnią plagą vderzyć weń miał Pan Bog: kazał [...] ludowi ſwemu nápożycżáć ábo raczey nábráć v Egipcyanow [...] ſrebrá/ złotá *SkarŻyw* 480. ~

»tym czasem, tymi czasy« = *teraz*; *ostatnio*; *interea*, *interibi Mącz*, *Cn*; *impraesentiarium Mącz* (*31* : *29*) (*60*) : *MetrKor* 57/119v, 59/280v; Potym v niego ogląday miſterne praſy, ktore on ſprawił temi cżaſy *FalZiołSpicz* V 119v; *BielŻyw* 87; *GlabGad* A3; Thvſmy tego lotra ktori ſye Hoſpodarem naſiwal doſtaly yednego od ſcharpyczow a drudzi vczyekly wzyemye panſtwa V. K m. y thimy czaſſi ſą wpanſtwie v.k.m. *LibLeg* 10/125, 7/41, 9/51, 53v, 11/155v; *LibMal 1547*/130; *RejKupSekl* a4; Iákoſcie nas proſili ábyſmy wam na wſpomożenie przyſzli/ ieſteſmy gotowi y byliſmy záwżdy/ ná wſpomożenie wam przychodzić. Ale tym cżáſem przenágábáłá nas niemoc ktorą ieſteſmy zięći *HistAl* E7v; *KromRozm III* C3; Acżem ya nye tylko tę yednę przyczynę położył/ cżemu á dla cżego themi cżáſy/ lepyey ſnadź ożenić ſie niż kápłanem oſtáć. *GliczKsiąż* O7v, B7, I3, O4v; *GroicPorz* B4v, x4v; *KwiatKsiąż* F3; *Mącz* 166d, 172c; *BielSpr* 25; *MycPrz* I A4v, B2, Cv, [C]2, [D] (*11*); DAlekoć tym to tzáſem ten zacny Dom ſłynie/ Práwie ſie krzewiąc dobrze w ſzerokiey rodźińie *WierKróc* Av, Bv, B2 [*2 r.*]; *BudNT przedm* a4v; *KochTr* 6; *KlonŻal* A2v; *ReszList* 153; *KochFr* 13; *KochMuza* 25; *WisznTr* 21; *BielSjem* 24; *KochSob* 63; *GrochKal* 20; *KochFragJan* 4; Ale ieſli to pokażę/ że témi cżáſy Niemiecka źiemiá przſpieczna [*!*] ieſt od niego: tedyć ták rozumieć trzebá *OrzJan* 78; *WysKaz* 39; *SarnStat* 410, 822, 1152.

~ *W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu* (*przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*); *zawsze z przysłówkami* (*5*): *Mącz* 432d; Turká máiąc w gránicy iuż ſie teras czuymy/ Przeſtoż ſie iego władzy tym cżáſem wiáruymy. *MycPrz* I C, C; *WierKróc* Bv; Ráczey tym cżáſem płákáć pomoż płáczącemu/ Potym ſie prędzey vdaſz ku weſelu twemu. *WisznTr* 9. ~

»tym(że) czasem, tymi(ż) czasy« = *wtedy*; *interea Modrz*, *Vulg* [*szyk 44* : *1*] (*29* : *16*) (*45*) : *OpecŻyw* 50; Jacub syn Gabrielow sdolſka o Napiſſanye liſthu falſchiuego pogimani dobrowolnye przed vrządem wiznall Iſch tymy czaſzy Napiſchal lyſth ymyenyem panyey Brodniczkiey *LibMal 1551*/159v, *1544*/78v, *1554*/187v; *ZapWar 1548 nr 2668* [*2 r.*]; *Diar* 67; *BielKron* 222, 437; *Prot* C3; *LeovPrzep* C4v, D, Dv; *KochList nlb* 1; *BudBib* b4v; *MycPrz* I [D]; A Nieświeſka [*Biblia mówi*] Bog opoką moią/ (nádzieię ſie nań/ nádzieię ſie nań niewiem áby też ták kiedy tymi cżáſy/ właſni Polacy mawiáli) obroná moiá y rog zbáwieniá mego *CzechRozm* 128; *ModrzBaz* 132v; *SkarJedn* 97;

Tym cżáſem/ tráfiło ſię iſz żołnierze bieśiádę iákąś znáczną mieli/ ná ktorey teſz byli ći ktorych dziś święto obchodziem. *SkarŻyw* 130, 98, 107, 396, 553; *KochTr* 3; *MWilkHist* H4 *did*; *StryjKron* 432; *ReszPrz* 62, 68; *ReszList* 170; *KochFr* 57, 63; *WerGośc* 229; *KochPam* 84; *KochFrag* 28; Temiż cżáſy/ przez trzy niemal godźiny/ cudowne ćiępności świát wſzyſtek pokryły. *LatHar* 320; *WujNT Ioann* 4/31; *CiekPotr* 12; Co więc tá grá poczćiwa y Rycerſka vmi [...] O tym vmiem powiedźieć bom doświadczył tego/ Ták dobrze iże po tym náuczę drugiego. Cżegom ſkuśił po dobry cżęśći cżáſy temi/ Iáko w Węgrzech ták cżęśćią y w Horwácki źiemi. *CzahTr* G3.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy* (*3*), *niż* (*1*)] (*4*): iął ſie Krol około tego rádzić áby tym cżáſem niż ſie lud zbierze wſzytek/ áby przebyćia Ceſárzowi Tureckiemu przez Draw rzekę niedopuſzczono. *BielKron* 306, 305v; Tym cżáſem gdy Pánná z Synacżkiem/ y z oną ofiárą ku drzwiom ſię kośćielnym zdálekiey drogi/ przybliżáłá: Duch Boży ktory w Symeonie Proroku przebywał/ záwołał nań *SkarŻyw* 113, 89.

W połączeniu z datą (*2*): Ceſarz tymi cżáſy złożył Syem w Auſzpurku/ dniá trzećiego Lipcá mieſiącá *BielKron* 230; A Krol Iágieło tym czáſem Roku Páńſkiego 1401. do Litwy iechawſzy z Witołdem [...] przymierze pierwſze imieniem Rad Koronnych odnowił *StryjKron* 511. ~

»tym czasem« = *na razie* (*21*) : *MurzHist* G; vgodzimy to wedle nauki pańſkiéi/ a tem czaſem dłużyi śię około tégo bawić niebędźiem ale ráczyi nauczęmy śię/ ieſli téſz ſą które inſzé vſtáwy nowégo zakonu oſobliwé/ abo co onich trzymać *MurzNT* 58v, 103v; A wy tym czáſem bądźćie Polacy ćiérpliwi/ Aż ſye iáwnie pokaże/ gdźie práwy gdźie krzywy. *KochZg* A4; *CzechRozm* 149v; *SkarŻyw* 22, 179, 356; *MWilkHist* F3v; *StryjKron* 747; *CzechEp* 93, 101, 328, 330, 369, [393]; A Iż prowincia Inflántſka do tego czáſu práwá ſwégo nie miáłá/ y nie ma/ tedy tym czáſem vżywáć ma práwá Máydeburſkiégo/ álbo Sáſkiégo *SarnStat* 1204; *CiekPotr* 58; *KlonFlis* E2v, Gv; *ZbylPrzyg kt*v.

»tym czasem [*czego*]« = *w czasie* (*1*) : Słychániśćie co nowego? Tym cżáſem niebyćia mego? *MWilkHist* L2.

»pod czasem, pod czasy« = *wtedy* [*zawsze z przydawką*] (*19* : *1*) (*20*) :

~ *Ze zdaniem czasowym* [*zawsze z odpowiednikiem zespolenia*: *pod tym*; *kiedy* (*1*), *ktorego* (*1*)] (*2*): Pod thim czaſſem kyedi poſſlya na Choczym, maya ſſia wiwyedzyecz Comiſſarze od staroſth pogranycznych y od ynſſich poddanych naſſich wſhiſtkych krziwd ktorebi ſſia Zwalach dzyali. *LibLeg* 11/131v; *Kato* młodſzy gdy go námawiáli przyiaćiele/ áby ſię domagał przełożeńſtwá z ſtrony poſpolſtwá/ powiedźiał/ że mu ſię to niegodźi pod tym cżáſem/ ktorego Rzeczpoſpolita tego niepotrzebuie [*tempore reipublicae non necessario*]. *ModrzBaz* 43v.

W połączeniu z datą (*1*): Pod tymże czáſſem roku 1453. dniá 29. Máiá/ Machomet Turecki Ceſarz [...] wziął w przymierzu Conſtantinopole *StryjKron* 617.

Wyrażenia: »pod inym czasem« (*1*): Pod inym cżáſem dwá Gottowie do niego gośćmi zſtąpili/ do Ráwenny ſię prętko kwápiąc. *SkarŻyw* 498.

»pod mianowanym czasem« = *sub praescripto tempore JanStat* (*2*): A ieſliby kto tákową wolność y przeſpieczeńſtwo poſpolité pod miánowánym cżáſem [...] zgwałćił: tákowy ma bydź karan nie ináczéy/ iákoby gléyt náſz krolewſki zgwałćił. *SarnStat* 783 [*idem*] 243.

»pod onym(że) czasem« = *in his diebus PolAnt*; *eodem tempore*, *illo tempore Vulg* (*4*): Pod onymże czáſem przyſzli Prorocy z Ieruzálem do Anthyochiiey. *BibRadz Act* 11/27; *CzechEp* 369; *WujNT Act* 12/1, 19/23.

»pod takim czasem« (*2*): *ActReg* 54; Ieſliż wźiął od Troiánow, ieſliż też ná on czás potrzebá vkázowáłá, kárákterów vżywáć táiemnych (co więc pod tákim czáſem bywa) niewiém. *JanNKar* B3v.

»pod temi czasy« = *teraz* (*1*): OZnáymuię káżdemu/ komu to należy wiedźieć/ iż Státut Polſki w druk wychodźi pod temi czáſy/ wedle tego iákom ſye z tą rzeczą ná dwu przeſzłych Seymiech publice declárował y opowiádał. *SarnStat* *8.

»pod tym(że) czasem« = *sub* (*idem*) *tempus Mącz*; *eodem tempore Vulg*; *tempore Modrz*; *infra tempus JanStat* (*9*): *LibLeg* 11/131v; *BibRadz* 2.*Mach* 5/1; *Mącz* 425a; *HistLan* E3; *ModrzBaz* 43v; Pod tymże cżáſem zá preſideneią tegoſz Legatá Papieſkiego/ był Synod w Hieruzálem *SkarJedn* 252; *StryjKron* 617 [*2 r.*]; *SarnStat* 956.

»pod trudnym czasem« (*1*): Wſzakże kiedy vbogi przychodzi k doſtatku/ Hardość ſie w nim nayduie y wiele nieſtátku. Sámi ná oko widząć ſnádnie obaczamy/ A pod tak trudnym czaſem czegoſz iuż żądamy. *MycPrz* I B4v. ~

»pod czasem« = *w czasie oznaczonym* (*15*) : Pod cżaſem dál mi bog ocietz wſſechmogący z ſwé niewymowné laſki/ ſwégo iedynégo ij milégo ſyna *OpecŻyw* 89; tą naſzwyątſzą pan^{n}ą uybral bog oczyecz oduyekow dżyeueczką ſwoyą namylſchą [...] tey pannye ofyaroual ſyna ſwego aby mu pod czaſem matką byla *PatKaz II* 26v; O dzywna rzecz yſch mądroſzcz boſka oczyecz wſzech vyekow ktorego kroleſtwo koncza nyema ten ſyą ſtal (poth czaſem) ſynem panyenſkym *PatKaz II* 49, 23, 26v, 30, 35, 37 (*11*); *PatKaz III* 135.

~ *Wyrażenia*: »pod stworzonem czasem« (*1*): O dzyw to był gdy ona pod ſtworzonem czaſem ſyna bozego począla y porodzyla *PatKaz II* 31v.

»pod czasem zamierzonym« (*1*):poſzwyączyl pyerſzy yey panyenſkye ktorych on myal poth czaſem zamyerzonym pozyuacz *PatKaz II* 39. ~

»pod czasem« = *podczas*, *w czasie* [*zawsze z przydawką*] (*11*) :

~ *pod czasem czego* (*9*): *GórnDworz* Hh2; Káius dał to był wywołáć w woyſku/ żeby wſzyſcy z obozu nie wyieżdżáli bez iego roſkazánia pod cżáſem pałáiącego Słońcá. *Phil* E4; *WujNT* 885; O poſpolitym ruſzeniu pod czáſem odiázdu krolewſkiégo z Korony. *SarnStat* 133, 858, 864 [*2 r.*], 871, 873.

pod czasem czyim (*1*): Táká byłá Boſká miłość wonym Neemiaſzu pod cżáſem Krola Artaxerxá *SkarŻyw* 114.

Wyrażenia: »pod czasem pogodnym« (*1*): Bo więc y okręt bárzo ſporo idźie/ Gdy dopomaga AEolus Tetydźie/ Iuż ſię poruczay pod cżáſem pogodnym/ Wiatrom łágodnym. *KlonFlis* E4v.

»pod tym czasem [*czego*]« (*4*): A inſzy ktorzy nie ſą z liczby wybránych/ nie żyią z Pánem Chriſtuſem pod tym czáſem nowego teſtámentu *WujNT* 885; *SarnStat* 858, 871, 873. ~

»pod czasem« = *z czasem*, *z upływem czasu* (*5*) : Ale ponieważ iako ten tho ſwiat widzimy: mienić ſie muſi. Tako y pod cżaſem zaczna rzecż gdy w poſpolitoſć przidzie: wniedbałoſć przichodzi y ku

wzgardze. *FalZiołUng* V 119, V 119 [*2 r.*]; Czemu dzieci z młodu miewaią poſpolicie oczy iakoby wypukłe, ktore więc pod czaſem zſcienczeią, a widzą ſie mnieyſze. *GlabGad* B4v, I8v.

»pod czasem« = *niekiedy* (*4*) : Rzekł wilk/ możeſz pyſzno mowić/ Iżći nie mogę k tobie przyść: Ale by támo nie śiedział/ Miernieyby ſnać odpowiedał. Mnodzyćiem bárzo fukáią/ Gdy w twárde mieyſcá dufáią/ A człowieká ſtráſzliwego/ Vźrzyſz pod cżáſem śmiáłego. *BierEz* K2, L; *TarDuch* B5v; dawala yey theſch podczaſſem wyna y ynſchich rzeczy ku yedlu *LibMal 1544*/92.

»przed czasy, przed czasem« = *dawniej*, *przedtem*; *przed określonym momentem*; *ante*, *olim*, *quondam* *Mącz* (*66* : *14*) (*80*) : Ante adverbium temporis, Przed cżáſem. Przed tym. *Mącz* 11a; Gladiatores, Byli przed cżáſem oſobliwi ludzie w ſzermierſtwie wyćwiczeni *Mącz* 146a; Gotthi populi, Lud który przed czaſy w Norweiey Szweckiey źiemi y Gotiey około morzá Sarmáckiego mieſzkał. *Mącz* 147c, 11a, 90c, 116a, 120c, 130d (*35*); Doiédź y Párthenopy/ á vyźrzyſz té láſy/ Gdźie złotéy rózgi ſzukał AEnaeaſz przed cżáſy. *KochFr* 52; *KlonWor* 65.

~ *przed czasem czego* (*1*): która źiemiá ieſcze przed cżáſem królowánia Władyſłáwá Iágełłá [.,.] ku Koronie należáłá *SarnStat* 1186.

przed czasem czyim (*3*): też był zamek Dzaſſow, ktory trochę przed naſzymi cżaſſy ieſt zburzon *MiechGlab* 76; Ante Iovem nulli subigebant arva coloni, Przed cżáſy Iowiſowémi nie byłá rola orána. *Mącz* 11a; *NiemObr* 3.

Ze zdaniem przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *onym* (*1*), *tem* (*1*); *ktory* (*1*), *niżliby* (*1*)] (*2*): A gdzieby tęn też mężoboicza zabiwſſy vmarl przedtem czaſſem nizliby bel kv prawv pocżiągnion tedy dzieczi y yni potomkovie onego mężoboicze vchodzą telko ſiedzenia vieze *ComCrac* 16; Ten będąc winien p. Iároſzowi Poſwiątnemu kilká dzieſiąt złotych/ á niemogącz mu ich/ ná ten cżás oddáć/ ná ktory obiecał/ cżyhał ná to/ dźień/ álbo kilká przed onym cżáſem/ ktory był ku zapłácie námieniony/ áby Iároſzá vpátrzył *GórnDworz* T5v.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*) (*3*): Bo gdyby to oſiádło y ſławá Koronie/ Y ludziby przybyło wiele ku obronie. Y pożytek mogłby być też s tego niemáły/ Iáko pirwey przed cżáſy kiedyś tám bywáły. *RejZwierc* 247v; A ták co przed dawnemi cżáſy [*olim*] *Ariſtoteles* on mądry *Philoſoph* o ślácheckiem ſtanie mawiał/ to też zá náſzego wieku [*nostra aetate*] właśnie może być mowiono. *ModrzBaz* 42v; *ArtKanc* E14v.

Wyrażenia: »przed czasy czasow« (*1*): GDy Pan Bog wſzechmogący/ będąc w Máieſtacie ſwoim przed cżáſy cżáſow/ wieczny/ y wſzem chwálebny/ poczynał goſpodárſtwo ſwoie/ iáko práwy ociec cżeládny. Ná pdcżątku ſtworzył ieſt niebo *BielKron* 1.

»przed dawnemi czasy« = *olim Modrz* (*7*): *PatKaz II* 57v; Cháldejſkie przed dawnemi cżáſy ſzyrokie było pánowánie. *ModrzBaz* 105, 42v, 74v, 105v, 106, 142v.

»przed małym czasem« = *niedawno*; *pridem Calep* (*3*): *LibLeg* 7/10v; Bo y od ſtárſzych to ſłychamy/ iż lepiey tho więc pámiętáią co ſie z młodu około nich działo/ niżli co przed małym cżáſem czynili. *RejZwierc* 7; *Calep* 847b.

»przed czasem niedawnym« (*1*): Przed cżáſem nie dawnym z wielkąś mię chwałą przyiął/ á teraześ odemnie wſzelką poczćiwość odiął. *ArtKanc* E14v.

»przed czasem onym« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *GórnDworz* T5v; *RejPos* 7v; Y dla tego nam to zátáiono/ ábychmy záwżdy gotowi byli/ bo bychmy pewnie wiedzyeli cżás dokończenia ſwego/ niechciáłoby ſie nam nigdy dobremi być/ áż máluczko przed cżáſem onym. *RejZwierc* 170v.

»przed pirwszemi czasy« (*1*): áby potym ważnieyſze były ſłową ſwięte iego/ gdy ſie tho wſzytko pełniło/ co on przed pirwſzemi cżáſy opowiedáć raczył. *RejPos* 66.

»przed przeszłemi czasy« (*3*): ábyſmy Ziemię Podláſką/ która przed przeſzlémi cżáſy zupełnym á całym Práwem do Korony Polſkiéy záwſze należáłá/ téyże Koronie [...] przywróćili *SarnStat* 1037, 1057, 1186.

»przed tym czasem (*a*. przed tymi czasy)« (*9*): *LibLeg* 10/122v, 123; ktorzi Kmieczie povinni będą to poviedziecz kto ye trzimal, komv czinſſe davali przed tem czaſem *ComCrac* 19v, 16; *BielKron* 274v; *RejAp* 170v; *RejPos* 5v, 259v; Abowiem przed tymi cżáſy [*ante hos enim dies*] powſtał był Theodás powiádáiąc ſię być kim wielkim *WujNT Act* 5/36.

»przed czasy wiekuistymi« = *ante tempora saecularia Vulg* (*8*): Mowi też ták Páweł o ſobie y o inſzych [...] iż nam dárowáná ieſt łáſką/ przed cżáſy wiekuiſtymi *CzechRozm* 31v, 28v, 31v, 61, 214v; *CzechEp* 188; *WujNT* 2.*Tim* 1/9, *Tit* 1/2.

»przede wszemi czasy« (*1*): A ták on ieſt przede wſzemi cżáſy y wieki. *WujNT* 306.

Szereg: »przede wszemi czasy i wieki« (*1*): *WujNT* 306 *cf* »przede wszemi czasy«. ~

»przed czasem« = *wcześniej*, *przed terminem*; *ante tempus PolAnt*, *Modrz*, *Vulg*; *in non tempore PolAnt*; *immature*, *in antecessum Cn* (*101*) : á przeto niema być paniam dawano brzemiennem to picie, bo by muſiała przed cżaſem mieć porodzenie *FalZioł* I 24d, +2, I 46d, 140d, II 13c, V 20c (*9*); Cżemu gdi niewiaſta porzuci, to ieſt, przed cżaſem porodzi, hnet iey cice zmiękcżeią. *GlabGad* D7; *LibLeg* 11/13; Oprżygodzie myſl przed cżaſzem. *RejJóz* L8v *marg*; *SeklKat* H; *HistAl* I8v; *BielKom* F; *LubPs* B6, N4; Pan niechcąc mu poczytáć ná liczbie niczego/ Kazał go tu przed cżáſem złożyć s ſwiátá tego. *RejWiz* 132, 95v, 190v; *UstPraw* I2v; poſyłałem do was wſzytki ſługi moie proroki vſtáwiczńie was przed cżáſem [*per diem*] vpominąiąc. *BibRadz Ier* 7/25, *Eccle* 7/18; pádłá y vrodziłá dzyecię martwe (bo przed cżáſem) bez żadney mámki *BielKron* 171v, 5, 123v, 334v, 412v; *GrzegRóżn* L3v; *KwiatKsiąż* I3v; Aborior, Rodzę ſie przed cżáſem. *Mącz* 269a; Immaturam mortem oppetiit, Przed cżáſem vmárł. *Mącz* 296a, 346d, 358b; *SienLek* 111v, 113 [*2 r*.]; *GórnDworz* Dd8, Kk6; *RejPos* 312; *HistLan* A4; *RejZwierc* 85v; *BielSpr* 16; *WujJud* 143; *WujJudConf* 139v; Przed cżáſemći chorobom trzebá więc zábiegáć. *MycPrz* I C4, C4; *BiałKaz* G3v; *BudNT Matth* 8/29; *CzechRozm* 159; do ktorey [*broni*] ábyſmy záwżdy wſzytcy gotowi byli/ przed cżáſem ſię o to ſtáráć trzebá. *ModrzBaz* 104, 25v, 110; *Oczko* 15v; Młodość przed cżáſem zbiegłá *KochPs* 42, 116, 193; Bo nád látá ſwe y przed cżáſem wielce duchownym zoſtał. *SkarŻyw* 35, 100, 125, 567 [*2 r*.]; Y TYS HANNO ZA SIOSTRA PREDKO POSPIESZYLA, Y PRZED CZASEM PODZIEMNE KRAIE NAWIEDZILA *KochTr* 26; *CzechEp* 34, 205; *NiemObr* 17; *KochMRot* B3; *KochFr* 95; *KochBr* 152; *WisznTr* 7, 8, 19; *BielSjem* 15; Boć mi przydźie przed cżáſem vyźrzeć ſye z świętémi *PudłFr* 55; Praerogare – Przedcżaſsem płaczicz. *Calep* 838b; *GostGosp* 4; *GrochKal* 19; *KołakCath* C4v; *WujNT Matth* 8/29, *s*. 580; *SarnStat* 873, 1299; *SkarKaz* 315a, 578a; *CzahTr* L3v.

~ *przed czasem czego* (*5*): Naprzod przed cżaſem rodzenia przez cżtyrzy niedziele: kazaćſie wyſtrzegać wſzelkich rzeczy ſzkodliwych wſiedzeniu *FalZioł* V 18c, II 10b, V 19a, 76; ożywił ſię y poświęćił Ian/ y przed czáſem wyſzćia ſwego z żywota/ Páná ſwego poznał/ mátkę iego poznał/ y mátce ſwey iáko mógł opowiedźiał. *SkarKaz* 580a.

przed czasem czyim (*3*): *BielKom* Fv; iż żadney boiáźni śmierći v nich [*u Turków*] niemaſz [...]/ iż káżdemu przed ſwym cżáſem ieſt śmierć naznáczona *BielSpr* 52v; *BudBib Eccle* 7/17.

Ze zdaniem czasowym [*ażby* (*3*), *aż* (*1*), *nim* (*1*), *niż* (*1*), *niżli* (*1*)] (*7*): aby paniey rodzączey nieprzynękała w praczowanie wielkie przed cżaſem niżli ſie dziecię ku wyſzciu wydaie *FalZioł* V 20b; Ták ſie ná nye obroći gnyew wyelkyey ſrogośći/ Iż przed cżáſem niż wzroſtą márnye zginąć muſſą *LubPs* O3v; A także nie ſądźćie nic przed cżáſem/ áżby Pan przyſzedł ktory oświeći ſkrythe ćiemnośći *BibRadz* 1.*Cor* 4/5 [*przekład tego samego tekstu* (*3*)] *SkarŻyw* 107; *CzechEp* 19; *WujNT* 1.*Cor* 4/5; Rátować bráći ſwoi z Pogáńſki ſrogośći. Ktorych ſię mury ná nás widzę bárzo wálą/ Obacżćie á przed cżáſem nim nas też przywálą. Zá iáką ocaſią potrzebá rátować/ Krześćijan od złych Pogąn ktorych nam żáłować. Godźi ſie *CzahTr* G2.

W połączeniu z innym określeniem czasu (*przeciwstawnym*) (*1*): ieſtlis czudny będzieſz wnet ſzkaradi [...] w iednym ſtanie długo trwać niebędzieſz, bo ſie wſzitki rzeczy (krom Boga) mienią, przed cżaſemes niebył á pomałym cżaſie nie będzieſz *BielŻyw* 170.

W charakterystycznych połączeniach: *przed czasem myśleć* (*przemyślać*) (*2*), *sądzić* (*posądzać*) (*8*), *starać się* (*2*), *zabiegać* (*2*); *na oznaczenie przedwczesnej śmierci* (*22*), *na oznaczenie przedwczesnego urodzenia się* (*14*). ~

»z czasem, z czasy (*a*. z czasami)« = *z biegiem czasu*; *we właściwym czasie*; *niekiedy*; *procedente tempore Mącz* (*129* : *5*) (*134*) : *RejRozpr* K2v; Wſzytko z cżaſem vſtanie każdemu człowieku *RejJóz* E4, E4, Hv, I7, N5; *BielKom* F4v; *LubPs* P3; Nie máſz nie ták trwáłego co s cżáſem nie zginie. *RejWiz* 22; Gdyż y widome rzeczy s cżáſem nam wzrok mylą/ Nie dziw iż niewidome drugdy nas náchylą. *RejWiz* 112, 1v, 31, 32, 79v, 83 (*15*); Nie bądź onym Ieleniem/ co go ma Lew wodzić/ Gdyż ſie ſam zá tego Lwa/ s cżáſem możeſz godzić. *RejZwierz* 109v, 23v, 42, 65, 108v; Káżda rzecz s czáſem przychodźy. *Mącz* 10c, 44d; Drugim też ktorzy iuż ſą oſądzeni cżeka zámierzonego cżáſu ich/ aby ſie pełniły dekrethá iego s cżáły obwołánemi przez obietnice iego *RejAp* 150, AA5v; *RejPos* A4v, 48, 84v, 133v, 323v; *HistLan* D4v; Bo piiány to ieſt czo nie vſtáwiczńie iedno iż mu ſie też to s cżáſem vpić tráfi. *RejZwierc* 75v; oncíby tego wſzytkiego nie rad vcżynił/ ále iż ták s cżáſem przypádło. *RejZwierc* [78[2]]v; Y cżegoż ſie nádziewaſz nieboże nędzniku/ Ieſli też tobie s cżeſem [*!*] tákież nie być w łyku. *RejZwierc* 246, 18, 22, 77, 78, 87 (*23*); *MycPrz* I A2; *SkarŻyw* A4v, 130 [*2 r.*], 397; *KochTr* 5; *CzechEp* 41; *NiemObr* 148; *ReszPrz* 99; Moy żal nie ſnádnie/ Z cżáſem vpádnie. *WisznTr* 21; *PudłFr* 76; *GostGosp* 1; *GórnTroas* 40; *GrabowSet* D2, X; *KołakCath* B4v, C3; A żeby té Dekréty Królewſkié z czáſem [*labentibus seculis*] z pámięći ludzkiéy niewypádły/ zwykli ie ku wiekuiſtéy pámięći Liſty y piſmem wárować. *SarnStat* 908; *WitosłLut* A4; *KlonKrGum* Av; Gdyż káżda nácya ma ſwoie obyczáie/ y wedle nich práwá ſobie ſtáwić/ y wedle potrzeby ie pſować drugdy z czáſem muśi *SkarKaz* 311a, 549b; To ieſt pewné lekárſtwo/ w tym cugu żywotá/ Cóżkolwiek pádnie ná nas z lichégo klopotá/ Z czáſem znikomym zágnáć to z pámięći ſwoiéy *GosłCast* 42, 72.

~ *z czasem czego* (*1*): iż oná ſpráwá pierwſzych waleczników s cżáſem wieku przeſzłá *BielSpr* 62.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi lub synonimicznymi*); *zawsze z przysłówkami* (*3*): Swowolny s cżáſem ácż roſkoſzy miewa/ Ale pátrz pothym s cżym tego vżywa. *RejZwierc* [213]v; Pan nie bogáctwem więcey ſławą ſłynie/ Bo tá z nim záwżdy/ to mu s cżáſem zginie. *RejZwierc* 226; Wſzákoż y to co BOG y przez tych dwu dźiáłał/ nie było rzeczą vſtáwiczńie trwáiącą/ á nigdy ſie nie odmieniáiącą: ále ſie to w nich podczás więcey á podczás mniey pokázowáło/ á z cżáſem ſwym vſtawáło *CzechRozm* 190v.

Połączenie: »z czasem ... z czasem« (*8*): *RejJóz* D4v; S cżáſem ieść/ s cżáſem ſie kłáść/ á nigdy wolności/ Oney ſwiętey nie záżył *RejWiz* 91v, 128v; Ná oſtátek zowie tegóż Syná Bogá Oycá/ Słowem/ które ná początku było/ nie ſłowem mówiącym/ kthóre z cżáſem przychodźi y z cżáſem odchodźi: ále ónym Słowem/ które był Bóg *BiałKat* a4v; *RejZwierc* 171v [*2 r.*]; *BielSpr* 62; *ReszPrz* 81.

W charakterystycznych połączeniach: *z czasem odejć* (*odchodzić*, *przejć*, *schodzić*) (*4*), (*prze*)*minąć* (*5*), *przychodzić* (*przyść*) (*7*), *przypaść* (*przypadać*, *przypadły*) (*13*), *skończyć się*, *trafić się*, *usta*(*wa*)*ć* (*3*), *wypełnić się*, (*z*)*ginąć* (*11*), (*z*)*mimić* (*odmienić*) (*się*) (*7*); *z przydawką przymiotnikową* (*4*).

Przysłowie: *KochSat* A2; *RejZwierc* 188 *marg*, 235; *BielSpr* 75v; Iáko ſię wſzyſtko mieni y zchodźi z cżáſámi. *KołakCath* C4 [*ogółem 5 r.*].

Wyrażenia: »z małym czasem« (*1*): Alić to z máłym cżáſem iáko gnoy w oborze/ A iáko żebráczy płaſzcż ták ſie wſzytko porze *RejZwierc* 270.

»z czasem niedługim« (*1*): Iuż Niedzielá zginęłá/ iuż iedno zá drugiem/ Będzie ſie ták mieſzáło/ á s cżáſem nie długim/ Albo nam być w Tálmucie/ álbo w Alkoranie/ Kiedy ſie ták náſz Kriſtus náſzrot puśćił tanie. *RejZwierc* 250.

»z czasem swym (*a.* z czasy swemi)« = *in temporibus Vulg* (*23*): Káżde ſtworzenye twoye s cżáſem ſwym przeminye *LubPs* ffv, L4, Zv, dd5v; *BibRadz* I 396a *marg*; *RejPos* 21, 85v, 101v [*2 r.*], 107, 112v (*11*); Abowiem nie może być dom żaden thák pięknie fundowány/ álbo vpſtrzony/ áby s cżáſem ſwym poczyrnieć prochem á páięczyną przypáść nie miał *RejZwierc* 172, 129, 152v, 169v, 178v; *BudBib* 4.*Esdr* 13/57; *CzechRozm* 190v.

Szereg: »z czasem a z przypadku« (*1*): Tákże rozgniewány ten ieſt s cżáſem á s przypadku/ ále gniewliwy czo iuż wziąwſzy czo przed ſię iuż ſie vſtháwiczńie gniewa *RejZwierc* 75v. ~

»z czasem« = *do czasu* (*3*) : *RejWiz* 194; Ciáło s cżáſem przy tobie tu niech odpoczywa/ Znaydzieć ie záſię duſzá gdyż ieſt wieczńie żywa. *RejZwierc* 271v, 270v.

»za czasem, za czasy« = *z biegiem czasu*; *kiedykolwiek*, *niekiedy* (*w przeszłości lub w przyszłości*); *we właściwym czasie*; *procedente tempore Mącz*, *Modrz*; *aetatis progressu Modrz*; *cum fluxu temporis*, *cum successu temporis*, *labentibus seculis*, *sub tempore*, *successive*, *successu temporis JanStat*; *tempore JanPrzyw*; *addito tempore*, *progressu aevi*, *temporis processu Cn* (*113* : *4*) (*117*) : *RejRozpr* K3; *Diar* 40; *KochSat* Bv, B3v, B4v; *Mącz* 44d; *GórnDworz* F5; *KuczbKat* 395; *RejZwierc* 253; *WujJudConf* 155v; ktory iſz śię był vrodźił/ pod Decret Boży podliegł/ że zá cżáſem teſz vmrzeć muśiał *BiałKaz* Hv; *ModrzBaz* 15v, 57; *SkarJedn* 86, 150; A tho co my wedle dowćipu náſzégo czynim/ by nawárowniéy/ by namiſterniéy/ leći/ á zá cżáſem ginie. *Oczko* 2v, 8v; *KochPs* 157, 158, 166, 173; Zá cżáſem powili

coreczkę/ y dáli iey imię mátki Eufrázya. *SkarŻyw* [223], 178, 183, 304, 456, 463, 516, 537; *StryjKron* 56; *CzechEp* 159, 186, 190, 256; *KochJez* A2; *NiemObr* 27, 148; *KlonŻal* C2v; *ReszPrz* 43; *KochFr* 102; *WisznTr* 9; *KochPieś* 32; *GórnRozm* D3v, I, M, Mv [*2 r.*], M2; *KochPropKKoch* 4; *ZawJeft* 29; *ActReg* 85, 148; Wiele ſie krotko piſze: ále zá cżáſem/ więcey ſie domyśliwſzy/ rozſzerzy y odkryie prawdá. *GostGosp* 20; Bo goſpodárſtwo z grzechem/ cżyni zá cżáſem ſzkodę z pośmiechem *GostGosp* 154, 2, 40, 42, 142; álboſmy ieden naród z Czechy byli/ á zá cżáſem ſię roztárgnęli. *KochCz* B2v, B2v; *KochFrag* 43; *LatHar* 663; *JanNKar* A4v, B, B2, C, C2, D; *SarnStat* 83, 192, 249, 339, 360 (*14*); Iednák poki ſię z ſtolicą Kośćiołá Rzymſkiego zgadzáłá: tedy kácerſtwá y zátym nieprzyiaćiele/ chocia ſię do niey wryváli/ przećie zá cżáſem od nich wolna bywáłá. *PowodPr* 32, 37, 55, 74; *SkarKaz* 549b; *CiekPotr* 11; *CzahTr* A3, A4, B, I2; *GosłCast* 30; *KlonFlis* C3v.

~ *Ze zdaniem czasowym* [*gdy*] (*2*): Wſzákóż zá cżáſem/ gdy ſad hoyniéy zrodźi/ Przynioſę pewnie/ coć ſye lepiéy zgodźi. *PudłFr* 15; *ActReg* 95.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*przeciwstawnymi*); *najczęściej z przysłówkami* (*6*): Y ták coś zá cżáſem vkroćić mogł/ tho záraz wſzytko vpłoſzyſz. *GórnDworz* Cc3v; *SkarŻyw* [197]; á co mu dźiś miło/ To mu będźie zá cżáſem wſtyd w oczu mnożiło. *KochFr* 23; Cnotá/ dźielność/ náuká/ té ná wieki ſłyną/ A pieniądze zá cżáſem/ miáſtá/ y wśi giną. *PudłFr* 36; który teraz ieſt ábo zá cżáſem będźie *SarnStat* 1218, 1212.

W charakterystycznych połączeniach: *za czasem dziać się* (*2*), (*po-*, *prze-*, *wy-*)*ginąć* (*6*), *przestać*, *przypadać* (*przypadający*) (*2*), *przyść* (*przychodzić*) (*9*), *stać się*, *umrzeć* (*2*), (*u*)*rość* (*3*).

Przysłowie: Nietrwáłeć zwierzchnie okraſy/ Wſzyſtki ſie mienią zá cżáſy *BierEz* I2v.

Wyrażenia: »za długim czasem« (*2*): *GórnDworz* D4; záczym żyśći ſię ono/ co ſtárży Philozophowie powiedźieli/ iż zá długiem cżáſem z Krolow bywáią niewolnicy/ á z niewolnikow Krolowie. *GórnRozm* I.

»za krotkim czasem« (*1*): iż nie potrzebujemy żadnych rozmow ani stanowienia za tak krotkim czasem *Diar* 40.

»za niemałem czasem« (*1*): iż widział być rzecż niepodobną/ áby go od okrueieńſtwá/ w ktore ſie iuż był/ zá niemáłem cżáſem wpáſł/ miał odwieść *GórnDworz* Kk6.

»za czasy przyszłemi« (*1*): O nowſzych niech czás ſądźi zá cżáſy przyſzłémi. *KochMuza* 27.

»za czasem swym« (*1*): By záś (zá cżaſem ſwym) toſz nie záſzodziło[*!*]. *WisznTr* 33.

»za złemi czasy« (*1*): [*bacząc społeczność*] zá złémi á zawiſnémi cżáſy nieiáko zátrudnioną *SarnStat* 1018.

Szeregi: »za laty i za czasem« (*1*): áby ſpráwy ludzkié/ które zá láty giną/ y zá cżáſem z pámięći wypadáią/ były wyrażoné piſmem pod świádectwem *SarnStat* 1066.

»za czasem i miejscem« (*2*): DLa zaſług y wiernych poſług vczynionych/ y dla dobréy woléy wſzyſtkich (którą nam y potomſtwu náſzému oboiéy płci pod przyśiegą [*!*] pokazáli/ y ná potym zá cżáſem y mieyścem ſą gotowi wierné ſłużby zá wolą Bożą pokázować *SarnStat* 63, 882.

»za czasem a pogodą« (*1*): A iż to ieſt powinność práwego Dworzániná znáć przyrodzenie páná ſwego [...] á podług thego ſie ſpráwuiącz / wniść zá cżáſem/ á pogodą/ temi drogámi ktore mu beſpieczne ſcie pokázuią/ w łáſkę iego *GórnDworz* Kk 5.

»za czasem i za przypadki« (*1*): Bo iáko można byłá vſtáwić/ thákże też można za cżáſem á zá przypadki do cżáſu odmienić *RejZwierc* 188.

»za czasem i ze wzrostem« (*1*): Moc do ſłową mamy : ále ſłową ſámego/ y wnętrznych myśli z rozumu idących w dźiecińſtwie nie mamy/ áż zá czáſem y ze wzroſtem. *SkarKaz* 484b. ~

»za czasem« = *obecnie*, *aktualnie*; *wtedy*; *pro tempore*, *sub tempore JanStat*, *JanPrzyw* (*40*) : áby zá czáſem ſędźiowie źiemſcy/ którzy ſpráwiedliwość y ſpráwy ſądowé odprawować zwykli/ ich náſzládowáli. *SarnStat* 59; IEſcze Podſkárbi Koronny ma bydź iednym ſprawcą monet/ które zá czáſem máią bydź bité *SarnStat* 340; W Wyćiągániu podatków ſtárych/ álbo zá czáſem vchwalonych chcemy y vſtáwiamy *SarnStat* 352; które ſkrzynie kluczmi Woiewodzémi y Sędźiégo [...] y Stároſty zá czáſem będącégo/ máią bydź zámykáné y otwiéráné. *SarnStat* 537, 171, 294, 334, 385, 411 (*39*).

~ *Wyrażenie*: »za tym czasem« (*1*): á zá thym cżáſem Krol ná ſwym ſtolcu ſiedział. *BielKron* 329v. ~

»za czasem« = *za późno*, *poniewczasie* (*1*) : Potym ſwoię vtrátę zá cżáſem vznáią. *BielRozm* 11.

»za czasem« [*czego*] = *w czasie* (*1*) :

~ *Wyrażenie*: »za czasem pokoju« (*1*): Więc z tegoż ſkárbu Rzeczypoſp: mogłoby ſię zá czáſem pokoiu co odłożyć *VotSzl* F. ~

»na czasiech« (*1*) :

~ *Wyrażenie*: »na ostatnich czasiech« = *w końcu* (*1*): Iż ná oſtátnich cżáſiech zyáwi ſie ſyn moy Iezus *RejPos* 259v. ~

»o czasie« [*zawsze z przydawką*] (*28*) :

~ *Ze zdaniem czasowym i przydawkowym* [*w tym z odpowiednikami*: *tym* (*3*), *onym* (*1*); *gdy* (*1*), *jako* (*1*), *ktorego* (*1*), *poki* (*1*)] (*4*): Drudzy to wykłádáią ták/ Tegoż czáſu/ drugiego roku/ á wy ieſzcze żywi będźiećie/ Albo ták: Othym czáſie poki ieſzcze Sará żywá będźie *BibRadz* I 9c *marg*; Y poſtáwił wielbłądy przed miáſtem v ſtudniey/ pod wieczor o tym czáſie gdy chodzą po wodę [*tempore vespertino*, *tempore quo egregiuntur mulieres quae hauriunt*] *BibRadz Gen* 24/11; *ModrzBaz* 98v; *SarnStat* *4v.

W połączeniu z datą (*1*): Zywot Mákárego z Egiptu puſtelniká/ wypiſany od Páladiuſza Biſkupá Kapadockiego/ ktory o tymże cżáśie żył/ około roku Páńſkiego. 433. *SkarŻyw* 34.

Połączenie: »prawie o tym czasie« (*1*): Ale przymierze ſwe poſtánowię z Izáákiem/ ktorego tobie porodźi Sárá roku przyſzłe^go^ práwie o tym czáſie [*in tempore hoc*]. *BibRadz Gen* 17/21.

Wyrażenia: »o jutrzennym czasie« = *rano* (*1*): O iutrzennym cżáſie [*In matutino*] zábijałem wſſyſthkie grzeſſniki źiemie *Leop Ps* 100/8.

»o ktorym czasie« = *kiedy* (*5*): Ale o ktorymby to cżáſie vcżynić myał ocyec ſynowi yeſſcżeſmy nic thego nye ruſſyli. *GliczKsiąż* P2v, I4v; *WujNT* 504; *SarnStat* 673, 785.

»o onym czasie« = *wtedy*; *per illud tempus PolAnt* (*2*): *BudNT Act* 12/1; on przed ſędźią odwoływa/ á powieda/ że to słowko nátychmiaſt ma ſię rozumieć/ o onem cżáśie [*de illo instanti*]/ ktorego będąc pozwány przed ſędźiego/ ná pirwſzy dźień ſię ſtáwi. *ModrzBaz* 98v.

»o tym czasie« = *wtedy* (*9*): *BibRadz* I 9c *marg*, *Gen* 24/11; *SkarJedn* 306; A on pięknie ná nim wſzytki grzechy wypytał/ y ſłuchaiąc go ſpowiedzi rozgrzeſzył/ ták iſz ſpokoynie o tym cżáſie iáko

rzekł S. Anzelmus duchá wypuśćił. *SkarŻyw* 334, 34, 362; tám więc o tym cześie Cynozurá wyſoko w nocy głowę nieśie. *KochPhaen* 12, 23; *BielRozm* 23.

»o tym czasie« = *o tej samej porze* (*11*): Dwa korcá ięczmieniá będą zá ieden Státer/ á korzec mąki Biáłey zá ieden Státer: o tymże cżáſie [*hoc eodem tempore*] iutro w bronie Sámáriyſkiey *Leop* 4.*Reg* 7/18; *BibRadz Gen* 17/21, 18/14, 3.*Reg* 19/2, 4.*Reg* 7/1; *BudBib Gen* 17/21; *CzechRozm* 155v; Bądz dobrey myſli/ iutro (powiáda) otym cżáśie wnocy/ przydz do mnie *SkarŻyw* 171, 285 [*2 r.*]; *SarnStat* *4v. ~

»po czasie, po czasiech« = *post tempus Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *post dies PolAnt* [*zawsze z przydawką*] (*73* : *16*) (*89*) : Ktory [*Chrystus*] też po ſzoftym cżáśie/ śiodmego wieku przyidzie z mocą wielką y z máieſtatem/ áby ſądził wſzytki. *WujNT* 837; *WysKaz* 43.

~ po czasie czego (*4*): *Leop* 4.*Esdr* 12/18; *BibRadz* 4.*Esdr* 12/18; nápomnieni przez piſánié álbo obwieſczenié náſzé/ tobie po czáſu żywotá náſzégo [*expleta vitae nostro periodo JanPrzyw* 12] zá Królá [...] przyięli *SarnStat* 890; *PaxLiz* A4v.

po czasiech czyich (*11*): Rzymſka też Rzeczpoſpolita/ ktora po cżáśiech Tárquiniuſzowych [*post Tarquinii tempora*] brzydźiłá ſie władzą Krolewſką iákoby iáką zarázą [...] z wielką chęćią Auguſtá zwierzchnym Pánem obrálá *ModrzBaz* 25; *SkarŻyw* 457; *NiemObr* 56. *Cf* »po czasiech apostolskich«.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *niektorym* (*2*), *onym* (*1*), *tym* (*1*); *gdy* (*2*), *jako* (*1*), *ktorego* (*1*)] (*4*): iż nic inego nyema być vſtáwyono w krzeſciyańſtwye po onym cżáſye/ ktorego to Páweł ſwyęty piſał *KromRozm II* x; PO niektorim cżáſie [*post aliquantulum autem temporis*]/ gdi przjchodzili żniwá pſſeniczne: pryzſzedł [*!*] Samſon *Leop Iudic* 15/1; *BielKron* 52; Seu inter Italiam et Epirum, nunc Malta vocatur, Potym cżáſie yáko Turek Rhodis wziął/ byłá dána zakonnikóm. *Mącz* 214c.

W połączeniu z datą (*1*): [*cesarz Julius*] przyiechał do Rzymá/ przyięt wdzyęcżnie/ gdzye po máłym cżáſu mieſiącá Marcá [...] chwalił nádewſzytko krotki żywot. *BielKron* 131.

W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu (*przeciwstawnym*) (*1*): *BielŻyw* 170 *cf* »przed czasem«.

Wyrażenia: »po czasiech apostolskich, apostołow« [*szyk 6* : *2*] (*7* : *1*): *KromRozm II* x3; bo Fráncia rychło po cżáſiech Apoſtołow ſłowo Boże przyięłá. *BielKron* 280v; tedy tego żaden z onych przednieyſzych Chriſtyánow/ ktorzy byli záraz po cżáſiech Apoſtolſkich/ mowić áni piſáć nie śmiał *CzechRozm* 14; *CzechEp* 132, 196; *NiemObr* 55; *WujNT przedm* 12, *s.* 696.

»po krotkim czasie (*a.* po krotkich czasieeh)« (*3*): *RejAp* 16v; A po krotkim cżaśie: ſtárſza oná máiąc Duchá prorockiego/ wzowie Eufrázyey w dowy do śiebie *SkarŻyw* 224, 260.

»po czasie namienionym« (*1*): Wſzákże też to bywa ná łáſce zwierzchniego Páná/ iże powołány po cżáſye námienionym możebyć przywrocony ku práwu ſwoiemu *GroicPorz* o3.

»po (nie)długim czasie« = *longo interiectu*, *longo intervallo Mącz*; *post dies multos PolAnt*; *post tantum temporis Vulg* (*11*): *HistAl* A3v, C8; Puść chleb twoy ná wodę/ po długim cżáſu naydzyeſz gi. *BielKron* 82; *Mącz* 162d; *KuczbKat* 410; *BudBib Ez* 38/7[8]; *SkarŻyw* 260, 543; Przyydźie do tego/ po niedługim cżeśie/ Ze ieden tylko Koronę odnieśie *GrochKal* 22; *WujNT Hebr* 4/7; *SapEpit* A2v.

»po niektorym czasie« = *post aliquantulum tempoVulg*; *in fine dierum*, *in revolutione dierum PolAnt* (*9*): *FalZioł* V 103; *BielŻyw* 60; *Leop Iudic* 15/1; Przydáło ſię potym po niektorym cżáſie/ iż Kain czynił ofiárę Pánu z owocow źiemie. *BibRadz Gen* 4/3, 1.*Reg* 1/20; *BielKron* 52, 95v; zátym po niektorym cżáſu papież Grzegorz y mátká iego dokonáli dni ſwych poſlednich w pokoiu *HistRzym* [39]; *NiemObr* 23.

»po (nie)małym (*a*. maluczkim) czasie (*a*. po niemałych czasiech)« = *post multum temporis Vulg*; *fuerunt dies multi*, *post dies multos*, *post tempus multum PolAnt*; *paucis diebus post Mącz* (*32*): *LibLeg* 11/56; *OpecŻyw* [57]; *BielŻyw* 111, 170; *HistAl* A2; *HistAlHUng* A4; *Diar* 26; *Leop Ex* 2/23; Abowiem Pan zaſtępow ták mowi/ Ieſzcze po maluczkim cżáśie [*Adhuc unum pusillum ipsum est*]/ á ia wzruſzę niebo/ y źiemię/ morze/ y ſuſzą, *BibRadz Agg* 2/7, I 5d *marg*, *Ios* 23/1, *Is* 24/22, 2.*Mach* 1/22, *Matth* 25/19; *BielKron* 131, 160v, 195v, 244v, 323 [*2 r*.]; *Mącz* 314c; oná złośćiwa Iezabel tákże długo miáłá fryſtu do vznánia ſwego/ áż po niemáłym cżáſie teżeś pothym y ią ſámę márnie zátrácił *RejAp* 31; Po máłym cżáſu wyleczyłá ſie z tey niemocy tá Krolewná *HistRzym* 17v, 17; *RejPos* 128v; *RejZwierc* 10v; *BudBib* 3.*Reg* 18/1; *CzechRozm* 168; *SkarŻyw* 107, 211; *StryjKron* 185; *LatHar* 696; *WujNT Matth* 25/19.

»po onym czasie« = *post Mącz* (*7*): A Potym xiądz oborski [...] w poniedzialek pierwssy albo blisssy po onym czassye we wssi spitalney Piasecznie maią prawo sadzicz *ZapWar 1550 nr 2665*, *1550 nr 2665*; *KromRozm II* x; *UstPraw* G; *Mącz* 254d; *StryjKron* 512; *WujNT* 52 *marg*.

»po tym czasie (*a*. po tych czasiech)« = *post*, *postea*, *postilla Mącz* (*5*): Postilla, duae dictiones in unam coniunctae per subunionem, adverbium est significans postea, Potym cżáſie *Mącz* 315b, 214c, 250a; Y ſtháło ſie ieſth gdy ſie dopełniły dni ſpráwy vrzędu iego/ ſzedł do domu ſwoiego. A po thych cżáſiech poczęłá Elżbieta żoná iego/ á kryłá ſie przez mieſięcy pięć *RejPos* 296; *SarnStat* 394.

»po wiele czasow« (*1*): Potym po wiele cżáſow gdyż Iulian vrobiwſzy ſie leżał á mroz wielki był: vſłyſzał głos bárzo żáłobny *HistRzym* 116.

»po czasie zamierzonym« (*1*): *KromRozm III* P7v *cf Szereg*.

»po zimnym czasie« (*1*): Co źimá záwſze vmiera iáſkołká/ lecż záśię Ożywa po źimnym cżáśie. *KlonŻal* C3.

»po żadnych czasiech« = *nigdy* (*1*): ále kroleſtwá oycowskiego po żadnych cżáſiech nie vyrzyſz *HistAl* L3.

Szereg: »po kresie albo czasie« (*1*): A gdźyeby nyeprzeſtał/ iż go po kreſye álbo cżáſye od Celeſtyná papyeżá zámyerzonym zá odrzuconego myeć chćyeli *KromRozm III* P7v. ~

»po czasie« = *poźniej* (*2*) : W ten czás Lutnia/ y Delphin/ w ten czás ſtrzałá znika, Znimi Lábęć po ogón/ y część Eridaná/ Y łeb końſki/ y ſzyiá ſięga Oceaná. Hydrá po cżáśie wſchodźi *KochPhaen* 21; Intervallatus – Czo ſie poczaſie wracą. *Calep* 555b.

»po czasie« = *za poźno*, *poniewczasie*; *post tempus*, *sero Mącz* (*7*) : Bo młodoſcz beż rozumu kto ią na ſzrot puſći Każdey rzeczy ſwowolney cżłowieka dopuſći Cżego więcz z wielkiem ſtydem żałuie po cżaſie *RejJóz* E4; Post tempus consulere, Po cżáſie rádźić *Mącz* 314c, 389d; *BielSat* B3; *BielRozm* 10; Ieſli po cżáśie przyidźieſz nieſtety ná świećie Odnieśieſz od Stároſty korbáczem po grzbiećie. *KlonWor* 15.

~ *W połączeniu z innym ogólnikowym określeniem czasu* (*przeciwstawnym*) (*1*): Także y nam tego potrzebá/ ábyſmy o ſobie cżuli á zábiegáli wcżás ſwemu złemu lepiey niż po cżáſie *BielSpr* 75v. ~

»przy czasie, przy czasiech« = *wtedy* [*zawsze z przydawką*] (*3* : *1*) (*4*) :

~ *Ze zdaniem czasowym* (*1*): PRzy onych cżáſiech/ gdy ſie záſię drugi raz wielka tłuſzcża zeſzłá ku Pánu/ á nie mieli czoby byli iedli/ zezwawſzy do ſiebye Pan Iezus zwolenniki ſwoye/ rzekł do nich *RejPos* 182v.

Wyrażenia: »przy onych czasiech« (*1*): *RejPos* 182v *cf Ze zdaniem*.

»przy takowym czasie« (*1*): A iuż zalkoſci z niey poczną ſie okazować/ tedy natychmiaſt przy takowym cżaſie ma pani ſiedzieć dobrą chwilę *FalZioł* V 20a.

»przy tym czasie« (*2*): Przy tym czaſie przed ſamym zleżeniem ma Pani brzemienna lekky pochadzac *FalZioł* V 19d, V 37. ~

»przy czasie, przy czasoch« = *podczas*, *w czasie* (*1* : *1*) (*2*) :

~ *przy czasie czego* (*1*): Też przy cżaſie rodzenia, wſadziwſzy niewiaſtę na ſtolecz vſlany Ma kazać baba onym Stolczem ehwiać *FalZioł* V 20b.

przy czyich czasoch = podczas menstruacji lub ciąży (*1*): vrinę pędzi j paniam przi gich cżaſoch pomoc daie wielką. *FalZioł* II 9b. ~

»w czasie, w czasiech« [*zawsze z przydawką*] (*265* : *72*) (*337*) :

~ *w czasie czego* (*10*): *ComCrac* 22; *LubPs* Q3v *marg*; W tym cżáſu przymierza/ Máchomet Turecki Ceſarz wiele ſobie kroleſtw przywłaſzczył w Azyey *BielKron* 252v; *RejPos* 83v, 188v; *RejZwierc* 8; *WujNT* 520; *SarnStat* 186, 1217; Naprzod ábyſmy ſię w záczętym tym cżáśie pokuty y poſtu przez dni 40. vmocnili *SkarKaz* 116a.

w czasie czyim (*18*): Luty powieda, W mym cżaſu krew puſzczać vżyteczno ieſt *FalZioł* V 46, V 48, 48v, 49; *LubPs* A3, A3v, V2v; co ſie z námi w náſzych cżáſiech dzyeie *RejWiz* A7, 31v, 122; *RejPos* 276, 278; Vważayże czo cie tu potyka w ſzedziwośći twey á w ſtáteczných cżeſiech twoich *RejZwierc* 142, 122v, 124v, 139, 140v; *ActReg* 139.

Ze zdaniem czasowym i przydawkowym [*w tym z odpowiednikami*: *tym* (*13*), *onym* (*3*), *ktorym* (*1*); *gdy* (*6*), *poki* (*3*), *kiedy* (*2*), *ktory* (*2*), *jako* (*1*), *niż* (*1*), *w ktorym* (*1*)] (*16*): W tym cżáſu kiedy Krol v Przeſzporku był/ wtárgnęli Tátárowie do Podola, *BielKron* 415, 58v, 390; Dum abs te absum, W tym czáſie gdym v ciebie nie był. *Mącz* 429b; *BiałKaz* M; Wtem (cżáśie/) gdy ſię zbierály ćmámi tłumy [*In quibus adcongregatis myriadibus turbae*]/ áż deptáli iedni drugie/ naczął mowić ku vczniom ſwym. *BudNT Luc* 12/1; *CzechEp* 328; *ArtKanc* M11; *Phil* H3; IEſli kto co z ſkárbu weźmie álbo vłápi [...] á zwłaſczá w tym czáśie gdy krolá nie obiorą [*sub interregno JanStat* 310]: niech będźie oſądzon *SarnStat* 5; [*aby*] w tym czáśie poki wolność nie wynidźie/ podatków vchwalonych/ álbo które vchwaloné bydź máią/ nic nie śmieli áni mogli wyćiągáć [*interim donec libertas non videbitur expirata esse JanStat* 321]. *SarnStat* 352, 791, 929, 1085, 1127, 1254.

W połączeniu z datą lub bliższym określeniem długości trwania (*3*): A w tym cżáſu Władźiſław Krol Węgierſki vmárł trzynaſtego dnia Márcá *BielKron* 416; TAk wielga w tym cżáśie około roku Páńſkiego 707. zgodá byłá miedzy Rzymſkim y Greckim kośćiołem po ſzoſtym Zborze *SkarJedn* 194; ieſli we trzech lat y we trzech mieśięcy czáſu pokoiu y zgody ćiérpi ſpokoynie Dźierżawcę trzymáć

ono dźiedźictwo/ mogąc łácwie w przerzeczonym cząśie trzech lat y trzech mieśięcy [*infra praedictum tempus et spatium trium annorum et mensium JanStat* 550] do onégo dźierżawce przyśdź *SarnStat* 777.

W różnych połączeniach strukturalnych z innymi ogólnikowymi określeniami czasu (*synonimicznymi*, *przeciwstawnymi lub bliskoznacznymi*), *najczęściej z przysłówkami* (*7*): Teraz/ y ninie y w przyſzłym cżaſie/ obroń mie panie przez ſthąpienie twoie do Piekła *TarDuch* D5; Kto pierwſzego dnia mieſiącza Kwietnia puſci ſobie krew [...]/ ten wnet albo w richłym cżaſie vmrze. *FalZioł* V 46v; *HistAl* F5; *BiałKaz* M; iam nie tylko w tych cżąśiech/ ále nigdy przedtym żadney rozmowy/ z pánem Woiewodą Podolſkim nie miał. *NiemObr* 67; Mamy pokus bárzo wielkich zewſząd pełno ná ſie/ ktore nas ku grzechom zwodzą záwżdy w káżdym cżąśie *ArtKanc* L8; Záprawdę wam powiedam; iż nie máſz żadnego ktoryby opuśćił dom/ ábo rodźice/ ábo bráćią/ ábo żonę/ ábo dźieći dla kroleſtwá Bożego/ ktoryby nie miał wźiąć dáleko więcey w tym cząśie/ á w przyſzłym wieku [*in hoc tempore et in saeculo venturo*] żywot wieczny. *WujNT Luc* 18/30.

Wyrażenia: »w dalszych czasiech« = *w średnim wieku* (*1*): A tá cnotá nadobnie przyſtoi káżdemu ſtáteczнemu á poććiwemu cżłowiekowi/ á zwiaſzczá iuż w dáliſzych cżáſiech ſwych poſtánowionemu *RejZwierc* 140v.

»w dzisiejszych czasiech« [*zawsze*: *w tych*] = *obecnie* (*4*): Ale y tá wtora cżąſtká modlitwy tey/ ieſt nam koniecżnie w thych dziſieyſzych cżáſiech náſzych niebeſpieczных bárzo potrzebna *LubPs* A3v, A4v; *RejPos* 8, 278.

»w fortunnych czasiech« (*1*): W fortunnych cżáſiech cnotá ſie więc niſzcży/ A1e w przećiwnych naiáśniey ſie błyſzcży. *RejZwierc* 211v.

»w inszych czasiech« = *kiedy indziej* (*1*): Cżwarta/ iż ſie iuż bliſzſzey ſmierći nádziewamy niżli w inſzych cżáſiech/ bo poſpolicie po Ieſieni źimá bywa. *RejZwierc* 162v.

»w jakim czasie« = *kiedy* (*1*): Pátrz iáka to ieſt wielkość/ á pátrz w iákim cżáſie/ Zákrywſzy ſie pod zyemię/ vkaże ſie záſię. *RejWiz* 147v.

»w jednym czasie« = *kiedyś*, *pewnego czasu* (*1*): W iednym cżáſie nie mogąe ni oczym nic wiedźieć/ Wolałem wierſze piſáć niſz ták prozno ſiedźieć. *CzahTr* [D]v.

»w jednym czasie« = *równocześnie* (*1*): Tergemini – Trzei z iednego zywota wiednim czaſie vrodzeni. *Calep* 1055b.

»w każdym czasie« = *zawsze* (*2*): Po tym ſtałego poznaſz w káżdym cżeſie. W ſzczęſciu w nieſzczęſciu iż ſie nie vnieſie. *RejZwierc* [213]; *ArtKanc* L8.

»w krotkim (*a*. krociuchnym, *a*. skroconym) czasie« = *w przeciągu krótkiego czasu*; *brevi tempore PolAnt*; *in arctiori tempore JanStat* [*szyk 36* : *2*] (*38*): Aż więtz ij z ijnymi dworzany w krotkim cżaſie ſie ſprzyiaźnił v dworu *ForCnR* Cv; *MiechGlab* 75; *RejJóz* G; *RejKup* i6; *LubPs* R5; *KrowObr* 135v; *RejWiz* 3v, 27; *OrzList* hv; *RejFig* Aa3; *BibRadz Ps* 80/15; będzyeli Bog raczył á pánowie Krześćijańſcy pomogą/ poſtáramy ſie s pilnośćią około thakiey wyprawy w krotkim cżáſu. *BielKron* 414v, 75v, 318, 405v; *KochZg* A3; *GórnDworz* P3v; *HistRzym* 33v, 61v; *RejPos* 280v, 345; *BielSat* H2; *RejZwierc* 184v; *PaprPan* Gg2v; *SkarŻyw* 101, 519, 582; *StryjKron* 295; Niepomogłá nie Wołhá płynąc miáſtá śrzodkiem/ Y miáſto/ y ozdobnych Cérkwi w cząśie krotkiem Trzydźieśći wygorzáło *KochJez* B2v; *NiemObr* 20; *KochFr* 65; *WerGośc* 225; *GórnRozm* N2; żywot náſz przypodobány ieſt do

báńki ná wodzie ſtawáiącey ſie/ kthora w onymże krociuchnym cżáſie/ w ktorym wzroſt ſwoy ma/ záſię ginie *Phil* H3; Pánie w cżáśie ſkroconym/ Niech twoy gniew zgodźi/ ktorymem ſtrwożony[m] *GrabowSet* Fv; *SarnStat* 454, 527, 910.

»w krotkim czasie« = *po upływie krótkiego czasu*, *wkrótce*; *brevi Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *JanStat*; *pauco post tempore Modrz* (*51*): *OpecŻyw* 173; *RejJóz* L2; A iż potym wkrotkim tzáſie było wielkie Concylium Niceńſkie *KrowObr* 230, A4, Cv, 220, 221v, 231v, 232, 240v; *RejWiz* 28v, 32, 90; *BielKron* 108v, 172v, 199, 246v, 322v, 350, 374v; *Mącz* 27a; *SarnUzn* C2; *RejAp* BB4v; Oná ſłużbiſta záſlepiona grzechem/ nieumiáłá/ áni mogłá vciec: w krotkim cżeſie po niekthorych rzeczach poznano ią winną/ y poimano *GórnDworz* Bb3; *HistRzym* 116v [*2 r.*]; *RejPos* 138v; *RejZwierc* 223; *RejPosWstaw* [41[3]]v; *HistHel* B2v [*2 r.*]; *MycPrz* I B2; *PaprPan* Hh2; *ModrzBaz* 31, 99v; *SkarJedn* 391; *KochPs* 102, 172; *SkarŻyw* 14, 179, 452, 528, 572; *CzechEp* 108; *WerGośc* 222, 235; *Calep* 139a; *GrabowSet* B2; *SarnStat* 693, 700; *GosłCast* 14.

»w ktorym(kolwiek) czasie« = *kiedy*(*kolwiek*); *infra quod tempus*, *quo tempore JanStat* (*9*): A w ktorymkolwiek cżáſie będzieſz ták záwołan do tey winnice od niego/ bądź ráno/ bądź pozno/ nic ſie nie lękay o zapłátę ſwoię *RejPos* 61, 60v; *RejZwierc* 170v; *CzechEp* 328; *SarnStat* 98, 156, 242, 648; *SkarKazSej* 704a.

»w małym czasie« = *w przeciągu krótkiego czasu*, *na krótki czas* (*4*): O Iupiter boże nawyſzſzy/ y dla cżegos dni moie w máłym cżáſie poſtánowił *HistAl* M8v; *RejAp* AA5v; iżem ia obiecał puśćić miecż/ ktory prętko á bárzo w máłym cżáſie muśi roſproſzyć á rozgromić ten márny pokoy táki *RejPos* 334; *SkarJedn* 257.

»w małym czesie (*a*. w małych czasiech)« = *po upływie krótkiego czasu*, *wkrótce* (*2*): A potym záſię vźrzyſz bárzo w máłym cżeſie/ Alić on iuż ſam gębę do wędzidłá nieſie. *RejWiz* 44; *RejZwierc* 170v.

»w marnotrawnych czasiech« (*1*): Cząſtka dniow mych w złym ieſt przeſzła wmarnotrawnych czaſiech *SeklPieś* 20.

»w czasie mianowanym« (*1*): *MetrKor* 37/2v *cf* »w czasie złożonym«.

»w naznaczonym czasie« = *infra praefinitum tempus JanStat*; *infra praefixum terminum JanPrzyw* (*3*): á gdźieby ſie wezwáni przez nas w náznáczonym czáśie niewróćili/ zá wywołáne y bezecné niechay będą miáni *SarnStat* 176, 350, 892.

»w czasiech niebezpiecznych« [*szyk 3* : *2*] (*5*): *LubPs* A3v; *BielKron* 58v; O moy miły á ná wſzem ſwięty Pánie/ ráczyſz nam nędznikom ſwoim przyſporzyć w tych niebeſpieczných cżáſiech náſzych tákiey wiáry á ſtałośći *RejPos* 276, 278; *ActReg* 161.

»w niedługim czasie« = *wkrótce* (*1*): Da Bog o mnie w niedługim cżáſie vſłyſzyćie *CzahTr* K2v.

»w (nie)słusznym czasie« (*2*): *FalZioł* V 16b; Ktorego tám rádośći żadna myſl nie znieſie/ Aż to wierni poznáią potym w ſłuſznym cżeſie. *RejWiz* 194.

»w niniejszym czasie« = *teraz*, *obecnie* (*1*): Oby to było wiádomo cżłowieku nędznemu co ſie ſnim ma dziać na potym/ toby w ninieyſzym cżáſie rozmyſlał *HistAl* F5.

»w onych czasiech (*a*. w onym(że) czasie)« = *wtedy*; *in diebus illis PolAnt*, *Vulg*; *in tempore illo PolAnt* (*11*): *LubPs* V2v; Biadá tedy będźie brzemiennym/ y dźiatheczkam zſącym w onych cżáśiech/ ábowiem będźie śćiſk wielki w tey źiemi *BibRadz Luc* 21/23, *Ier* 50/4, 20, *Zach* 8/6; *BudBib* 3.*Reg*

14/1, 2.*Par* 32/24, 4.*Esdr* 16/32; *Phil* H3; *WujNT* 520; Y może bydź Sędźia o to vpómnión/ ieſli nie wypráwi pytánia w onym cząśie/ który miał [*tempore medio ad interrogandum habito JanStat* 492] y przeſzedł ku rozmyślániu. *SarnStat* 791.

»w ostatecznych (*a.* ostatnich) czasiech« = *przed końcem świata*; *przed śmiercią* (*8*): Powtarzánie modlitwy Koſciołá ſwiętego áby go Pan w tych oſtátnich cżáſoch záſthárzáłości opuſzczáć nie raczył. *LubPs* Q3v *marg*, A3, A4; gdyż raczył thák iáko záſlubił w oſtáteczných cżáſiech z nowu ponowić to miłoſierdzie ſwoie *RejPos* 160, 83v, 188v; *RejZwierc* 197v, 263v.

»w czasiech ostatecznych (*a.* ostatnich)« = *ostatnio*, *niedawno* (*2*): Modlitwá koſciołá ſwiętego ktory ſie záſtárzał w tych cżáſiech oſtátnich. *LubPs* Q3 *marg*, Q2v.

»w pewnym czasie« [*szyk 2* : *1*] (*3*): *SkarŻyw* 444; á ktemu ći/ którzy iuż ſkutecznie dobrá Ziemſkié oſiedli/ tákowé w pewnym cząśie [*ad decursum temporis JanStat* 1032]/ w którym to ſpráwić będą móc/ ſą powinni przedáć pod winámi *SarnStat* 931; *PaxLiz* A2.

»w potomnych czasiech« = *dawniej*, *w przeszłości* (*1*): Powyada yſch wpothomnych czaſſyech czinyono wyelie skod na yego ſchlyak y zawolanye o kthorich on nycz nyewyedziall *LibMal 1553*/177.

»w czasie przerzeczonym« = *infra praedictum tempus*, *intra tempus praedictum JanStat* (*2*): który kóń/ ieſli w tym cząśie przerzeczonym nie ozdrowieie/ tedy o onégo koniá/ iáko będźie mógł/ przyiaćielſkié ma ſie z nim zgodźić. *SarnStat* 674, 777.

»W czasiech przeszłych« = *dawniej*, *w przeszłości* (*1*): Aby Helená byłá im wydaná: Ktorą w tych cżáſiech przeſzłych ALEXánder [...] Vnioſł od mężá *KochOdpr* A3v.

»w przyszłym czasie (*a.* w przyszłych czasiech)« = *w przyszłości* (*3*): O tedy duch ſzwyąty [...] gotoual ſyey nayczyſthſzego ſercza krew panyenſką ku ſpravye czlouyeczenſtwa przyącz ſynu bozemu gdy wprzyſzlem czaſu myal ſtąpycz na ſzwyath *PatKaz II* 43v; *TarDuch* D5; Wzbudźił nas poſpołu/ y weſpołek poſádźił w niebie w Kryſtuśie Iezuśie/ áby okazał w przyſzłych cżáśiech/ wielkie Bogáctwá łáſki ſwey *GrzegŚm* 59.

»w rychłym czasie« = *wkrótce* (*12*): *FalZioł* V 46v; *BielKom* C7, G5v; W rychłym cżáſie ſrogą pomſtę nád ſobą poznáią *LubPs* gg5v; thakież w rychłym cżáſu będźiećie mieć drugiego obrońcę od południá/ tho ieſt S. Stániſłáwá. *BielKron* 357, 92v, 454v; *BielSat* G4v; *SkarŻyw* 311; Pewny koniec iuż świátá w rychłym cżáśie máią. *BielRozm* 2; *GrabowSet* D2v; *SarnStat* 648.

»w spokojnych czasiech« (*1*): á oſądź ſie ſam/ ieſlićby to iuż w twych ſpokoynych cżáſiech twoich przyſtało. *RejZwierc* 122v.

»w szedziwym czesie« = *w starości* (*1*): Ze ni ſtrách áni rádość nic cie nie vnieſie/ Ze vżywieſz roſkoſzy y w ſzedziwym cżeſie. *RejZwierc* 180.

»w czasie teraźniejszym« (*1*): Abyś ná tey gránicy będący przednieyſzym/ Rádził z nimi o pokoy w cżáſie teráznieyſzym. *PaprPan* A4v.

»w tych czasiech (*a.* w tym czasie)« (*19*): *ComCrac* 22; *ZapWar 1548 nr 2669*; *MetrKor* 37/2v; *LubPs* A3, A4, Q2v, Q3 *marg*, Q3v *marg*, X4 *marg*; *BielKron* 58v, 252v; *SarnUzn* A3; Tákże też ty cżyń moy miły brácie/ á zwłaſzcżá iuż w tych ſwych doſkonáłſzych cżáſiech będąc poſtánowiony *RejZwierc* 139, 8; *KochOdpr* A3v; *NiemObr* 20; iż ieſliby ápellácіiéy w cząśie tym/ który przez nas

Mikołáiá Biſkupá y náſzé potomki wedle potrzeby Rzeczypoſpolitéy będźie náznáczon [*infra tempus ... limitandum JanStat* 912] nie będźie chował *SarnStat* 1127, 674; *SkarKaz* 116a.

»w tym(że) czasie (*a.* w tych(że) czasiech)« = *wtedy*; *in diebus illis PolAnt*, *Vulg*; *dum Mącz*; *in hoc tempore Vulg*; *in hoc casu*, *tunc JanStat* (*89*): *PatKaz II* 77; Lato. [...] W thym cżaſie Słończe troie znamio^{n} przechodzi na początku Raka, w poſrzodku Lwa. Na kończu znamię Panny. *FalZioł* V 53v, V 54 [*2 r.*J; *BielŻyw* 159; I przitraffilo ſzią wtych czaſzyech yſch za ye^{go} M. panem poſnanſkym wſchithczi zzamku thutha do poznanya bili wyachali. *LibMal 1544*/87v, *1544*/87v; *ConPiotr* 33; *BibRadz Act* 1/15; Potym Achilles do woyſká przyciągnął/ á w tym cżáſu krol Tátárſki z dáry do Achilleſá przyiechał *BielKron* 57, 14v, 25v, 28, 55v, 57v (*49*); *Mącz* 429b; *RejAp* 93v, 165v; *RejZwierc* 122v; *BielSpr* 56v; Y tuſzyſzże ábych ia miał ták długo żyć? Abo co ma przyść wtych tám cżáſiech? *BudBib* 4.*Esdr* 4/50 [51]; *BiałKaz* C2v; *BudNT Luc* 12/1; *SkarJedn* 194, 219, 230; *SkarŻyw* 88, 519; *ZapKościer 1580*/15v; *StryjKron* 687; *CzechEp* [403]; *KochJez* A3v; *NiemObr* 128, 158; A ſámá tonie/ kiedy Kozorożec wſchodźi/ W tymże cżáśie Procion na morze vchodźi. *KochPhaen* 23; *ArtKanc* F4v, M11; *ActReg* 70; *WujNT Rom* 3/26; *SarnStat* 5, 588, 631, 929, 1079, 1085, 1254.

»w tym czasie (*a.* w tych czasiech)« = *na przestrzeni tego czasu*, *przez ten czas*, *tymczasem*, *w trakcie tego*; *interea Vulg*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*; *in hoc tempore PolAnt*, *Vulg*; *intra Calep*; *interea temporis*, *interim*, *medio tempore JanStat* (*38*): *Diar* 56; *Leop Num* 11/1; A tak oni zſzedſzy ſię/ pytali go mowiąc: Pánie zali w tym cżaſie náprawiſz kroleſtwo Izráelſkie? *BibRadz Act* 1/6; Piſze Iozephus iż mu Pan Bog zámierzył cżás do ſtá á dwádzyeśćiá lat budować/ á w thym cżáſu Noe buduiąc/ kazał y vpominał ludzi *BielKron* 4v; Co ſie tycże ſpraw ſądownych [...]/ záwieſzamy to do Seymu głownego/ á ieſliby co poczęli w tym cżáſu/ áby to nizacż było *BielKron* 217; pothykáli ſie ſnimi Węgrzy/ Polacy/ y drudzy Niemcy/ zadzierżáiąc ie ná ſobie áby ſie w thym cżaſu drudzy pławili *BielKron* 315, 225 [*2 r.*], 245, 250, 252, 383, 383v; *Mącz* 406b, 483a, 486a; A pan Myſzkowſki w tym cżeſie odpoczynie/ áby záſię/ gdy w.m. rzecż około trefnośći odpráwiſz/ do końcá ſwoię prowádzić mogł. *GórnDworz* O, Zv; *BudNT Ioann* 4/31; *ModrzBaz* 31, 34, 135v; iż nápiſał/ że roku wtore^{go} pánowánia Klawdiuſá Ceſarzá Piotr S. Rzymſką ſtolicę/ náuką ſwoią wſzczepił: ná ktorey 25 lat śiedział/ aż do oſtátnego roku Neroná Ceſarzá: vkázuiąc iákoby to fałſz był ſtego/ iż Piotr S. w tym cżásie/ to ieſt w tych dwudzieſtu y piąći lećiech/ był w Hieruzálem *SkarJedn* 97; Wzięłá potym Litwá co byli ná Zamku z Polaki do trzech dni przymierze/ iżby ſie rozmyſlili y nárádzili wtym czaſie o podániu Zamku *StryjKron* 572, 130; Interusurium – Wtim czaſie lichwa przipadiaiąca. *Calep* 556a, 550b, 555a, 556b; *WujNT przedm* 28, *Act* 1/6; á gdy to vczyni/ Krześćiánin będźie mu powinien lichwę zápłáćić/ która w tym cżáśie vroſłá. *SarnStat* 251, 352, 387, 474, 504, 1097, 1238.

»w tych czasiech (*a.* w tym czasie)« = *teraz*, *obecnie*; *ostatnio*; *in hoc tempore Vulg* [*szyk 20* : *2*] (*22*): *LibLeg* 10/61 v; *LubPs* A3v, A4v; Także piſał Luter [...] ácżem ſie był odezwał ná Ko^{n}cilium od niego/ wſzákże w tych cżáſiech páná bogá záwżdy zań proſzę záiego zdrowie *BielKron* 195v; *RejPos* 8, 40, 271, 276, 278; *BielSat* G4; Zebyś wżdy dla przygody miał ty kilká złotych/ Widząc co ſie przydawa dziá w cżáſiech oto tych. *HistLan* A4; *MycPrz* I [A3]v, II [B3]v; Batząc to iż wiele źiem iuż Turcy poſiedli/ A do nas wtych to tzaſiech prawie ſie przyſiedli. *WierKróc* B3; *BiałKaz* M; *NiemObr*

67; *BielSenJoach* 3; *ArtKanc* N2Ov; *RybGęśli* D2v; *WujNT Luc* 18/30; *SarnStat* 306; Rrzuciwſzy [*!*] okiem przed ſię á potym záś záſię/ Obaczyſz co zá ludźie náſtáli w tym cżáſie. *CzahTr* D.

»w zamieszanych czasiech« (*2*): *SarnUzn* A3; iż w tych zámieſzánych cżáſiech ſwiátá dziſieyſzego iſcie nie káżdy ſie będzie vmiał ſnádnie s tego wypráwić co ieſt Bog *RejZwierc* 8.

»w zastarzałych, w starych czasiech« = *w starości* (*1* : *1*): Zeſzłe ich látá będą zyelone w hoynośći/ W onych ſwych ſtárych cżáſyech będą ták ćirpliwi/ Ku wyznawányu Páńſkyemu poki yedno żywi. *LubPs* V2v, X4 *marg*.

»w zeszłych czasiech« = *w starości* (*1*): wſpomni ſobie onego mężá ſwięthego Tobiaſzá tákież iuż w ſzedziwośći iego á w zeſzłych cżáſiech iego/ co theż Pan z nim broić raczył *RejZwierc* 124v.

»w czasie złożonym« (*1*): a yeſly by ſſya przydalo wthim czaſzye mnyeſlozonym a myanowanym zebych yąth a wyazenye wſyątb *MetrKor* 37/2v.

»w złych czasiech« (*1*): ábyś W.K.M. w tę rzecż miłośćiwie weźrzeć/ á v ſiebie ią wedle potrzeby vważywſzy/ tey náuki łáſkáwye bronić raczył/ w tych złych á zámieſzánych cżáſiech *SarnUzn* A3.

Szeregi: »w dnioch i w czasiech« (*2*): W onych dnioch y w onych cżáſiech [*In diebus illis et in tempore illo*] [...] ſynowie Izráelſcy przyidą y ſynowie Iudſcy ſpołu *BibRadz Ier* 50/4, *Ier* 50/20.

»w ktorym czesie a na ktorym miejscu« (*1*): A iż niewiemy w ktorym cżeſie á ná kthorym mieyſcu ma nas ſmierć záſtáć *RejZwierc* 170v.

»w tym czasu i tegoż roku« (*1*): A w tym cżáſu y tegoż roku záwichrzył Dyabeł krzyżem *BielKron* 412v. ~

»w czasie, w czasiech« = *zawsze*, *od dawna*; *in temporibus Vulg* (*1* : *1*) (*2*) : á corká krolá od Poludnia [...] będzie y ſámá wydana/ y ći co ią przywiedli/ mlodzieńcy iey/ y ktorzy ią poſiláli w cżáſiech. *Leop Dan* 11/6; To ieſt náſz tworcá/ to ieſt pan litośći. A my lud iego: o których on w cżáśie Záwżdy przemyśla/ y któré ſam páśie. *KochPs* 143.

******* *Bez wystarczającego kontekstu* (*1*) : ⟨...⟩epak cżaſu gdi An⟨...⟩ (iako Hyeronim ⟨...⟩owi) wſzitki vcżnie ⟨...⟩gnać, okrom Dyogeneſa *BielŻyw* 70.

******* *Dubium* (*1*) : iako było zdanie wm̄ na ktory czasami są się iudicia coñ perduelliones y tym czasem resolwuią się. *ActReg* 64.

Cf CZASOGUŚLNIK, CZASOKUSIEDLNICA, **NIECZAS**, **NIEWCZAS**, **WCZAS**

HG, MM